

VIOLETTA JULKOWSKA
KATARZYNA MOSKIEWICZ

PORADNIK DYDAKTYCZNY DLA NAUCZYCIELI
PROWADZĄCYCH ZAJĘCIA POZALEKCYJNE
W RAMACH PROJEKTU

CYFROWA SZKOŁA WIELKOPOLSK@ 2020

AKADEMIA KSZTAŁCENIA WYPRZEDZAJĄCEGO

EDYCJA TRZECIA

TYTUŁ:

Poradnik dydaktyczny dla nauczycieli prowadzących zajęcia pozalekcyjne w ramach projektu „Cyfrowa Szkoła Wielkopolsk@ 2020” Akademia Kształcenia Wyprzedzającego. Druga edycja

AUTOR:

prof. UAM dr hab. Violetta Julkowska

WSPÓŁAUTORSTWO I REDAKCJA:

dr Katarzyna Moskiewicz

© Copyright: Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli w Poznaniu

WYDAWCA:

Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli w Poznaniu

RECENZJA NAUKOWA:

dr Klaudiusz Świącicki

KOREKTA:

Małgorzata Szewczyk, Karolina Chomicz

PROJEKT GRAFICZNY I SKŁAD:

Fundacja TRES

ISBN: 978-83-955633-6-2

Wydanie trzecie poprawione

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego w ramach Wielkopolskiego Regionalnego Programu Operacyjnego na lata 2014-2020.

SPIS TREŚCI

PRZEDMOWY

<i>Marek Woźniak</i> _____	5
<i>Paulina Stochniałek</i> _____	6
<i>Piotr Waśko</i> _____	7
<i>Waldemar Łazuga</i> _____	8

ZESPÓŁ NAUKOWY PROJEKTU CYFROWA SZKOŁA WIELKOPOLSK@ 2020 _____	11
---	-----------

CZĘŚĆ I

PODSTAWY METODOLOGICZNE I METODYCZNE PODPROJEKTU AKW _____	13
---	-----------

Violetta Julkowska

1. Wprowadzenie do podprojektu AKW _____	15
2. Cele podprojektu AKW _____	17
3. Umiejętności kształcone w ramach AKW _____	19
4. Procedury osiągania celów _____	20
5. Harmonogram działań w podprojekcie AKW _____	23
6. <i>Krajobraz kulturowy</i> – wymiar metodologiczny podprojektu _____	24
7. Strategia kształcenia wyprzedzającego – wymiar metodyczny podprojektu _____	36
8. Procedury ewaluacji podprojektu _____	39

CZĘŚĆ II

PROPOZYCJE ZAJĘĆ DODATKOWYCH, PROJEKTÓW BADAWCZYCH I PROJEKTÓW DZIAŁANIA LOKALNEGO WRAZ Z MATERIAŁAMI POMOCNICZYMI _____	41
---	-----------

Katarzyna Moskiewicz

1. Dlaczego tutaj osiedlali się ludzie? _____	43
2. Ścieżkami przeszłości, czyli dzieje mojej miejscowości _____	54
3. Magazyny przeszłości, czyli o miejscach, które mówią _____	66
4. Oni tu żyli – śladami społeczności dziś nieobecnych _____	85
5. Odkrywanie kultury wsi _____	95
6. Kultura pamięci, czyli co chcemy ocalić od zapomnienia _____	121
7. Ścieżkami Karola Marcinkowskiego _____	151
8. Wojna jako przestrzeń gwałtownych zmian _____	179
9. Pamięć zdarzeń, czyli śladami poznańskiego czerwca '56 _____	209

LITERATURA POMOCNICZA _____	246
------------------------------------	------------

ADRESY STRON INTERNETOWYCH _____	247
---	------------

INFORMACJA O AUTORKACH _____	248
-------------------------------------	------------

**SZANOWNI PAŃSTWO,
DRODZY NAUCZYCIELE I WYCHOWAWCY,**

Nikt dziś nie ma wątpliwości, że kompetencje cyfrowe, jeszcze niedawno uważane za dodatkowe w procesie edukacyjnym, zajmują czołowe, a nawet priorytetowe miejsce w rozwoju współczesnego świata. Dlatego tak bardzo są one pożądane u nauczycieli i uczniów w ogóle, a nam zależy, aby w jak najszybszym tempie, w najwyższym stopniu i najszerszym zakresie posiadli je wielkopolscy nauczyciele i uczniowie. Aby więc nie zostawać w tyle, musimy wprowadzać nowe, innowacyjne metody nauczania, wykorzystujące nowoczesne technologie informacyjno-komunikacyjne, a na tym polu kompetencje cyfrowe wydają się niezbędne. Nie trzeba mnie przekonywać, że ich rozwój stanowi jeden z najbardziej istotnych czynników podnoszących jakość i skuteczność edukacji.

Tak więc Samorząd Województwa Wielkopolskiego już w 2018 r. rozpoczął wdrażanie Projektu „Cyfrowa Szkoła Wielkopolsk@ 2020”, przeznaczając na jego realizację 90 mln złotych w ramach Wielkopolskiego Programu Operacyjnego na lata 2014–2020. W projekcie chodzi głównie o to, aby możliwie szybko i możliwie wielu wielkopolskich nauczycieli i uczniów zdobyło wysokie kompetencje cyfrowe. Ale nie tylko: korzysta przy tym cała społeczność szkolna, rodzice i środowisko, w którym funkcjonuje szkoła. A to dzięki stworzeniu Wielkopolskiej Sieci Edukacyjnej, która powstaje na bazie wojewódzkiej infrastruktury teletechnicznej i szerokopasmowego Internetu, oraz wybudowaniu sieci Wi-Fi w 600 budynkach szkolnych. Korzyści jest bez liku – wiele szkół dopiero teraz otrzymało szansę posiadania narzędzi oraz specjalistycznego sprzętu informatycznego, co stanowi dla nich swoistą rewolucję. Zbudowanie aplikacji cyfrowych oraz wyposażenie pracowni przedmiotowych w laptopy czy tablety umożliwi kontynuację zajęć lekcyjnych w szkołach także po zakończeniu projektu. A w dzisiejszych czasach, w których naukę utrudnia epidemia, po prostu pozwala na realizację zadań szkolnych w trybie zdalnego kształcenia. Nasz projekt pozwala także na wyrównywanie szans edukacyjnych młodzieży, w tym także uczniów szkół specjalnych poprzez indywidualne podejście w zakresie dostosowania treści i metod kształcenia oraz zakupu specjalistycznego sprzętu IT. Cieszę się, że to właśnie Wielkopolska Sieć Edukacyjna, łącząca wielkopolskie szkoły, jest przedsięwzięciem unikatowym nie tylko w skali naszego kraju. Najnowocześniejsze rozwiązania technologiczne i zastosowane nowe metody nauki sprawią, że nasze szkoły będą prekursorami zdobywania wiedzy i umiejętności poprzez zastosowanie technologii informatycznych.

Ale to nie wszystko. Kompetencje cyfrowe doceniliśmy także, poświęcając im osobne miejsce w „Strategii rozwoju województwa wielkopolskiego do roku 2030” oraz „Strategii innowacji dla Wielkopolski na lata 2015–2020”. A kilka tygodni temu wraz z Ośrodkiem Doskonalenia Nauczycieli realizację przedsięwzięcia Cyfrowa Szkoła Wielkopolski@ zgłosiliśmy jako jeden z projektów województwa wielkopolskiego w ramach naboru do Krajowego Planu Odbudowy – oszacowaliśmy jego wartość na 140 mln złotych.

Serdecznie zapraszam wszystkich uczestniczących w Projekcie „Cyfrowa Szkoła Wielkopolsk@ 2020” do zapoznania się z tym Poradnikiem. Znajdziecie w nim Państwo szeroką ofertę edukacyjną zajęć pozalekcyjnych skierowanych do młodzieży. To naprawdę cenna i atrakcyjna wiedza.

Marek Woźniak

Marszałek Województwa Wielkopolskiego

Zogromną świadomością, jak ważny jest postęp w edukacji, Samorząd Województwa Wielkopolskiego prowadzi projekty rozwoju cyfryzacji w wielkopolskich szkołach. Narzędzie, które Państwo otrzymujecie jest kolejnym z nich. „Cyfrowa Szkoła Wielkopolsk@ 2020” - to trzeci, po zrealizowanych już dwóch projektach pozakonkursowych - „eSzkoła - Moja Wielkopolska” i „eSzkoła Wielkopolska - Cyfrowa Dziecięca Encyklopedia Wielkopolan”. Celem „Cyfrowej Szkoły Wielkopolsk@ 2020” jest rozwój kompetencji informatycznych. Projekt innowacyjny i unikalny w skali kraju, podejmujący wyzwanie wyrównania szans edukacyjnych dzieci i młodzieży z terenów wiejskich i małych miast. Jednocześnie pozwalający na odkrycie uczniów zdolnych, którzy swoją wiedzą i umiejętnościami mogą konkurować z innymi w rozgrywkach międzyszkolnych. W ramach Projektu wybudowaliśmy również Wielkopolską Sieć Edukacyjną, współpracującą z powstającą Ogólnopolską Siecią Edukacyjną, zakupiliśmy dla szkół biorących udział w Projekcie tablety, laptopy oraz wyposażyliśmy pracownie specjalistyczne.

Rozwój dokona się tylko wtedy, jeżeli będziemy go inicjować oraz wspierać. Kreowanie takiej przestrzeni dla nauczycieli i uczniów stanowi podstawę mądrej polityki oświatowej. W ten sposób można wydobyć potencjał i energię, które są dzisiaj konieczne do skutecznego działania. Każdy ma prawo odkrywać i uczyć się świata, każdy też musi mieć równe szanse. Jako gospodarz regionu, Samorząd Wielkopolski, czuje się za to odpowiedzialny. Mam szczerą nadzieję, że korzystanie z konkretnych narzędzi, które dostarczamy, przyniesie wszystkim Państwu dużo motywacji i inspiracji.

Paulina Stochnialek

Członek Zarządu Województwa Wielkopolskiego

Projekt *Cyfrowa Szkoła Wielkopolsk@2020* zakłada współpracę z kadrą naukową Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, która odpowiedzialna jest za sformułowanie i opisanie celów dydaktycznych projektu i która będzie czuwała nad prawidłową realizacją zajęć pozalekcyjnych prowadzonych w wielkopolskich szkołach. Wiele godzin przeznaczamy na proces szkolenia nauczycieli uczestniczących bezpośrednio w projekcie oraz tych, którzy mając do dyspozycji zbudowaną w ramach projektu infrastrukturę teleinformatyczną a także przekazany sprzęt, będą mogli wykorzystywać technologie informatyczne na zajęciach lekcyjnych wynikających z podstawy programowej.

Nowatorskie zajęcia zaproponowane przez opiekunów naukowych projektu skłoniły nas do zastosowania innowacyjnych rozwiązań technologicznych stworzonych w ramach naszego projektu, obejmujących cały budynek szkolny i umożliwiające posługiwanie się technologiami informatycznymi przez całą społeczność szkolną. Dostarczone laptopy, tablety oraz specjalistyczne urządzenia dydaktyczne przyczynią się do uatrakcyjnienia zajęć lekcyjnych i pozalekcyjnych, a efekty pracy całego zespołu: opiekunów naukowych, nauczycieli i uczniów będą widoczne w Internecie. Mam nadzieję, że w najbliższych latach wszystkie szkoły Wielkopolski będą korzystały zarówno ze zgromadzonej przez nas wiedzy, jak i stworzonej w projekcie *Cyfrowa Szkoła Wielkopolsk@2020* regionalnej infrastruktury informatycznej.

Piotr Waśko

Dyrektor Projektu

Cyfrowa Szkoła Wielkopolsk@2020

Pod koniec ubiegłego wieku dostałem widokówkę z Berlina. Był na niej Albert Einstein z cytatem umieszczonym nad głową i podkreślonym czerwoną krechą: „**Nie trzeba świata koniecznie rozumieć. Trzeba tylko umieć się w nim znaleźć**”.

Nie wiadomo co trudniejsze. Bo ani na jedno, ani na drugie nie ma matematycznego wzoru.

Od lat 70. ubiegłego wieku rozmawiamy o kompetencjach kluczowych. Uniwersytet Viadrina we Frankfurcie nad Odrą uczynił z tego nawet rodzaj specjalności. Od pół wieku definiuje się i redefiniuje to pojęcie. Ale zasadniczo chodzi o to, aby zdobywane wykształcenie połączyć z odpowiednimi umiejętnościami praktycznymi (wbrew pozorom dotyczy to każdej dziedziny wiedzy), dodając do tego jeszcze wyrobienie (obycie) społeczne, pozwalające na swobodne poruszanie się we współczesnym świecie. A wszystko po to – powtórzmy to raz jeszcze – żeby „umieć się w nim znaleźć”.

Zakładano do niedawna, że dla osiągnięcia tego celu należy opanować siedem niezbędnych kompetencji zapisanych w dokumentach Rady Unii Europejskiej. W dwóch pierwszych punktach wymieniano umiejętność komunikowania się w języku ojczystym i w językach obcych; w pozostałych kompetencje naukowo-techniczne, informatyczne, umiejętność uczenia się, wspomniane kompetencje społeczne oraz świadomość i ekspresję kulturalną, by po pewnym czasie dołączyć do tego zestawu ósmą kompetencję – „inicjatywność i przedsiębiorczość”.

Inicjatywność i przedsiębiorczość mogą oczywiście wynikać z kilku innych kompetencji kluczowych (włącznie z niewyszczególnioną osobno kompetencją prawną). W istocie chodzi jednak o rozmaite zdolności adaptacyjne, zwiększające szanse na współczesnym rynku pracy, który w przeciwieństwie do liścia, charakteryzującego ubiegłowieczną strukturę zatrudnienia (gdzie kadry specjalistów były mniej liczne niż podstawowe i zawodowe), wyobrażany jest obecnie w formie grzyba (z rozbudowaną niepomiernie kadrą specjalistów i pomniejszoną kadrą pracowników podstawowych). Że – słowem – specjalistów potrzeba coraz więcej. A to oznacza rosnące zapotrzebowanie na inne, wyższe kompetencje – zarówno „twarde”, jak i „miękkie”. Fachowe, cyfrowe i społeczne. Niezbędne tak w pracy zawodowej, jak i poza nią. W stosunkach rodzinnych, sąsiedzkich i w codziennym życiu.

Otwarta pozostaje kwestia, na ile niektórych umiejętności można się wyuczyć. W jakim stopniu jest to możliwe? Bo np. kreatywność (pomysłowość) czy talent do innowacji (wynalazczość) nie są darem ojca ani matki. Nie zależą od miejsca urodzenia ani ukończonej szkoły. Ujawniają się nieraz niespodziewanie. Wybuchają nagle i pozostaną chyba na zawsze pewną tajemnicą.

Biografowie znają wiele takich przypadków. Prezydent międzywojennej Czechosłowacji i jeden z najwybitniejszych ludzi tamtej doby był synem analfabetów. Profesor Stanisław Pigoń urodził się w chacie feudalnego chłopca. Każdy doświadczony nauczyciel wie, że utalentowanych uczniów można znaleźć w niemal każdej szkole i w każdej klasie. Warto o tym pamiętać, gdy mowa jest o „wyrównywaniu” poziomów klas czy szkół.

Odkrywanie talentów i umiejętności wymaga od nas samych... talentu (umiejętności?) wyższego rzędu. Do tego cierpliwości i czasu. Niezbędne jest umiejętne zainteresowanie tym, co mamy do zaproponowania. Zapalenie uczniów do nowej szkolnej przygody, którą może stać się udział w projekcie **Cyfrowa Szkoła Wielkopolsk@ 2020** i w poszczególnych jego komponentach. I wspólne z nimi – i wszystkimi uczestnikami – jej przeżywanie.

Podprojektów jest sześć. Z pozoru niemal autonomicznych, w istocie silnie jednak ze sobą powiązanych. O każdym w osobnych *Poradnikach* znajdują Państwo szczegółowe informacje.

Ostatecznie większość dróg prowadzi do „autoedukacji”, która pozostaje prawdziwym wyzwaniem współczesności – jak to ujął zajmujący się tym od lat Dzierżymir Jankowski. Nie nauczymy bowiem niczego nikogo, kto by sam takiej potrzeby nie odczuł. „Wychowaniu do autoedukacji” na poziomie szkolnym podstawowym i ponadpodstawowym służyć ma między innymi „nauczanie wyprzedzające”, przewijające się w kilku podprojektach. A także rozmaite próby samodzielnych badań (np. śladami małych zwierząt dla licealistów czy pomiary czystości powietrza dla uczniów podstawówek). Ponadto uczniowie zdobędą informatyczne podstawy programowania, odkryją „krajobrazy kulturowe” swojej okolicy, wspólnie zbudują mapę dorzecza Warty, przeprowadzą kwerendy archiwalne i biblioteczne, poznają ciekawych ludzi, z którymi przeprowadzą wywiady, napiszą hasła do encyklopedii Wielkopolski. Będą mogli także wysłuchać „złotych wykładów” największych polskich (i nie tylko) autorytetów naukowych czy wziąć udział w rozgrywkach międzyszkolnych z kilku przedmiotów. Wszystkie te działania pozwolą na weryfikację opinii o niejednym uczestniku tych oświatowych zabaw. Dadzą nieoczekiwane spojrzenie na potencjał kryjący się w naszych uczniach. O tym jestem głęboko przekonany.

Jednocześnie każde z tych zajęć wprowadzi ucznia w świat cyfryzacji. Nauczy nowych technik i zaznajomi z możliwościami, jakie oferują nowe technologie. Chodzi wszak o to, żeby i w tym świecie „umieć się odnaleźć”.

W 2008 roku wybitny psycholog społeczny, prof. Zbigniew Pietrasini opublikował pracę *Ekspansja pięknych umysłów*, z podtytułem *Nowy renesans i ożywcza autokreacja*. Jest to prawdziwy manifest optymizmu, wiary w umysł, który wszystko zwycięży, i w „samosterowność” jednostki, prowadzącą do doskonałości. Po upływie dekady od ukazania się tej książki optymizmu jest już zdecydowanie mniej. Bliżej nam może dziś do „wspólnoty wirtualnej” (zastępującej i unicestwiającej kilka innych wspólnot) niż do wspólnoty „pięknych umysłów”. Bliżej do „pułapki algorytmu”, ze wszystkimi tego ograniczeniami, niż do „ożywczej autokreacji” świadomych siebie jednostek. Wyzwania wszak pozostają niezmiennie. W ostatecznym rachunku liczą się kompetencje kluczowe. Przystosowanie do życia w szybko zmieniającym się świecie. I to zadanie – miejmy nadzieję – nigdy nie ulegnie dewaloryzacji.

SERDECZNIE PAŃSTWA DO WSPÓŁPRACY ZAPRASZAM.

Waldemar Łazuga

Główny Ekspert ds. rozwoju kompetencji kluczowych

ZESPÓŁ NAUKOWY PROJEKTU CYFROWA SZKOŁA WIELKOPOLSK@ 2020

prof. **WALDEMAR ŁAZUGA**

Główny Ekspert ds. rozwoju kompetencji kluczowych

prof. **WALDEMAR RATAJCZAK**

Opiekun dydaktyczny podprojektu
Cyfrowa Mapa Dorzecza Warty

prof. dr hab. **VIOLETTA JULKOWSKA**

Opiekun dydaktyczny podprojektu
Akademia Kształcenia Wyrzedzającego

dr **ANNA PIESIAK**

Opiekun dydaktyczny podprojektu
Cyfrowa Dziecięca Encyklopedia Wielkopolski

dr **MARIUSZ MENZ**

Opiekun dydaktyczny podprojektu
Klasy Akademickie

dr **SEBASTIAN PACZOS**

Opiekun dydaktyczny podprojektu
Ligi Przedmiotowe

dr **SŁAWOMIR HINC**

Opiekun dydaktyczny podprojektu
Uczniowskie Laboratoria Informatyczne

mgr **ROMAN DWULIT**

Opiekun dydaktyczny podprojektu
Uczniowskie Laboratoria Informatyczne

prof. UAM dr hab. **ALFRED STACH**

Współautor i redaktor poradnika
Cyfrowa Mapa Dorzecza Warty

dr hab. **ELIZA RYBSKA**

Współautorka i redaktorka poradnika
Klasy Akademickie

dr **KATARZYNA MOSKIEWICZ**

Współautorka i redaktorka poradnika
Akademia Kształcenia Wyrzedzającego

dr hab. **TOMASZ POLAK**

Współautor i redaktor poradnika
Ligi Przedmiotowe

mgr **BOGDAN ARASZKIEWICZ**

Współautor i redaktor poradnika
Ligi Przedmiotowe

mgr **ADAM BECH**

Współautor i redaktor poradnika
Cyfrowa Dziecięca Encyklopedia Wielkopolski

mgr **STEFANIA MISIAREK**

Specjalista ds. doradztwa metodycznego

mgr **GABRIELA WOJCIECHOWSKA**

Specjalista ds. doradztwa metodycznego

mgr **IWONA WYSOCKA**

Specjalista ds. podnoszenia kompetencji cyfrowych nauczycieli

mgr inż. **SARA KOLLMAN**

Ekspert ds. rozwoju kompetencji kluczowych

CZĘŚĆ I

PODSTAWY
METODOLOGICZNE
I METODYCZNE
PODPROJEKTU
AKADEMII KSZTAŁCENIA
WYPRZEDZAJĄCEGO

OPRACOWANIE: VIOLETTA JULKOWSKA

WPROWADZENIE DO PODPROJEKTU AKADEMIA KSZTAŁCENIA WYPRZEDZAJĄCEGO

Szybki postęp cywilizacyjny powoduje lawinowy przyrost informacji, do której dostęp jest traktowany jako warunek rozwoju społeczeństw informacyjnych. Idący w ślad za rozwojem nowoczesnych technologii błyskawiczny rozwój środowiska cyfrowego oraz cyfrowych środków komunikowania zapoczątkowały już z naszym udziałem erę cyfrową. Społeczeństwo informacyjne zgłasza nowe zapotrzebowanie wobec szkoły. Istota współczesnej edukacji nie może zostać sprowadzona do sprawnego pozyskiwania informacji, gdyż większym wyzwaniem stała się zdolność do ich twórczego przetwarzania i przemiana pozyskanych informacji w wiedzę, która jest podstawą wielu kulturowych kompetencji. Dlatego coraz ważniejsze staje się w procesie edukacji wspieranie wyobraźni, kreatywności i innowacyjności oraz osobistego dążenia uczniów do realizacji uzdolnień. Rewolucja technologiczna tworzy nieograniczone możliwości budowania sieci kontaktów wirtualnych, jednak zadaniem nadal istotnym pozostaje rozwijanie umiejętności pracy zespołowej w sytuacjach realizacji projektów badawczych i projektów wspólnego działania lokalnego. Wspólna, efektywna praca i tworzenie wartości dodanej wymagają opanowania kompetencji bezpośredniego komunikowania się z innymi uczestnikami procesu edukacji.

AKADEMIA KSZTAŁCENIA WYPRZEDZAJĄCEGO jest podprojektem, którego realizacja ma na celu dwa połączone zadania. Pierwsze, o charakterze metodycznym, ma na celu wprowadzić uczestniczące w projekcie zespoły uczniów wraz z nauczycielami w zagadnienia strategii kształcenia wyprzedzającego i służy wdrożeniu tej strategii do codziennej pracy szkolnej. Strategia kształcenia wyprzedzającego aktywuje posiadane informacje, pomaga je twórczo przetwarzać i na ich podstawie konstruować podstawy nowych kompetencji kulturowych. Drugie z zadań dotyczy zapoznania się z bogactwem *krajobrazu kulturowego* Wielkopolski, zwłaszcza regionu zamieszkiwanego przez uczestników projektu. *Krajobraz kulturowy* jest treścią merytoryczną tego podprojektu i zarazem zadaniem projektowym, które każda grupa wspólnie z nauczycielem ma podejmować.

Doświadczenia płynące z drugiej edycji projektu pokazały, że strategia kształcenia wyprzedzającego spełnia w szkołach wiele pozytywnych funkcji. Po pierwsze umożliwia podjęcie nowych, interesujących wyzwań, które pojawiają się podczas wspólnej, pozalekcyjnej pracy projektowej. Po drugie wyzwala aktywność i chęć dobrowolnego

działania uczestników projektu. Po trzecie aktywuje potencjał twórczy poszczególnych osób biorących udział w projekcie. Po czwarte mobilizuje zespoły uczniów do wspólnego organizowania czasu pracy nad projektami, co buduje bliskie i serdeczne relacje koleżeńskie oraz rozwija nowe umiejętności komunikacyjne w przestrzeni realnej i wirtualnej. Wszystkie te doświadczenia pozwalają na optymistyczne rokowania odnośnie dalszych efektów działań zespołów w podprojekcie Akademia Kształcenia Wyprzedzającego.

Zadaniem **PRZEWODNIKA DYDAKTYCZNEGO** jest dostarczenie zespołom niezbędnej wiedzy o strategii, „krajobrazie kulturowym” oraz metodach działania. Inspiracją do samodzielnej i zakończonej sukcesem edukacyjnym pracy są zamieszczone propozycje zajęć, projektów i materiały pomocnicze.

16

W trzeciej uzupełnionej edycji poradnika przygotowanego specjalnie dla podprojektu Akademii Kształcenia Wyprzedzającego, nauczyciele i uczniowie znajdują nowe inspiracje projektowe w postaci kolejnych scenariuszy i materiałów pomocniczych. Dotychczasowa problematyka różnorodnych krajobrazów kulturowych Wielkopolski została tym razem wzbogacona o zagadnienia związane z warunkami życia codziennego Wielkopolan w różnych momentach historycznych. Poradnik pokazuje, jak bardzo ciekawa, a zarazem mało znana jest otaczająca nas rzeczywistość, jak wiele można się o niej dowiedzieć, jeśli tylko uruchomimy naszą wyobraźnię, ciekawość i chęć docierania do drugiego człowieka.

W trakcie drugiej edycji zmuszeni sytuacją spowodowaną przez pandemię rozpoczęliśmy pracę w systemie zdalnym. Stała się ona dla nas nie tylko źródłem nowych doświadczeń, ale także potwierdziła przydatność stosowanych metod pracy w środowisku cyfrowym. Nauczyciele biorący udział w projekcie dzięki wcześniejszym szkoleniom byli optymalnie przygotowani na wyzwania, które nieoczekiwanie dla nas wszystkich pojawiły się w marcu 2020 roku. Nasz projekt wyprzedzająco odpowiedział na te wyzwania. Wykorzystując narzędzia cyfrowe łączyliśmy się z nauczycielami podczas webinarów i spotkań roboczych w formie video-konferencji. Przez cały czas trwania II edycji projektu pracowaliśmy na platformie cyfrowej, która była głównym narzędziem do gromadzenia, archiwizowania i przetwarzania informacji w cząstkowe elementy składowe tworzonych prezentacji.

Udział dużej grupy uczestników podprojektu AKW w Konkursie "Wielkopolski Dekameron 2020" oraz przygotowanie świetnych opowiadań, w tym także nagrodzonych i wyróżnionych okazał się wielkim sprawdzianem praktycznego wykorzystania kompetencji poznawczych, komunikacyjnych i cyfrowych. Prace konkursowe nadal dostępne są na stronie projektu: www.csw2020.com.pl

CELE PODPROJEKTU AKADEMIA KSZTAŁCENIA WYPRZEDZAJĄCEGO

CELE OGÓLNE PODPROJEKTU

Cele ogólne podprojektu Akademia Kształcenia Wyprzedzającego (AKW), będące pochodną celów projektu Cyfrowej Szkoły Wielkopolsk@ 2020, dotyczą różnych aspektów związanych z nowoczesnym kształceniem uczniów oraz aktywnym przygotowaniem nauczycieli do realizacji innowacyjnych projektów edukacyjnych, z wykorzystaniem Technologii Informatycznych Kształcenia (TIK).

Cele te będą realizowane w każdej z edycji projektu AKW, stanowiąc podstawę wyznaczającą cele szczegółowe. Do celów ogólnych podprojektu AKW należy:

- wzmocnienie kompetencji kluczowych uczniów, w tym rozwijanie kompetencji bezpośrednio związanych z wdrażaniem do edukacji szkolnej i pozaszkolnej technologii informatycznych;
- kształcenie postawy współdziałania uczniów i nauczycieli biorących udział w podprojekcie z wykorzystaniem TIK;
- wypracowanie i upowszechnienie modeli kształcenia uczniów w zakresie kompetencji kluczowych;
- wypracowanie i upowszechnienie modeli kształcenia zdalnego uczniów w zakresie kompetencji kluczowych;
- przygotowanie nauczycieli do kształtowania kompetencji kluczowych uczniów oraz kształtowania postaw innowacyjności i pracy zespołowej w toku lekcyjnych oraz dodatkowych zajęć dydaktycznych;
- podniesienie nauczycielskich kompetencji w zakresie TIK;
- kształcenie postawy gotowości w zakresie wiedzy, umiejętności i przekonania do skutecznego stosowania metodologii kształcenia wyprzedzającego na ostatnim etapie kształcenia ogólnego podczas zajęć dodatkowych;
- stworzenie sieci współpracy nauczycieli i społeczności uczniów biorących udział w projekcie;
- podniesienie prestiżu nauczycieli przez wzmocnienie ich podmiotowości w doskonaleniu swojej pracy pedagogicznej;
- opracowanie opisów analitycznych oraz materiałów pomocniczych dla nauczycieli;
- tworzenie repozytoriów wiedzy i materiałów dydaktycznych dla nauczycieli i uczniów;
- przygotowanie narzędzi ewaluacji;
- przeprowadzenie ewaluacji z zastosowaniem różnych technik i rodzajów ewaluacji;
- wdrożenie elementów kształcenia wyprzedzającego z pomocą infrastruktury teleinformatycznej;
- merytoryczne opracowanie scenariuszy zajęć dla AKW.

CELE SZCZEGÓŁOWE PODPROJEKTU

W efekcie realizacji projektu uczniowie uzyskują szereg nowych wiadomości, kompetencji kluczowych oraz technik pracy zespołowej i samodzielnej, które przejawiają w podejmowanych działaniach:

- rozumiejąco przedstawiają znaczenie głównych etapów kształcenia w strategii wyprzedzającej: aktywacji, przetwarzania, systematyzacji i ewaluacji oraz oceniania z punktu widzenia organizacji pracy indywidualnej i zespołowej;
- rozumiejąco argumentują potrzebę zastosowania w edukacji pozalekcyjnej etapu wstępnego „aktywacji” jako momentu budowania połączeń pomiędzy własną wiedzą uprzednią a treściami zadanymi jako nowe do opanowania;
- przygotowują mapy mentalne i wizualizacje, ukazujące skojarzenia semiotyczne oraz połączenia pomiędzy tym co znane z doświadczenia potocznego i językowego z tym co nowe w danym obszarze tematycznym;
- znają techniki planowania pracy zespołowej i podziału zadań w ramach wspólnego projektu i realizują je w praktyce podczas wspólnych zajęć pozalekcyjnych;
- znają różne techniki pracy w środowisku kulturowym oraz w środowisku cyfrowym i stosują je w praktyce;
- przygotowują opracowania i e-raporty na podstawie informacji pozyskanych w środowisku cyfrowym i skonfrontowanym w środowisku kulturowym;
- poddają przetworzeniu pozyskany w środowisku cyfrowym materiał poznawczy, dotyczący wybranych zagadnień związanych z okolicą, w której mieszkają, za pomocą poznanych technik cyfrowych (np. e-portfolia, prezentacje medialne, minifilmiki);
- poddają przetworzeniu cyfrowemu materiał pozyskany w środowisku kulturowym, w którym mieszkają (np. zarejestrowane wywiady, nagrania obrzędów ludowych, prezentacje i fotoreportaż z wycieczek historycznych i krajoznawczych po okolicy w poszukiwaniu starych obiektów sakralnych, budynków, obiektów industrialnych, miejsc pamięci i cmentarzy), kierując się problematyką związaną z *krajobrazem kulturowym* swojej okolicy;
- przygotowują systematyzującą prezentację przetworzonych materiałów w ramach podjętej problematyki projektowej, ukazując ją jako pomysł, ideę w ujęciu problemowym;
- wyjaśniają podczas prezentacji z wykorzystaniem nowych mediów, w jaki sposób dokonali przetworzenia uzyskanych informacji w usystematyzowaną strukturę wiedzy na dany temat;
- dokonują prezentacji zespołowych w formie opracowanej samodzielnie z zastosowaniem mediów cyfrowych i dostępnego oprogramowania;
- przygotowują materiały do zaprezentowania i omówienia na platformie, wspólnie z innymi uczestnikami danej edycji projektu;
- przygotowują aktywne repozytorium wiedzy na temat własnej miejscowości, np. w postaci „pasażu wiedzy”.

UMIEJĘTNOŚCI KSZTAŁCONE W RAMACH AKADEMII KSZTAŁCENIA WYPRZEDZAJĄCEGO

- Planowanie i organizowanie pracy projektowej w grupie uczniowskiej.
- Wykorzystanie metody projektów w kształceniu przedmiotowym.
- Wykorzystanie metody projektów w zintegrowanym kształceniu pozalekcyjnym (łączenie obszaru humanistyki, nauk społecznych i nauk przyrodniczych).
- Posługiwanie się narzędziami TIK w procesie kształcenia kompetencji kluczowych.
- Posługiwanie się narzędziami TIK w zdalnym procesie kształcenia kompetencji kluczowych.
- Stosowanie w pracy zespołów metod pobudzających innowacyjność, kreatywność, współpracę.
- Prowadzenie zajęć z wykorzystaniem strategii kształcenia z zakresu programowania.
- Stosowanie metod ukierunkowanych na rozwój uczniowskich kompetencji informatycznych.
- Stosowanie zasad tworzenia materiałów informacyjnych w środowisku cyfrowym.
- Stosowanie strategii kształcenia wyprzedzającego dla podniesienia poziomu autorefleksji uczniów nad własną wiedzą uprzednią oraz systematyzowaniem informacji nowo pozyskanych.
- Przygotowanie uczniów do aktywnego odbioru zdalnych form przekazu wiedzy (wykładów akademickich).
- Przygotowanie uczniów do korzystania z repozytoriów cyfrowych.
- Przygotowanie zespołów projektowych do korzystania z katalogów bibliotecznych oraz archiwalnych on-line.
- Przygotowanie uczniów do korzystania z narzędzi służących do tworzenia i publikowania informacji oraz prezentacji projektowych na platformie cyfrowej.

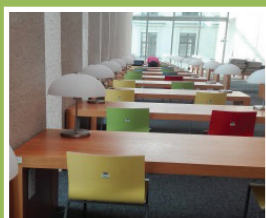
PROCEDURY OSIĄGANIA CELÓW

ZAKRES TEMATYCZNY ZADAŃ W DOCHODZENIU DO OSIĄGANIA CELÓW

Osiągnięcie założonych celów w ramach Akademii Kształcenia Wyprzedzającego było możliwe dzięki połączeniu dwóch zadań w ramach modułu.

Strategia kształcenia wyprzedzającego, potraktowana priorytetowo jako obszar działania metodycznego, została połączona z obszarem tematycznym skonceptualizowanym na potrzeby tego projektu jako krajobrazy kulturowe Wielkopolski.

20

ZADANIE METODYCZNE

Kształcenie strategią nauczania wyprzedzającego

ZADANIE MERYTORYCZNE

Krajobrazy kulturowe Wielkopolski

EFEKT KOŃCOWY: PROJEKT ZESPOŁU

Prezentacja krajobrazu kulturowego swojej okolicy

Wartość dodana tego podprojektu wynika wprost z połączenia niezależnych obszarów tematycznych. Dzięki temu połączeniu kształcenie w ramach nowej strategii wyprzedzającej odbywa się na materiale atrakcyjnym poznawczo, bliskim zainteresowaniom uczniów ze względów emocjonalnych, a także dostępnym gdy idzie o podstawowe zasoby projektu, zarówno w środowisku cyfrowym, jak i w środowisku kulturowym. Mimo to projekt stawia przed młodzieżą wyzwanie, ponieważ wymaga samodzielnych poszukiwań w znanym młodzieży środowisku cyfrowym, a także bywa, że znacznie mniej znanym, własnym środowisku kulturowym.

Zaletą projektu jest pozytywna motywacja i rywalizacja zespołów w przygotowaniu możliwie najciekawszych prezentacji swoich projektów. Ich prezentacja będzie odbywać się na platformie cyfrowej, a założeniem docelowym jest tworzenie repozytorium obrazowego oraz przygotowanie materiału w formie „pasaży wiedzy” o danym regionie / miejscowości / okolicy.

METODY I FORMY PRACY

W realizacji zadania głównego będzie służyć podwójna forma organizacyjna zajęć pozalekcyjnych.

W początkowej fazie zespoły skoncentrują się na przygotowaniu i organizacji pracy zgodnie z etapami wyznaczonymi w strategii kształcenia wyprzedzającego, w którym najistotniejszym momentem jest **faza AKTYWACJI**.

Z kolei sam proces przygotowania i przetworzenia materiału związanego z tematem pracy, którą wykona zespół, będzie przebiegał zgodnie ze znanymi dość powszechnie etapami metody projektu.

W części poradnika, która zawiera zestaw proponowanych przykładów scenariuszy zajęć prowadzonych strategią kształcenia wyprzedzającego, znajdują się także cenne materiały metodyczne. Należą do nich zestawy warsztatowe, kształcące kompetencje pracy z tekstem kultury, a więc z różnymi źródłami o charakterze symbolicznym. Warsztaty dają informację praktyczną, jak pracować np. z mapą, planem, z fotografią, jak przygotować analizę budowli, pomnika, materiału ikonograficznego, jak przeprowadzić wywiad itp.

Z kolei innym rodzajem materiału metodycznego jest zwięzły opis metod dydaktycznych, które zostały usytuowane tam, gdzie ich zastosowanie wskazał scenariusz. Mamy więc przykładowo metody budzące wyobrażenia i skojarzenia, inicjujące kreatywne myślenie oraz kształcące umiejętność dyskusji i debatowania.

ROLA DORADCY METODYCZNEGO PODCZAS PRAKTYCZNEJ REALIZACJI ZADAŃ

Każdy z nauczycieli – opiekunów w ramach praktycznej realizacji podprojektu AKW otrzyma wsparcie metodyczne doradców metodycznych. Doradca metodyczny pełni w podprojekcie funkcję specjalisty służącego do praktycznego wsparcia nauczyciela w działaniach związanych z wybranym podprojektem. Doradca ma za zadanie towarzyszyć nauczycielowi w realizacji podprojektu, oferując swoją wiedzę i doświadczenie w prowadzeniu zajęć pozalekcyjnych. Doradca wspólnie z nauczycielem opracuje indywidualny plan współpracy ze szkołą, oparty na rozpoznaniu potrzeb metodycznych i merytorycznych. Doradca buduje w tym celu system komunikacji ze szkołą i nauczycielem, wykorzystując różne narzędzia technologii komunikacyjnej i kontakt osobisty. Bogaty warsztat nauczyciela i doradcy dzięki wspólnemu działaniu będzie bardziej racjonalnie wykorzystany w realizacji założonego celu, a wspólna praca nauczyciela i doradcy ma ułatwić rozwiązywanie i pokonywanie trudności, a także wprowadzanie nowatorskich pomysłów, które zostały zaprogramowane w ramach projektu AKW.

Ukierunkowanie pracy doradcy metodycznego w podprojekcie na wykorzystanie technologii cyfrowej będzie polem do wspólnego działania i doskonalenia kompetencji. Doradca będzie na bieżąco informował dyrektora szkoły o przebiegu i realizacji projektu.

Doradca metodyczny działa w porozumieniu i w kontakcie z opiekunem merytorycznym podprojektu.

NAUCZYCIEL ZE STRONY DORADCY MOŻE LICZYĆ NA:

- wsparcie w rozpoznaniu zasobów i potrzeb nauczyciela i uczniów i na tej podstawie pomoc w opracowaniu planu realizacji projektu;
- dostęp do warsztatu doradcy metodycznego i możliwość korzystania z niego;
- wspólne wypracowywanie narzędzi do monitorowania efektów pracy;
- wskazanie efektywnych metod motywowania uczniów do kreatywności, samodzielności w działaniu;
- konsultacje dotyczące wykorzystania metody projektu na zajęciach pozalekcyjnych zgodnie z wymaganiami metodologii;
- konstruktywną informację zwrotną dotyczącą realizowanych działań adekwatnie do założeń podprojektu;
- wskazówki w samodzielnym poszukiwaniu odpowiedzi na pojawiające się trudności;
- tworzenie ostatecznego kształtu projektu;
- inspiracje do podejmowania działań innowacyjnych z zastosowaniem TI;
- wsparcie innych nauczycieli funkcjonujących w projekcie w rejonie działania doradcy;
- dostępność komunikacyjną doradcy.

HARMONOGRAM DZIAŁAŃ W PODPROJEKCIE

Praca w podprojekcie AKW będzie odbywać się z uwzględnieniem wskazanych wcześniej celów i zadań tematycznych

23

HARMONOGRAM PRZEBIEGU FAZ PROJEKTU ORAZ WARUNEK ZALICZENIA

FAZA PROJEKTU	ZADANIE DO WYKONANIA	CZAS REALIZACJI ZADANIA I EFEKT ZADANIA NA PLATFORMIE
ORGANIZACYJNA	Organizacja grupy i wybór problematyki projektu AKTYWACJA	Wrzesień–październik RAPORT
PRZYGOTOWAWCZA	Zebranie materiałów w środowisku cyfrowym i kulturowym	Listopad–grudzień e-portfolio grupy
REALIZACYJNA	Przetwarzanie materiału Projekty form prezentacji	Styczeń–marzec Materiał roboczy
WDROŻENIOWA	Aplikacja materiału na platformę Faza recenzji	Kwiecień–czerwiec Materiał po recenzji na platformie

KRAJOBRAZ KULTUROWY – WYMIAR METODOLOGICZNY PODPROJEKTU

CO POWINIŚMY WIEDZIEĆ O KRAJOBRAZIE KULTUROWYM?

Celem niniejszego tekstu jest przybliżenie idei krajobrazu i jego zdefiniowanie jako pojemnej kategorii pojęciowej istotnej dla edukacji szkolnej, zwłaszcza przedmiotów humanistycznych i społecznych, a ponadto zwrócenie uwagi na odniesienia do innych kluczowych kategorii. W szczególności istotne wydaje się dostrzeżenie w wielowątkowej idei krajobrazu (estetycznej, topograficznej, kulturowej) specyficznie historycznych odniesień do kategorii czasu i przestrzeni oraz historycznie uwarunkowanych zmian, jakie w danej przestrzeni zachodzą. Dodatkowym elementem historycznie i dydaktycznie ujmowanego *krajobrazu kulturowego* wydaje się refleksja nad rolą pamięci i wspomnień w kreowaniu krajobrazu wyobrażonego, a zwłaszcza rozumienie mechanizmu powstawania tego typu obrazów przeszłości.

Żyjemy otoczeni przeszłością, w przestrzeni kulturowej kształtowanej przez wcześniejsze pokolenia. Nawet jeśli identyfikujemy się z miejscem, to nie zawsze zdajemy sobie jasno sprawę z obecności w nim śladów przeszłości. To co dawne wydaje się oswojone i stanowi stały element naszego otoczenia, które odbieramy jako dobrze znane. Nawet jeśli trafnie rozpoznajemy dawne obiekty w przestrzeni, często nie znamy ich historycznej funkcji i znaczenia. Okazuje się, że odczytanie i zrozumienie historyczno-kulturowych znaczeń tego, co wydaje się pozornie bliskie, wymaga poznawczego wysiłku. Chodzi o sytuację, w której obudzona wrażliwość estetyczna i zainteresowanie śladami przeszłości mogą uruchomić pracę świadomości historycznej. Dystans poznawczy wydaje się niezbędny, aby bogactwo i złożoność *krajobrazów kulturowych* zostały dostrzeżone i zrozumiane.

Można postawić tezę, że świadome postrzeganie i interpretacja otaczającej nas rzeczywistości kulturowej, potraktowane jako rodzaj kompetencji kulturowej, kształconej na poziomie szkolnej edukacji, mają szansę w sposób trwały przemienić mentalne nastawienie wobec dziedzictwa kulturowego, zarówno własnego, jak i obcego.

Problem *krajobrazu kulturowego* jest na gruncie dydaktyki szkolnej zagadnieniem słabo rozpoznanym, co nie oznacza, że nieobecny w praktyce edukacyjnej. Przeciwnie, przegląd współcześnie funkcjonujących na rynku edukacyjnym podręczników szkolnych do nauczania historii, a także realizowane przez nauczycieli lokalne i regionalne projekty edukacyjne potwierdzają obecność tego zagadnienia. W przypadku podręczników są to głównie obrazy dydaktyczne (rysunki, fotografie, źródła ikonograficzne), które mogłyby zostać zinterpretowane jako *krajobraz kulturowy*, lecz takiego intencjonalnego komentarza nie posiadają. Z kolei w projektach edukacji regionalnej, sporadycznie także w trakcie wycieczek historycznych, mamy do czynienia z obecnością treści historycznych, odnoszących się do konkretnych obiektów lub układów przestrzennych, zaobserwowanych w *krajobrazie kulturowym*. Rzecz w tym, że ani w jednym, ani w drugim przypadku nie operuje się kategorią krajobrazu w żadnym z jego niepotocznych znaczeń i nie wykorzystuje się w sposób dydaktycznie ukierunkowany potencjalnych treści związanych z *krajobrazem kulturowym* podczas zajęć szkolnych. Nauczyciele historii lub geografii nawet wówczas, gdy posługują się przykładami *krajobrazu kulturowego*, nie interpretują intencjonalnie znaczenia tego pojęcia i przez to nie wykorzystują interesującej perspektywy poznawczej w edukacji.

W nawiązaniu do postawionej wyżej tezy uważam, że potraktowanie *krajobrazu kulturowego* jako pojemnej, interdyscyplinarnej kategorii pojęciowej, pochodzącej z pogranicza nauk o kulturze oraz powiązanie jej znaczenia z wymiarem historycznym i świadomościowym, daje szansę otwarcia edukacyjnego na nowe sposoby rozpoznawania oraz interpretowania przeszłości w teraźniejszości. Ponadto wykorzystanie *krajobrazu kulturowego* w praktyce edukacyjnej daje szansę kształcenia – wspomnianej na początku – wrażliwości historycznej i estetycznej w odniesieniu do krajobrazu.

O WIELOWĄTKOWOŚCI IDEI KRAJOBRAZU

Od czasów starożytnych dwie wielkie tradycje: żydowsko-chrześcijańska i grecka ukształtowały średniowieczny namysł nad naturalnym otoczeniem człowieka. Dziedzictwo biblijne nakazywało jego aktywną uprawę i zagospodarowanie, z kolei dziedzictwo antyczne wzbogaciło kulturę o kontemplacyjny i filozoficzny namysł nad pięknem i tajemnicą natury. Odzwierciedlenie wspomnianych postaw znalazło wyraz w późniejszej działalności człowieka. W kulturze średniowiecznej utrwalił się z jednej strony obraz benedyktynów i cystersów, reprezentujący wysoką kulturę rolną, a z drugiej podejście franciszkanów świadomie afirmujących naturę. Świadectw różnorodnego zainteresowania otoczeniem naturalnym i topografią w wiekach wcześniejszych jest więcej, a dostarczają ich podróżnicy, krzyżowcy, kupcy, twórcy ogrodów, poeci i artyści. W relacjach z podróży, w planach ogrodów, w poetyckich i malarskich obrazach znajdziemy inspirujące materiały źródłowe.

Idea krajobrazu rozwinęła się w pełni w okresie renesansu, chociaż badacze kultury dopatrują się jej początków już w późnośredniowiecznych miniaturach i obrazach rodzajowych, czego przykładem są *Godzinki* braci Limburgów oraz malarstwo rodzajowe P. Bruegla, uważane za dzieła kluczowe dla rozwoju malarstwa krajobrazowego w Europie Zachodniej.

Dla Limburgów najbliższa okolica zamku księcia i jej mieszkańcy stają się scenerią: barwną i zmieniającą się w rytmie pór roku, pozwalającą na zaprezentowanie w pierwszym planie elitarnej, w dużym stopniu skonwencjonalizowanej kultury dworskiej. Z kolei w obrazach Bruegla mamy do czynienia z niezliczonymi mikroujęciami życia codziennego, zanurzonego w *krajobrazie kulturowym*.

Na wątek związany z obecnością sensu krajobrazu w świadomości potocznej czasów średniowiecznych naprowadzają badania toponomastyczne geografa J.B. Jacsona, który wykazał, że staroangielski termin *landscape* posiada w obszarze anglojęzycznym bogate spektrum znaczeniowe. Odnosi się ono do: wyraźnie wydzielonego i traktowanego jako całość terytorium, rozciągającego się wertykalnie i horyzontalnie, dającego się ogarnąć spojrzeniem, w domyśle zawsze wiążącego się z obecnością człowieka. Jeszcze bardziej skonkretyzowane znaczenia tego słowa ma jego odmiana francuska *champagne*, która oznacza obszar zajęty przez pola uprawne. Złożoność sensu widoczna jest w budowie słowa. Częstka słowotwórcza *land* oznaczała zawsze przestrzeń wytyczoną / wydzieloną przez ludzi, natomiast składnik *scape* odnosił się do sposobu / metody organizacji tej przestrzeni. Dawne, potoczne pojmowanie *krajobrazu* wyraźnie wskazuje, że rozumiano je raczej jako sposób funkcjonowania przestrzeni wiejskiej. Znaczenie odnoszące *landscape* do scenerii lub tła w sensie estetycznym pojawia się dopiero w późniejszej, amerykańskiej wersji tego słowa.

Źródłem namysłu nad krajobrazem postrzeganym jako obcy geograficznie i kulturowo są również opisy o charakterze topograficznym i antropologicznym. W dawnych wiekach były one jedynym źródłem wiedzy o innych kulturach i przestrzeniach kulturowych. Ich twórcami byli kupcy, pielgrzymi, krzyżowcy, ludzie drogi, dla których zetknięcie z nieznanym światem było codziennym doświadczeniem, umożliwiającym obserwację obcej kultury z pozycji zdystansowanej lub poprzez bezpośrednie w niej uczestnictwo.

W badaniach nad krajobrazem powszechnie przyjętym stanowiskiem jest wskazywanie na renesansowe źródła idei krajobrazu. Uważa się, że dopiero przełom renesansowy spowodował uwrażliwienie na estetyczną jakość otaczającej natury, co zaowocowało refleksją nad krajobrazem ze strony artystów i filozofów. W początkach epoki nowożytnej krajobraz okolic Florencji i Sienny stał się synonimem wyjątkowej krainy, w której człowiek żył w harmonii z naturą. Mit włoskiego krajobrazu został utrwalony dzięki pejzażom tokańskim, które w tle swoich obrazów umieszczali: Leonardo da Vinci, Fra Angelico, Ambrogio Lorenzetti, Benozzo Gozzoli. Harmonia tych artystycznych przedstawień wynika z idealnej równowagi między miastami zanurzonymi w zieleni

winnic, gajów oliwnych i pól uprawnych a ulokowanymi na wzgórzach faktoriarni. W krajobrazach mistrzów istotne było nie tylko zastosowanie nowych ujęć perspektywicznych i topograficznych, lecz może w większym stopniu chodziło o nasycenie przestrzeni obiektami kultury, niezliczonymi świadectwami zamieszkiwania tej przestrzeni. Prawdopodobnie było to powodem, dla którego toskański *krajobraz kulturowy* Ferdynand Braudel nazwał „najbardziej poruszającym krajobrazem na świecie”. Szczególnie zaawansowane badania nad topografią, synoptycznym przedstawieniem przestrzeni oraz zjawiskiem perspektywy powietrznej prowadził Leonardo da Vinci. W jego malarskim ujęciu krajobrazu uwidacznia się znajomość botaniki, fizyki i optyki, oparte na samodzielnych studiach, zaś jego obrazy są w tym samym stopniu świadectwem postępu tych badań, co estetycznej fascynacji pięknem przyrody.

Na estetyczny aspekt krajobrazu zwraca uwagę filozoficzna konotacja pojęcia, powstała w czasach nowożytnych. Związana jest z konstrukcją podmiotu, postrzegającego świat zewnętrzny i obdarzający go swoim spojrzeniem. Dzięki temu podejściu natura stała się krajobrazem przeżywanym i odczuwanym w sposób estetyczny i emocjonalny. Z kolei kontemplacyjny wymiar doświadczenia krajobrazu wiąże się z klasyczną kantowską ideą spojrzenia z dystansu, jako warunku niezbędnego do wyróżnienia fragmentu przestrzeni i natury, oraz namysłu nad nią, który przypominałby odbiór dzieła sztuki. Krajobrazy kontemplacyjne posiadają swoją obrazową, najczęściej artystyczną reprezentację w postaci dzieł malarskich, ale już od XIX wieku pojawiają się przedstawienia fotograficzne, a później także filmowe.

Kontemplacyjne i estetyzujące nastawienie wobec krajobrazu pomijało jego aktywny aspekt, związany z obecnością w nim człowieka, na co zwrócili uwagę geografowie, etnologowie, antropologowie i historycy. W ich interpretacji przestrzeń pojmowana jest jako miejsce życia ludzi oraz ich aktywnego działania, które odbywa się zgodnie ze wzorcami historycznymi i kulturowymi.

DEFINICJE KRAJOBRAZU KULTUROWEGO W OBSZARZE NAUK SPOŁECZNO-HUMANISTYCZNYCH

Można przyjąć, że wspólną i zarazem konstytutywną cechą definicji *krajobrazu kulturowego* jest kulturowo zaświadczona aktywność człowieka, podejmowana w zamieszkiwanej przez niego przestrzeni, bez względu na inne elementy definicji i punkty ciężkości wskazywane przez dyscypliny z obszaru nauk humanistycznych oraz geografię humanistyczną.

Krajobraz kulturowy w ujęciu geografów powstaje jako następstwo zmian w naturalnej przestrzeni dokonanych przez człowieka, na tyle trwałych, że jego istnienie może być utrzymane dzięki stałym zabiegom. W tym podejściu różni się krajobraz harmonijny i zdegradowany, biorąc pod uwagę stopień i sposób użytkowania środowiska przyrodniczego przez człowieka. Jest to perspektywa, w której dominuje podejście charakterystyczne dla interdyscyplinarnego poziomu nauk przyrodniczych, określająca działania człowieka jako zgodne z warunkami naturalnymi albo też jako naruszające naturalną równowagę w przyrodzie i wywołujące w niej trwałe, progresywnie postępujące, niekorzystne zmiany.

Krajobraz kulturowy stał się odrębnym przedmiotem badań, co nastąpiło na przełomie XIX i XX wieku, kiedy na niematerialny aspekt badań zwrócił uwagę niemiecki geograf Artur Hettner (1927). Zdefiniował on *krajobraz kulturowy* jako: harmonijną całość ukształtowania terenu, klimatu, świata roślin i zwierząt oraz ludzkiego świata kultury. W idei krajobrazu hettneriańskiego doszło do wyraźnego zaakcentowania oraz uchwycenia sensu

Krajobraz kulturowy w ujęciu geografów powstaje jako następstwo zmian w naturalnej przestrzeni dokonanych przez człowieka. Różni się krajobraz harmonijny i zdegradowany, biorąc pod uwagę stopień i sposób użytkowania środowiska przyrodniczego przez człowieka.

i rezultatu ludzkiego działania w rzeczywistości przyrodniczej i społecznej, a więc nastąpiło połączenie kategorii wiedzy humanistycznej z osiągnięciami badań przyrodniczych. Ten kierunek myślenia, bliższy już współczesnym założeniom geografii humanistycznej, rozwijał się po II wojnie jako amerykańska szkoła krajobrazu kulturowego, równoległe do francuskiej geografii człowieka, która wyrastała z socjologizmu E. Durkheima (1947). Szkoła francuska, przewyciężając determinizm przyrodniczy, okazała się nurtem przełomowym i inspirującym dla wielu współczesnych koncepcji badawczych *krajobrazu kulturowego*. Zdanie wypowiedziane przez jednego z twórców tego nurtu P. Vidal de la Blaché, że *krajobraz kulturowy* jest wynikiem historii i kultury, zdecydowanie przesunęło akcent w kierunku ujęcia humanistycznego. Idea vidaliańska znalazła w Polsce kontynuację między innymi w pracach wybitnej przedstawicielki polskiej szkoły krajobrazu, M. Dobrowolskiej, zarazem

Krajobraz kulturowy jest wynikiem historii i kultury.
(P. Vidal de la Blaché)

twórczyni metod badawczych *krajobrazu kulturowego*. Dobrowolska zwracała uwagę głównie na historyczność i społeczny wymiar przemian zachodzących w krajobrazie. Definiując *krajobraz kulturowy* jako: *syntezę działalności społeczeństwa w jego środowisku geograficznym (...)* uznała, że: *krajobraz kulturowy odzwierciedla najlepiej współzależność i związek życia przyrody i społeczeństw ludzkich, nasilenie, szybkość przeobrażeń zachodzących w ciągu długiego rozwoju historycznego.*

Zmiana perspektywy badań geograficznych, idąca w kierunku analizy aktualnego stanu kulturowego krajobrazu, wymagała uwzględnienia momentu historycznego zachodzących zmian, aby możliwe było uchwycenie nawarstwień kulturowych, pochodzących z różnych epok historycznych. Przeobrażenia kulturowe w przestrzeni odczytywane były przez geografii humanistyczną jako rodzaj stratyfikacji przestrzennej.

Podejście geografii humanistycznej do krajobrazu kulturowego bliskie jest stanowisku historii kulturowej (zwłaszcza archeologii i antropologii kulturowej), dla której krajobraz jest formą dziedzictwa kulturowego i miejscem historycznym, pozwalającym określić tożsamość danej wspólnoty. Wspólne dla nauk historycznych i geografii jest również zwrócenie uwagi na osadniczy wymiar badań krajobrazu, który wprowadził do dyskusji kolejne pojęcia, w tym heideggerowską okolicę.

Zainteresowanie kategorią krajobrazu kulturowego na pograniczu dziedzin badawczych reprezentujących humanistykę ujawniło różnicę w rozumieniu aktywności podmiotu wobec krajobrazu. Chodzi o dwa pojęcia o odmiennym zakresie znaczeniowym: widok i okolice.

W pierwszym przypadku krajobraz był postrzegany z pozycji estetycznych jako tło ludzkich działań oraz jako przedmiot obserwacji zdystansowanego podmiotu. W drugim znaczeniu stawał się miejscem zamieszkiwanym przez podmiot i będącym przestrzenią jego działania.

Nowe podejścia idące w kierunku antropologizowania krajobrazu doprowadziły więc do „przepracowania” klasycznej kategorii krajobrazu, ponieważ rozszerzyły dotychczasowe ujęcie kontemplacyjne o nowe doświadczenie aktywności człowieka historycznego, podejmującego działanie w wymiarze cywilizacyjnym: gospodarczym, społecznym, kulturowo-symbolicznym. W tym znaczeniu *krajobraz kulturowy* bliski jest rozumieniu przestrzeni jako pojęciu okolicy, a więc miejscu oswojonemu i zagospodarowanemu przez człowieka. Okolica rozumiana jest jako przestrzeń pełna śladów i znaków człowieka, które powstają w wyniku realizacji różnych celów życiowych oraz działalności kulturowej, podejmowanych przez daną społeczność na przestrzeni dziesięcioleci.

Współczesne definicje *krajobrazu kulturowego* o historyczno-antropologicznym charakterze wykraczają poza klasyczną estetykę i odrywają pojęcie krajobrazu od konotacji ze statycznym obrazem. Zmiana podejścia pociąga za sobą również zmianę estetyki krajobrazu. Estetyka tradycyjna zainteresowana jest zdystansowanym i refleksyjnym podejściem do krajobrazu, który traktuje jako dzieło sztuki. Jego „obcość”, wynikająca z postawy dystansu reprezentowanej przez podmiot, jest warunkiem kontemplacji krajobrazu.

Inaczej, kiedy *krajobraz kulturowy* oglądany jest z uwzględnieniem obecności i z perspektywy jego twórców. Obserwator, który proponuje optykę antropologiczno-kulturową, koncentruje swoją uwagę na miejscu jako przestrzeni codziennych kontaktów, wprowadza alternatywną estetykę codzienności.

W próbie określenia cech konstytutywnych dla estetyki codzienności filozof Arto Haapala zwraca się ku heideggerowskiej egzystencjalnej ontologii Dasein. Happala sprowadza *krajobraz kulturowy* do wymiaru miejsca, w którym dokonuje się codzienność. Przyjęcie perspektywy bliskiej miejsca i codziennego życia podmiotu każe badaczowi koncentrować uwagę na rzeczach i zdarzeniach codziennych, które nacechowane są zażyłością. Zażyłość i codzienność są istotą miejsca. Happala proponuje więc do badania *krajobrazu kulturowego* nowy, wywodzący się z nurtu egzystencjalnego, antropologiczno-kulturowy punkt widzenia i zarazem skrócenia klasycznego dystansu poznawczego. To właśnie zmiana optyki badawczej kreuje nowe podejście i metody obserwacji uczestniczącej oraz wywiadu, charakterystyczne dla badań antropologicznych. Skrócenie dystansu poznawczego zmienia jednocześnie estetykę i skalę krajobrazu. To tak, jakby zrezygnować z krajobrazu panoramicznego w stylu Vermera na rzecz zagłębienia się w wielości mikroujęć, charakterystycznych dla stylu Bruegla.

Zmiana optyki daje szansę na przybliżenie się do codzienności, lecz badania mikrohistoryczne muszą być prowadzone za pomocą nieklasycznych źródeł informacji, do których zalicza się różnego rodzaju subiektywne świadectwa bezpośrednie i pośrednie, rzeczy, w tym osobiste przedmioty, fotografie, wspomnienia i relacje ustne. Pozyskanie wglądu dzięki tego rodzaju świadectwom pozwala żywić nadzieję, że „wejście” w *krajobraz kulturowy*, podobnie jak jego nieco bardziej zdystansowane „czytanie” – jest możliwe i osiągalne w praktyce badawczej i dydaktycznej.

Happala w kontekście swoich rozważań odwołuje się do przykładu artystycznego eksperymentu, polegającego na zmianie optyki poznawczej, porzuceniu klasycznego dystansu i przekroczeniu granicy obrazu w poszukiwaniu nowych sensów. Mowa o filmie Lecha Majewskiego *Młyn i krzyż* (2011), w którym dokonał ekranizacji eseju krytyka sztuki Michaela Gibsona, dotyczącego obrazu P. Bruegla *Droga krzyżowa*. Eksperyment polegał na ożywieniu *krajobrazu kulturowego* obecnego w obrazie Bruegla. Reżyser uzyskał efekt obserwacji uczestniczącej, budując sceny, które w obrazie filmowym zostały nałożone warstwowo, za pomocą technik komputerowych. Celem tych zabiegów było zwrócenie uwagi na skomplikowaną wymowę historyczną, kulturową i etyczną obrazu. Reżyser, dążąc do maksymalnego zaangażowania uwagi odbiorcy na obrazie, uświadomił, że wysiłek odczytania kultury w jej wymiarze historycznym wymaga jednoczesnej interpretacji wielu poziomów znaków.

Przytoczone definicje podkreślają udział człowieka w kreowaniu *krajobrazu kulturowego*, a w przypadku badania artystycznych reprezentacji krajobrazu zwracają uwagę na zapośredniczony przez kulturę kontakt człowieka z przyrodą.

IDEA „CZYTANIA KRAJOBRAZU KULTUROWEGO”

Wyraźne symbole kulturowe, jakie dostrzegamy w krajobrazie, nie tylko są świadectwem danej społeczności, ale zawierają również informacje o jej istotnych cechach tożsamościowych. Jednak wszystkie elementy znaczące *krajobrazu kulturowego*, wszystko co w nim obecne i zawiera znaczenia, domaga się interpretacji, a więc „odczytania”, można dodać, że „odczytania rozumiejącego”, zwracającego uwagę na ukryte sensy. Ten rodzaj „czytania” przestrzeni jako znaku proponuje Karl Schlögel, badacz kontekstów związanych z przestrzenią kulturową. W swojej inspirującej monografii, odwołując się do idei kantowskich, zwraca uwagę na potrzebę refleksyjnego patrzenia, którego można się nauczyć, lecz nie jest to możliwe bez połączenia doświadczenia zmysłowego (naoczności) z pracą intelektualną. Patrzenie z namysłem na otaczającą rzeczywistość kulturową angażuje intelekt w procesie interpretacji tego co postrzegane w oparciu o wiedzę historyczno-kulturową. Patrzenie z zachowaniem dystansu poznawczego uruchamia ponadto wrażliwość na estetyczny wymiar pozyskanych

informacji dodatkowych. Mam na myśli dzieła literatury i sztuki, które będąc artystycznymi śladami recepcji poznawanej przestrzeni kulturowej, są zarazem tekstami kultury, utrwalającymi symboliczny wymiar pamięci kulturowej. Można je poddawać analizie i interpretacji, podobnie jak tradycyjne źródła informacji historycznej.

Jednak najlepszym sposobem doświadczenia *krajobrazu kulturowego* jest zanurzenie się w realnie istniejącej przestrzeni. Kontakt bezpośredni z krajobrazem poprzez jego naoczne doświadczenie w trakcie pieszej wędrówki

Schlögel: tylko ten cokolwiek dostrzega, kto coś wie. Kto nic nie wie, ten też niczego nie dostrzeże. Trzeba wiedzieć coś na temat mistrzów, form architektonicznych, rzemiosła, stylów.

to rodzaj przeżycia, które nie tylko pobudza wyobraźnię historyczną, ale dodatkowo wsparty komentarzem uczy patrzenia ze zrozumieniem. W przekornej trawestacji znanego powiedzenia, że podróże kształcą, ale tylko wykształconych, pobrzmiewa hermeneutyczna refleksja, do której odwołuje się także Schlögel: tylko ten cokolwiek dostrzega, kto coś wie. Kto nic nie wie, ten też niczego nie dostrzeże. Trzeba

wiedzieć coś na temat mistrzów, form architektonicznych, rzemiosła, stylów. Jednak wszystko to na nic się zda, jeśli nie zaufamy własnym oczom, jeśli nie przyznamy formie jej własnego znaczenia.

W myśl tej idei naoczność krajobrazu doświadczona przez wędrowców może powrócić w wieloaspektowej refleksji, nawiązującej do rozpoznawalnych elementów *krajobrazu kulturowego*. Kategoria ta stała się w wielu realizowanych projektach dogodną ramą teoretyczną, zdolną objaśnić sensy tego, co oglądane. Wykorzystanie inspiracji płynących z refleksji nad złożonym charakterem historycznym i wielokulturowym krajobrazu mazurskiego stało się od lat 90. propozycją alternatywnego podejścia do praktykowania edukacji regionalnej. Inicjatorem i współuczestnikiem projektów działania lokalnego, odnoszących się do trudnego dziedzictwa mazurskiego był Robert Traba. Pierwszy z projektów, zrealizowany w 1993 roku w mazurskiej wsi Drwęcko, z udziałem polskich uczniów szkół licealnych i niemieckich wolontariuszy, polegał na odrestaurowaniu cmentarza z okresu I wojny światowej, a także na spotkaniach z mieszkańcami wsi, świadkami historii. Celem projektu było poznanie i rozumienie historii oraz refleksja nad jej wielowymiarowością. Podobne działania kontynuowano w latach 1994–1998, rozszerzając ich zakres. Stopniowo wykrystalizował się program określony jako „czytanie *krajobrazu kulturowego*” i wypracowana została nowa metodyka edukacji regionalnej, uwzględniająca między innymi europejskie tradycje krajoznawcze, sięgające swoimi korzeniami przełomu XIX i XX wieku. Zdobyte doświadczenia zaowocowały w kolejnym projekcie autorstwa Elżbiety Traby, Roberta Traby i Jörga Hackmanna, realizowanym pod znakiem Wspólnoty Kulturowej „Borussia”, a zatytułowanym: *Odkrywanie europejskich krajobrazów kulturowych. Historia regionalna w Niemczech, Polsce, Rosji i Litwie na przykładzie Prus Wschodnich*. Misją projektu było dążenie do przełamywania barier i lęku w relacjach między ludźmi różnych kultur, narodów, tradycji oraz stworzenie przestrzeni dialogu dla budowania nowych więzi. Celem edukacyjnym projektu było stworzenie metodycznych i praktycznych wzorów interpretacji kulturowej spuścizny regionów, które kryją w sobie historie zantagonizowanych dawniej narodów, a obecnie zamieszkujących to niegdyś wielokulturowe pogranicze. Projekt opierał się na analizie stałych elementów architektury, kluczowych dla *krajobrazu kulturowego*, a przy tym będących pośrednikiem w opowiadaniu historii Prus Wschodnich. Były to następujące elementy: zamek, cmentarz (pomnik), kościół, pałac i dwór oraz dworzec kolejowy. Obiekty, które miały stać się pretekstem do rozpoznania przeszłości i jej współczesnej recepcji, posłużyły do odpowiedzi na pytanie o to, jak pozytywnie włączyć do pamięci kulturowej także tę zapomnianą i niechcianą tradycję. Projekt prowadził również do wniosków ogólniejszych na temat możliwego wpływu obcej spuścizny kulturowej na budowanie otwartego społeczeństwa.

REFLEKSJA DYDAKTYCZNO-HISTORYCZNA WOKÓŁ KRAJOBRAZU KULTUROWEGO

Zaprezentowany wyżej *krajobraz kulturowy*, definiowany na gruncie nauk humanistycznych, wpisuje się w podstawowe kategorie pojęciowe nauki historycznej, stosowane przez współczesną dydaktykę historii, które współtworzą konstrukcję myślenia historycznego. Kształcenie myślenia historycznego zachodzące w toku edukacji historycznej jest wypadkową zmieniających się składowych: aktualnej wykładni społecznej funkcji historii, wielonurtowości historiografii, stanu świadomości historycznej społeczeństwa oraz zmieniających się środków oddziaływania dydaktycznego. Te niezbędne składowe myślenia historycznego, czyli: przestrzeń, czas i zmiana, są zarazem głównymi wyznacznikami metodologicznymi obrazu przeszłości, który konstruowany jest na potrzeby szkolnej narracji historycznej. W praktyce szkolnej kształcenie myślenia historycznego uczniów odbywa się za pośrednictwem narracji historycznej podręczników, która ma decydujący wpływ na sposób konstruowania obrazu przeszłości. Typ narracji decyduje o cechach specyficznych tej konstrukcji, a w efekcie o sposobie rozumienia przeszłości. Przez analogię do typologii historiografii można wyróżnić trzy typy narracji historycznej: pierwszy oparty na modelu historiografii klasycznej, drugi na modelu nieklasycznym w wersji modernistycznej oraz trzeci na modelu nieklasycznym w wersji zbliżonej do modelu antropologiczno-kulturowego.

Wspomniane trzy wymiary tworzą ramę konstrukcyjną, która może służyć pomocą w interpretacji *krajobrazu kulturowego*, zarówno na gruncie historii historiografii, jak i w odniesieniu do całościowego obrazu przeszłości, konstruowanego w podręcznikach do historii. Definicja *krajobrazu kulturowego*, zaproponowana przez geografii humanistyczną i antropologię kulturową, stanowi na gruncie dydaktyczno-historycznym jedno z możliwych ujęć tego problemu, lecz wymaga dodatkowo zaakcentowania historycznego punktu widzenia oraz uzupełnienia istotnego dla podejścia edukacyjnego.

Stanowisko historyczne wzbogaca refleksję humanistyczną na temat *krajobrazu kulturowego* o specyficzny element konstytutywny, jakim jest *człowiek historyczny*, kategoria znana w badaniach historycznych J. Lelewela od XIX wieku. *Człowiek historyczny* to podmiot widziany w kontekście zajmowanej przez niego przestrzeni w ściśle określonym historycznym czasie i miejscu oraz podejmowanej aktywności. W zależności od metodologicznej podstawy, na której konstruowany jest obraz przeszłości, człowiek historyczny może być postrzegany w relacji do *krajobrazu kulturowego* w szerokim spektrum podejmowanych ról: jako władca, gospodarz i użytkownik, obrońca, badacz, kapłan, artysta, piewca. Rozpoznanie przestrzeni, jakiego dokonuje historyk, odbywa się więc z innej perspektywy badawczej niż w przypadku geografii. Przestrzeń jest bowiem historycznie i antropologicznie ujmowaną „sceną działań” różnego typu i charakteru, w tym: politycznych, gospodarczych, społecznych, artystycznych, religijnych, naukowo-badawczych i kulturowych. Działania te nakładają się warstwowo, tworząc sieć wzajemnych relacji i powiązań, warunkujących kolejne działania lub je uniemożliwiających. Z tej perspektywy badane są i obserwowane przez historyka zmieniające się historycznie zdarzenia i procesy dotyczące przestrzeni kulturowej: między innymi jej podziały terytorialne, uwarunkowane politycznie lub gospodarczo, procesy osadnicze, urbanizacyjne, industrializacyjne, kolonizacyjne, ponadto realizacja projektów pozyskujących nowe przestrzenie oraz rewitalizujących dawne. Przestrzeń pojmowana jest na gruncie historii w sposób dynamiczny, uwarunkowany aktywnością człowieka. Brane są pod uwagę zmiany jakościowe oraz stopień ich nasilenia w czasie historycznym, inny w przypadku uprawy roli i stosowanych sposobów gospodarowania (np. ekstensywnego lub intensywnego), odmienny w przypadku działań eksploatacyjnych, ukierunkowanych na pozyskanie surowców oraz spowodowanych tą działalnością skutków ubocznych dla stanu środowiska (np. lokalne katastrofy ekologiczne). Podsumowując: dla historyka przestrzeń to efekt działań wielu pokoleń, które postrzega jako syntezę nakładających się warstw kulturowych, tworzącą rodzaj palimpsestu (np. Forum Romanum, podobnie jak inne miasta europejskie, zachowuje w swoim układzie przestrzennym pamięć przestrzeni historycznie ukształtowanej). Z kolei podejmowanie świadomych działań na

rzecz ochrony *krajobrazu kulturowego* jako jednej z form dziedzictwa historycznego i kulturowego (konwencja o parkach krajobrazowych) traktowane są na gruncie historii jako wyraz współczesnej świadomości historycznej.

Perspektywa historyczna odnośnie do *krajobrazu kulturowego* posiada niezwykły dla historii wymiar czasowy, mierzony nie fizycznie, lecz kulturowo. Oznacza to, że *historyczność* krajobrazu jako miejsca zajmowanego przez człowieka w określonym momencie historycznym, co przyjęła jako jeden z wyznaczników geografii humanistycznej. Czas historyczny, zarówno w ujęciu makrohistorycznym, jak i mikrohistorycznym, odmierzany jest życiem kolejnych pokoleń, które pozostawiają po sobie widome efekty swoich działań. Te nawarstwiają się ślady i znaki obecności mogą być odczytywane i interpretowane jako wyznaczniki tożsamości kulturowej grup społecznych, które w dłuższej lub krótszej perspektywie czasowej zamieszkują dane miejsca. Ten palimpsestowy charakter *krajobrazów kulturowych* jest powodem ich bogactwa i zarazem przyczyną wielu nieporozumień, najczęściej o podłożu etniczno-kulturowym.

Uwzględnienie dynamiki czasu i przestrzeni, podlegających ciągłym zmianom historycznym, to cechy konstytutywne *krajobrazu kulturowego* z perspektywy historycznej. Uzupełnia je jeszcze jedna kategoria: ciągłości kulturowej. Niektóre elementy kultury zachowują zadziwiająco długą trwałość w obiegu kulturowym, a nie tylko w sensie materialnym. Inne ulegają zmianom, zacierając częściowo bądź całkowicie swoje dawne znaczenie. Zabytki starożytne są przykładem tego, że nie tylko pojedyncze obiekty architektury, ale i całe zespoły urbanistyczne mogą przetrwać w stanie pozwalającym na badanie ich sensów kulturowych. Podobnie w przypadku zabytków średniowiecznych do dziś w europejskiej strukturze przestrzennej zachowały się wyraźne ślady dawnych układów miejskich i wiejskich. Ich trwałość i czytelność pozwalają dostrzec we współczesności trwałą część przeszłości. Jednak w większości przypadków dawne fenomeny kulturowe rzadko ukazują się naszym oczom jako spójne sekwencje kulturowe, raczej występują jako pojedyncze zabytki bądź odkrywają swoją obecność w głębszych warstwach kulturowych.

Krajobraz kulturowy jest bowiem z perspektywy historycznej mozaiką składającą się z różnych – w sensie chronologicznym i stylistycznym – elementów i obiektów. Mozaika ta, różniąc się stopniem trwałości, jest współcześnie substancją zachowaną i funkcjonującą albo najczęściej tylko zachowaną pozostałością po dawnej, wszechstronnej aktywności człowieka.

Tu ujawnia się z całą mocą znacząca różnica pomiędzy historykami kultury i archeologami a badaczami żyjących kultur, a mianowicie konieczność docierania do pozostałości, a następnie proces analizy i interpretacji źródeł historycznych w celu uzyskania informacji. Poznanie dawnych, w dodatku często obcych kulturowo społeczności wraz z ich systemem wartości i ocen, jest punktem wyjścia dla rozumienia podejmowanych przez dawne społeczności decyzji oraz badania skutków ich działalności w dłuższej perspektywie czasowej, zarówno tych intencjonalnych, jak i nieintencjonalnych, w tym również skutków zaniechania działań.

Na tym nie koniec. Dodatkową domeną specyficzną dla historii kultury jest badanie *krajobrazu kulturowego* w jego historycznych reprezentacjach artystycznych, w tym na podstawie konkretnych przedstawień malarskich, literackich, fotograficznych i filmowych.

Z kolei dydaktyka wszystkie wymienione wymiary przeszłości oraz całe bogactwo i różnorodność źródeł historycznych (pisanych, ikonograficznych i symbolicznych), wykorzystywanych badawczo, adaptuje twórczo na potrzeby edukacyjne.

a) *Krajobraz kulturowy a obraz przeszłości w polskich podręcznikach historii*

Specyficzne podejście historii do problemu czasu i przestrzeni pozwala w polu dydaktyki historii na trzy wariantowe przedstawienia *krajobrazu kulturowego*, w zależności od typu narracji historycznej, jaką proponuje dany podręcznik.

Przyjęłam z pewnym uproszczeniem, że analogicznie do typów historiografii występują modele szkolnej narracji historycznej w podręcznikach do historii. Do opisu odmian szkolnej narracji historycznej posłużyłam się wyznacznikami myślenia historycznego, jakimi są kategorie: czas, przestrzeń, zmienność i ciągłość, ponadto zwróciłam uwagę na całościowy obraz przeszłości w narracji podręcznikowej. Informację o poszczególnych modelach narracji można sprowadzić do zbioru cech:

- w modelu klasycznym właściwym dla historii zdarzeniowej są to: perspektywa bezpośrednio antropomorfizacji, jednostkowy podmiot sprawczy, faktograficzna (klasyczna) koncepcja prawdy, narracja deskryptywna, czas zdarzeniowy, dominacja historii politycznej;
- w modelu modernistycznym są to: perspektywa pośredniej antropomorfizacji, rzeczywistość procesualna, klasyczna koncepcja prawdy, dominacja teorii nad doświadczeniem, narracja wyjaśniająca, „obiektywizująca”, niepodmiotowa, czas procesualny, długiego trwania, determinowanie funkcjonalne, dominacja historii społecznej;
- w modelu pomodernistycznym w wariacie antropologiczno-kulturowym są to: perspektywa mikrohistoryczna, zjawiska kulturowe w ujęciu antropologicznym, nieklasyczna koncepcja prawdy, narracja rozumiejąca, „subiektywizująca”, podmiotowa, czas życia jednostki lub mikrostruktury, dominacja historii kultury.

Tak scharakteryzowane typy podręcznikowej narracji historycznej mają zasadniczy wpływ na sposób, w jaki reprezentowany jest w nich *krajobraz kulturowy*.

W podręcznikach o narracji klasycznej i historii ujmowanej zdarzeniowo → ***krajobraz kulturowy jawi się najczęściej jako przestrzeń oddziaływania władzy politycznej***. Przykładami ujęcia tej problematyki są: podkreślenie symboliczne przynależności politycznej terenu do określonego właściciela; akcja lokacji miasta lub wsi na prawie niemieckim i jej uwarunkowanie polityczne; wymuszony traktatami przebieg granic politycznych, rozrywający dawne więzi lokalne i regionalne; przymusowe migracje ludności, zrywające bezpowrotnie ciągłość kulturową regionu.

W klasycznym ujęciu historii kategorie ulegają spłaszczeniu, a ich metaforyczne znaczenie ujawnia się dopiero w szerokim kontekście ujęć nieklasycznych, które wzbogacają dotychczasowe wyznaczniki świata historycznego (czas, przestrzeń, zmianę) o społeczny i kulturowy wymiar przestrzeni oraz tożsamościowy i kulturowy wymiar czasu. Powstający w ten sposób nowy: trzeci wymiar społeczno-kulturowy nadaje obrazowi historycznemu głębię – inaczej niż w malarstwie, bo w sposób nieiluzyjny, lecz metaforyczny.

Zatem w podręcznikach o narracji modernistycznej (strukturalnej) i historii ujmowanej procesualnie → ***krajobraz kulturowy jawi się jako przestrzeń działań społeczno-gospodarczych i kulturowych***. Przykładami ujęcia problematyki z tym związanej są: wszelkie możliwe próby kompleksowej organizacji przestrzeni w mieście i na wsi (procesy osadnicze, urbanizacyjne, industrialne) wraz ze wszystkimi konsekwencjami społecznymi, ekonomicznymi, kulturowymi tych działań, jakie przebiegają w długim czasie trwania, odciskają się na życiu grup, wspólnot, społeczności lokalnych.

W podręcznikach o narracji antropologiczno-kulturowej w ujęciu mikrohistorycznym → ***krajobraz kulturowy jawi się jako upodmiotowiony kulturowo, gdyż świadomy własnej tożsamości***.

Przykładem ujęcia problematyki w tym typie narracji jest ukazanie życia codziennego małej społeczności lokalnej wraz z jej problemami, który wprowadza czytelnika / badacza (metaforycznie) „do wnętrza” *krajobrazu kulturowego*. O upodmiotowieniu tego ujęcia decyduje skrócony dystans poznawczy, estetyczny i etyczny. Wszystko dzieje się w bliskości przestrzeni badanej, dzięki czemu estetyka klasyczna zastępowana jest przez estetykę bliskości, postulującą aktywne uczestniczenie w procesie poznawania świata.

Przedstawione modele uzupełniają poniższe metody wprowadzające *krajobraz kulturowy* do współczesnej edukacji historycznej.

b) Wizualizacja cyfrowa *krajobrazu kulturowego*

Artystyczne reprezentacje krajobrazu są najczęściej wyrazem jego kontemplacji, wzniosłego przeżywania lub nostalgicznego wspomnienia. Nie oznacza to jednak dla nauczyciela historii zwracania uwagi na wyłącznie ilustracyjną funkcję tego typu źródeł informacji. Wręcz przeciwnie, krajobrazy nazwijmy je: „artystycznie przetworzone”, jako rodzaj źródeł pośrednich, mogą stać się cennym materiałem interpretacji procesów i mechanizmów mentalnych, zachodzących w przypadku podmiotów indywidualnych (artysta, twórca) lub sposobu kreowania określonego przeżycia, projektowanego przez artystę na daną społeczność. Aktywne czytanie źródeł różnego typu, a więc i krajobrazu ukazanego przez artystów leży w obszarze kompetencji, które są kształtowane przez metody aktywizujące myślenie oraz dzięki użyciu nowych mediów. Uwrażliwienie na odbiór tekstów kultury jako jeden z celów kształcących wydaje się istotą kulturowego kierunku edukacji historycznej w niedalekiej przyszłości. Multimedialność reprezentacji historycznej wydaje się kluczowa dla przyszłych form przedstawiania przeszłości i włączenia nowych technologii do procesu komunikacji. Cechami kultury masowej stały się obecnie: audiowizualność i interaktywność, skrócenie dystansu komunikacyjnego oraz jego zdynamizowana forma.

Każdy z tradycyjnych i współczesnych przekazów multimedialnych ukazujących *krajobraz kulturowy* jest rodzajem konstrukcji, lecz nowe technologie umożliwiają zapoznanie się z wizją przeszłości, która zaciera granice między tym, co prezentowane jest jako „światy możliwe”, dzięki trójwymiarowym symulacjom, powstającym na podstawie badań, a tym, co jest reprezentacją rzeczywistości przeszłej, powstającą dzięki metodzie „rzeczywistości rozszerzonej”. Dwie alternatywne formy wizualizacji przeszłości to tworzenie światów wirtualnych (VRML), czyli trójwymiarowych symulacji rzeczywistości. Są sugestywną wizualizacją przestrzenną, zawierającą bogate informacje o kulturze materialnej, zwłaszcza o obiektach architektury, jednak uproszczoną gdy idzie o przekaz dotyczący wymiaru symbolicznego danej kultury. Spotyka się je w multimedialnych muzeach nowego typu, w przewodnikach turystycznych, a także w obudowie medialnej podręczników do historii. Ich alternatywą są wizualizacje obiektów w stanie zrekonstruowanym, podawane przy jednoczesnym oglądzie ich w stanie obecnym, czyli typ rekonstrukcji *in situ*, co ma miejsce przy zastosowaniu tzw. metody rzeczywistości rozszerzonej (AR). Idea tej metody polega na łączeniu świata realnego z elementami wirtualnymi, wygenerowanymi przy użyciu grafiki komputerowej. Główny potencjał metody AR tkwi w nakładaniu informacji generowanych komputerowo na rzeczywiste obiekty oraz pracy na wirtualnych obiektach w rzeczywistym otoczeniu. Pozwala to na spektakularną i oddziałującą na wszystkie zmysły reprezentację przeszłości i przeszłych *krajobrazów kulturowych*, które uległy fragmentacji lub całkowitemu zniszczeniu. Rzeczywistość rozszerzona nie jest tożsama z wirtualną rzeczywistością (VRML), która tworzy nowy świat, wygenerowany komputerowo przy użyciu techniki 3D, nie tworzy „wirtualnych światów”, lecz rozpoznaje obiekty świata rzeczywistego, a następnie nakłada na nie wirtualne informacje i obrazy, uzupełniające obraz rzeczywistości oglądanej. Metoda umożliwia kształtowanie historycznej wyobraźni w sposób wymagający aktywnego zaangażowania się w procesie poznawania przeszłych *krajobrazów kulturowych*. Innym sposobem wykorzystania metody jest wyświetlanie informacji historycznych poprzez nakierowanie kamery umieszczonej w urządzeniu na obiekt, co daje obraz będący wynikiem połączenia

rzeczywistości realnej i „wirtualnej powłoki”. Metoda AR jest praktycznym zastosowaniem modelu uczestnictwa aktywnego (unaoczniającego) w odbiorze dziedzictwa kulturowego i pozostaje w zgodzie z nową tendencją w podejściu do zadań ochrony tzw. pozamaterialnego dziedzictwa kultury. Ponadto metoda ta przywraca w przestrzeni miejskiej krajobrazu fragmentaryczne lub już nieistniejące. Pozwala zrozumieć i odczuć *in situ* wartość obiektów zabytkowych jako wartość społeczną przedmiotów dzięki nowym formom eksponowania i udostępniania miejskich *krajobrazów kulturowych*.

c) Wycieczki historyczne „w głąb” krajobrazu kulturowego

Proces dydaktyczny realizowany metodą bezpośredniego uczestnictwa najlepiej wyraża podejście mikrohistoryczne. Jego realizację umożliwia studiowanie *krajobrazu kulturowego* w terenie podczas wycieczki historycznej i spotkania ze świadkami przeszłości. Tego typu spotkaniu z przeszłością w teraźniejszości powinien towarzyszyć namysł organizacyjno-metodyczny, a także przygotowanie merytoryczne do interpretacji miejsca, w sensie antropologiczno-kulturowym i estetycznym, niezbędne do rozumienia skali mikrohistorycznej badanego *krajobrazu kulturowego* oraz zażyłości jako istotnej cechy miejsca, którego granice mentalne przekraczamy w sensie metaforycznym i dosłownym.

Wskazówka metodyczna do przeprowadzenia badań *in situ* składa się z następujących kroków, prowadzących do „oswojenia miejsca” oraz branych pod uwagę w rozmowie z osobami zamieszkującymi dane miejsce:

- Przyglądamy się z dystansu miejscu, które jest obce.
- Czynimy je zażyłym: na poziomie zmysłowym (widzimy, słyszymy, dotykamy, wąchamy).
- Rozpoznawanie funkcji i znaczenia miejsc: sklep, kościół, szkoła, cmentarz, droga, rynek, aleja.
- Skoncentrowanie się na estetycznej jakości rzeczy i obiektów.
- Osiedlanie się – zżywanie się z miejscem.
- Emocjonalna relacja, jaką nawiązujemy z naszym miejscem zamieszkania, osiedlenia, to przywiązanie. Przywiązanie jest kluczem dla zrozumienia estetyki miejsca.
- Funkcjonowanie, tworzenie relacji i więzi, próba zakorzenienia.

Spotkanie powinno być poprzedzone także znajomością elementów metodyki *oral history*.

Zdolność do tego typu refleksji powinna stać się składową kulturę historycznej nauczyciela historii po to, by przekaz dydaktyczny historii miał charakter krytyczny – również w znaczeniu – świadomy zmieniających się wizji ładu kulturowego, wyznaczanego przez daną kulturę.

W dydaktyce problem relacji widzieć / wiedzieć ma wymiar kulturowo-psychologiczny i związany jest z jednostkowym rozwojem myślenia, które przekształca się z obrazowego w pojęciowe i symboliczne. Jest to stopniowy proces utraty doświadczenia poznawania świata właściwego dziecku, a marginalnego u osoby dorosłej. Zmianie tej towarzyszy przejście od obrazu do tekstu.

Relacja widzieć → wiedzieć jest przechodnia i działa poznawczo w obie strony, o czym świadczą praktyki upamiętniające. Są one oparte na wizualizacji tego, czego już nie ma, ale o czym się wie, że było. Rodzą się z potrzeby upamiętnienia poprzez wizualizację (np. żywe obrazy, spektakl, rekonstrukcja, instalacja w przestrzeni publicznej i kulturowej). Refleksyjność, która towarzyszy pierwotnej potrzebie widzenia, w rzeczywistości nie jest wtórna, lecz prymarna i stanowi w każdym sensie źródło owej wizualizacji.

Tworzy się nowy rodzaj relacji odwróconej: wiedzieć → widzieć → zrozumieć.

NA ZAKOŃCZENIE

Postrzeganie *krajobrazu kulturowego* i dostrzeganie w nim dziedzictwa kulturowego są związane z pracą dydaktyczną, nierzadko z koniecznością interdyscyplinarnego podejścia do elementów składowych tego krajobrazu. Sądzę, że wprowadzenie do edukacji szkoły ponadpodstawowej *krajobrazu kulturowego*, jako kategorii pojęciowej, pozwoli uzyskać nową perspektywę poznawczą i interpretacyjną w edukacji na tym poziomie kształcenia.

Nowa perspektywa inspiruje do refleksji i poszukiwania metod niestandardowych w pracy nad kształceniem myślenia historycznego. Strategie dydaktyczne nauczania poprzez zaangażowanie się emocjonalne oraz kontakt z dawnymi krajobrazami kultury, a także ze świadkami historii budzą refleksję nad płynnością tożsamości i problemem przyspieszenia w kulturze, które naraża osoby w niej uczestniczące na doświadczenie zmiany tożsamości w wymiarze i w skali dotąd niespotykanej.

STRATEGIA KSZTAŁCENIA WYPRZEDZAJĄCEGO - WYMIAR METODYCZNY PODPROJEKTU

Koncepcja strategii kształcenia wyprzedzającego powstała na gruncie polskiej dydaktyki w 2010 roku, kiedy zespół pracowników Zakładu Pedagogiki Wydziału Studiów Edukacyjnych UAM pod kierownictwem prof. dr. hab. Stanisława Dylaka opracował ją na potrzeby prowadzonego wówczas projektu i eksperymentu dydaktycznego, w nawiązaniu do koncepcji D.P. Ausubela. W realizowanym projekcie będziemy czerpać z autorskiego opracowania tej strategii jako innowacyjnej koncepcji kształcenia, jednak aplikacja koncepcji nastąpi w odniesieniu do treści innych aniżeli w pierwotnym projekcie. Mianowicie strategię wypróbujemy w projektach badawczych i w projektach działania lokalnego związanych z **KRAJOBRAZAMI KULTUROWYMI WIELKOPOLSKI**.

36

Strategia polega na organizowaniu i przyswajaniu informacji zbieranych samodzielnie przez uczniów jeszcze przed planowanymi zajęciami edukacyjnymi, z wykorzystaniem już przez nich posiadanych wiadomości, doświadczeń w odniesieniu do tematu tych zajęć.

Zgodnie z tą koncepcją zadaniem nauczyciela jest usystematyzowanie za pomocą zadań wiedzy uprzednio opanowanej przez uczniów oraz ocena ich pracy na podstawie kryteriów opracowanych w porozumieniu i wspólnie z nimi. Istotą tej strategii jest więc wielokierunkowa aktywność ucznia oraz wspomaganie jego nauki przez nauczyciela – moderatora.

Obszarem tematycznym, na którym nastąpi aplikacja strategii kształcenia wyprzedzającego będzie dziedzictwo kulturowe i przyrodnicze Wielkopolski. Adekwatna metodyka dobrana w ramach tej strategii przewiduje zarówno działania na terenie szkoły, w terenie, jak i w środowisku cyfrowym.

Podczas pracy strategią można wyróżnić cztery etapy procesu kształcenia, którymi są:

AKTYWACJA → uczniowie aktywują swoją semiotyczną wiedzę bazową, posługując się wyobrażeniami, obrazami rzeczy, zgodnie z tym jak one jawią się im w życiu codziennym. Podczas tej fazy istotne jest aktywowanie wiedzy uprzedniej i postawienie pytań, na które uczeń chce znaleźć odpowiedź.

PRZETWARZANIE → jest kolejną fazą pracy, która odbywa się w środowisku cyfrowym (lub alternatywnie w niniejszym projekcie w środowisku kulturowym). Uczniowie, w oparciu o wskazane lub przygotowane przez nauczyciela materiały dydaktyczne na dany temat, tworzą cyfrowe nośniki wiedzy pod postacią stron www, e-portfolio, prezentacje multimedialne, filmy, animacje. Uczniowie pracują samodzielnie lub w grupach, przygotowując projekt typu badawczego. Odminną formę projektu działania lokalnego przyjmuje praca na tym etapie, gdy zespół lub część zespołu udaje się w teren w poszukiwaniu materiałów uzupełniających. Powstają wówczas z zastosowaniem narzędzi cyfrowych materiały źródłowe w postaci: reportaży fotograficznych, wywiadów utrwalonych na nośnikach cyfrowych lub innych pozyskanych podczas pracy w terenie materiałów. Wspólnie i w konsultacji z nauczycielem porządkują, kategoryzują materiał, filtrują pod kątem postawionych wcześniej pytań i sformułowanych w trakcie dyskusji problemów. Materiał jest poddawany twórcemu przetworzeniu.

SYSTEMATYZACJA → trzeci etap pracy wymaga wsparcia ze strony nauczyciela, który przyjmuje rolę mentora kierującego procesem interpretacji zebranych i opracowanych materiałów, starając się, by rozpoczął się proces budowania struktury wiedzy. Nauczyciel nie dodaje nowych treści, tylko interpretuje, systematyzuje i odpowiada na pytania uczniów. Na podstawie tej wymiany następuje korekta przygotowanych przez uczniów materiałów przed ich ostatecznym zaaplikowaniem na stronach www lub na platformie.

OCENA I EWALUACJA → ostatnim etapem pracy jest ocena i ewaluacja. Uczniowie na tym etapie projektu dokonują samooceny, a więc wchodzą w rolę sędziów, krytyków i recenzentów swojej własnej pracy. Nauczyciel, dokonując podsumowania projektu, koncentruje się na ewaluacji procesu edukacji z wykorzystaniem strategii wyprzedzającej, a mianowicie zadaje uczniom pytania dotyczące różnicy w stanie wiedzy w porównaniu z etapem wyjściowym. Ocena całości projektu dokonuje się w oparciu o wcześniej ustalone kryteria.

Istotą strategii kształcenia wyprzedzającego jest aktywne organizowanie wiadomości w procesie samodzielnego zbierania informacji, a także poprzez poszukiwanie odniesień do wiedzy uprzedniej, jaką uczeń posiada.

Proces rozumienia nowych treści wymaga odwołania się do tego, co już znane i budowania w oparciu o wiedzę uprzednią nie tylko gotowości do poznania i przyswojenia nowych informacji, ale także jednoczesnego wiązania dawnych i nowych wiadomości w struktury informacji wyższego rzędu. Aby ta operacja myślowa mogła nastąpić i aby doszło do zapamiętania ze zrozumieniem nowych treści, musi nastąpić pełna mobilizacja, której efektem będzie zmotywowanie ucznia do pracy poznawczej.

PROCEDURY EWALUACJI PODPROJEKTU

Sposoby i metody ewaluacji (szczegółowe przykłady podane w scenariuszach).

OPIS KOMPETENCJI UCZNIÓW PO REALIZACJI PODPROJEKTU

W wyniku realizacji podprojektu uczniowie wzmocnią swoje kompetencje dotychczasowe oraz wzbogacą się o nowe, do których należą:

- Planowanie i organizowanie pracy projektowej w grupie uczniowskiej.
- Wykorzystanie metody projektów w kształceniu przedmiotowym.
- Wykorzystanie metody projektów w zintegrowanym kształceniu pozalekcyjnym (łączenie obszaru humanistyki, nauk społecznych i nauk przyrodniczych).
- Posługiwanie się narzędziami TIK w procesie kształcenia kompetencji kluczowych.
- Stosowanie w pracy zespołów metod pobudzających innowacyjność, kreatywność, współpracę.
- Prowadzenie zajęć z wykorzystaniem strategii kształcenia z zakresu programowania.
- Stosowanie metod ukierunkowanych na rozwój uczniowskich kompetencji informatycznych.
- Stosowanie zasad tworzenia materiałów informacyjnych w środowisku cyfrowym.
- Stosowanie strategii kształcenia wyprzedzającego dla podniesienia poziomu autorefleksji uczniów nad własną wiedzą uprzednią oraz systematyzowaniem informacji nowo pozyskanych.
- Przygotowanie uczniów do aktywnego odbioru zdalnych form przekazu wiedzy (wykładów akademickich).

CZĘŚĆ II

PROPOZYCJE
ZAJĘĆ DODATKOWYCH,
PROJEKTÓW BADAWCZYCH,
PROJEKTÓW DZIAŁANIA
LOKALNEGO,
WRAZ Z MATERIAŁAMI
POMOCNICZYMI

OPRACOWANIE: KATARZYNA MOSKIEWICZ

ZAJĘCIA OPARTE NA STRATEGII KSZTAŁCENIA WYPRZEDZAJĄCEGO

SCENARIUSZ NR 1

DLACZEGO TUTAJ
OSIEDLALI SIĘ
LUDZIE?

43

WPROWADZENIE: „Czytanie krajobrazu kulturowego” jest kompetencją polegającą na świadomym postrzeganiu i interpretacji śladów przeszłości w otaczającej nas i przenikającej teraźniejszości. Pierwszym krokiem w doskonaleniu tej umiejętności będzie odczytywanie krajobrazu geograficzno-przyrodniczego najbliższej okolicy w powiązaniu z dziejami człowieka. Poniższy scenariusz można dowolnie modyfikować i rozbudowywać, tak aby stał się on skutecznym narzędziem zdobycia wiedzy i poszerzenia umiejętności uczniów w wyniku ich samodzielnych poszukiwań, badań i wniosków.

CELE: poznanie pochodzenia okolicznych nazw topograficznych;

- rozwijanie umiejętności rozpoznawania, analizowania i interpretowania elementów krajobrazu okolicy w wymiarze geograficzno-przyrodniczym;
- wyjaśnienie powiązań osadnictwa z warunkami geograficzno-przyrodniczymi własnej okolicy.

MATERIAŁY: komputer z dostępem do Internetu,

- aparat fotograficzny lub kamera,
- materiały pomocnicze (tabela – analiza warunków geograficzno-przyrodniczych; mapa powiązań; karty samooceny, oceny koleżeńskiej),
- papier,
- flamastry,
- pendrive.

CZAS: zajęcia w klasie (realizacja pierwszego etapu aktywizacji) – 1-2 godziny lekcyjne;

- działania realizujące drugi etap – przetwarzanie (środowisko cyfrowe) – 2-3 tygodnie;
- zajęcia w klasie (realizacja trzeciego etapu systematyzacji) – 1-2 godziny lekcyjne;
- ewaluacja (zajęcia w klasie) – 1 godzina.

PRZEBIEG ZAJĘĆ

CEL: wzbudzenie zaciekawienia, aktywizacja posiadanej wiedzy, wyzwianie emocji.

ETAP 1: AKTYWACJA (działania w klasie i środowisku cyfrowym)

Wprowadzenie w przestrzeń krajobrazu kulturowego, „czytania” krajobrazu przyrodniczego oraz strategii kształcenia wyprzedzającego (wyjaśnienie: jak będziemy pracować, w jaki sposób i w jakim celu).

44

Wyjaśnienie pojęcia krajobrazu kulturowego.

Wszyscy żyjemy w przestrzeni ukształtowanej przez siły natury oraz działalność człowieka, wypełnionej elementami przyrody ożywionej i nieożywionej, jak również wytworami cywilizacyjnymi. Jednym słowem, jesteśmy zanurzeni w *krajobrazie kulturowym*. W takim ujęciu krajobraz jest przedziwną księgą przypominającą rodzaj palimpsestu powstałego w wyniku nakładania się wzajemnie powiązanych warstw historycznych oddziaływań.

Czym jest „czytanie krajobrazu kulturowego”?

Celem cyklu zajęć jest „czytanie krajobrazu kulturowego” w odniesieniu do trzech następujących przestrzeni: krajobrazu przyrodniczego, dziedzictwa materialnego oraz kulturowej pamięci (poprzez różnego rodzaju źródła wiedzy, wywiad ze świadkami, itp.). Aktywność ta stanowi proces rozpoznawania i identyfikowania poszczególnych elementów, a ich odczytanie i interpretacja służą odkryciu ukrytego sensu oraz specyfiki miejsca. Aby dokonać trafnego odszyfrowania przenikających się warstw oddziaływań, niezbędne jest posiadanie wiedzy o krajobrazie przyrodniczym oraz pamięci, jak też aktywne doświadczenie specyfiki miejsca, np. przez spacer (wycieczkę).

Na czym polega strategia nauczania wyprzedzającego?

Rozwijaniu umiejętności odczytywania *krajobrazu kulturowego* służy **strategia nauczania wyprzedzającego**. Polega ona na aktywnym organizowaniu wiadomości w procesie samodzielnego zbierania informacji. Oznacza to, że dzięki własnej aktywności zdobędziesz umiejętności i zdobędziesz wiedzę. Realizacja tej strategii odbywa się poprzez tzw. cykl konstruktywistycznego uczenia się. Jego pierwszym etapem jest poszukiwanie odniesień we własnej dotychczasowej wiedzy; kolejnym: pogłębianie wiadomości z różnorodnych źródeł zewnętrznych, ich przetwarzanie, a na końcu porządkowanie w system twierdzeń o rzeczywistości, czyli nabytą, dzięki własnej aktywności, wiedzę. W tym ujęciu wiedza i umiejętności są skutkiem doświadczenia (poznawania) oraz osobistego wysiłku ucznia.

<p><i>Cel pierwszego modułu. Warto wyjaśnić cele podejmowanych działań, aby uczniowie przejęli odpowiedzialność za swoją naukę i wiedzieli, dlaczego ich aktywność jest niezbędna w procesie uczenia się.</i></p> <p><i>Im większa aktywność poznawcza, dociekliwość i cierpliwość, tym głębsza wiedza i rozwinięte umiejętności.</i></p>	<p>Pierwszy moduł zajęć będzie oscylował wokół „czytania krajobrazu kulturowego” w odniesieniu do warstwy przyrodniczej w sferze fizycznych i społecznych powiązań. Będziecie rozpoznawać obiekty przyrodnicze okolicy, w której żyjecie, dzięki wiedzy odczytacie ich znaczenie oraz funkcje, a uruchamiając świadomość geograficzno-przyrodniczą, dostrzeżecie i zrozumiecie bogactwo powiązań i wzajemnych uwarunkowań oraz złożoność krajobrazu.</p>
<p><i>Co już wiem?</i></p> <p><i>Warto stawiać uczniom pytania, bo one pobudzają ciekawość i stymulują do poszukiwania odpowiedzi. Dobre pytania kluczowe powinny:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> — ukazywać szeroką perspektywę zagadnienia; — odzwierciedlać cele i problematykę poruszaną na zajęciach; — być interesujące i inspirujące. 	<p>Aktywacja posiadanej wiedzy za pomocą pytań kluczowych i stymulacja do dalszych poszukiwań odpowiedzi</p> <ul style="list-style-type: none"> — Czego ludzie potrzebowali do osiedlenia się? — Jakie miejsca ludzie wybierali do osiedlenia się? — Dlaczego w naszej okolicy osiedlili się ludzie? — Skąd wzięły się nazwy?
<p><i>Wprowadzenie nauczyciela powinno wzbudzić zainteresowanie uczniów przy jednoczesnym poszukiwaniu odniesień do wiedzy związanej ze środowiskiem, w którym żyją uczniowie.</i></p>	<p>Wprowadzenie do tematu</p> <ul style="list-style-type: none"> — Prezentacja przez nauczyciela informacji dotyczących pochodzenia nazw na podstawie materiału pomocniczego nr 1.
<p><i>Na tym etapie nauczyciel ma wgląd w internetowe portfolio uczniów. Może ich inspirować do dalszych poszukiwań, zadając pytania, stawiając wyzwania i zachęcając do dalszych działań. Warto podkreślać znaczenie aktywności uczniów w zdobywaniu wiedzy. Zachęcać do wymiany myśli i wzajemnego uczenia się.</i></p>	<p>Wykonanie zadania wstępnego (środowisko cyfrowe)</p> <p>INSTRUKCJA DO ZADANIA DLA UCZNIĄ – „Skąd pochodzą okoliczne nazwy?”</p> <p>Twoim zadaniem jest wyszukanie informacji, na podstawie których wyjaśnisz pochodzenie okolicznych nazw topograficznych (rzeki, góry, jeziora, wsi, miasta, itp.). W czasie pracy nad tym zadaniem swoje ustalenia badawcze umieścisz w środowisku cyfrowym (wskazując ustalenie oraz źródło informacji). Źródłami twojej wiedzy mogą być opracowania naukowe oraz popularnonaukowe zamieszczone w książkach lub na portalach internetowych, jak również źródła wywoławcze, np. wywiad z pracownikiem naukowym zajmującym się onomastyką.</p>

CEL: selekcjonowanie informacji, analiza, synteza, porównywanie, definiowanie, uzasadnianie twierdzeń; przetwarzanie i nadawanie im nowej formy.

Warto omówić z uczniami zagadnienie wiarygodności źródeł informacji oraz wskazać różnorodne źródła.

Istotny jest sposób prowadzenia i gromadzenia notatek, może być to: e-portfolio z plikami tekstowymi, zdjęciami, linkami stron www i multimediami.

Notatki mają pomóc w zapamiętaniu, usystematyzowaniu wiadomości. Mogą mieć formę zestawień lub tabel ukazujących dynamikę powiązań elementów przyrody z działalnością człowieka.

Można pozwolić wybrać uczniom formę wykonania finalnego kroku 4. zadania w ramach „zadanie do wyboru”. Koniecznie należy omówić z uczniami kryteria dobrze wykonanego zadania, czyli po czym poznamy, że osiągnęliśmy zamierzony cel.

ETAP 2: PRZETWARZANIE (środowisko cyfrowe)

Wykonanie zadania w oparciu o osobiste doświadczenie przestrzeni krajobrazu (wycieczka po okolicy), materiały umieszczone w środowisku cyfrowym (mapy, teksty, atlasy, strony www, itp.).

INSTRUKCJA DO ZADANIA DLA UCZNIĄ – „Nasza okolica”

Krok 1.

Wybierz się na wycieczkę po swojej miejscowości i opisz warunki geograficzno-przyrodnicze okolicy, w której mieszkasz: rzeźbę terenu, sieć hydrologiczną, szatę roślinną, gleby, złoża naturalne, itp.

Krok 2.

Następnie zastanów się i wskaż, jakie są związki między warunkami geograficzno-przyrodniczymi okolicy a osadnictwem człowieka. Czy znajduje on swoje odzwierciedlenie w nazwach topograficznych?

Krok 3.

Uzyskane informacje zapisz w tabeli – warsztat pracy – analiza warunków geograficzno-przyrodniczych – materiał pomocniczy nr 2.

Krok 4.

Wykorzystując zgromadzone informacje, wykonaj (film, prezentacja, itp.) pt. „Nasza okolica – co mamy i jak z tego korzystamy?” lub wykonaj mapę, na którą będą nakładane kolejne filtry ilustrujące np. sieć hydrologiczną, a następnie jej powiązanie z działalnością człowieka (np. most, młyn), ukształtowanie terenu, gleby, szata roślinna i zwierzęta, złoża naturalne, itp.

CEL: uporządkowanie wiedzy (strukturyzacja, powiązania).

„Pytanie na dobry początek” – nauczyciel przygotowuje pytania sprawdzające wiedzę uzyskaną do tej pory przez uczniów w ramach zajęć. Uczniowie, udzielając odpowiedzi (indywidualnie na forum lub w parach), nie tylko utrwalają materiał, ale przede wszystkim ogniskują uwagę na poruszonych zagadnieniach.

W czasie prezentacji nauczyciel ma sposobność dokonać wstępnej oceny prezentowanych rozwiązań, zgodnie z wcześniej ustalonymi kryteriami, wśród których może się znaleźć:

- wyszukanie i porządkowanie informacji (skorzystanie z np. trzech różnorodnych źródeł);
- odczytanie krajobrazu kulturowego (uzupełnienie tabeli warunków geograficznych oraz wykonanie notek w środowisku cyfrowym);
- przetworzenie informacji – wykonanie prezentacji / filmu/ mapy (ujęcie wymaganych elementów krajobrazu, wskazanie powiązań człowieka ze środowiskiem, elementy wzbogacające, itp.).

ETAP 3: SYSTEMATYZACJA (zajęcia w klasie)

Rekapitulacja – „pytania na dobry początek”. Poniższe pytania można napisać na tablicy lub wyświetlić na tablicy multimedialnej.

- Czym zajmuje się onomastyka?
- Od czego pochodzą nazwy wielkopolskich rzek? Podaj przykład.
- Od czego pochodzą nazwy miejscowości? Podaj przykład.
- Od czego pochodzi nazwa naszej miejscowości? (okolicznej rzeki, wzgórza, itp.).

Prezentacja zadań

- Jeżeli uczniowie pracują w grupach, po przedstawieniu poszczególnych prezentacji uzupełniają karty oceny koleżeńskiej, wskazując na mocne i słabe strony prezentowanych rozwiązań zadania (materiał pomocniczy nr 4).

Uzupełnienie

- Na podstawie prezentowanych rozwiązań uczniowie wypełniają i omawiają swoje „mapy powiązań” (można wykorzystać schemat z materiałów pomocniczych nr 3).
- Następnie odbywa się podsumowująca dyskusja, której celem jest udzielenie odpowiedzi na pytanie: Dlaczego tutaj osiedlali się ludzie?
- Można podyskutować również o postawie człowieka wobec środowiska naturalnego i jego wpływie na przekształcanie krajobrazu. Ile w naszej okolicy jest dziełem natury a ile człowieka?

Samoocenę można przeprowadzić w formie otwartej dyskusji lub „rundy bez przymusu”, itp. Ważne, aby uczniowie mieli możliwość autorefleksji nad tym, czego nauczyli się w ramach zajęć, dzięki temu można wzmocnić przejęcie przez ucznia odpowiedzialności za swoją naukę.

Ważną częścią autorefleksji jest nie tylko ocena własnych dokonań, ale również wyciągnięcie wniosków z własnego sposobu pracy w celu jego usprawnienia. Jest to bardzo ważny element nastawienia prorozwojowego i doskonalenia technik zdobywania wiedzy oraz umiejętności. Dlatego warto poświęcić odrobinę czasu na sformułowania „dobrych rad” i przede wszystkim wracanie do nich na kolejnych zajęciach.

ETAP 4: EWALUACJA (zajęcia)

Samoocena (materiał pomocniczy nr 5) – uczeń odpowiada na pytania:

- Czego się dowiedziałem?
- Czego nowego się nauczyłem?
- Co było łatwe w wykonaniu tego projektu?
- Co było trudne?

Ocena koleżeńska i informacja zwrotna nauczyciela

- Jeżeli poszczególni uczniowie (lub w ramach grupy) wypełniali karty oceny koleżeńskiej, trafiają one do ocenianych grup.
- Również nauczyciel wskazuje na mocne i słabe strony pracy poszczególnych zespołów oraz efektów ich działań na zasadzie oceny kształtującej.
- Następuje analiza tych informacji.
- Skoro uczniowie już wiedzą, czego się nauczyli, co im się udało, a co było trudne, czas na ułożenie kilku porad na podstawie własnego doświadczenia pt. „Dobre rady” dla uczniów pracujących nad...

1 MATERIAŁ POMOCNICZY

SKĄD POCHODZĄ NAZWY?

ONOMASTYKA – dział językoznawstwa wyjaśniający nazwy własne, np. miejscowości.

TOPONOMASTYKA – nauka wyjaśniająca nazwy miejscowości, wód, wzgórz (pochodzenie i znaczenie).

ETYMOLOGIA LUDOWA (naiwna) – tłumaczenie nazw w sposób nieudokumentowany źródłowo, np. Opalenica od stracenia na stosie pięciu duchownych husyckich, pojmanych w Zbąszyniu w 1440 roku, a najstarsze zapiski o Opalenicy pochodzą z 1393 roku. Poznań niby od poznania się Lecha, Czecha i Rusa.

NAJSTARSZE NAZWY – RZEKI (STAŁY ELEMENT KRAJOBRAZU)

- Warta – wiercić (kręcić);
- Wełna – staropolskie wełna – fala, wełnić się – falować;
- Dojca – doić (pobierać), czyli wykorzystywać wodę;
- Prosna – prosny/ prześny, czyli niezakwaszony;
- Nazwy odzwierzęce: Orla i Cybina (cyba w gwarze koza);
- Noteć – indoeuropejski not – płynący albo wilgoć;
- Obra od indoeuropejskie ab – woda, rzeka.

NAZWY POCHODZENIA TOPOGRAFICZNEGO

- Od położenia czy charakteru otoczenia: Góra, Wysoka (osada na wzniesieniu), Dolsk (dolina), Ostrów (położenie na wyspie w rozlewisku), Międzyrzecz, Ujście; Dąbrowa, Borek, Błonie, Rogoźno (rogoże – pałki wodne); Łekno i Łękno (łęknia – lilia wodna lub łęg – bagno).

NAZWY POCHODZENIA DZIERŻAWCZEGO

- Utrwalone imię właściciela lub założyciela osady: Czempiń – od nazwiska Czępa; Doruchów – od Dorucha, Jarocin (miasto Jaroty), Miłosław, Stawiszyn (Stawisza), Tomyśl (Tomisław).
- Nazwy patronimiczne i rodowe określające osoby zamieszkujące daną osadę: Biskupice, Dziekanowice, Popowice – wsie zamieszkałe przez ludzi poddanych Kościołowi; Rakoniewice (w 1252 roku założył rycerz Rakonia), Sulmierzyce (Sulimirow), Wronki (założyciel Wrona), Poznań (założyciel Poznań).
- Osady służebne: hodowcy drobiu – Kórnik;
 - Kobylniki, Owczary, Świniary – osady hodowców zwierząt; Skotniki – pasterze bydła;
 - Psary, Sokolniki, Strzelce – osady osób zajmujących się łowiectwem;
 - Bednary, Kołodziejce, Złotniki – osady rzemieślników różnych specjalności;
 - Łagiewniki – rzemieślników wyrabiających naczynia do napojów;
 - Szczytniki i Grotniki – wytwórcy elementów uzbrojenia – szczytów, czyli tarcz i grotów;
 - Kuchary, Piekary, Winiary – obsługa wyżywienia dworu książęcego;
 - Świątniki k. Rogalina – posługa na rzecz katedry poznańskiej.

- Nazwy kulturowe przechowujące ślady działalności ludzi na danym terenie. Środa, Piątek, Sobota – dzień odbywających się targów. Kościelec czy Cerekwica – od zbudowanego kościoła. Opalenica i Pogorzela – na miejscu wypalonego lasu. Babimost, Grobla, Przesieka – dawne urządzenia techniczne. Grodzisk, Osiak, Osieczna – budowa umocnień. Czapniki, Garbary, Piekary, Rybaki, Winiary – osady powstałe na przedmieściach związane z działalnością rzemieślniczą.
- Nazwy pochodzenia religijnego, np.: Świętno, Święte, Święty Wojciech, obecne dzielnice Poznania; św. Marcin, Roch i Wojciech.
- Od starych nazw: Gniezno – gniezdno – gniazdo; Kalisz – kał – błoto; Mogilno – mogiła – wzniesienie.
- Nazwy od wydarzeń z historii regionu: nazwy pochodzenia niemieckiego – po osadnikach z Niemiec typowo niemieckie nazwy (1233 rok – Rychtal – bogata dolina; 1394 rok – Rychwał – obfitujący las).
- Nazwy pochodzenia czeskiego (osadnicy czescy, wyznawcy baptyzmu, kolonizacja fryderycjańska w poł. XVIII wieku) Tabor Wielki, Tabor Mały.
- Nazwy łacińskie; Pызdry – *pistri* – młyny stępowe; Walga – *valgus* – krzywy od zakola Warty; Dulsk – *dulcis* – słodki od źródeł słodkiej wody.
- Nazwy upamiętniające osoby i wydarzenia; Napoleonowa, Hallerowo, Bogusławki i Bronisław (od imion dzieci J.H. Dąbrowskiego); Adolfowo, Karolinka, Klotyldzin, Marcinek i Tereska, Antoniny, Heliodorowo, Józefice, Szlichtyngowa (założył w 1644 roku J.J. Szlichtyng).
- Od znanych miejsc: Ameryczka, Madera, Wenecja, Lizbona, Pekin.

Materiały opracowane na podstawie: *Wielkopolska. Nasza kraina*, t. 2, pod red. W. Łęckiego, Poznań 2004.

2 MATERIAŁ POMOCNICZY

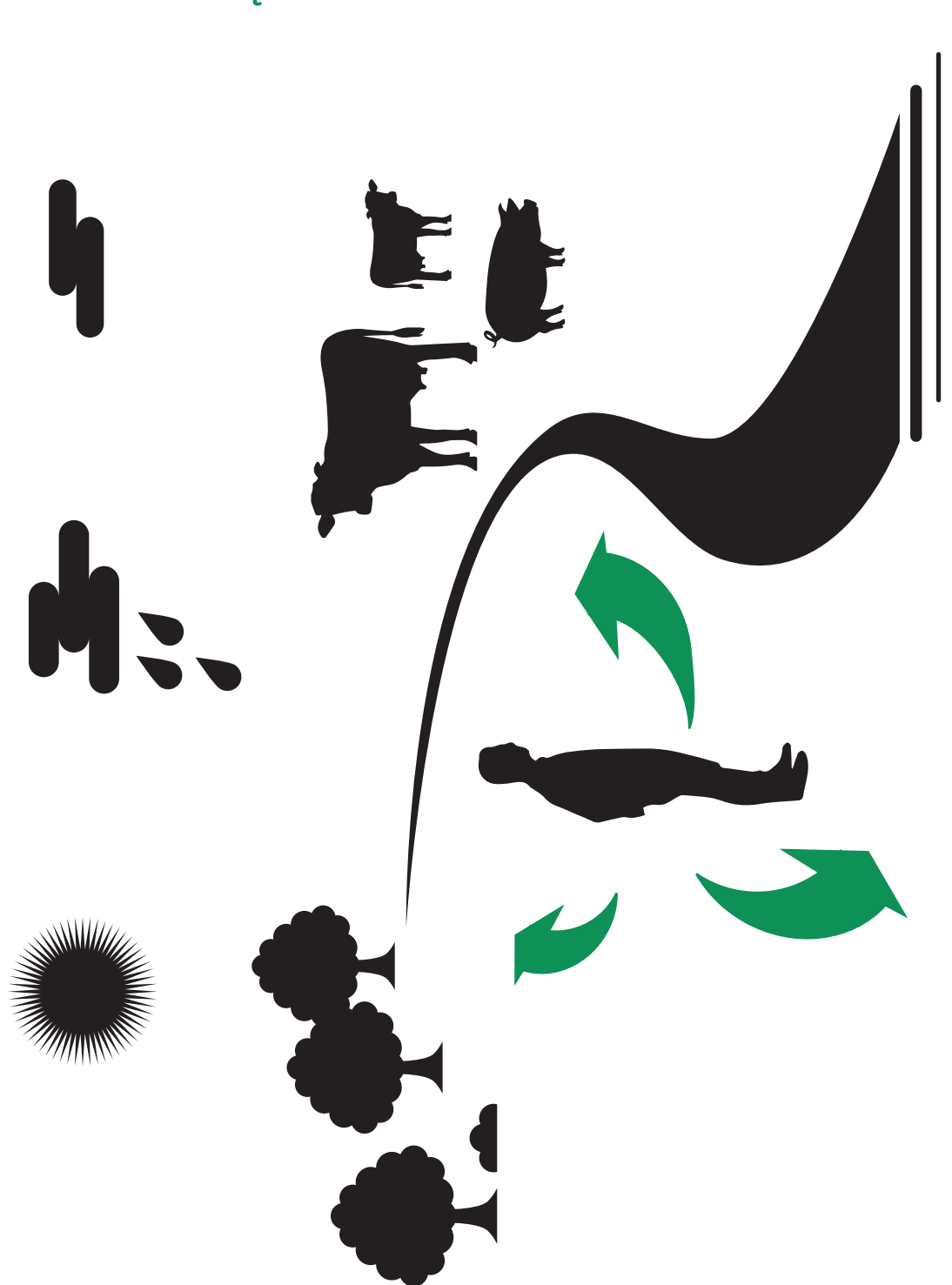
WARSZTAT PRACY – ANALIZA WARUNKÓW GEOGRAFICZNO-PRZYRODNICZYCH

<p>ETAP 1. OPIS I ANALIZA</p> <p>KROK 1. Odczytywanie i rozpoznanie obiektów – wypisz wszystkie obiekty widoczne w okolicy, ich rozmieszczenie topograficzne, kształt, wielkość.</p> <p>KROK 2. Wyjaśnianie – rozpoznaj ww. elementy (podaj ich nazwy).</p>	<p>ETAP 3. INTERPRETOWANIE</p> <p>KROK 3. Ustalenie powiązań między obiektami a wykorzystywaniem ich przez człowieka.</p> <p>KROK 4. Wskaż obiekty stworzone przez człowieka, które odzwierciedlają te powiązania.</p>
Rzeźba terenu	
Sieć hydrologiczna	
Szata roślinna i zwierzęta	
Gleby	
Złoża naturalne	

3 MATERIAŁ
POMOCNICZY

MAPA POWIĄZAŃ

52

4 MATERIAŁ POMOCNICZY

KARTA OCENY KOLEŻEŃSKIEJ

PREZENTACJA GRUPY NR	
MOCNE STRONY	SŁABE STRONY

53

5 MATERIAŁ POMOCNICZY

KARTA SAMOOCENY UCZNIĄ

UCZEŃ	
Czego się dowiedziałem?	
Czego nowego się nauczyłem?	
Co było łatwe w wykonaniu tego projektu?	
Co było trudne?	

ZAJĘCIA OPARTE NA STRATEGII KSZTAŁCENIA WYPRZEDZAJĄCEGO

SCENARIUSZ NR 2

ŚCIEŻKAMI PRZESZŁOŚCI, CZYLI DZIEJE MOJEJ MIEJSCOWOŚCI

54

WPROWADZENIE: W odczytywaniu *krajobrazu kulturowego* istotne jest myślenie historyczne, którego wyznacznikami są: czas, przestrzeń oraz zmienność i ciągłość. Odkrywanie i odszyfrowywanie mozaiki składającej się z różnorodnych pozostałości działalności człowieka w przeszłości, odnoszącej się do najbliższego środowiska uczniów – badaczy, rozpoczniemy od dziejów osadnictwa i zbadania historii własnej miejscowości. Poniższy scenariusz jest tylko jednym ze sposobów osiągnięcia tego celu, który można przekształcać i rozbudowywać, tak aby wyzwolić w uczniach ciekawość poznawczą i aktywność twórczą.

CELE: poznanie dziejów regionu i własnej miejscowości;

- rozwijanie umiejętności odczytywania, analizowania i interpretowania informacji zawartych w tekstach kultury (mapy, plany, budowle), związanych z dziejami własnej miejscowości;
- opracowanie i spopularyzowanie dziejów miejscowości.

MATERIAŁY: komputer z dostępem do Internetu,

- aparat fotograficzny lub kamera,
- materiały pomocnicze (osadnictwo w Wielkopolsce; warsztat historyka: konstruowanie osi czasu, praca z tekstem, mapą; łańcuch powiązań),
- papier,
- kartki samoprzylepne z wydarzeniami oraz do samooceny,
- flamastry, kredki, itp.,
- pendrive.

CZAS: zajęcia w klasie (realizacja pierwszego etapu aktywizacji) – 1-2 godziny lekcyjne;

- działania realizujące drugi etap – przetwarzanie (środowisko cyfrowe) – 2-3 tygodnie;
- zajęcia w klasie (realizacja trzeciego etapu systematyzacji) – 1-2 godziny lekcyjne;
- ewaluacja (zajęcia w klasie) – 1 godzina.

PRZEBIEG ZAJĘĆ

<p>CEL: wzbudzenie zaciekawienia, aktywizacja posiadanej wiedzy, wyzwalanie emocji.</p>	<p>ETAP 1: AKTYWACJA (działania w klasie i środowisku cyfrowym)</p> <p>Wprowadzenie do „czytania krajobrazu kulturowego” oraz strategii kształcenia wyprzedzającego (wyjaśnienie: jak będziemy pracować, w jaki sposób i w jakim celu).</p> <ul style="list-style-type: none"> — Przypomnienie pojęcia <i>krajobrazu kulturowego</i> i założeń kompleksowego jego odczytywania. — Wskazanie etapów strategii nauczania wyprzedzającego (podkreślenie roli aktywności ucznia w poszukiwaniu i zdobywaniu wiedzy).
<p><i>Cel drugiego modułu.</i></p> <p><i>Wyjaśnianie celu podejmowanych działań służy przejęciu przez uczniów odpowiedzialności za swoją naukę.</i></p> <p><i>Warto podkreślać, że wiedza jest efektem własnej pracy i aktywności.</i></p>	<p>Drugi i kolejne moduły zajęć będą związane z „czytaniem <i>krajobrazu kulturowego</i>” w odniesieniu do krajobrazu przyrodniczego, dziedzictwa materialnego oraz kulturowej pamięci. Będziecie rozpoznawać obiekty historyczne okolicy, w której żyjecie, dzięki wiedzy odczytacie ich znaczenie oraz funkcję, a uruchamiając świadomość historyczną, dostrzeżecie i zrozumiecie bogactwo oraz złożoność <i>krajobrazu kulturowego</i>, w którym żyjecie.</p>
<p><i>Co już wiem?</i></p> <p><i>Pytania kluczowe nie tylko mają zainteresować uczniów tematyką, ukazać jej wielowymiarowość, ale również wydobyć elementy wiedzy, którą już posiadają.</i></p> <p><i>Jeżeli na jakieś pytania uczniowie nie znajdują pełnej odpowiedzi, to ich zadaniem jest poszukiwanie wyjaśnień przez kolejne zajęcia.</i></p>	<p>Aktywacja posiadanej wiedzy za pomocą pytań kluczowych i stymulacja do dalszych poszukiwań odpowiedzi</p> <ul style="list-style-type: none"> — Kiedy powstała nasza miejscowość? — Jaki miała charakter? — Jakie wydarzenia miały wpływ na rozwój naszego regionu w przeszłości? — Czy wojny / odkrycia / wynalazki wpłynęły na naszą miejscowość? Jak? — Czy wpływ na naszą miejscowość wywarły jakieś postacie historyczne? — Czy jakieś ważne wydarzenia w skali regionu i kraju miały tutaj miejsce? — Co zmieniło się w naszej miejscowości na przestrzeni wieków? — Czy dzieje naszej miejscowości mają wpływ na moje życie?
<p><i>We wprowadzeniu uczniowie powinni odnaleźć znane sobie już fakty historyczne oraz nowe elementy wiedzy.</i></p>	<p>Wprowadzenie do tematu</p> <ul style="list-style-type: none"> — Nauczyciel robi wprowadzenie do dziejów osadnictwa w Wielkopolsce na podstawie materiału pomocniczego nr 1.

Notatki uczniowskie są skutecznymi narzędziami przyswajania wiedzy, jeżeli mają ustrukturyzowany charakter i ukazują dynamikę pewnych zjawisk. Warto zwrócić uwagę, aby uczniowie nie powielali bezkrytycznie treści z różnych opracowań, ale dokonywali ich selekcji i przetworzenia.

Materiał pomocniczy nr 2 – taśma chronologiczna, nie tylko uczy warsztatu konstruowania osi czasu, ale również zawiera kryteria, którymi można się kierować, oceniając jakość wykonanego zadania.

CEL: selekcjonowanie, analiza, synteza, przetwarzanie informacji i nadawanie im nowej formy.

Warto na tym etapie zaangażować wykorzystanie przez uczniów różnorodnych źródeł (tekstów, map, rycin, zdjęć, dokumentów), tak aby mieli okazję rozwinięcia swoich warsztatowych umiejętności związanych z odczytywaniem, analizowaniem i interpretowaniem zawartych w nich informacji.

Uczniowie na podstawie własnych predyspozycji i umiejętności wybiorą formę realizacji zadania, w której będą mogli zaprezentować pełnię swoich możliwości. Warto potraktować to „zadanie do wyboru” jako wyzwanie do przekroczenia swoich możliwości i dalszego rozwoju. Uczymy się najwięcej, kiedy pokonujemy trudności i własne ograniczenia. Na tym etapie koniecznie należy wskazać elementy skutecznie wykonanego zadania, czyli ustalić kryteria wykonania zadania.

Wykonanie zadania wstępnego (środowisko cyfrowe)

INSTRUKCJA DO ZADANIA DLA UCZNIA – „Wielkopolska przez wieki”

Twoim zadaniem jest wyszukanie podstawowych danych dotyczących dziejów naszego regionu i na ich podstawie wykonanie interaktywnej taśmy chronologicznej z zaznaczonymi ważnymi wydarzeniami z życia regionu. Zadanie wykonaj zgodnie z informacjami zawartymi w materiale pomocniczym nr 2 (warsztat historyka – taśma chronologiczna). Taśmę chronologiczną należy umieścić we wskazanym środowisku cyfrowym. Informacje na temat dziejów regionu możesz pozyskać, korzystając z map, opracowań książkowych (np. *Z dziejów Wielkopolski w: Wielkopolska nasza kraina*, t. 2, pod red. W. Łęckiego, Poznań 2004) lub Internetu (np. <http://regionwielkopolska.pl/dzieje-wielkopolski.html>). Pamiętaj, aby twoje źródła były opracowaniami naukowymi lub popularnonaukowymi.

ETAP 2: PRZETWARZANIE (środowisko cyfrowe)

Wykonanie zadania w oparciu o materiały umieszczone w środowisku cyfrowym (mapy, teksty, dokumenty, zdjęcia, itp.) z wykorzystaniem warsztatowych umiejętności według wzorów zawartych w materiale pomocniczym nr 3 (praca z tekstem) i nr 4 (praca z mapą).

INSTRUKCJA DO ZADANIA DLA UCZNIA – „Jak to było, czyli na ścieżkach przeszłości”

Krok 1.

Zbierz informacje o najważniejszych wydarzeniach dotyczących dziejów twojej miejscowości. Pracując, skorzystaj z materiałów pomocniczych dotyczących warsztatu pracy z tekstem i mapą. Umieść swoje zapiski (notatki, materiały multimedialne, itp.) we wskazanym środowisku cyfrowym.

Krok 2.

Wykonaj własną listę najważniejszych wydarzeń z dziejów miejscowości wraz z argumentami ilustrującymi doniosłość tych wydarzeń. Umieść swoją listę z komentarzem we wskazanym środowisku cyfrowym.

Krok 3.

Na podstawie zebranych informacji oraz listy najważniejszych wydarzeń przygotuj słuchowisko/ilustrowaną opowieść / komiks / animację albo przedstawienie ilustrujące dzieje miejscowości pt. „Jak to było, czyli na ścieżkach przeszłości”.

Krok 4.

Rozpropaguj wśród mieszkańców opowieści o dziejach miejscowości (np. umieść link na oficjalnej stronie www miejscowości, publiczny pokaz, itp.).

CEL: uporządkowanie wiedzy (strukturyzacja, powiązania).

„Czy wiesz, jakim wydarzeniem jesteś?” – można przeprowadzić w dowolnych wariantach. W naturalny sposób, przy jednoczesnym zaangażowaniu emocjonalnym, uczniowie wykorzystują zdobyte informacje i tworzą własne łańcuchy skojarzeniowe. Gra ta może być przyjemną zabawą i miłą nauką.

W czasie prezentacji nauczyciel ma sposobność dokonać wstępnej oceny prezentowanych rozwiązań, zgodnie z wcześniej ustalonymi kryteriami, wśród których może się znaleźć:

- wyszukanie i porządkowanie informacji (skorzystanie z np. trzech różnorodnych źródeł, wykonanie listy wydarzeń z komentarzem);
- przetworzenie informacji – wykonanie komiksu / filmu (ujęcie wymaganych ważnych wydarzeń z dziejów miejscowości, ich wzajemne powiązanie (jakość merytoryczna), elementy wzbogacające (jakość artystyczna itp.).

Samoocenę można przeprowadzić w formie „gadającej ściany”. Nauczyciel w sposób dowolny może zadawać pytania.

Ważne, aby uczniowie uzmysłowili sobie, czego się nauczyli. Warto zachęcić ich, aby nie skupiali się jedynie na wiedzy i warsztatowych umiejętnościach.

„Dobre rady”, jako element uczenia się na własnych błędach, można modyfikować poprzez wykreślenie porad, które już realizujemy i dopisywanie nowych. Ważne, aby uczniowie nabrali nawyku oceniania własnej aktywności w celu wyeliminowania błędów i nieskutecznych działań.

ETAP 3: SYSTEMATYZACJA (zajęcia w klasie)**Rekapitulacja – gra „Czy wiesz, jakim wydarzeniem jesteś?”**

- Nauczyciel przygotowuje kartki samoprzylepne z wydarzeniami, które miały istotny wpływ na dzieje regionu i miejscowości.
- Każdemu uczniowi przykleja jedną kartkę na czoło (tak aby uczeń nie wiedział, co jest na niej napisane).
- Zadanie polega na odgadnięciu wydarzenia, które jest „przyklejone na czoło” poprzez zadawanie pytań innym uczniom dotyczących tego wydarzenia, np. czy było w to zaangażowanych dużo osób? Czy było to w średniowieczu? itp.
- Uczniowie po kolei odgadują swoje wydarzenia. Można wprowadzić ograniczenie czasowe np. 2 minuty na odgadnięcie.

Prezentacja zadań**Uzupełnienie**

- Na podstawie prezentowanych rozwiązań uczniowie poszukują odpowiedzi na pytanie: Jak dzieje regionu wpłynęły na rozwój naszej miejscowości?
- Następnie wypełniają i omawiają swoje „łańcuchy powiązań dziejów regionu i miejscowości” (można wykorzystać schemat z materiałów pomocniczych nr 5).

ETAP 4: EWALUACJA (zajęcia)**Samoocena – „gadająca ściana”.**

- Na tablicy nauczyciel zapisuje pytania: Czego nowego dowiedziałem się i nauczyłem? Co było dla mnie trudne? Co zrobiłbym inaczej?
- Na kartkach samoprzylepnych uczniowie odpowiadają na pytania i przyczepiają swoje odpowiedzi w odpowiednim miejscu.
- Następnie nauczyciel lub uczeń odczytuje wszystkie zapisane odpowiedzi.

Informacja zwrotna nauczyciela

- Nauczyciel omawia mocne i słabe strony poszczególnych prezentacji. Podkreśla fakt zmagania się z wyzwaniem poprzez „zadanie do wyboru”. Wskazuje obszary, w których uczniowie powinni pracować nad dalszym rozwojem swoich kompetencji. Dziękuje za wytrwałość w osiąganiu wyznaczonych celów (podając konkretne sytuacje i dane), podejmowanie różnorodnych strategii działania (konkretnie je nazywając) oraz efektywną pracę. Wskazuje możliwość dalszego doskonalenia się na kolejnych zajęciach.
- Czy udało nam się zrealizować któreś z naszych wcześniejszych „dobrych rad”?
- Wspólne formułowanie dalszych „dobrych rad”.

1 MATERIAŁ POMOCNICZY

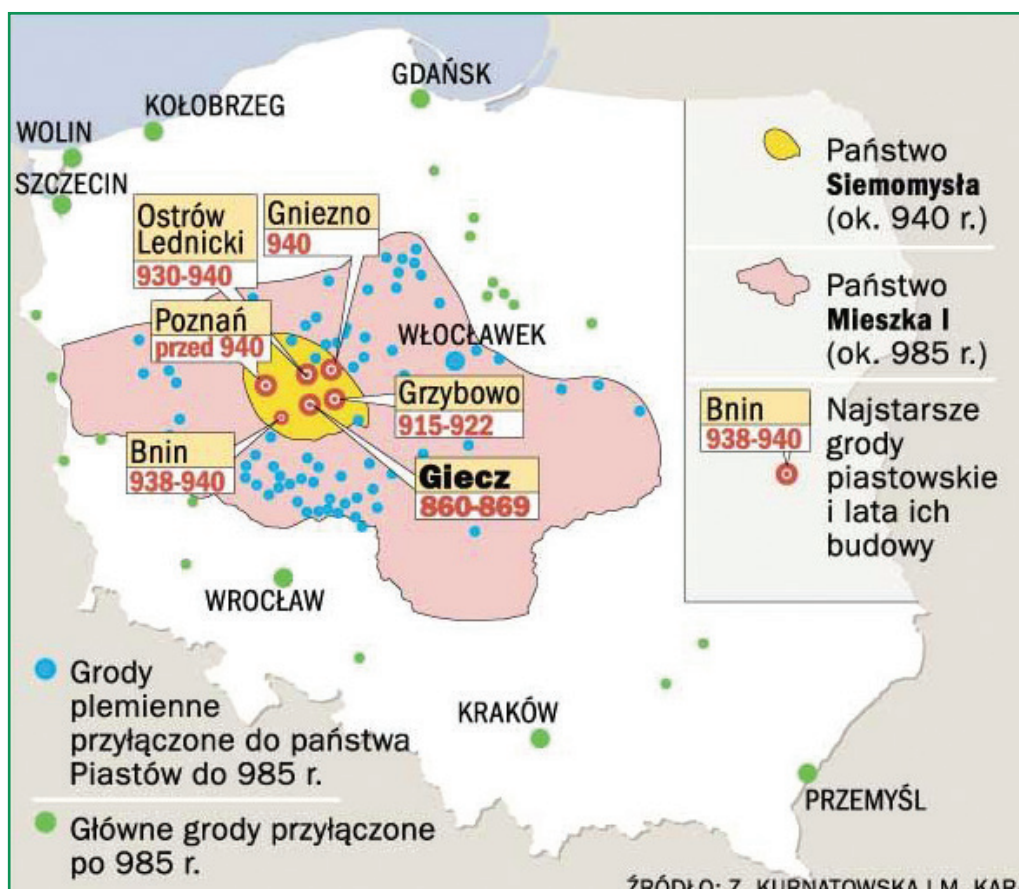
OSADNICTWO W WIELKOPOLSCE

ŚLADY OSADNICTWA W WIELKOPOLSCE

- Znaleźiska sprzed 60-70 tys. lat – Poznań – Szeląg – zaskakujące.
- Następne znaleziska pochodzą dopiero z paleolitu – 10 tys. p.n.e. – po ustąpieniu lodowca.
- Najpierw te ziemie zamieszkiwali koczownicy.
- Pierwsze stałe osady budowano nad brzegami rzek albo jezior, zamieszkiwały je małe grupy – jedna lub kilka rodzin.
- Biskupin VIII w. p.n.e. osada na jeziorze otoczona falochronem mieściła około 1000 osób.
- Mniejsze i większe grody z wiązane z tzw. kulturą łużycką – dotąd odkryto 25 na terenie Wielkopolski (Sobiejuchy większe trzy razy od Biskupina; przeważały jednak małe osady – 80 osób).

58

MAPA - KIEDY POWSTAŁY PIERWSZE GRODY PIASTOWSKIE

Mapa za: <http://bi.gazeta.pl/im/9/4280/m4280849.jpg>.

- X–XII wiek – funkcjonował system opola, tzn. wspólnota na obszarze o powierzchni 100–200 km² wokół centralnego ośrodka grodu lub wsi, które nazywano „czołem opola” (między innymi w: Chojnicy, Kostrzynie, Krzywiniu, Śremie). Niektóre grody stały się siedzibami władcy – księcia lub osób z jego otoczenia (np. Giecz, Poznań, Ostrów Lednicki, Gniezno);
- XI wiek (prawdopodobnie za Bolesława Chrobrego) wprowadzenie tzw. osad służebnych (Kobylniki, Owczary, Świniary).
- **OSADY SŁUŻEBNE:**
 - Kobylniki, Owczary, Świniary – osady hodowców zwierząt; Skotniki – pasterze bydła;
 - Psary, Sokolniki, Strzelce – osady osób zajmujących się łowiectwem;
 - Bednary, Kołodzieje, Złotniki – osady rzemieślników różnych specjalności;
 - Łągiewniki – rzemieślników wyrabiających naczynia do napojów;
 - Szczytniki i Grotniki – wytwórcy elementów uzbrojenia – szczytów, czyli tarcz i grotów;
 - Kuchary, Piekary, Winiary – obsługa wyżywienia dworu książęcego;
 - Świątniki k. Rogalina – posługa na rzecz katedry poznańskiej.
- XII–XIII wiek – system kasztelani, w ważnych grodach (*castra, castello*) rezydowali kasztelanowie, którzy łączyli funkcje administracyjne i wojskowe (między innymi: Kalisz, Międzyrzecz, Ujście, Dubin, Modrze, Spycimierz);
- od XII wieku – osadnictwo wiejskie z ujednoliconą strukturą: **niwową** (starsza, w której całość gruntów dzielono na trzy części związane z trójpolówką) lub późniejszą **lanową** (każdy kmieć miał pad ziemi od środka wsi do jej granic, na którym trójpolówkę stosował we własnym zakresie).
- I poł. XII–XIII wieku – wsie na prawie polskim, a od XIII do XV wieku – niemieckim;
- XIII wiek – pojawiają się miasta w Wielkopolsce lokowane na prawie niemieckim (magdeburgskim). Najwcześniej prawa miejskie uzyskało: Gniezno (przed 1239 rokiem); Powidz (1243 rok); Międzyrzecz (przed 1248 rokiem); Kostrzyn (1251 rok); Śrem (1253 rok); Poznań (1253 rok). Najczęściej miasta powstawały w dolinach rzek (Kalisz, Konin, Śrem) lub nad jeziorami (Rogoźno, Wałcz). Czasami zakładano je na płaskim, otwartym terenie (Pleszew, Leszno, Kostrzyn). Najrzadziej lokowano miasta na wyżynach/wzgórzach mamy takie trzy w Wielkopolsce – Śmigiel, Kcynia, Żerków. Miasta mogły rozwijać się w sąsiedztwie obronnego grodu – Gniezno, Koźmin, Pызdry;
- XV wiek – system kasztelani zastąpił układ powiatów;
- XVI–XVII wiek – wsie folwarczne wznoszone z dala od dotychczasowej zabudowy (Bór Wielki, Zamysłowo);
- XVI–XVII wiek (na 85 lokacji 35 było typu „nowe miasto”). Rozwój ośrodków miejskich poprzez tzw. nowe miasta (odmienne w charakterze gospodarczym i narodowym od starego). Najwcześniejszy z tego typu jest Nowy Koźmin (1518 rok). Miasta tego typu zachowały swoją odrębność tylko przez jakiś czas, po czym połączyły się ze starym ośrodkiem, tworząc jedność (dzisiaj jest to widoczne w układzie przestrzennym, np. dwa rynki i sieć uliczek wokół nich – Babimost, Łobżenica, Skoki, albo trzy miasta zostały połączone – Wschowa, Koźmin, Międzychód) – można to dzisiaj zauważyć na zdjęciach lotniczych;
- XVII wiek – powstawały również osady przemysłowe (Piłki, Smolary, Węglewo, Hamernia, Kuźnice, Huciska, Młyny);

TABELA 1. POWSTAWANIE I ROZWÓJ OŚRODKÓW MIEJSKICH DO XVIII WIEKU

CZAS	LICZBA MIAST W WIELKOPOLSCE
Przed Władysławem Łokietkiem	50
k. XIV wieku	93
XV wiek	153
XVIII wiek	188

Tabela wykonana na podstawie: *Wielkopolska. Nasza kraina*, t. 2, pod red. W. Łęckiego, Poznań 2004, str. 152.

- XIX wiek – po zniesieniu pańszczyzny pojawiają się gospodarstwa chłopskie, powstają w obrębie majątków ziemskich nowe osady folwarczne zagęszczające i uzupełniające sieć osadniczą.
- XIX/XX wiek – w wyniku działalności niemieckiej Komisji Kolonizacyjnej pojawiają się **wsie kolonizacyjne** w formie zabudowy wzdłuż jednej lub dwóch ulic, przy których stawiano murowane z cegły budynki np. Golęczewo – projekt Paula Fischera;
- **XIX/XX wiek** – w wyniku parcelacji majątków pojawiają się również osady rozproszone, powstają różnego rodzaju przysiółki, kolonie czy huby;
- **XIX wiek** – we wschodniej Wielkopolsce ze względu na rosyjską zwierzchność ukształtowała się specyficzna sieć osadnicza. Tutaj rozbijano stare wsie na kilka kolonii, a ziemię dowolnie parcelowano lub komasowano. Często występowała zabudowa liniowa lub rozproszona z charakterystycznymi długimi prostymi odcinkami dróg;
- **lata 30. XX wieku** – w wyniku reformy parcelacyjnej ministra Juliusza Poniatońskiego powstały charakterystyczne kolonie tzw. Poniatówki z budynkami z podcieniami o układzie rozproszonym lub szeregowym (najwięcej w okolicach Wągrowca, Kcyni, Gniezna, Żnina);

TABELA 2. ZMIANY LICZBY LUDNOŚCI W XX WIEKU

MIASTA / REGION	WZROST LICZBY LUDNOŚCI w % (od 1939-1990)
WIELKOPOLSKA	244%
KONIN	664%
NOWY TOMYŚL	486%
ŚREM	348%
BARCIN	346%
SWARZĘDZ	340%
	% LUDNOŚCI W STOSUNKU DO OKRESU PRZED II WOJNĄ ŚWIATOWĄ
PRZEDCZ	46%
DĄBIE	49%
BŁASZKI	51%
DOBRA	52%

Tabela wykonana na podstawie: *Wielkopolska. Nasza kraina*, t. 2, pod red. W. Łęckiego, Poznań 2004, str. 154.

Materiały opracowane na podstawie: *Wielkopolska. Nasza kraina*, t. 2, pod red. W. Łęckiego, Poznań 2004

**MATERIAŁ
POMOCNICZY**
**WARSZTAT HISTORYKA
- KONSTRUOWANIE OSI CZASU**

62

ETAPY PRACY - KONSTRUOWANIE OSI CZASU	ETAP 1. PLANOWANIE	NOTATKI UCZNIĄ
	KROK 1. Zaplanuj oś czasu <ul style="list-style-type: none"> — sporządź listę wydarzeń, które były ważne w dziejach osadnictwa w Wielkopolsce; — zaplanuj odległości między wydarzeniami. 	
	ETAP 2. TWORZENIE	NOTATKI UCZNIĄ
	KROK 2. Uporządkuj chronologicznie wydarzenia.	
	KROK 3. Zgromadź odpowiednie własne rysunki, zdjęcia, itp.	
	KROK 4. Rozmieść wszystkie informacje w odpowiednich miejscach na osi.	
	ETAP 3. PREZENTACJA	NOTATKI UCZNIĄ
	KROK 5. Prezentuj swoją oś.	

3 MATERIAŁ POMOCNICZY

WARSZTAT HISTORYKA – PRACA Z TEKSTEM

ETAPY PRACY Z TEKSTEM	ETAP 1. OPISYWANIE	NOTATKI UCZNIĄ
	<p>KROK 1.</p> <p>Zrozumienie tekstu</p> <ul style="list-style-type: none"> – przeczytaj tekst i powiedz, czego dotyczy; – podkreśl i wynotuj wszystkie nieznanne pojęcia i sprawdź ich znaczenie w słowniku; – ustal, z jakim rodzajem tekstu masz do czynienia, czy jest to rodzaj źródła czy opracowanie naukowe, kto i kiedy napisał ten tekst. 	
	ETAP 2. BADANIE	NOTATKI UCZNIĄ
	<p>KROK 2.</p> <p>W przypadku dłuższego tekstu podziel go na części i wybierz dla każdej z nich jakiś nagłówek.</p> <p>KROK 3.</p> <p>Streść tekst (lub jego poszczególne części) własnymi słowami. Możesz przygotować objaśniający szkic, jeżeli pomoże ci to w lepszym zrozumieniu tekstu.</p>	
	ETAP 3. INTERPRETACJA	NOTATKI UCZNIĄ
<p>KROK 4.</p> <p>Wyjaśnij, co twoim zdaniem autor chciał przekazać w swoim tekście.</p> <p>KROK 5.</p> <p>Czy autor dochodzi do nowych ustaleń? Jeśli tak, przedstaw te ustalenia.</p>		

4

MATERIAŁ
POMOCNICZY

WARSZTAT HISTORYKA – PRACA Z MAPĄ

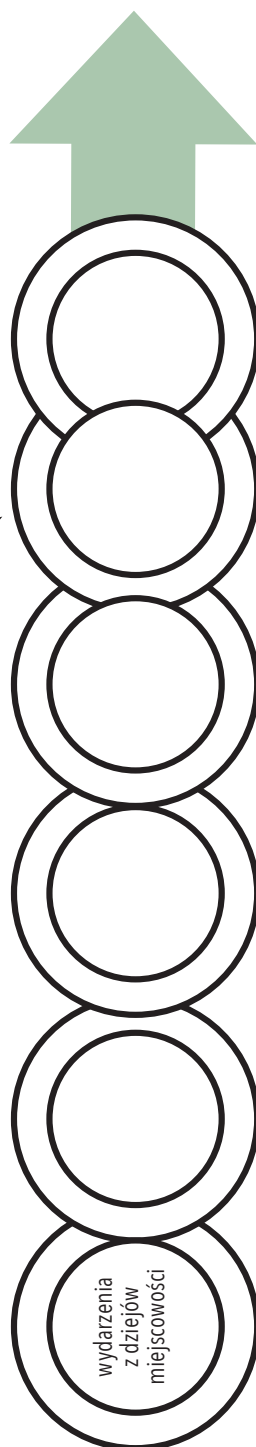
64

ETAPY PRACY Z MAPĄ	<p>ETAP 1. OPIS</p>	<p>NOTATKI UCZNIĄ</p>
	<p>KROK 1. Określenie tematu mapy – wykorzystując podpis i legendę, określ, jaki jest temat mapy.</p> <p>KROK 2. Określenie przedziału czasowego mapy – zdefiniuj ukazany na mapie moment lub okres historyczny.</p> <p>KROK 3. Określenie przestrzeni geograficznej – określ przestrzeń geograficzną ukazaną na mapie (możesz skorzystać ze współczesnego atlasu).</p>	
	<p>ETAP 2. ANALIZA</p>	<p>NOTATKI UCZNIĄ</p>
	<p>KROK 4. Odczytywanie danych – wypisz wszystkie informacje, jakie można odczytać z mapy, posługując się legendą.</p> <p>KROK 5. Wyjaśnianie – wyjaśnij znaczenie linii, kolorów i symboli na mapie.</p>	
	<p>ETAP 3. INTERPRETOWANIE</p>	<p>NOTATKI UCZNIĄ</p>
	<p>KROK 6. Sformułuj własnymi słowami informacje zawarte na mapie.</p> <p>KROK 7. Porównaj je z informacjami z innych źródeł.</p>	

5 MATERIAŁ
POMOCNICZY

ŁAŃCUCH POWIĄZAŃ DZIEJÓW REGIONU I MIEJSCOWOŚCI

WYDARZENIA Z DZIEJÓW REGIONU

ZAJĘCIA OPARTE NA STRATEGII KSZTAŁCENIA WYPRZEDZAJĄCEGO

SCENARIUSZ NR 3

MAGAZYNY
PRZESZŁOŚCI, CZYLI
O MIEJSCACH, KTÓRE
MÓWIĄ

66

WPROWADZENIE: Tym razem naszymi przewodnikami w głąb czasu, który przeminął, ale zostawił po sobie ślady, będą elementy architektury. Kolejny scenariusz z cyklu odczytywania *krajobrazu kulturowego* związany jest z praktycznym: przeżywaniem krajobrazu w trakcie wycieczki badawczej; rozpoznaniem funkcji i znaczenia obiektu oraz odkryciem i zrozumieniem bogactwa i złożoności kulturowej. Poniższy scenariusz wymaga od nauczyciela dostosowania do lokalnej specyfiki architektonicznej.

CELE: poznanie dziejów własnej miejscowości poprzez zbadanie wybranych stałych elementów architektonicznych tworzących *krajobraz kulturowy* – odczytanie *krajobrazu kulturowego*;

- rozwijanie umiejętności odczytywania, analizowania i interpretowania informacji zawartych w tekstach kultury (mapy, plany, budowle);
- stworzenie wizualizacji przestrzennego rozwoju miejscowości oraz opracowanie jej dziejów.

MATERIAŁY: komputer z dostępem do Internetu,

- aparat fotograficzny lub kamera,
- materiały pomocnicze (interesujące miejsca – opis i zdjęcia; warsztat pracy historyka – praca z mapą, analiza budowli; instrukcja – mapa myśli),
- papier,
- kosz, walizka,
- flamastry, kredki, itp.,
- pendrive.

CZAS: zajęcia w klasie (realizacja pierwszego etapu aktywizacji) – 1-2 godziny lekcyjne;

- działania realizujące drugi etap – przetwarzanie (środowisko cyfrowe) – 2-3 tygodnie;
- zajęcia w klasie (realizacja trzeciego etapu systematyzacji) – 1-2 godziny lekcyjne;
- ewaluacja (zajęcia w klasie) – 1 godzina.

PRZEBIEG ZAJĘĆ

<p>CEL: wzbudzenie zaciekawienia, aktywizacja posiadanej wiedzy, wyzwalamie emocji.</p> <p>Warto podkreślić, że „czytanie krajobrazu kulturowego” jest swoistą przygodą łamania szyfrów przeszłości. Może stanowić intrygującą wyprawę w nieznaną, odsłaniającą kolejne warstwy powiązań i uwarunkowań.</p>	<p>ETAP 1: AKTYWACJA (działania w klasie i środowisku cyfrowym)</p> <p>Wprowadzenie w przestrzeń krajobrazu kulturowego, „czytania” krajobrazu przyrodniczego oraz strategii kształcenia wyprzedzającego (wyjaśnienie: jak będziemy pracować, w jaki sposób i w jakim celu).</p> <ul style="list-style-type: none"> — Przypomnienie, czym jest <i>krajobraz kulturowy</i>; — wyjaśnienie, na czym polega „czytanie <i>krajobrazu kulturowego</i>” („czytanie <i>krajobrazu kulturowego</i>” to odkrywanie kulturowych śladów między innymi działalności człowieka, jego relacji z przestrzenią; odszyfrowywanie nakładających się warstw historycznych oddziaływań, wydobywanie ukrytych sensów).
<p>Zasady strategii nauczania wyprzedzającego.</p> <p>W zależności od tego, co uczniom sprawia trudność, można szczegółowo przybliżyć pewne elementy strategii, tak aby wiedzieli, czemu te działania służą.</p>	<p>Przypomnienie zasad strategii kształcenia wyprzedzającego:</p> <ul style="list-style-type: none"> — poszukiwanie odniesień we własnej dotychczasowej wiedzy – dzięki temu lepiej pamiętamy i łatwiej przyswajamy nowe informacje, rozszerzając już istniejące wiadomości w naszej głowie; — samodzielne pogłębianie wiadomości z różnorodnych źródeł – dzięki zaangażowaniu uruchamiamy emocje, które ułatwiają zapamiętanie, uczymy się więcej, kiedy nikt nas nie wyręcza i pracujemy samodzielnie; ważne jest zaangażowanie i pobudzenie ciekawości poznawczej, dzięki której podejmujemy działania; — samodzielność pracy pozwala na podjęcie i wypróbowanie różnych strategii działania i wybrania najskuteczniejszej; — przetwarzanie i porządkowanie informacji w system wiedzy – w wyniku własnej aktywności, doświadczeń, wysiłku i pracy tworzymy własną wiedzę, będącą indywidualnym odkryciem.
<p>Cel modułu.</p>	<p>Pozostajemy w kręgu „czytania <i>krajobrazu kulturowego</i>” – tym razem niektóre stałe elementy architektury naszej miejscowości (budynki) będą odkrywać przed nami swoją przeszłość. Zagłębimy się w nieznaną opowieści i detale, które sprawią, że odkryjemy nowe znaczenia (które dotąd były dla nas niewidoczne).</p>
<p>Co już wiem?</p>	<p>Aktywacja posiadanej wiedzy</p> <ul style="list-style-type: none"> — Kiedy i jak powstała nasza miejscowość? — Jaki miała charakter? Co o nim świadczy? — Kto w niej mieszkał? Czy mamy jakieś ślady dawnych domostw? — Jak rozwijała się nasza miejscowość? Co o tym świadczy? — Jakie są interesujące obiekty związane z przeszłością naszej miejscowości?

<p><i>Warto podsumować wprowadzenie, wskazując, iż różnorodne budynki, na pierwszy rzut oka mało imponujące, skrywają wiele ciekawych informacji i ukrytych sensów.</i></p>	<p>Wprowadzenie do tematu</p> <p>Nauczyciel rozkłada zdjęcia różnorodnych miejsc i budowli (materiał pomocniczy nr 1). Prosi uczniów, aby wybrali jedno zdjęcie i je omówili (co to za budowla, jak wygląda, z czym może być związana). Po omówieniu nauczyciel uzupełnia informacje o tym miejscu.</p>
<p><i>Ważne jest dobranie różnorodnych map i planów, tak aby uczniowie mogli wykonać zadanie.</i></p> <p><i>Warto śledzić poczynania uczniów i zachęcać ich do wskazywania miejsc, budynków, które są związane z dziejami miejscowości. Z listy, którą uczniowie utworzą, zostaną wybrane budynki do „odczytania”.</i></p>	<p>Wykonanie zadania wstępnego (środowisko cyfrowe)</p> <p>INSTRUKCJA DO ZADANIA DLA UCZNIA – „Przestrenny rozwój naszej miejscowości”</p> <ul style="list-style-type: none"> — Przeanalizuj mapy i plany naszej miejscowości z różnych okresów historycznych, wykorzystując do odczytywania danych materiał pomocniczy nr 2 – warsztat historyka (praca z mapą). — Na podstawie zebranych danych wykonaj plan naszej miejscowości z zaznaczonymi (różnymi kolorami) zmianami przestrzennymi miejscowości, zgodnie z porządkiem chronologicznym. Swój plan umieść we wskazanym środowisku cyfrowym. — Na podstawie zebranych danych sporządź również swoją listę interesujących obiektów związanych z dziejami naszej miejscowości.

CEL: selekcjonowanie informacji, analiza, synteza, porównywanie, przetwarzanie i nadawanie im nowej formy.

Nauczyciel i uczniowie decydują, czy dane obiekty będą przedmiotem pracy poszczególnych osób czy małych zespołów (w zależności od liczby uczniów i obiektów).

Wśród wskazanych obiektów mogą być różne kategorie budynków:

- zabudowa mieszkalna i gospodarcza (chaty, dworki, obory);
- rzemieślniczo-przemysłowa (kuźnie, wiatraki, młyny, kopalnie, zakłady przemysłowe);
- budynki użyteczności społecznej (szkoły, karczmy, urzędy, dworce, kościoły, synagogi, cerkwie, itp.).

Aby łatwiej było uczniom uporządkować zebrane informacje, warto zaproponować im przygotowanie notatki w postaci mapy myśli.

Mapa myśli to nic innego jak graficzne notatki. W centrum kartki znajduje się słowo klucz najczęściej zapisane drukowanymi literami (temat mapy) wraz z rysunkiem. Od centralnego słowa wyprowadza się promieniście poprowadzone gałęzie. Każda gałąź odpowiada innemu zagadnieniu (z którego można poprowadzić kolejne odnogi). Mapy myśli mogą zawierać nie tylko zapis słowny, ale również kolorowe symbole i rysunki.

Po wybraniu wariantu zadania należy z uczniami ustalić kryteria zaliczenia zadania.

ETAP 2: PRZETWARZANIE (środowisko cyfrowe)

Wykonanie zadania w oparciu o osobiste doświadczenie przestrzeni krajobrazu (wycieczka po okolicy do wybranych miejsc), materiały umieszczone w środowisku cyfrowym (opracowania, strony www, itp.).

INSTRUKCJA DO ZADANIA DLA UCZNIĄ - „Miejsca, które mówią”

Zadanie polega na: zbadaniu następujących stałych elementów architektonicznych np.: kościoła, zamku, dworu, dworca kolejowego, cmentarza, zakładu przemysłowego, pomnika i innych budynków związanych z dziejami miejscowości.

Krok 1.

Wybierz się na wycieczkę i odwiedź budynek / miejsce, które badasz. Przeprowadź badanie, wykonując wszystkie etapy pracy zamieszczone w materiale pomocniczym nr 3 – warsztat historyka (analiza budowli).

Krok 2.

Uzyskane informacje zapisz w postaci mapy myśli (materiał pomocniczy nr 3 – mapa myśli). Możesz dołączyć również zdjęcia, szkice, wycinki z gazet, kroniki miejscowości, prywatne fotografie, itp.

Krok 3.

Na podstawie własnych wyników badań i dostępnych źródeł związanych z dziejami obiektu wykonaj zadanie i umieść jego rozwiązanie w środowisku cyfrowym (zadanie do wyboru).

Wariant 1.

Wykonaj interaktywną mapę naszej miejscowości prezentującą dzieje przebadanych obiektów (film / prezentacja / animacja).

Wariant 2.

Wykonaj prezentację / film / piosenkę lub nagraj opowiadanie „Niesamowite opowieści...” (budynek lub miejsce jako narrator opowiada o sobie, kiedy powstał, jak wyglądał, do czego służył, co się w nim działo, itp.).

Krok 4.

Rozpropaguj zdobyte informacje, można zaproponować historyczny spacer po miejscowości, np. w dniu święta państwowego dla chętnych mieszkańców miejscowości, w którym przewodnikami będą uczniowie pracujący nad tym projektem.

CEL: uporządkowanie wiedzy (strukturyzacja, powiązania).

W czasie prezentacji nauczyciel dokonuje wstępnej oceny prezentowanych rozwiązań zgodnie z wcześniej ustalonymi kryteriami, wśród których może się znaleźć:

- wyszukanie i porządkowanie informacji (skorzystanie z np. trzech różnorodnych źródeł);
- odczytanie krajobrazu kulturowego (uzupełnienie tabeli analizy budowy oraz wykonanie notek w środowisku cyfrowym);
- przetworzenie informacji – wykonanie mapy / filmu / opowiadania (ujęcie wymaganych elementów krajobrazu, wskazanie powiązań obiektów z dziejami miejscowości, itp.).

W trakcie dyskusji warto uświadomić uczniom, iż zabytki stanowią swoisty „depozyt” wypracowany przez minione pokolenia, który mamy przekazać kolejnym generacjom. Można zastanawiać się z uczniami, co dokładnie można zrobić, aby sprostać temu wyzwaniu.

Przeprowadzając samoocenę, warto stymulować uczniów do tego, aby w ramach autorefleksji pomyśleli wieloaspektowo o korzyściach, jakie odnieśli, odczytując krajobraz kulturowy najbliższej okolicy. Ważnym elementem skutecznego uczenia się jest również umiejętność przeanalizowania błędów, odkrycia ich przyczyn i przede wszystkim sposobów ich minimalizowania.

ETAP 3: SYSTEMATYZACJA (zajęcia w klasie)

Rekapitulacja – Krajobraz rozszyfrowany

- Co trzeba zrobić, aby budynki do nas „przemówiły”?
- Na czym polega „wartość historyczna” obiektów dziedzictwa materialnego?

Prezentacja zadań

- Czy niektóre obiekty w naszym otoczeniu są magazynami pamięci? (udowodnieniu tej tezy będą służyły prezentacje wykonanego zadania związanego z odczytaniem kulturowym poszczególnych obiektów).

Uzupełnienie

- Podsumowanie dowodów potwierdzających tezę, iż wybrane obiekty są magazynami pamięci.
- Dyskusja „Zabytki – po co je chronić?”; „Do czego potrzebujemy zabytków?” „Co możemy zrobić, aby zabytki przetrwały”. Ważne, aby w tej rozmowie wskazać, czym jest zabytek w świetle obowiązującego prawa (obiekt uznany za zabytek stanowi nieruchomości lub rzecz ruchomą, jest dziełem człowieka lub jest związany z jego działalnością; stanowi świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, a jego zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową). Warto również wyjaśnić procedurę wszczęcia postępowania o wpisanie do rejestru zabytków.

ETAP 4: EWALUACJA (zajęcia)

Samoocena – kosz i walizka. Uczniowie na kartkach piszą odpowiedzi na pytania i umieszczają je odpowiednio w walizce i koszu:

- Co z sobą zabieram (czego się nauczyłem(łam)? Co pozytywnego przeżyłem(-łam)?
- Co wyrzucam? (co było niepotrzebne i niczego mnie nie nauczyło? co utrudniało pracę?).

Ocena koleżeńska i informacja zwrotna nauczyciela

- Ocenę koleżeńską można wykonać na tej samej zasadzie co samoocenę – walizki i kosza.
- Nauczyciel wskazuje na mocne i słabe strony pracy poszczególnych zespołów oraz efektów ich działań na zasadzie oceny kształtującej.

1 MATERIAŁ POMOCNICZY

INTERESUJĄCE MIEJSCA W WIELKOPOLSCE

Materiał opracowany na podstawie: 202×*Wielkopolska*, red. W. Łęcki, Poznań 2005; *Wielkopolska. Nasza kraina*, t. 2, pod red. W. Łęckiego, 2004; W. Łęcki, *Zwiedzamy Poznań*, Warszawa 1990; Poznań *Trakt Królewsko-Cesarski*, Poznań 2009.

PAŁAC KLASYCYSTYCZNY W ŚMIEŁOWIE

71

Wybudowany w 1797 roku według projektu Stanisława Zawadzkiego. Budowla w kształcie podkowy z charakterystycznym centralnym piętrowym korpusem i czterokolumnowym portykiem, z dwiema ćwierćkolistymi galeriami oraz bocznymi pawilonami, krytymi charakterystycznym łamanym dachem typu krakowskiego. Pałac powstał na zamówienie Andrzeja Gorzeńskiego, który był masonem, dlatego też w kształcie kompleksu dopatrywano się litery G (inicjały właściciela lub Gott albo geometria – symbolika masońska). Masoński charakter mają też rozwiązanie wewnątrz budynku – brak reprezentacyjnego holu, niezbyt czytelny układ komunikacji wewnętrznej, ołtarz pośrodku trzech biegów schodów. Najważniejszym gościem tego pałacu był Adam Mickiewicz, przebywający tu w 1831 roku z zamiarem przekroczenia granicy prusko-rosyjskiej i wzięcia udziału w powstaniu listopadowym. Znaczący *Pana Tadeusza* lokalizują niektóre wydarzenia z tej epopei właśnie w okolicach Śmiełowa. W zamku gościli również inni słynni Polacy, między innymi: H. Sienkiewicz, I.J. Paderewski, W. Kossak, J. Haller, C. Ratajski.

DOM SZEWCZA - PSZCZEW

Drewniany budynek mieszkalny z XVIII wieku, wzniesiony na wysokiej kamiennej podmurówce, nakryty gontowym dachem. Ostatnim mieszkańcem był Feliks Paździorka (1874–1955), który od k. XIX wieku prowadził zakład szewski. Był on przedstawicielem małomiasteczkowego rzemiosła rękodzielniczego, które przez kilka wieków stanowiło podstawowe zajęcie mieszkańców tego miasteczka. W czasach zaboru pruskiego Pszczew był ważnym ośrodkiem działalności mniejszości polskiej, w którą byli zaangażowani miejscowi rzemieślnicy. Feliks Paździorka był działaczem narodowym, współzałożycielem i prezesem pszczewskiego oddziału Związku Polaków w Niemczech.

KOŚCIÓŁ PW. ŚW. WOJCIECHA W POZNANIU

Legenda głosi, że w tym miejscu na niewielkim wzgórzu św. Wojciech wygłosił kazanie przed wyprawą misyjną do Prus. Nie wiadomo, kiedy wybudowano tu kościół, wokół którego powstała osada. W I poł. XV wieku powstał tu gotycki kościół jednonawowy, który następnie był rozbudowywany o nawę północną i południową oraz wieżę. Wnętrze świątyni zdobi secesyjna polichromia (A. Pracajłowicz) oraz repliki witraży S. Wyspiańskiego i J. Mehoffera. W podziemiach kościoła znajduje się krypta ze szczątkami słynnych Polaków, między innymi: J. Wybickiego (autor słów hymnu); K. Marcinkowskiego (wybitnego lekarza i społecznika); H. Święcickiego (pierwszy rektor UAM), F. Nowowiejskiego (kompozytor, między innymi muzyki do *Roty*); E. Strzeleckiego (podróżnik, badacz obu Ameryk). Znajduje się tu również urna z sercem gen. J.H. Dąbrowskiego.

FABRYKA SUKIENNICZA FIEDLERÓW W OPATÓWKU

W II poł. XVIII wieku Wielkopolska była znaczącym producentem sukna i płótna. Sytuacja zmieniła się po rozbiorach, kiedy to władze pruskie wyznaczyły Wielkopolsce rolę zaplecza żywnościowego i rynku zbytu wyrobów przemysłowych z ziem niemieckich. Pruska polityka celna sprawiła, iż produkcja sukna i eksport na wschód stały się nieopłacalne, co doprowadziło do upadku sukiennictwa w tym regionie. Sukiennicy natomiast przenieśli się do zaboru rosyjskiego, gdzie władze sprzyjały podnoszeniu poziomu rozwoju gospodarczego. W Opatówku w latach 1824–1826 nowoczesną jak na tamte czasy fabrykę sukienniczą wybudował Adolf Gottlieb Fiedler. W 1835 roku zatrudniano tu ponad 500 osób i produkowano 135 tys. łokci sukna. Wyroby były doceniane medalami i wyróżnieniami na wystawach krajowych i międzynarodowych. Szczególnie cenione były cienkie sukno wełniane i korty (ciężkie tkaniny wełniane). Gmach fabryki zbudowany w klasycystycznym stylu jest jednym z nielicznych zachowanych w Europie zabytków architektury fabrycznej z I poł. XIX wieku. Obecnie znajduje się tu Muzeum Historii Przemysłu.

74

CMENTARZ-LAPIDARIUM W ORZESZKOWIE

W Wielkopolsce kalwinizm rozprzestrzenił się w XVII wieku. Niektóre gminy Kościoła kalwińskiego nawet w XIX wieku miały w większości polskich wyznawców. Do parafii w Orzeszkowie należało lokalne ziemiaństwo, wraz z właścicielami Kwilicza i okolicznych dóbr (rodzina Kwileckich). To ona najpierw w Orzeszkowie wybudowała drewnianą świątynię (1721), która spłonęła, a następnie murowany zbór na planie ośmioboku. Wśród pastorów tego zboru było wielu wybitnych przedstawicieli wielkopolskiej reformacji. Najwybitniejszym był Jan Wilhelm Kassysus, który po studiach w 1810 roku objął orzeszkowskie probostwo. W 1813 roku był nauczycielem w Poznaniu, a od 1820 roku profesorem w Gimnazjum św. Marii Magdaleny. Ten kalwiński duchowny zyskał dużą sympatię i autorytet wśród katolickiej społeczności miasta i hierarchów Kościoła. Za patriotyczne przekonania i bezkompromisową postawę został zwolniony przez władze pruskie i powrócił do Orzeszkowa. Zaczął prowadzić gospodarstwo, które stało się wzorem dla okolicznych włościan. Stosował nowoczesne uprawy ziemi, założył sad i winnicę. Działał w towarzystwach rolniczych. Do grona jego przyjaciół i współpracowników należeli ważni wielkopolscy społecznicy: K. Marcinkowski, K. Libelt, M. Mielżyński, arcybiskup gnieźnieński Marcin Dunin. Po jego śmierci z datków ze społecznej zbiórki (inicjatywa Libelta) wybudowano pomnik, który obecnie stoi na terenie dawnego cmentarza kalwińskiego, uporządkowanego w 1986 roku w lapidarium.

NAJSTARSZY ZNAK DROGOWY – KONIN

Słup w kształcie dużego kręгла (wysokości 252 cm), wykonany z piaskowca prawdopodobnie pochodzącego z kamieniołomu w podkonińskiej wsi Brzeźno. W górnej części znajduje się łaciński napis (tłumaczenie: Roku wcielania Pana naszego 1151, Do Kalisza z Kruszwicy tu prawie punkt środkowy, Wskazuje ta formuła drogi i sprawiedliwości, którą kazał uczynić komes palatyn Piotr i starannie też przepołowił tę drogę, abyś był go pamiętny, racz każdy podróżny modlitwą prosić łaskawego Boga). Słup był ustawiony w odległości 52 km od Kruszwicy i Kalisza. Obecnie jest najstarszym znakiem drogowym w Polsce.

KOPALNIA SOLI - KŁODAWA

W latach 30. XX wieku prof. E. Janczewski odkrył strukturę solną długości 63 km i szerokości 4 km (od Izbicy Kujawskiej do Solca Wielkiego). W ramach tej struktury znajduje się kłodawski wysad solny (badania odwiertowe lata 40.). Złoże kłodawskie ma zróżnicowaną strukturę, znajdują się tu pokłady tzw. starszej soli kamiennej białej, starszej soli szarej (sól drogowa), młodszej soli magnezowo-potasowej oraz najmłodszej soli różowej. Eksploatację soli z tych złóż rozpoczęto w 1956 roku. Kopalnia Soli „Kłodowa” jest praktycznie jedynym w Polsce producentem soli kamiennej.

BAZAR - POZNAŃ

Gmach „Bazaru” zbudowano w latach 1838-1842 z inicjatywy K. Marcinkowskiego. Późnoklasycystyczna budowla, zgodnie z zamierzeniem twórców, stała się ośrodkiem polskiego życia społecznego i gospodarczego w czasie zaborów. Obok hotelu mieściły się tu sklepy polskich kupców i rzemieślników. Swoją sklep maszyn rolniczych miał tu H. Cegielski. W budynku tym w 1848 roku rezydował rząd powstańczy, czyli Komitet narodowy. Budynek zyskał rangę ośrodka kultury polskiej, tutaj zatrzymywali się główni działacze polscy i twórcy kultury. W grudniu 1918 roku zamieszkał tu I.J. Paderewski, którego przyjazd do Poznania przyczynił się do wybuchu powstania wielkopolskiego.

SYNAGOGA - POZNAŃ

Kiedyś między dawnym kościołem oo. Dominikanów i Dominikanek w Poznaniu istniała dzielnica żydowska, podlegająca bezpośrednio władzy królewskiej i starosty zarządzającego w imieniu monarchy. Do słynnych mieszkańców tej dzielnicy należeli: podróżnik Gasper da Gama, rabin Loew ben Bacalel – kabalista, astronom, twórca legendy Golema, pochowany w Pradze, rabin Ekiva Eger, tzw. święty mąż zm. 1609 roku. Śladem po żyjących tu od XIII wieku Żydach jest budynek nowej synagogi, przebudowany przez Niemców w 1940 roku na pływalnię. Budynek powstał na pocz. XX wieku.

PAROWOZOWNIA - WOLSZTYN

W I poł. XIX wieku G. Stephenson zbudował pierwszy parowóz. W XIX wieku zbudowano setki kilometrów linii torów i uruchomiono tysiące połączeń kolejowych. Pierwszy pociąg w Wielkopolsce przyjechał ze Stargardu Szczecińskiego do Poznania w 1848 roku. Parowozownia powstała w 1907 roku w wolsztyńskim węźle kolejowym, z którego wychodziło wówczas pięć linii kolejowych. Budynek obejmował halę dla ośmiu lokomotyw, wieżę ciśnień do wody, obrotnicę i inne urządzenia do obsługi parowozów. Znajduje się tutaj kolekcja 30 parowozów, wśród których jest najstarszy wolsztyński parowóz Tki3 z 1908 roku, najszybszy parowóz kolei polskich Pm36 (1937) dla pociągów pośpiesznych, osiągających 130 km/h, zwany przez miłośników „Piękną Heleną” (na wystawie technicznej w Paryżu w 1937 roku otrzymał złoty medal).

▲ Zdjęcie pochodzi z: <https://www.google.pl/search?q=wolsztyn+parowozownia&client=firefox-b-ab&dcr=0&tbm=isch&tbo=u&source=univ&sa=X&ved=0ahUKEwiHqdfs-c3ZAhWjiqYKHWNFCpwQsAQIWg&biw=1366&bih=626#imgrc=CEJFH-XY6FRB0M>

DREWNIANY RATUSZ - SULMIERZYCE

Drewniany ratusz w Sulmierzycach powstał w 1743 roku na miejscu wcześniejszej budowli. Wzniesiono go w konstrukcji zrębowej, takiej jaką stosowano przy budowie wiejskich chałup. Element ten jest niewidoczny, gdyż budynek został otynkowany. Nad budynkiem góruje czworoboczna wieża nakryta spłaszczonym hełmem. Czerospadowy dach pokryty jest gontem. Z trzech stron budynek otaczają podcienie. Do budowy ratusza użyto drewna, gdyż mieszkańców miasta nie było stać na wystawienie murowanego budynku, w konsekwencji czego powstała interesująca drewniana budowla, będąca siedzibą burmistrzów tej miejscowości.

**MATERIAŁ
POMOCNICZY**
WARSZTAT HISTORYKA – PRACA Z MAPĄ

82

ETAPY PRACY Z MAPĄ	ETAP 1. OPIS	NOTATKI UCZNIĄ
	KROK 1. Określenie tematu mapy – wykorzystując podpis i legendę, określ, jaki jest temat mapy.	
	KROK 2. Określenie przedziału czasowego mapy – zdefiniuj ukazany na mapie moment lub okres historyczny.	
	KROK 3. Określenie przestrzeni geograficznej – określ przestrzeń geograficzną ukazaną na mapie (możesz skorzystać ze współczesnego atlasu).	
	ETAP 2. ANALIZA	NOTATKI UCZNIĄ
	KROK 4. Odczytywanie danych – wypisz wszystkie informacje, jakie można odczytać z mapy, posługując się legendą.	
	KROK 5. Wyjaśnianie – wyjaśnij znaczenie linii, kolorów i symboli na mapie.	
ETAP 3. INTERPRETOWANIE	NOTATKI UCZNIĄ	
KROK 6. Sformułuj własnymi słowami informacje zawarte na mapie.		
KROK 7. Porównaj je z informacjami z innych map i źródeł.		

3 MATERIAŁ POMOCNICZY

WARSZTAT HISTORYKA – ANALIZA BUDOWLI

ETAPY PRACY – ANALIZA BUDOWLI	ETAP 1. OPISYWANIE	NOTATKI UCZNIĄ
	<p>KROK 1. Opis budowli</p> <ul style="list-style-type: none"> – możliwie jak najdokładniej opisz budowlę. Zwróć uwagę na szczegóły, rozmiar, materiał budowlany; – wynotuj charakterystyczne elementy budowli; – wykonaj zdjęcia obiektu. 	
	ETAP 2. BADANIE	NOTATKI UCZNIĄ
	<p>KROK 2. Zbierz informacje i ustal kontekst historyczny – jeżeli chcesz dobrze poznać interesujący cię obiekt, zbierz możliwie jak najwięcej informacji na jego temat (wykorzystaj dostępne źródła informacji oraz Internet):</p> <ul style="list-style-type: none"> – do czego służyła budowla, kiedy ją wzniesiono, kto był architektem, a kto zleceniodawcą. <p>KROK 3. Sprawdź znaczenie rozmiarów, kształtu, poszczególnych elementów architektonicznych.</p> <p>KROK 4. Określ ewentualne znaczenie symboli.</p>	
	ETAP 3. INTERPRETACJA	NOTATKI UCZNIĄ
<p>KROK 5. Wyjaśnij, w jaki sposób budowla miała oddziaływać na odbiorców;</p> <ul style="list-style-type: none"> – jaką funkcję pełnił ten obiekt dla mieszkańców w przeszłości i obecnie; – kiedy obiekt ten miał najważniejsze znaczenie; – z jakimi wydarzeniami łączy się ta budowla. 		

MATERIAŁ POMOCNICZY

MAPA MYŚLI

ZADANIE:

Twoim zadaniem jest przygotowanie notatki w postaci mapy myśli, której tematem będzie badany przez ciebie obiekt. Mapa myśli powinna zawierać wszystkie informacje, które udało ci się uzyskać.

84

PAMIĘTAJ O:

- graficznej formie mapy myśli;
- zapisaniu słów kluczy literami drukowanymi;
- poprowadzeniu od słowa klucza promienistych gałęzi w różnych kolorach;
- gałęzie powinny zawierać słowa oraz rysunki.

ZAJĘCIA OPARTE NA STRATEGII KSZTAŁCENIA WYPRZEDZAJĄCEGO

SCENARIUSZ NR 4

ONI TU ŻYLI – ŚLADAMI SPOŁECZNOŚCI DZIŚ NIEOBECNYCH

85

WPROWADZENIE: Kolejne zanurzenie się w przeszłości, dające zrozumienie teraźniejszości, dotyczy odkrywania w najbliższym otoczeniu śladów społeczności dziś nieobecnych. Poniższy scenariusz pozwoli odkryć ludzi tworzących przestrzeń, z którą dzisiaj się utożsamiamy. W trakcie zajęć będzie również miejsce na refleksję dotyczącą naszych powinności względem tak przeszłych, jak i przyszłych pokoleń.

CELE: poznanie dziejów osadnictwa ze szczególnym uwzględnieniem grup etniczno-religijnych związanego z własną miejscowością;

- rozwijanie umiejętności identyfikowania w „krajobrazie kulturowym” śladów nieobecnych dzisiaj społeczności;
- opracowanie dziejów „nieobecnej społeczności” w odniesieniu do przeszłości własnej miejscowości.

MATERIAŁY: komputer z dostępem do Internetu,

- aparat fotograficzny lub kamera,
- materiały pomocnicze (karty do gry skojarzeniowej; osadnictwo w ujęciu etniczno-wyznaniowym; warsztat pracy historyka – analiza fotografii; tabela – społeczność; instrukcja – mapa myśli),
- papier,
- dane statystyczne – struktura narodowa i wyznaniowa w różnych okresach historycznych,
- materiały źródłowe,
- flamastry, itp.,
- pendrive.

CZAS: zajęcia w klasie (realizacja pierwszego etapu aktywizacji) – 1-2 godziny lekcyjne;

- działania realizujące drugi etap – przetwarzanie (środowisko cyfrowe) – 2-3 tygodnie;
- zajęcia w klasie (realizacja trzeciego etapu systematyzacji) – 1-2 godziny lekcyjne;
- ewaluacja (zajęcia w klasie) – 1 godzina.

PRZEBIEG ZAJĘĆ

<p>CEL: <i>wzbudzenie zaciekawienia, aktywizacja posiadanej wiedzy, wyzwianie emocji.</i></p>	<p>ETAP 1: AKTYWIZACJA <i>(działania w klasie i środowisku cyfrowym)</i></p> <p>Przypomnienie, na czym polega „czytanie krajobrazu kulturowego” oraz strategia kształcenia wyprzedzającego (wyjaśnienie: jak będziemy pracować, w jaki sposób i w jakim celu).</p> <ul style="list-style-type: none"> — Przypomnienie pojęcia <i>krajobrazu kulturowego</i> i założeń kompleksowego jego odczytywania; — wskazanie etapów strategii nauczania wyprzedzającego (podkreślenie roli aktywności ucznia w poszukiwaniu i zdobywaniu wiedzy).
<p><i>Cel modułu.</i></p>	<p>Zajęcia obejmujące ten moduł będą związane z „czytaniem krajobrazu kulturowego” w odniesieniu do społeczności, które zamieszkiwały naszą miejscowość na przestrzeni wieków. Będziecie rozpoznawać obiekty związane z życiem dawnych społeczności i badać ich różnorodność kulturową.</p>
<p><i>Co już wiem?</i></p> <p><i>Gra typu kalambury daje możliwość uruchomienia wiedzy w atmosferze dobrej zabawy. Uczniowie ćwiczą umiejętność przekazywania informacji w precyzyjny i zrozumiały sposób. Dużym atutem jest również możliwość wzajemnego uczenia się zawodników.</i></p> <p><i>Grę skojarzeniową można dowolnie modyfikować, przystosowując ją do potrzeb i możliwości uczniów.</i></p>	<p>Aktywacja posiadanej wiedzy za pomocą skojarzeniowej gry historycznej typu tabu (materiał pomocniczy nr 1 – karty do gry)</p> <ul style="list-style-type: none"> — W grze biorą udział 2-3 zespoły, które rywalizują ze sobą, zdobywając punkty. Zadaniem poszczególnych grup jest odgadnięcie jak największej liczby haseł znajdujących się na kartach. Jedna osoba z grupy opisuje hasło w taki sposób, aby nie użyć słowa znajdującego się na kartoniku. Za odgadnięcie każdego hasła przez drużynę przyznawany jest 1 punkt. Grupa odgaduje hasła pod presją czasu. Runda trwa 1-2 minuty, a czas jest liczony. W trakcie trwania rundy członkowie pozostałych grup zachowują milczenie. Nauczyciel pokazuje karty z hasłami uczniowi, który pracuje na rzecz swojej grupy zdobywającej punkty. Można grę przeprowadzić w kilku rundach, każdą z nich modyfikując, np. pierwsza runda (2 minuty) – wiele słów (tak jak zostało to opisane powyżej); druga runda (2 minuty) – pokazywanie (uczeń pracujący na rzecz swojej grupy ma, pokazując, bez użycia słów, naprowadzić swoją grupę, by odgadła hasło); trzecia runda (1 minuta) – jedno słowo (uczeń pracujący na rzecz swojej drużyny ma za pomocą jednego słowa naprowadzić swoją grupę, by odgadła hasło). Można wprowadzić również zasadę, że uczniowie pracujący na rzecz swojego zespołu, kiedy widzą, że grupa nie jest w stanie szybko odgadnąć hasła, mogą użyć komunikatu „dalej”, aby nauczyciel pokazał kolejną kartę z hasłem.

<p><i>We wprowadzeniu uczniowie powinni odnaleźć znane sobie już fakty historyczne oraz nowe elementy wiedzy związane z różnorodnością kulturową.</i></p>	<p>Wprowadzenie do tematu</p> <ul style="list-style-type: none"> — Nauczyciel robi wprowadzenie do dziejów osadnictwa w Wielkopolsce w ujęciu etnologiczno-wyznaniowym na podstawie materiału pomocniczego nr 2.
<p><i>W trakcie wykonywania tego zadania powstanie lista przedstawicieli dawnych społeczności etniczno-religijnych zamieszkujących okolicę. Nauczyciel i grupa na kolejnym etapie zdecydują o sposobie pracy, uzyskania i przetworzenia informacji odnoszących się do wybranych społeczności.</i></p>	<p>Wykonanie zadania wstępnego (środowisko cyfrowe)</p> <p>INSTRUKCJA DO ZADANIA DLA UCZNIA – „Kto tutaj kiedyś mieszkał?”</p> <p>Twoim zadaniem jest – na podstawie danych statystycznych – ustalenie struktury narodowej i wyznaniowej mieszkańców twojej miejscowości np. przed I lub II wojną światową i obecnie. Zestaw zebrane dane w tabeli, porównaj zmiany, jakie nastąpiły. Wypisz wnioski. Umieść dane we wskazanym środowisku cyfrowym.</p>
<p>CEL: selekcjonowanie, analiza, synteza, przetwarzanie informacji i nadawanie im nowej formy.</p> <p><i>Warto na tym etapie czuwać nad pracą uczniów i zachęcać ich do wykorzystania różnorodnych źródeł (tekstów – wspomnień, rycin, zdjęć, dokumentów), tak aby mieli szansę na rozwinięcie swoich warsztatowych umiejętności związanych z odczytywaniem, analizowaniem i interpretowaniem zawartych w nich informacji.</i></p>	<p>ETAP 2: PRZETWARZANIE (środowisko cyfrowe)</p> <p>Wykonanie zadania w oparciu o przygotowane materiały umieszczone w środowisku cyfrowym (opracowania, zdjęcia, np. ze starych gazet, rodzinnych archiwów, ilustracje, itp.) z wykorzystaniem warsztatowych umiejętności, np. według wzoru zawartego w materiale pomocniczym nr 3 (analiza fotografii).</p> <p>INSTRUKCJA DO ZADANIA DLA UCZNIA – „Śladami dawnych społeczności”</p> <p>Krok 1.</p> <p>Zbierz informacje dotyczące „dawnych społeczności dziś nieobecnych” zamieszkujących twoją okolicę. Poszukaj starych fotografii w rodzinnych albumach, kronikach, gazetach, itp., które staną się jednym ze źródeł wiedzy (materiał pomocniczy nr 3 – analiza fotografii). Odszukaj miejsca związane z „nieobecną społecznością”, wykonaj dokumentację (zdjęcia). Do zapisywania zgromadzonych danych i informacji posłuż się tabelą z materiału pomocniczego nr 4 (tabela społeczności).</p> <p>Krok 2.</p> <p>Na podstawie dostępnych źródeł oraz wyników badań stwórz opowieść pt. „Pewnego razu tutaj przybyli i się osiedlili...”, prezentującą losy „nieobecnej społeczności” i jej współczesne ślady w „krajobrazie kulturowym” miejscowości. Opowieść może mieć formę animacji / słuchowiska / widowiska / itp., którego nagranie zostanie umieszczone w środowisku cyfrowym.</p>

CEL: uporządkowanie wiedzy (strukturyzacja, powiązania).

W czasie gry warto zadbać, aby pojawiły się informacje o współczesnych śladach dawnych społeczności.

W czasie prezentacji nauczyciel dokonuje oceny prezentowanych rozwiązań zgodnie z wcześniej ustalonymi kryteriami.

ETAP 3: SYSTEMATYZACJA (zajęcia w klasie)**Rekapitulacja – gra „Czy wiesz, kim jesteś?”**

- Nauczyciel przygotowuje kartki samoprzylepne z nazwami społeczności, które zamieszkiwały okolicę i miały wpływ na kulturę regionu.
- Każdemu uczniowi przykleja jedną kartkę na czoło (tak aby uczeń nie wiedział, co jest na niej napisane).
- Zadanie polega na odgadnięciu społeczności, która jest „przyklejona na czoło” poprzez zadawanie pytań innym uczniom dotyczących tej grupy etniczno-religijnej, odnoszących się charakterystycznych cech i współczesnych pozostałości.
- Uczniowie po kolei odgadują społeczność. Można wprowadzić ograniczenie czasowe, np. 2 minuty na odgadnięcie.

Prezentacja zadań**Uzupełnienie**

- Dyskusja wokół pytań: Co współcześnie zawdzięczamy dawnym społecznościom? Czy mamy dzisiaj powinność utrwalania pamięci o nieobecnych już mieszkańcach naszej miejscowości?

Dla efektywnej nauki bardzo ważne jest, by uczniowie przypisywali zarówno sukcesy, jak i porażki nie-stabilnym przyczynom wewnętrznym (np. brak wiedzy, umiejętności, zbyt mało czasu), czyli takim, nad którymi można pracować.

ETAP 4: EWALUACJA (zajęcia)**Samoocena – runda bez przymusu**

- Na tablicy nauczyciel zapisuje pytania: Co już umiem? Nad czym muszę jeszcze popracować? Co powinienem zmienić w swoim sposobie uczenia się? Jakie powinienem przyjąć postanowienie na przyszłość?
- Uczniowie na kartkach odpowiadają na pytania.
- Następnie rozpoczyna się runda bez przymusu, w trakcie której każdy uczeń może wypowiedzieć się, uwzględniając odpowiedź na powyższe pytania.

Informacja zwrotna nauczyciela

- Nauczyciel omawia mocne i słabe strony poszczególnych opinii. Wskazuje obszary, w których uczniowie powinni pracować nad dalszym rozwojem swoich kompetencji. Podkreśla znaczenie systematyczności, wytrwałości i sposobu pracy.

1 MATERIAŁ POMOCNICZY

KARTY DO GRY SKOJARZENIOWEJ

NIEMCY	ŻYDZI	OLĘDRZY
PROTESTANCI	JUDAIZM	BRACIA CZESCY
ZBÓR	SYNAGOGA	BAMBRZY
CHAZACY	TATARZY	ŁEMKOWIE
HANDEL	RZEMIOSŁO	HANOBRZY
MAZURZY	MELIORACJA	DOMY ZRĘBOWE
GWARA	MAZURZENIE	CMENTARZE
OSADNICY	UCHODźCY	EPIDEMIE
WOJNY	STRÓJ	DIASPORA
RABIN	PASTOR	POP

KARTA WYNIKÓW GRY SKOJARZENIOWEJ

	GRUPA 1	GRUPA 2	GRUPA 3
RUNDA 1 Wiele słów 2 minuty	1	2	3
RUNDA 2 Pokazywanie 2 minuty	3	1	2
RUNDA 3 Jedno słowo 1 minuta	2	3	1
PODSUMOWANIE			

1, 2, 3 – kolejność startowania grup w poszczególnych rundach.

90

MATERIAŁ POMOCNICZY

OSADNICTWO W WIELKOPOLSCE W UJĘCIU ETNICZNIE-WYZNANIOWYM

Przez Wielkopolskę, pozbawioną naturalnych granic, które utrudniałyby dostęp do tego regionu, wiodły od wieków szlaki handlowe i tranzytowe, czyniąc ją otwartą krainą dla ciągłego ruchu ludności. Przybysze, o ile nie mieli złych zamiarów, zawsze znajdowali tu gościnę i swoje miejsce. Często osadnicy przybywający z daleka dodawali swoje doświadczenia, wiedzę i wartości do wielkopolskiej kultury. Od wieków Wielkopolskę zamieszkiwali różni cudzoziemcy, wśród których najliczniejsi byli Niemcy, przybywający tu jako kupcy, rzemieślnicy bywało również, że jako uchodźcy.

Drugą pod względem mniejszości narodowych w Wielkopolsce byli Żydzi. Kupcy tej grupy etniczno-wyznaniowej pojawili się na ziemiach polskich już w VIII wieku. Od końca XI wieku na ziemiach polskich zaczęły powstawać stopniowo gminy żydowskie. Ich obecność była traktowana jako czynnik ożywiający handel i rzemiosło. Różnice religijne i kulturowe sprawiały, że ta ludność zamieszkiwała wydzielone dzielnice. We wsiach Żydzi zajmowali się głównie rzemiosłem, handlem i prowadzili karczmy. Później dochodziło od czasu do czasu do konfliktów między społecznością chrześcijańską a żydowską (np. w Poznaniu w 1367, 1399, 1434 i 1447 roku), głównie na tle religijnym i ekonomicznym; wpływ na to miały też przesady oraz uprzedzenia. W Poznaniu dzielnica żydowska znajdowała się w północno-wschodniej części miasta (ul. Żydowska, Wroniecka, Szewska).

Była to odrębna społeczność mająca własny samorząd, obyczaje i religię, podlegająca bezpośrednio władzy królewskiej i starosty zarządzającego w imieniu monarchy. W poł. XIV wieku w poznańskiej dzielnicy żydowskiej stanęła pierwsza bożnica. W Kaliszu dzielnica żydowska znajdowała się na zachód od rynku (ul. Targowa), a w Koninie w okolicach pl. Zamkowego. W Lesznie gęsty układ uliczek w okolicach ul. Grodzkiej jest pamiątką po dzielnicy żydowskiej.

Do Wielkopolski w okresie kontrreformacji zaczęli ściągać innowiercy z innych państw, obawiający się o swoje życie i pozbawieni możliwości działania w swoich rodzimych krajach. Szczególnie wielu przybyło z Czech. Wśród nich byli między innymi: Jan Amos Komeński, filozof i poeta, członek jednoty braci czeskich, który osiadł w Lesznie. Wkrótce miasto to stało się jednym z najsilniejszych ośrodków braci czeskich. Prężny ośrodek braci czeskich znajdował się również w Poznaniu, gdzie w k. XVI wieku powstał na Wzgórzu św. Wojciecha zbór braci czeskich (zburzony w 1616 roku).

Skład ludności zamieszkującej Wielkopolskę zmieniał się wraz z osadnictwem grup o różnym pochodzeniu oraz w związku z migracją mieszkańców wsi do miast. Zjawiska te powodowały tworzenie się grup regionalnych, obecnie prawie całkowicie zanikających. Oto niektóre z tych grup:

- **CHAZACY** – nazywani także Leśnikami, potomkowie osadników ze Śląska, którzy osiedlali się od XVI–XVII wieku na wykarczowanych połaciach puszczy oraz bagnistych terenach Doliny Baryczy, stanowiącej naturalną granicę ze Śląskiem. Wsie chazackie były położone na trudno dostępnych terenach, przez wiele pokoleń funkcjonowały w izolacji, dzięki czemu ich mieszkańcy zachowali elementy kultury związane ze specyfiką śląskiej gwary. Największe skupiska występowały w okolicach Rawicza nad rzeką Orlą (między innymi: Łąki, Zielona Wieś, Sworowo).
- **MAZURZY WIELEŃSCY** – potomkowie osadników z Mazowsza, sprowadzeni w XVIII wieku przez księcia Piotra Sapiechę. Zachowali oni specyficzne elementy gwary z charakterystycznym „mazurzeniem” (czyli wymawianie samogłosek sz, cz, ż, dź jako s, c, z, dz np. syja, copka). Największe ich skupiska występują w okolicach Wielenia i Krzyża (między innymi: Drawsko, Kamiennik, Marylin, Mężyk, Pęcckowo).
- **BAMBRZY** – potomkowie kolonistów niemieckich przybyłych do podpoznańskich wsi od p. XVIII wieku z okolic Bambergu w Bawarii. Osadnicy ci zasiedlali miejskie wioski (Luboń, Dębiec, Jeżyce, Wilda, Rataje, Żegrze), zniszczone działaniami wojennymi (wojna północna) i wyludnione na skutek epidemii. Sprowadzeni osadnicy musieli być katolikami. Bambrzy pojawili się również w Nowym Tomysłu, Wolsztynie, Gostyniu i Szamotułach. Ludność ta szybko zasymilowała się z polskim społeczeństwem i już w XIX wieku stanowiła jedną z polskich grup etnicznych. Wraz z włączeniem w obręb Poznania bamberskich wiosek, ludność ta szybko przekształciła się w część zamożnego mieszczaństwa, w istotny sposób kształtującego kulturowe oblicze miasta.
- **OLĘDRZY** – potomkowie między innymi osadników z Niderlandów, uciekających przed prześladowaniami religijnymi, którzy przybyli do Wielkopolski między XVI–XVIII wiekiem. Ich osady lokowano na opuszczonych podczas licznych wojen terenach. Meliorowali oni bagniste tereny, karczowali lasy i użyźniali piaski. Znani byli z dużego poczucia solidarności każdego członka swojej gminy, do zwyczajowego ich prawa należało między innymi płacenie zobowiązań sąsiada, gdy ten nie mógł tego sam uczynić. Budowali domostwa metodą zrębową. Pozostały po nich między innymi rowy melioracyjne wzdłuż całej Noteci i cmentarze. Widoczne nadal są kształty wsi olęderskich: osady rozproszone (między innymi: w okolicach Nowego Tomysła: Boruja Kościelna, Róża; w okolicach Wolsztyna, Obornik, Pyzdr, Śremu oraz niektóre wsie w Puszczy Zielonce) oraz wsie o kształcie tzw. rzędówek bagiennych w pasie nad Notecią (np. Romanowo Górne i Dolne – najdłuższa wieś w Wielkopolsce).

- **HANOBRY (HANOBRZY)** – potomkowie kolonistów niemieckich przybyłych z okolic Hanoweru w XIX wieku. Największe ich skupiska występowały w okolicach Ostrzeszowa i Ostrowa Wielkopolskiego (między innymi: Przytocznica, Bukownica, Biskupice Ołoboczne).
- **TATARZY** – potomkowie kolonistów pochodzenia tatarskiego, sprowadzeni z terenów Rusi i Litwy w XVII–XVIII wieku. Największe skupiska w okolicach Ostrowa Wielkopolskiego i Sulmierzyc (między innymi Chynowa).
- **ŁEMKOWIE** – ludność z terenu Bieszczad i Beskidu Niskiego przymusowo osiedlona po II wojnie światowej w okolicach Międzyrzecza, Sulechowa i Złotowa w ramach akcji „Wisła”.

3

MATERIAŁ
POMOCNICZY

WARSZTAT HISTORYKA – ANALIZA FOTOGRAFII

ETAPY PRACY – ANALIZA I INTERPRETACJA OBRAZU	ETAP 1. OPIS	NOTATKI UCZNIŃ
	<p>KROK 1.</p> <p>Opisywanie</p> <ul style="list-style-type: none"> – Kto / co znajduje się na pierwszym planie zdjęcia? – Opisz szczegółowo, co widzisz na zdjęciu, co zostało uwiecznione na fotografii? <p>KROK 2.</p> <p>Rozpoznanie postaci i przedmiotów</p> <ul style="list-style-type: none"> – Jakie postacie i przedmioty rozpoznajesz (co to za przedmioty)? – W jaki sposób są przedstawione postacie (postawa, wyraz twarzy, gesty, ubranie, sytuacja)? 	
	ETAP 2. ANALIZA	NOTATKI UCZNIŃ
	<p>KROK 3.</p> <p>Zbierz informacje – jeżeli chcesz dobrze poznać interesujący cię obiekt, zbierz możliwie jak najwięcej informacji na jego temat (wykorzystaj dostępne źródła informacji oraz Internet):</p> <ul style="list-style-type: none"> – kim / czym jest osoba / przedmiot przedstawiona(-y) na zdjęciu (jakie detale pomagają w identyfikacji osób, budowli, przedmiotów)?, kim są inne postacie? – kto jest fotografem? <p>KROK 4.</p> <p>Kontekst historyczny</p> <ul style="list-style-type: none"> – Kiedy powstało zdjęcie i w jakiej sytuacji? – Czy jest to pozowana fotografia? <p>KROK 5.</p> <p>Określ znaczenie rozmiarów, pozy, stroju, itp.</p>	
	ETAP 3. INTERPRETACJA	NOTATKI UCZNIŃ
	<p>KROK 6.</p> <p>Objaśnienie</p> <ul style="list-style-type: none"> – przyporządkuj elementom przedstawionym na zdjęciu właściwe objaśnienie; – wyjaśnij, dlaczego fotograf w taki sposób uwiecznił elementy widoczne na zdjęciu. <p>KROK 7.</p> <p>Określ zamiary fotografa i modeli</p> <ul style="list-style-type: none"> – co chcieli wyrazić przez taki sposób przedstawienia postaci (na co fotograf chciał zwrócić naszą uwagę)? – do kogo było skierowane zdjęcie i jakie uczucia miało wywoływać? – oceń, czy zdjęcie stanowi dla nas wiarygodne źródło historyczne. Uzasadnij odpowiedź. 	

**MATERIAŁ
POMOCNICZY**

SPOŁECZNOŚĆ ETNICZNA / WYZNANIOWA

94

		NOTATKI UCZNIĄ
GRUPA ETNICZNA / WYZNANIOWA	POCHODZENIE GRUPY <i>(czas i okoliczności przybycia do Wielkopolski)</i>	
	WYKONYWANE ZAJĘCIA	
	JĘZYK, RELIGIA, OBYCZAJE	
	DZIEJE <i>(jak długo tu mieszkali, czy jeszcze są)</i>	
	POZOSTAŁOŚCI KULTURY MATERIALNEJ	

ZAJĘCIA OPARTE NA STRATEGII KSZTAŁCENIA WYPRZEDZAJĄCEGO

SCENARIUSZ NR 5

ODKRYWANIE
KULTURY WSI

95

WPROWADZENIE: Ostatni scenariusz związany z „czytaniem krajobrazu kulturowego” zogniskuje uwagę uczniów na kulturze ludowej. Proponowane działania mogą stanowić inspirujące odkrywanie warstw obecnej w teraźniejszości ludowej obrzędowości. Z uwagi na bogactwo wytworów kultury ludowej poniższy scenariusz może stanowić jedynie punkt wyjścia do rozbudowanych badań w tym zakresie i jednocześnie ocalenia i kultywowania wybranych tradycji ludowych.

CELE: poznanie dziejów i wybranych elementów kultury ludowej Wielkopolski;

- rozpoznanie elementów kultury ludowej w „krajobrazie kulturowym” najbliższej okolicy – odczytanie *krajobrazu kulturowego*;
- rozwijanie umiejętności odczytywania, analizowania i interpretowania informacji zawartych w tekstach kultury (mapy, plany, budowle, wywiady);
- stworzenie interaktywnego leksykonu kultury ludowej okolicy.

MATERIAŁY: komputer z dostępem do Internetu,

- aparat fotograficzny lub kamera,
- dyktafon,
- materiały pomocnicze (kultura ludowa, typy wsi; warsztat badacza kultury ludowej – praca z planem, analiza zabudowań, analiza ludowej rzeźby, wywiad),
- papier,
- kolorowe kartki (sygnalizacja świetlna),
- flamastry, itp.,
- pendrive.

CZAS: zajęcia w klasie (realizacja pierwszego etapu aktywizacji) – 1-2 godziny lekcyjne;

- działania realizujące drugi etap – przetwarzanie (środowisko cyfrowe) – 2-3 tygodnie;
- zajęcia w klasie (realizacja trzeciego etapu systematyzacji) – 1-2 godziny lekcyjne;
- ewaluacja (zajęcia w klasie) – 1 godzina.

PRZEBIEG ZAJĘĆ

<p>CEL: wzbudzenie zaciekawienia, aktywizacja posiadanej wiedzy, wywołanie emocji.</p>	<p>ETAP 1: AKTYWACJA (działania w klasie i środowisku cyfrowym)</p> <p>Przypomnienie zagadnienia krajobrazu kulturowego oraz na czym polega jego „czytanie” w strategii kształcenia wyprzedzającego (wyjaśnienie: jak będziemy pracować, w jaki sposób i w jakim celu).</p>
<p>Cel modułu.</p>	<p>Celem cyklu zajęć pt. „Śladami kultury ludowej” jest odnalezienie jej elementów w „krajobrazie kulturowym” waszej rodzinnej miejscowości, odczytanie ich i zinterpretowanie, tak aby wydobyć ukryty sens, czasami niewidoczny na pierwszy rzut oka. Ujawnienie powiązania dawnej kultury ludowej z dzisiejszym życiem codziennym. Odszukanie korzeni zwyczajów nadal funkcjonujących w społecznej przestrzeni.</p>
<p>Co już wiem?</p> <p><i>Odpowiedzi, które padną ze strony uczniów, nauczyciel może wpleść w swoje wprowadzenie do tematu, tak aby uczniowie nabudowywali nowe informacje na posiadaną już wiedzę.</i></p>	<p>Aktywacja posiadanej wiedzy</p> <p>Nauczyciel rozkłada przed uczniami fotografie (materiał pomocniczy nr 1 – kultura ludowa) i prosi, aby wskazali te, które w jakiś sposób utożsamiają z kulturą ludową i krótko uzasadnili swój wybór. W trakcie krótkiej rozmowy powinny również paść odpowiedzi na pytania:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Co to jest kultura ludowa? – Czy mamy jakieś jej ślady w naszym otoczeniu? – Czy kultura ludowa jest obecna w naszym życiu?
	<p>Wprowadzenie do tematu</p> <p>Nauczyciel wyjaśnia, czym jest kultura ludowa, jakie czynniki wpłynęły na jej specyfikę oraz krótko omawia jej elementy na podstawie materiału pomocniczego nr 2 (kultura ludowa – wstęp).</p>
<p><i>Ważne jest dobranie różnorodnych map i planów z dowolnych okresów historycznych, tak aby uczniowie mogli wykonać zadanie.</i></p> <p><i>Warto czuwać nad pracą uczniów i zachęcać ich do wskazywania obiektów związanych z kulturą ludową. Można przypominać pytanie: czy kultura ludowa jest obecna w naszym życiu? Powstająca lista będzie podstawą do dalszej pracy.</i></p>	<p>Wykonanie zadania wstępnego (środowisko cyfrowe)</p> <p>INSTRUKCJA DO ZADANIA DLA UCZNIĄ – „Wiejska zabudowa w naszej okolicy”</p> <p>Krok 1. Wybierz się na spacer po swojej wsi / okolicznych wsiach, przeanalizuj mapy i plany wsi. Na podstawie rozplanowania i zabudowy ustal typ wsi. Informacje nanieś na interaktywną mapę. Możesz skorzystać z materiału pomocniczego nr 3 (wybrane typy wsi) oraz warsztatu badacza kultury ludowej – odczytywanie planów wsi (materiał pomocniczy nr 4).</p> <p>Krok 2. Na podstawie zebranych danych sporządź również swoją listę interesujących obiektów związanych z kulturą ludową.</p>

CEL: selekcjonowanie informacji, analiza, synteza, porównywanie, przetwarzanie i nadawanie im nowej formy.

Nauczyciel i uczniowie decydują, czy obiekty będą przedmiotem pracy poszczególnych osób czy małych zespołów (w zależności od liczby uczniów i obiektów).

Wśród wskazanych obiektów mogą być różne kategorie budynków:

- zabudowa mieszkalna i gospodarcza (chaty, budynki gospodarcze);
- rzemieślnicze (kuźnie, wiatraki, młyny, kopalnie, zakłady);
- budynki użyteczności społecznej (szkoły, karczmy, dworce, kościoły, synagogi, cerkwie, itp.).

W tym przypadku można wykorzystać do analizy znany już materiał pomocniczy – analiza zabudowań.

Badania dotyczące kultury ludowej warto oprzeć na wywiadach. Najlepszymi rozmówcami ze względu na doświadczenie są osoby starsze, zamieszkujące okolice przez całe życie. Koniecznością jest rzetelne przygotowanie się uczniów do wywiadu.

Po wybraniu wariantu zadania należy z uczniami ustalić kryteria zaliczenia zadania.

ETAP 2: PRZETWARZANIE (środowisko cyfrowe)

Wykonanie zadania w oparciu o osobiste doświadczenie przestrzeni krajobrazu (wycieczka po okolicy do wybranych obiektów), przeanalizowanie różnorodnych materiałów znajdujących się w środowisku cyfrowym (opracowania, strony www, itp.) oraz uzyskanie informacji poprzez przeprowadzenie wywiadów z mieszkańcami wsi (w przypadku badań dotyczących obrzędów i obyczajów).

INSTRUKCJA DO ZADANIA DLA UCZNIA – „Śladami kultury ludowej”

Zadanie polega na: zbadaniu obiektów / elementów związanych z kulturą ludową najbliższej okolicy (zabudowa, sztuka ludowa, muzyka ludowa, gwara, obyczaje i obrzędy).

Krok 1.

Wybierz się na wycieczkę i odwiedź obiekt, który badasz. Przeprowadź badanie, wykonując wszystkie etapy pracy zamieszczone w materiale pomocniczym nr 5 – warsztat badacza kultury ludowej (analiza zabudowań) lub materiale pomocniczym nr 6 – warsztat badacza kultury ludowej (analiza ludowej rzeźby lub małej architektury sakralnej, np. przydrożne kapliczki) lub materiał pomocniczy nr 7 w przypadku obrzędów i zwyczajów – warsztat badacza kultury – wywiad.

Krok 2.

Uzyskane informacje zapisz np. w postaci mapy myśli. Możesz dołączyć również zdjęcia, szkice, wywiady, itp. Umieść je we wskazanym środowisku cyfrowym.

Krok 3.

Na podstawie własnych wyników badań i dostępnych źródeł wykonaj zadanie i umieść jego rozwiązanie w środowisku cyfrowym (zadanie do wyboru).

Wariant 1.

Wykonaj interaktywną mapę okolicy prezentującą obiekty kultury ludowej (film / prezentacja / animacja).

Wariant 2.

Przygotuj film pt. „Kultura ludowa – obecna w naszym życiu”.

CEL: uporządkowanie wiedzy (strukturyzacja, powiązania).

Wymiana w parach stanowi jedną z technik wzajemnego uczenia się uczniów od siebie. Poza tym zaspokajają również dość powszechne potrzeby młodzieży – rozmowy i wymiany poglądów.

ETAP 3: SYSTEMATYZACJA (zajęcia w klasie)

Rekapitulacja – Kultura ludowa

- Nauczyciel przygotowuje listę pytań sprawdzających wiedzę. Uczniowie pracują w parach. Nauczyciel na głos czyta pytania, po czym uczniowie mają chwilę na przedyskutowanie w parach odpowiedzi. Następnie nauczyciel wskazuje (np. losowo) ucznia, który udziela odpowiedzi.

Prezentacja zadań

- Czy kultura ludowa obecna jest w naszym życiu?

Uzupełnienie

- Podsumowanie dowodów potwierdzających tezę, iż kultura ludowa nadal obecna jest w naszym życiu.
- Dyskusja: Do czego potrzebujemy kultury ludowej?

W technice sygnalizacji świetlnej wykorzystujemy kolor czerwony (słabe wykonanie zadania), żółty (częściowe wykonanie zadania) i zielony (zadanie dobrze wykonane). Warto wyrobić w uczniach nawyk uzasadniania oceny, tak aby ich stymulować do analizy swoich działań i autorefleksji.

ETAP 4: EWALUACJA (zajęcia)

Samoocena i ocena koleżeńska – technika sygnalizacji świetlnej

- Poproś uczniów, aby w ramach samooceny pokazali kartkę sygnalizującą (czerwona / żółta / zielona), jak oceniają swoją pracę (możesz poprosić uczniów o uzasadnienie swojej samooceny).
- Poproś, aby uczniowie ustawili się w kolorowych „grupach”, oceniając poszczególne prezentacje zadań i krótko uzasadnili swoją ocenę koleżeńską.

Informacja zwrotna nauczyciela

- Nauczyciel wskazuje na mocne i słabe strony pracy poszczególnych zespołów oraz efektów ich działań na zasadzie oceny kształtującej (może również posłużyć się elementami techniki sygnalizacji świetlnej).

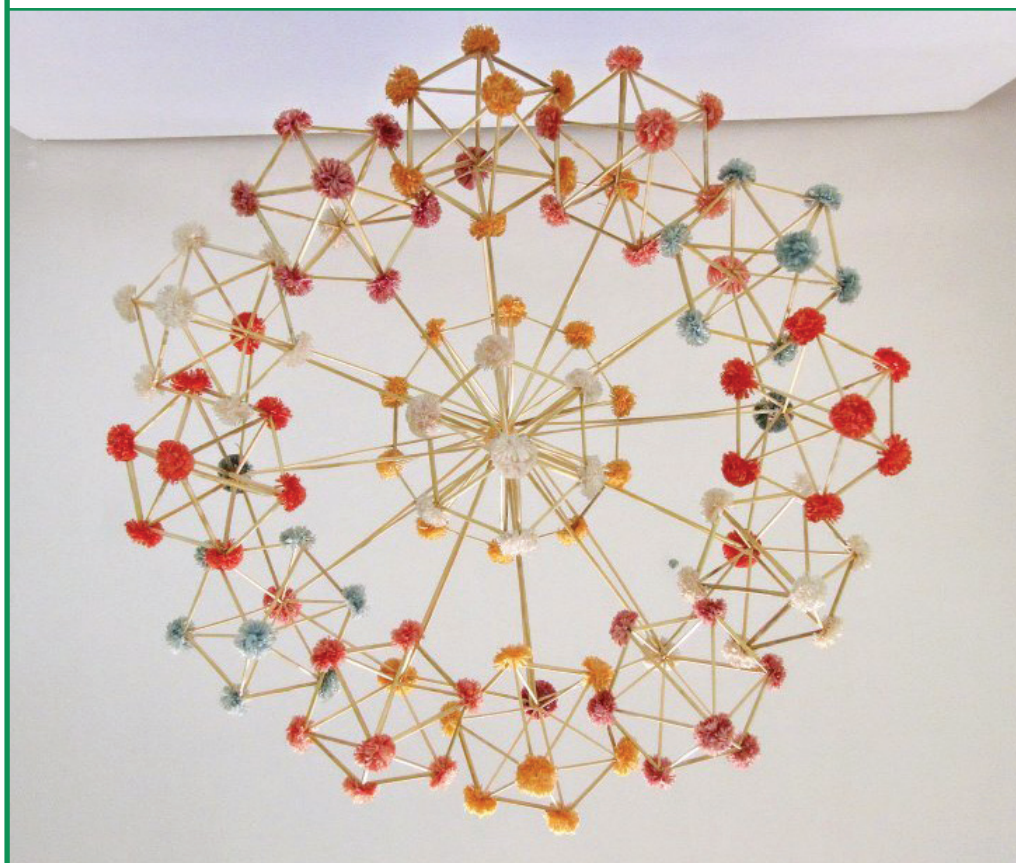
1 MATERIAŁ
POMOCNICZY

KULTURA LUDOWA - ZDJĘCIA

99

PAJĄK

Źródło: <http://www.e-ogrodek.pl/a/zanim-przyszla-choinka-tradycyjne-ozdoby-na-boze-narodzenie-19785.html#zdjecie-2>

OZDOBY ŚWIĄTECZNE

Źródło: <http://zywpracownia.pl/>

PLECIONKARSTWO

Źródło: <http://zywpracownia.pl/>

PISANKI

Źródło: http://allegro.pl/tradycyjne-pisanki-kraszanki-jaja-na-wielkanoc-i7179909970.html?reco_id=73622cbf-2956-11e8-b560-246e9680c9a8&ars_rule_id=201

102

RZEŹBA Z KAPLICZKI PRZYDROŻNEJ ŚW. FRANCISZKA

Źródło: <http://www.mnp.art.pl/oddzialy/muzeum-etnograficzne/zbiory/>

103

WIATRAK

Źródło: <https://www.powiat-leszczynski.pl/turystyka/szlak-wiatraczny.html>

CHATA OLENDERSKA

Źródło: <http://regionwielkopolska.pl/kultura-ludowa/budownictwo-wiejskie/zagrody/zagrody-1298.html?idgtxe=1298>xp=2>

DUDY

Źródło: <http://ludowe.instrumenty.edu.pl/instruments/show/instrument/4741>

106

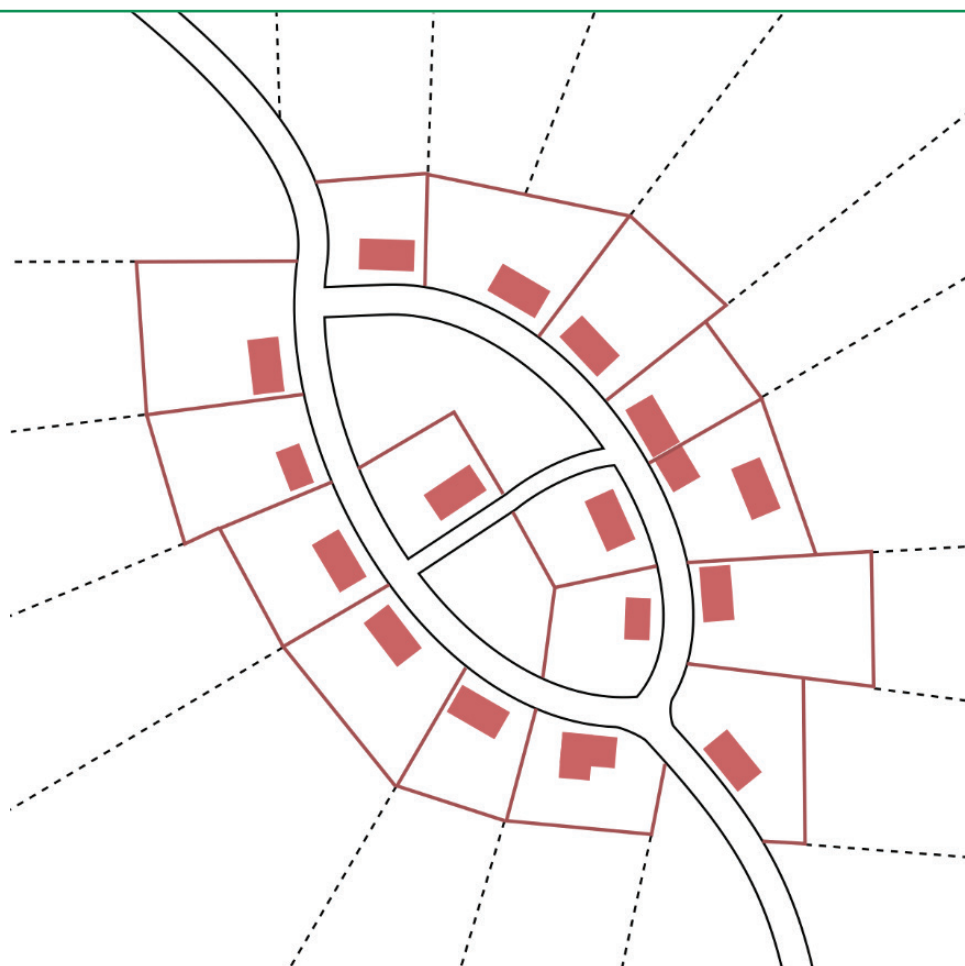
NOC KUPAŁY

Źródło: <http://www.zielarka.com.pl/tajemnice-zielarki/noc-kupaly>

NAWSIE

Źródło: [https://pl.wikipedia.org/wiki/Nawsie_\(urbanistyka\)](https://pl.wikipedia.org/wiki/Nawsie_(urbanistyka))

ŚMIGUS-DYNGUS

Źródło: <http://krotoszyn.naszemiasto.pl/artykul/krotoszyn-smigus-dyngus-twarda-woda,874800,art,t,id,tm.html>

TERKOTKA

Źródło: <http://ludowe.instrumenty.edu.pl/pl/instruments/show/instrument/4800>

2 MATERIAŁ POMOCNICZY

KULTURA LUDOWA – WPROWADZENIE

Kultura chłopska została ukształtowana już w średniowieczu. Na przestrzeni wieków ulegała licznym przeobrażeniom, asymilując nowości. Przejmowanie wzorów i norm kultury z pokolenia na pokolenie następowało dzięki ustnym przekazom w trakcie wspólnego, wielopokoleniowego bytowania. W wyniku długotrwałego, złożonego i ciągłego procesu przemian ukształtowała się specyficzna kultura ludowa Wielkopolski. Wśród czynników decydujących o jej odmienności znaczący wpływ miały następujące:

- **Warunki geograficzne** – wpłynęły na rolniczy charakter Wielkopolski.
- **Położenie geograficzne** – otwarte terytorium bez większych przeszkód terytorialnych, położenie na skrzyżowaniu szlaków wschód–zachód, północ–południe, sąsiedztwo kultury germańskiej, to wszystko sprzyjało procesom osadniczym.
- **Procesy związane z osadnictwem** – przybywanie na te tereny osadników z Niderlandów, Niemiec, Śląska, Czech, Moraw, zakładanie nowych wsi na terenach o nieprzychylnych warunkach, np. mokradłach, terenach przyrzecznych.
- **Uwarunkowania historyczne** – kolebka państwowości polskiej.
- **Proces uwłaszczeniowy** – był podstawowym czynnikiem przemian społeczno-gospodarczych wsi, które wpłynęły na bujny rozwój kultury ludowej. Proces uwłaszczeniowy na ziemiach znajdujących się pod zaborem pruskim rozpoczął się w 1821 i 1823 roku. Pruska reforma polegała na komasacji gruntów i oddzieleniu pól folwarcznych od chłopskich, w konsekwencji zlikwidowano układ gruntów o charakterystycznym trójpolowym, rozdrobnionym układzie. Wprowadzono nowy układ blokowy pól (bardziej dostosowany do płodozmianu i wykorzystania maszyn rolniczych). Przebudowano prawie 1/3 wsi, nadając im regularny kształt rzędówek liniowych. Wprowadzono także administracyjny nakaz budowania chat wiejskich w konstrukcji szkieletowej ze ścianami z gliny lub cegły (zanikło tradycyjne budownictwo chałup o konstrukcji zrębowej, sumikowo-łątkowej i domy podcieniowe). Natomiast przemiany uwłaszczeniowe na ziemiach wielkopolskich znajdujących się pod zaborem rosyjskim nastąpiły w 1864 roku i w ich wyniku 1/3 wiosek został nadany charakter regularnych liniówek, utworzono sporo gospodarstw małorolnych, nadając ziemie części bezrolnej służbie folwarcznej.
- **Postęp cywilizacyjny** – na wielkopolskich ziemiach zaboru pruskiego swoistą chłopską reakcją oporu przeciwko germanizacji stały się działania związane z wprowadzaniem nowych form gospodarowania (między innymi: upowszechnienie maszyn, płodozmian, zorganizowane formy spółdzielczości, podnoszeniem wiedzy rolniczej). Ważną rolę w tym procesie odegrali wielkopolscy organiczni.

DZIEDZINY KULTURY LUDOWEJ OBEJMUJĄ:

ARCHITEKTURA WSI – obejmuje przede wszystkim różne kategorie budynków: zabudowa mieszkalna i gospodarcza (chaty, budynki gospodarcze), rzemieślnicze (kuźnie, wiatraki, młyny, kopalnie, zakłady), budynki użyteczności społecznej (szkoły, karczmy, dworce, kościoły, synagogi, cerkwie, itp.).

- **Zabudowa mieszkalna – chaty chłopskie:**
 - Dominującym typem budownictwa w Wielkopolsce, rozpowszechnionym w XVIII wieku, były chaty z podcieniem, potocznie nazywane „wystawne”. W ścianie szczytowej pod podcieniem było wejście, które prowadziło w głąb chaty do izby, a następnie za nią do jednej lub dwóch pomieszczeń zwanych komorami. Charakterystyczne było również usytuowanie tego typu chałup ścianą szczytową w kierunku drogi. Takie chałupy zachowały się do dziś między innymi w Pyzdrach i w Stęszewie.
 - Pod koniec XIX wieku rozpowszechnił się tzw. dom szerokofrontowy. Wejście do takiego domu znajdowało się na dłuższej ścianie. W centralnej części wnętrza był ulokowany system kominowy, który dzielił przestrzeń na dwie części.
- **Zabudowa gospodarcza – zagrody chłopskie:** składały się z kilku budynków gospodarczych, odpowiednio rozmieszczonych i tworzyły tzw. obejście. Wśród tych budynków była: stodoła (przeznaczona do gromadzenia siana i zboża), budynki przeznaczone dla zwierząt: obora dla krów, chlew dla trzody chlewnej, stajnia dla koni. Do każdego z tych budynków prowadziło osobne wejście, nawet jeżeli znajdowały się pod jednym dachem. Osobnymi budynkami mogły być również sołek (spichlerz), wozownia i drewnik (szopa na drewno). Układ budynków dążył do zamknięcia obejścia w czworobok. Wolne przestrzenie zabezpieczone były płotem z zamykaną bramą lub furtką. W tradycyjnej zagrodzie była też studnia oraz ziemianka na ziemniaki. Czasami w takich zagrodach występowały również oddzielny piec chlebowy i wędzarnia.
- **Zabudowania folwarczne** – do krajobrazu wielkopolskich wsi należą kompleksy architektoniczne złożone z dworu, parku i zabudowań folwarcznych. W XIX wieku nastąpił rozkwit budownictwa folwarcznego. Wraz z rozwojem rolnictwa do budynków folwarcznych dołączyły: gorzelnie, cukrownie, spichlerz, cegielnie, wozownie, stajnie. W 1818 roku w Wielkim Księstwie Poznańskim zarejestrowano 2379 folwarków. Pracowało w nich wielu pracowników najemnych, którym gwarantowano mieszkanie. Dla większości zatrudnionej w folwarku budowano domy rodzinne, tzw. czworaki lub ośmioraki. Były to domy z czterema lub ośmioma mieszkaniami pod jednym dachem. Do tego typów domów należały również niewielkie ogródki i komórki gospodarcze.
- **Zabudowa rzemieślnicza** – z krajobrazem wielkopolskim łączą się również budynki związane z działalnością gospodarczą, takie jak: wiatraki (usytuowane na wzniesieniach, służyły do rozcierania ziaren na mąkę lub kaszę, związane były z rozwojem młynarstwa), młyny wodne, kuźnie, karczmy, gorzelnie, cegielnie, itp.

SZTUKA LUDOWA – (składająca się z różnych dziedzin, takich jak: plastyka – malarstwo, grafika, rzeźba; rzemiosło artystyczne – ceramika, ozdoby, meble, stroje; muzyka; taniec; literatura ludowa, itp.).

- **Plastyka, zdobnictwo** – przez wieki mieszkańcy wsi byli odseparowani, żyli z dala od charakterystycznych stylów i nurtów ideowych związanych z ośrodkami kulturotwórczymi. Mimo to ludowy zmysł estetyczny można było odnaleźć w tworzonych na własne potrzeby sztuce ludowej. W XIX wieku sztuka ludowa stała się ważnym elementem manifestowania własnej kultury. Większość sprzętów i narzędzi codziennego użytku zdobiono ornamentami. W chatach pojawiły się zdobione skrzynie, barwne tkaniny, ozdoby z wycinanek, pająki ze słomy, ubiór i jego haftowane elementy. Rozkwit przeżywały garncarstwo, kowalstwo, plecionkarstwo, tkactwo, itp.

- **Ludowa rzeźba i drobna architektura sakralna** – były reprezentowane przez stawiane na skraju wsi, na rozdrożach: kapliczki, krzyże przydrożne zwane Bożą Męką, figury Matki Boskiej z Dzieciątkiem, figury Chrystusa frasobliwego, a także postacie świętych (Jana Nepomucena, Wawrzyńca, Floriana, Benona, Rocha, itp. Poczucie bezpieczeństwa we wnętrzach chat dawały tzw. święte kąty z miniaturowymi ołtarzykami oraz rozwieszonymi na ścianach „świętymi obrazami”.
- **Ludowa sztuka obrzędowa** – łącząca się z charakterystycznym podziałem czasu na czas zwykły (praca) i świąteczny (powiązany z porami roku i pracami polowymi i świętami kościelnymi). W tej kategorii mamy: ozdoby choinkowe, szopki bożonarodzeniowe, maski i rekwizyty kolędników, pisanki, pająki, itp.
- **Muzyka i instrumenty** – czas zwykły i świąteczny na wsi związany był z muzyką poprzez śpiew, grę na instrumentach oraz taniec. Wśród najbardziej charakterystycznych instrumentów muzycznych Wielkopolski znajdują się: dudy, koziół, skrzypce, mazanki, basy, maryna, bębny. Tradycyjnym wielkopolskim tańcem ludowym jest wiwat.

GWARA – to określenie na mowę niewielkiej grupy ludzi zamieszkujących określony teren. Zespół gwar mających wspólne elementy to nic innego jak dialekt. W mowie można wyróżnić następujące cechy: nazewnictwo, intonacja, formy gramatyczne. Dialekty są niczym innym jak regionalnymi odmianami języka narodowego. Granica występowania dialektu wielkopolskiego pokrywa się z obszarem województwa wielkopolskiego, występują w nim poddialekty: centralny, kaliski, południowy, zachodni, krajeński, północno-wschodni oraz pogranicza kujawskiego. Przykładem niezwykłego mariażu polszczyzny i wielkopolskich gwar z różnych regionów jest gwara poznańska, która powstała w wyniku wchłonięcia przez Poznań okolicznych wsi, wraz z ich mieszkańcami posługującymi się gwarą, oraz osadnictwem chłopów w tym mieście.

OBRZĘDY, ZWYCZAJE I ŚWIĘTA – podstawą obrzędowości jest charakterystyczny podział czasu na zwykły, wypełniony pracą, która gwarantuje przetrwanie, oraz czas niezwykły – świąt. Ludowa obrzędowość polega na cyklicznym powtarzaniu zwyczajów w określonych porach roku. Większość z nich wywodzi się z czasów przedchrześcijańskich i które zostały harmonijnie wkomponowane w kalendarz najważniejszych świąt kościelnych. Ważnym przejawem obrzędowości był cykl prac rolniczych oraz kult zmarłych.

- **Czas mroku (zima)** – rozpoczynało zimowe przesilenie, w trakcie którego wierono, że rodzi się Słońce. Dnia 24 grudnia dawniej na wsi obchodzono ostatni dzień roku, a 25 grudnia pierwszy dzień roku. W kulturze ludowej te dni nazywano godami. Ten niezwykły świąteczny czas poprzedzał niepokój związany z obserwacją skracającego się dnia i dominacji ciemności oraz zamieranie przyrody. Wigilię poprzedzał okres przygotowań i porządków. Drzewa owijano słomą, do izby wnoszono snopy zboża, stół wyścielano słomą – miało to zapewnić pomyślne zbiory oraz ochronić przed złymi mocami (żyjącymi w mroku). Wieszano pod sufitem podłazniczkę, czyli ścięty czubek choinki ozdobiony słomianymi łańcuchami, jabłkami i orzechami. Był to symbol nadziei ukryty w zielony drzewku. Wieczernę rozpoczynało wraz z pierwszą gwiazdką od dzielenia się obrzędowym pieczywem (ten obyczaj był praktykowany w czasach przedchrześcijańskich). Przy stole pozostawiano wolne miejsce dla powracających duchów przodków. Kolacja wigilijna była postna i składała się z siedmiu, dziesięciu lub dwunastu potraw. Po kolacji i odśpiewaniu kolęd do dzieci przychodził gwiazdor. Po zakończeniu wigilii rozpoczynały się pochody przebierańców-kolędników związane ze zwyczajem obdarowywania przez pana czeladzi na terenie dworu oraz składania życzeń w formie kolędowania. Kolędnicy odwiedzali domostwa do dnia Trzech Króli. Charakterystycznym zwyczajem we wsiach wielkopolskich

były jasełka. W drugi dzień świąt Bożego Narodzenia obowiązywał zwyczaj obsypywania księdza owsem, grochem lub jęczmieniem – miało to zapewnić dobrobyt i pomyślność.

- **Czas światła (wiosna)** – po Nowym Roku dzień wydłużał się i rozpoczynał się okres radości i zabawy, czyli karnawał. Czas zabaw miał swoją kulminację podczas zapustów kończących karnawał. Ostatnie trzy dni przed Środą Popielcową to czas zapustów lub mięsopustów. We wsiach pojawiały się pochody przebierańców, zwane maskarami zapustnymi z niedźwiedziem – symbolem sił witalnych. Maskary zbierały dary, które pozwalały na urządzenie kulminacyjnej zabawy w karczmie zwanej podkociołkiem. Podczas tej zabawy dziewczyny opłacały taniec, a w ten sposób zbierane pieniądze rozdzielali między sobą muzycanci. Podkociołka obchodziły panny i kawalerowie, natomiast Środa Popielcowa była przeznaczona dla mężatek. Zwyczajem wielkopolskim było w czwartą niedzielę Wielkiego Postu (półpost, zrównanie dnia z nocą) symboliczne pożegnanie zimy – śmiercicy, marzanny (zwyczaj ten ma rodowód przedchrześcijański). Głównym świętem okresu wiosennego była Wielkanoc. Najważniejszymi symbolami tego świątecznego czasu były: ogień (ogień w zwyczajach ludowych uważany był za siłę oczyszczającą, odstraszać złą moc). Od XVI wieku znany jest w Polsce zwyczaj święcenia ognia w Wielką Sobotę w kościołach), woda (przede wszystkim pobudza przyrodę do życia, ma również moc oczyszczającą i zapewniającą siłę i zdrowie i powodzenie; w czasie Wielkanocy woda jest święcona i przenoszona do domów; obyczaje związane z dyngusem), zielona gałązka (symbol życia i odradzania się na nowo, zyskał religijne znaczenie jako symbol wjazdu Chrystusa do Jerozolimy obchodzony w Niedzielę Palmową) i jajko (symbol nowego życia, zawierający w sobie życiodajną energię, związany ze zmartwychwstaniem. W Wielkopolsce przygotowywano jednokolorowe pisanki, czyli kraszanki. Barwiono je w sposób naturalny: łupiny cebuli – kolor żółty, jemiola – zielony, kora olchy – czarny, bazie olchy – czerwony). Odpędzenie złych mocy i oznajmienie powrotu do życia łączyło się również z obyczajem użycia przygotowanych kołatek, terkotek wywołujących hałas w trakcie wielkopostnych uroczystości. Okres wielkanocny był również czasem pochodów przebierańców.
- **Czas radości (lato)** – w okresie tym przede wszystkim praktykowano obyczaje związane z zapewnieniem pomyślności w pracach gospodarczych. Szczególnym dniem było Boże Ciało. Uroczystej procesji towarzyszyły dawne obyczaje w postaci: święcenia wianków oraz różnych ziół (wierzone w ich cudowną moc, wianki wkładano do fundamentów nowych domostw lub pokruszone dawano do siewnego ziarna). W tym okresie praktykowano również zwyczaje o charakterze miłosnym i matrymonialnym (sobótką, czyli wigilia św. Jana, dokonywano rytuałów oczyszczających: skakanie przez ogień oraz kąpiel w rzece lub jeziorze miały zapewnić szczęście i dodać zdrowia. W tym czasie należało kojarzyć pary przyszłych małżonków). Po czasie intensywnej pracy związanej ze żniwami urządzano dożynki z tradycyjnymi wieńcami zbożowymi – symbolami urodzaju.
- **Czas pokory, zadumy i wróżb (jesień)** – koniec zbiorów rozpoczynał okres wiary w powrót dusz przodków na ziemię, które mogły pomagać lub szkodzić ludziom, dlatego też niezbędne było odprawienie specjalnych obrzędów (zaduszki – zapalanie ognia, przynoszenie pożywienia na groby, kwiatów, itp.). Jesienią również praktykowano wróżbiarstwo (katarzynki – 25 listopada – wróżby dla chłopców; andrzejki – wróżby dla dziewcząt).

3 MATERIAŁ POMOCNICZY

TYPY WSI

W ciągu minionych stuleci wykształciły się różne typy przestrzenne osadnictwa wiejskiego. Zasadniczo można wyróżnić następujące typy:

- **wsie placowe** (placówki zwane też niekiedy wsiami samorodnymi, typowe dla wczesnego osadnictwa) – wsie, w których zabudowa siedliskowa zajmowała tzw. nawsie, czyli plac wiejski będący pierwotnie wspólną własnością, wydzielony z pól uprawnych. W tych wsiach siedliska były ściśle powiązane z regularnym układem gruntów, co narzucało regularną zabudowę zagród. Bardzo często zwarta zabudowa była podporządkowana warunkom geograficznym (wokół stawu, wzdłuż strumieni, przy rozwidleniu albo skrzyżowaniu dróg, itp.) W zależności od kształtów, jakie przybierały placówki, rozróżnia się:
 - owalnice – zabudowania wsi tworzą krąg wokół centralnego placu (obecnie place te są zabudowane np. urzędem, kościołem, sklepem). Owalnice często powstawały z istniejących wcześniej okoliczności;
 - okolnice (okręgllice) – wsie w kształcie kręgu lub podkowy z centralnym niezabudowanym placem;
 - widlice – wieś o zwartej zabudowie ciągnącej się wzdłuż dwóch dróg w kształcie litery V;
 - wielodrożnice – wieś o nieregularnym kształcie, w której zabudowania znajdują się wzdłuż kilku dróg;
 - przysiółki;
 - niektóre formy ulicówek.

W owalnicach, wielodrożnicach i ulicówkach często lokowane były budynki sakralne, karczmy, kuźnie i inne budynki rzemieślnicze – obsługujące kilka okolicznych wsi. Wsie placowe ulegały częstym przekształceniom w wyniku pomnażania i zagęszczania budowy lub w wyniku przeprowadzonych reform agrarnych i regulacji gruntów.

W XIII–XIV wieku, w czasie ożywionej kolonizacji wewnętrznej i zewnętrznej związanej z przebudową ustroju prawno-społecznego wsi, powstają dwa nowe typy wsi regularnych, gdzie zabudowa jest ściśle powiązana z układem gruntów dostosowanych do nowego systemu agrarnego, czyli trójpolówki. Zakładano wtedy nowe wsie według dwóch wzorów:

- **niwowego** (*charakterystyczny dla Polski północno-zachodniej i środkowej niziny*) – we wsiach tych wydzielono trzy niwy dostosowane do przemiennej uprawy gruntów w systemie trójpolówki oraz niwę domową (siedliskową), usytuowaną pośrodku dwiema niwami lub na styku trzech niw uprawnych. Każdy osadnik otrzymywał jednakowy przydział ziemi obejmujący po jednym zagonie w poszczególnych niwach. Na niwach siedliskowych powstawały zagrody o jednakowym kształcie sytuowane **wzdłuż drogi (ulicówka)** lub **owalnego placu (owalnice)**;
- **łanowego** (*nazywane czasami wsiami łanów leśnych lub łańcuchówkami, charakterystyczny dla Polski południowej – tereny podgórskie*) – sytuowano je zazwyczaj w dolinach wzdłuż potoków, ziemię dzielono na tzw. łany, czyli pasy przecinające w poprzek potok i drogę (zajmujące przestrzeń między dwoma wzniesieniami, wzdłuż których znajduje się granica wsi). Osadnicy otrzymywali jeden nadział ziemi, na którym lokowali swoje siedlisko, od zagród w górę wzdłuż łanów biegły polne drogi, gwarantujące każdemu gospodarzowi dostęp do jego pola. Łańcuchówki miały rozciągnięta, luźną zabudowę (na zdjęciach lotniczych wyglądają jak unerwienia liści grabu).

Wsie niwowe i łanowe stały się wzorem dla późniejszych akcji osadniczych. Do wzoru wsi niwowych nawiązują powstałe w poł. XVI wieku:

- **wsie szeregowki** (powstałe w wyniku pomiaru włócznej przeprowadzonej w dobrach królewskich na północno-wschodnich terenach Rzeczypospolitej) – wsie te miały podobnie jak wsie niwowe trzy niwy polowe i niwę siedliskową podzieloną na tzw. ryzy siedzibne. Zagrody ulokowane były po jednej albo po obu stronach ulicy. Cechą charakterystyczną były ogrody oddzielające budynki mieszkalne, sytuowane zazwyczaj szczytami do drogi głównej, od stodół stojących w poprzek rez siedzibnych, wzdłuż tzw. dróg zagumiennych (wyznaczających granice rez siedzibnych). Zagrody przybierały kształt wydłużonych prostokątów;
- **wsie rzędówki** (powstałe na układzie wsi łanowych w wyniku nowej akcji osadniczej związanej z tzw. kolonizacją olęderską oraz reform gospodarczych związanych z oczynszowaniem XVIII–XIX wieku; zwane również koloniami sznurowymi lub liniowymi) – zakładano je na terenach zalewowych (wzdłuż dolnej i środkowej Wisły i jej dopływów), a także na terenach leśno-bagiennych (zachodnia Polska). W rzędówkach nadrzecznych osadnicy otrzymywali przydział ziemi w jednym kawałku w kształcie prostokąta, opartego krótszym bokiem o brzeg rzeki. Powyżej obszarów zalewowych w poprzek pól wytyczano prostą drogę, przy której każdy z osadników sytuował swoją zagrodę (często wznoszono jeden wydłużony budynek, gdzie pod wspólnym dachem znajdowały się dom i budynki gospodarcze). Podobny układ miały wsie lokowane na terenie bagienno-leśnym.

W XVIII wieku zostały wprowadzone nowe formy osadnicze związane z kolonizacją fryderycjańską (1772–1806) na ziemiach zaboru pruskiego i józefińską (1781–1786) w Galicji. Założono lub przebudowano około 600 wsi, z których część przybrała charakterystyczne kształty figur geometrycznych.

- **Osadnictwo rozproszone** (zwane samorzutnym występowało równoległe do osadnictwa o zwartej zabudowie) – złożone z jednej zagrody – gospodarstwa. Często poprzedzały one osadnictwo zwarte. XVII–XVIII wiek kolonizacja olęderska stosowała również zabudowę rozproszoną dostosowaną do blokowego podziału gruntów uprawnych.

W osadnictwie wiejskim charakterystyczne od XVI wieku było istnienie oprócz zabudowy chłopskiej folwarków, czyli gospodarstw szlacheckich. Folwarki intensywnie rozwijały się w XVI–XVII wieku, miały różną wielkość oraz rozmaite formy rozmieszczenia przestrzennego:

- **małe folwarki** – występujące w obrębie zabudowy wiejskiej, wyróżniające się jedynie większymi rozmiarami siedliska i budynków;
- **folwarki większe lub duże** – usytuowane obok wsi, tworzące oddzielną jednostkę osadniczą.

Materiał opracowany na podstawie: E. Fryś-Pietraszkowa, A. Kunczyńska-Iracka, M. Pokropek, *Sztuka ludowa w Polsce*, Warszawa 1988.

4 MATERIAŁ POMOCNICZY

WARSZTAT BADACZA KULTURY LUDOWEJ - PRACA Z PLANEM / MAPĄ MIEJSCOWOŚCI

ETAPY PRACY Z PLANEM	ETAP 1. OPIS	NOTATKI UCZNIĄ
	<p>KROK 1. Określenie tematu planu. Wykorzystując podpis i legendę, określ, jakiej miejscowości plan dotyczy, kiedy został wykonany.</p> <p>KROK 2. Określenie przestrzeni geograficznej. Określ przestrzeń geograficzną ukazaną na planie.</p>	
	ETAP 2. ANALIZA	NOTATKI UCZNIĄ
	<p>KROK 3. Odczytywanie danych. Wypisz wszystkie informacje, jakie można odczytać z planu (posługując się legendą, o ile się na nim znajduje).</p> <p>KROK 4. Wyjaśnianie. Wyjaśnij znaczenie linii, kolorów i symboli na planie.</p>	
	ETAP 3. INTERPRETOWANIE	NOTATKI UCZNIĄ
	<p>KROK 5. Sformułuj własnymi słowami informacje zawarte na mapie:</p> <ul style="list-style-type: none"> — określ, jaki rodzaj wsi przedstawia; — co o tym świadczy? 	

**MATERIAŁ
POMOCNICZY**
**WARSZTAT BADACZA KULTURY LUDOWEJ
- ANALIZA ZABUDOWAŃ**

118

ETAPY PRACY - ANALIZA ZABUDOWAŃ	ETAP 1. OPISYWANIE	NOTATKI UCZNIĄ
	KROK 1. Opis zabudowań <ul style="list-style-type: none"> — możliwie jak najdokładniej opisz budowlę wchodzące w skład zabudowań; zwróć uwagę na szczegóły, rozmiar, kształt, materiał budowlany; — wynotuj widoczne charakterystyczne elementy budowli; — wykonaj zdjęcia obiektu. 	
	ETAP 2. BADANIE	NOTATKI UCZNIĄ
	KROK 2. Zbierz informacje i ustal kontekst kulturowy – jeżeli chcesz dobrze poznać interesujący cię obiekt, zbierz możliwie jak najwięcej informacji na jego temat (wykorzystaj dostępne źródła informacji, wywiad oraz Internet): <ul style="list-style-type: none"> — do czego służyła budowla? kiedy ją wzniesiono? kto ją wybudował? KROK 3. Sprawdź znaczenie rozmiarów, kształtu, poszczególnych elementów architektonicznych. KROK 4. Określ ewentualne znaczenie symboli.	
	ETAP 3. INTERPRETACJA	NOTATKI UCZNIĄ
	KROK 5. Wyjaśnij , jaką funkcję pełnił ten obiekt dla mieszkańców w przeszłości i obecnie; <ul style="list-style-type: none"> — kiedy obiekt ten miał najważniejsze znaczenie; — czy obiekt ten stanowi część dalszej zabudowy. 	

6 MATERIAŁ POMOCNICZY

WARSZTAT BADACZA KULTURY LUDOWEJ - ANALIZA LUDOWEJ RZEŻBY / MAŁEJ ARCHITEKTURY SAKRALNEJ

ETAPY PRACY - ANALIZA LUDOWEJ RZEŻBY / MAŁYCH OBIEKTÓW SAKRALNYCH	ETAP 1. OPISYWANIE	NOTATKI UCZNIĄ
	<p>KROK 1. Opis obiektu (krzyża, kapliczki, figury)</p> <ul style="list-style-type: none"> — możliwie jak najdokładniej opisz obiekt; — zwróć uwagę na szczegóły, materiał, z jakiego jest wykonany, kształt, rozmiar i pozę przedstawionej (-nych) postaci. 	
	ETAP 2. BADANIE	NOTATKI UCZNIĄ
	<p>KROK 2. Zbierz informacje</p> <ul style="list-style-type: none"> — jeżeli chcesz dobrze poznać interesujący cię obiekt, zbierz możliwie jak najwięcej informacji na jego temat; — kim jest przedstawiona osoba? — kim był twórca tego dzieła? <p>KROK 3. Kontekst kulturowy</p> <ul style="list-style-type: none"> — dlaczego taki obiekt powstał? — jaki był cel jego ustawienia? — czy łączyły się z nim jakieś obrzędy? <p>KROK 4. Sprawdź znaczenie rozmiarów, pozy, stroju, itp.</p> <p>KROK 5. Określ ewentualne znaczenie symboli.</p>	
	ETAP 3. INTERPRETACJA	NOTATKI UCZNIĄ
	<p>KROK 6. Wyjaśnij, jaką funkcję pełnił ten obiekt dla mieszkańców w przeszłości i obecnie;</p> <ul style="list-style-type: none"> — jakie miał znaczenie? — czy nadal pełni tę samą funkcję? 	

**MATERIAŁ
POMOCNICZY**

WARSZTAT BADACZA KULTURY LUDOWEJ - WYWIAD DOTYCZĄCY OBYCZAJÓW I OBRZĘDÓW

120

ETAPY PRACY – WYWIAD DOTYCZĄCY OBYCZAJÓW I OBRZĘDÓW	ETAP 1. PRZYGOTOWANIE	NOTATKI UCZNIŃ
	KROK 1. Przygotuj się merytorycznie <ul style="list-style-type: none"> – zapoznaj się z zagadnieniami dotyczącymi ludowych obyczajów i obrzędów; – zbierz możliwie jak najwięcej informacji na ten temat; – przygotuj listę pytań i zaplanuj sposób zapisu wywiadu (nagranie, zapisywanie); – umów się na wywiad z kilkoma osobami, aby zebrać pełne informacje dotyczące obrzędów (umawiając się na wywiad, warto: wyjaśnić, dlaczego robisz wywiad, podać zakres tematyczny, o jakim chcesz porozmawiać – wtedy uzyskasz przemyślane odpowiedzi, ustalić sposób zapisu). 	
	ETAP 2. BADANIE	NOTATKI UCZNIŃ
	KROK 2. Przeprowadź wywiad – zbierz informacje <ul style="list-style-type: none"> – zadawaj precyzyjne pytania (pamiętaj o dziennikarskiej zasadzie sześciu pytań: co? gdzie? kiedy? kto? jak? dlaczego? np. Jakie obrzędy były związane z czasem światła, czyli wiosną? Na czym polegały? Czemu służyły?); – postaraj się prowadzić rozmowę, dopytywać i dociekać w sposób życzliwy w stosunku do osoby udzielającej odpowiedzi; – możesz poprosić osobę udzielającą wywiadu o pokazanie zdjęć, strojów, itp. związanych z danym zwyczajem. KROK 3. Zakończenie wywiadu <ul style="list-style-type: none"> – podziękuj za przeprowadzenie wywiadu; – zaproponuj pokazanie efektów swojej pracy po zakończeniu badań. 	
	ETAP 3. ANALIZA	NOTATKI UCZNIŃ
	KROK 4. Porównywanie Wskaż podobieństwa i różnice w zebranych wywiadach.	
	KROK 5. Uporządkuj zebrane informacje <ul style="list-style-type: none"> – podstawowe fakty: nazwa obrzędu, kiedy był odprawiany, kto, gdzie i jak go odprawiał, dlaczego go odprawiano; – zastanów się, czy dzisiaj jakieś elementy tego obrzędu nadal występują, czy mają takie same znaczenie jak dawniej. 	

ZAJĘCIA OPARTE NA STRATEGII KSZTAŁCENIA WYPRZEDZAJĄCEGO

SCENARIUSZ NR 6

KULTURA PAMIĘCI,
CZYLI CO CHCEMY
OCALIĆ OD
ZAPOMNIENIA

121

WPROWADZENIE: Kolejnym wyzwaniem związanym z odczytaniem *krajobrazu kulturowego* najbliższej okolicy jest rozpoznanie i interpretowanie nośników zbiorowej pamięci. Ważne będzie również odkrycie, kto tworzy kulturę pamięci i jakie ma ona znaczenie dla naszej świadomości i tożsamości. Będziemy szukać nośników pamięci wśród pomników, nazw ulic, cmentarzy, miejsc pamięci, itp.

CELE: poznanie kultury pamięci najbliższej okolicy;

- rozwijanie umiejętności odczytywania, analizowania i interpretowania informacji zawartych w tekstach kultury (pomniki, miejsca pamięci, budowle);
- tworzenie ilustrowanej (interaktywnej) mapy kultury pamięci najbliższej okolicy.

MATERIAŁY: komputer z dostępem do Internetu,

- aparat fotograficzny lub kamera,
- materiały pomocnicze (warsztat pracy historyka – analiza pomnika; instrukcja i zadania związane z debatą),
- papier,
- dwa pomieszczenia (do gry detektywistycznej i debaty),
- zegar, kolorowe kartki do głosowania (debaty),
- instrukcja i materiały do gry detektywistycznej,
- karteczki samoprzylepne,
- flamastry, itp.,
- pendrive.

CZAS: zajęcia w klasie (realizacja pierwszego etapu aktywizacji) – 1-2 godziny lekcyjne;

- działania realizujące drugi etap – przetwarzanie (środowisko cyfrowe) – 2-3 tygodnie;
- zajęcia w klasie (realizacja trzeciego etapu systematyzacji) – 1-2 godziny lekcyjne;
- ewaluacja (zajęcia w klasie) – 1 godzina.

PRZEBIEG ZAJĘĆ

CEL: wzbudzenie zaciekawienia, aktywizacja posiadanej wiedzy, wywołanie emocji.

Stopień rozbudowania przypomnienia zasad odczytywania krajobrazu kulturowego oraz strategii nauczania wyprzedzającego zależy od stopnia opanowania warsztatu pracy podczas wcześniejszych zajęć.

ETAP 1: AKTYWACJA (działania w klasie i środowisku cyfrowym)

Wprowadzenie w przestrzeń krajobrazu kulturowego, „czytania” krajobrazu przyrodniczego oraz strategii kształcenia wyprzedzającego (wyjaśnienie: jak będziemy pracować, w jaki sposób i w jakim celu).

- Przypomnienie, czym jest *krajobraz kulturowy* na czym polega „czytanie *krajobrazu kulturowego*” oraz zasad strategii kształcenia wyprzedzającego.

Cel modułu.

- Rozpoczynamy kolejne zajęcia z cyklu „czytania krajobrazu kulturowego”. Tym razem skupimy się na roli krajobrazu jako czynnika budującego zbiorową świadomość i pamięć. *Krajobraz kulturowy* nie tylko stanowi swoistą reprezentację przeszłości, ale również poprzez różne elementy, takie jak: pomniki, zabytki, miejsca pamięci, itp. kształtuje pamięć oraz przyszłość. W trakcie zajęć będziemy poszukiwać, odczytywać kulturowe „nośniki” zbiorowej pamięci i tożsamości zanurzone w otaczającym nas krajobrazie.

Nauczyciel przed zajęciami przygotowuje dwa pomieszczenia, rozkładając w nich dokumenty, które będą śladami w grze, znajdujące się w materiale pomocniczym nr 1.

Najlepiej w każdym z pomieszczeń zostawić jeden ślad dotyczący konkretnej osoby.

Wśród śladów nie ma dokumentów dotyczących K. Kantaka i to on jest zaginioną osobą w tej grze.

Warto wprowadzić uczniów w klimat XIX-wiecznych dążeń niepodległościowych, puszczając im w tle np. linię melodyczną „Roty”. Utwór ten w różnych muzycznych wersjach jest dostępny na stronie: https://csw2020.com.pl/index.php?option=com_wrapper&view=wrapper&Itemid=231.

Warto w omówieniu gry odnieść się również do upamiętniającej roli sztuki, przytaczając historię związaną z pierwszym wykonaniem publicznym „Roty” (opisanej na wspomnianej stronie internetowej).

Wprowadzenie do tematu – gra detektywistyczna (praca w dwóch zespołach)

PRZEBIEG GRY:

1. Podział na grupy.
2. Wstęp – w naszej szkole w dwóch pomieszczeniach odbyło się niesamowite spotkanie słynnych Wielkopolan. Niestety w trakcie spotkania zaginęła jedna osoba. Zadaniem grupy jest wskazanie, kto zginął. Grupy otrzymują listę gości wraz z krótkimi biogramami tych osób (materiał pomocniczy nr 2). Zespoły mają 10 minut na przygotowanie się do zadania (przeanalizowanie biogramów, ustalenie strategii poszukiwania śladów i ich analizowania).
3. Przeszukanie pomieszczeń. Uczniowie w pomieszczeniach postępują zgodnie z instrukcją (jeżeli zajęcia odbywają się po zmroku, warto szukać tylko przy użyciu latarek).

INSTRUKCJA PRZESZUKIWANIA POMIESZCZEŃ

1. Zbieracie ślady, posługując się jedynie latarkami.
2. Nie wolno żadnych przedmiotów przekładać i zabierać.
3. Możecie robić zdjęcia.
4. Możecie notować.
5. Waszym zadaniem jest przyporządkowanie pozostawionych śladów poszczególnym gościom, zgodnie z listą uczestników przyjęcia.
6. Narada grup i wytypowanie zaginionej osoby.

<p>W dwóch pomieszczeniach znajdują się wskazówki świadczące o pobycie w nich pewnych osób. Grupa I wchodzi na 10–15 minut do pomieszczenia „A”, a następnie do sali „B” (grupa II odwrotnie).</p>	
<p>Gra detektywistyczna przybliżająca sylwetki oraz dokonania słynnych Wielkopolan ma stanowić punkt wyjścia do zgłębienia: zagadnienia pamięci, w czym przejawia się społeczna kultura pamięci, itp. Temat ten można wywołać, zadając różnorodne pytania.</p>	<p>Aktywacja posiadanej wiedzy</p> <ul style="list-style-type: none"> — Co w naszym „krajobrazie kulturowym” wiąże się z pamięcią? — Po co nam pomniki, miejsca pamięci, groby, itp.? — Czy artefakty (pomniki, miejsca pamięci, itp.) kształtują nasz stosunek do przeszłości i przyszłości?
<p>Warto zwrócić uwagę uczniów na różnorodne miejsca związane z pamięcią, takie jak: pomniki, miejsca pamięci, groby nieznanego żołnierza, mogiły powstańcze, cmentarz, nazwy ulic, patron szkoły itp.).</p>	<p>Wykonanie zadania wstępnego (środowisko cyfrowe)</p> <p>INSTRUKCJA DO ZADANIA DLA UCZNIWA – „Symbole pamięci” w naszym otoczeniu</p> <p>Zaznacz na mapie miejsca związane z pamięcią i umieść ją we wskazanym środowisku cyfrowym.</p>
<p>CEL: selekcjonowanie informacji, analiza, synteza, porównywanie, przetwarzanie i nadawanie im nowej formy.</p> <p>Nauczyciel i uczniowie decydują, czy obiekty będą przedmiotem pracy poszczególnych osób, czy małych zespołów (w zależności od liczby uczniów i obiektów).</p> <p>Konieczne należy z uczniami ustalić kryteria zaliczenia zadania.</p>	<p>ETAP 2: PRZETWARZANIE (środowisko cyfrowe)</p> <p>Wykonanie zadania w oparciu o osobiste doświadczenie przestrzeni krajobrazu (wycieczka po okolicy do wybranych miejsc związanych z pamięcią) oraz materiały umieszczone w środowisku cyfrowym (opracowania, strony www, itp.).</p> <p>INSTRUKCJA DO ZADANIA DLA UCZNIWA – „Kultura pamięci mojej okolicy”</p> <p>Zadanie polega na: zbadaniu miejsc związanych z pamięcią.</p> <p>Krok 1. Wybierz się na wycieczkę i odwiedź miejsca związane z pamięcią, które będziesz badać. Przeprowadź badanie, wykonując wszystkie etapy pracy zamieszczone w materiale pomocniczym nr 3 – warsztat historyka (analiza pomnika).</p> <p>Krok 2. Uzyskane informacje zapisz w postaci, np. w postaci tabeli (materiał pomocniczy nr 3). Możesz dołączyć również zdjęcia, szkice, itp.</p> <p>Krok 3. Na podstawie własnych wyników badań i dostępnych źródeł związanych z kulturą pamięci wykonaj ilustrowaną interaktywną mapę „pamięci historycznej” mojej okolicy (widok miejsca, krótki opis).</p>

CEL: uporządkowanie wiedzy (strukturyzacja, powiązania).

Pytania do rundy bez przymusu można dowolnie modyfikować, tak aby wprowadzić uczniów z myślenia na poziomie konkretnych do myślenia na poziomie znaczeń oraz wartości.

Jeżeli jest taka możliwość, do debaty warto wykorzystać dwa pomieszczenia – jedno, w którym przygotowują się zespoły do wystąpień, i drugie – na przebieg debaty.

Pierwsze głosowanie warto przeprowadzić na kartkach, np. w białym kolorze. Natomiast drugie głosowanie można przeprowadzić na kartkach, np. w żółtym kolorze.

Zdania autorefleksyjne do dokończenia przez uczniów można generować w dowolny sposób, ważne, aby uczniowie nabrali świadomości, co im dały zajęcia.

Ocenę koleżeńską w zależności od modelu pracy w grupie można przeprowadzić w dużych lub małych zespołach zadaniowych. Warto przypomnieć uczniom, z jakich elementów składa się pozytywna informacja zwrotna (konkretne zachowanie, jego pozytywne następstwa, odczucia/uczucia, które ono wywołało u osoby udzielającej informacji zwrotnej).

ETAP 3: SYSTEMATYZACJA (zajęcia w klasie)

Rekapitulacja – Kultura pamięci okolicy odczytana (runda bez przymusu)

- Po co nam zbiorowa pamięć?
- Co stanowi „nośnik” zbiorowej pamięci?
- Czemu służy osadzenie „publicznej pamięci” w przestrzeni architektonicznej?
- Dlaczego na podbitych terenach wznosi się budowle w kanonie architektonicznym najeżdźcy?

Prezentacja wykonanych zadań

- Pokaz ilustrowanych interaktywnych map „pamięci historycznej” okolicy (widok miejsca, krótki opis) przez ich autorów.

Uzupełnienie – debata w oksfordzkim stylu – Czy nadal powinniśmy stawiać pomniki i dbać o miejsca pamięci? – można ją przeprowadzić w zmodyfikowanej formie zgodnie z materiałem pomocniczym nr 4.

1. Przedstawienie ogólnych zasad debaty. Wyłonienie dwóch zespołów i marszałka (najlepiej, by byli to ochotnicy) oraz przydzielenie obrońców (*powinniśmy nadal stawiać pomniki i dbać o miejsca pamięci*) i przeciwników (*nie powinniśmy nadal stawiać pomników i dbać o miejsca pamięci*). Rozdanie instrukcji zamieszczonych w materiale pomocniczym nr 4.
2. Przygotowanie się zespołów do debaty. W tym czasie z publicznością można przygotować przestrzeń, ustawiając ławki według wzoru zamieszanego w materiale pomocniczym. Marszałek przeprowadza wstępne głosowanie wśród publiczności. Trzej mówcy oraz sekretarze każdej ze stron zajmują swoje miejsca.
3. Debata (Powitanie marszałka. Przeprowadzenie pierwszego głosowania. Wystąpienia rozpoczyna mówca grupy broniącej tezę. Mówcy przemawiają przemiennie. Przeprowadzenie drugiego głosowania przez marszałka. Ogłoszenie wyników).

ETAP 4: EWALUACJA (zajęcia)

Samocena runda bez przymusu. Uczniowie kończą zdania napisane na tablicy:

- Odkryłem(-łam) i się nauczyłem(-łam)...
- Zaskoczyło mnie...
- Uświadomiłem(-łam) sobie...
- Dowolne zdanie...

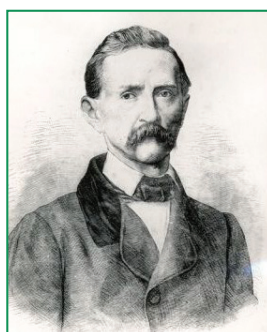
Ocena koleżeńska i informacja zwrotna nauczyciela

- Uczniowie siadają w kręgu, ustawiając krzesła, tak aby siedzieli wzajemnie do siebie plecami. Na samoprzylepnych kartkach każdy uczeń musi napisać przynajmniej jedną pozytywną informację zwrotną dla każdej z osób znajdujących się w kręgu. Kartkę z informacją należy przykleić na oparciu krzesła osoby, której ta informacja dotyczy. Następnie uczniowie odczytują po cichu karteczki z informacjami, które dotyczą ich osoby.
- Nauczyciel wskazuje na mocne i słabe strony pracy poszczególnych zespołów oraz efektów ich działań na zasadzie oceny kształtującej.

1 MATERIAŁ POMOCNICZY

LISTA UCZESTNIKÓW SPOTKANIA SŁYNNYCH WIELKOPOLAN

HIPOLIT CEGIELSKI

Urodził się w 1813 roku. Studiował w Berlinie filologię klasyczną i uzyskał stopień doktora filozofii. Był nauczycielem w Gimnazjum św. Marii Magdaleny w Poznaniu, jednocześnie publikował artykuły i książki. Napisał m.in. podręcznik do gramatyki języka greckiego (1843) i *Naukę poezji* (1845). W 1846 roku odmówił władzom szkoły przeprowadzania kontroli mieszkań swoich uczniów, w wyniku czego usunięto go ze szkoły. Po utracie pracy, dzięki pomocy przyjaciół założył w „Bazarze” sklep z narzędziami rolniczymi, a potem warsztat naprawczy, który z czasem przekształcił w fabrykę narzędzi i maszyn rolniczych. Był prekursorem polskiego przemysłu i znanym społecznikiem. Był też jednym z pierwszych autorów literatury o tematyce technicznej. Wydał w 1858 roku *Narzędzia i maszyny rolnicze*. Brał udział w pracach Towarzystwa Pomocy Naukowej, Towarzystwa Przemysłowego, przez krótki czas był wiceprezesem Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. W 1848 roku został wydawcą „Gazety Polskiej”, a od 1859 roku „Dziennika Poznańskiego”. Był także posłem do sejmu pruskiego. Zmarł w Poznaniu w 1868 roku. Został pochowany na nieistniejącym już cmentarzu przy ul. Towarowej. Od 1985 roku jego symboliczna mogiła znajduje się na Cmentarzu Zasłużonych Wielkopolan.

Zdjęcie pochodzi z: <https://histmag.org/hipolit-cegielski-czyli-jak-zostac-bogatym-po-filozofii-13414>

KLAUDYNA Z DZIAŁYŃSKICH POTOCKA

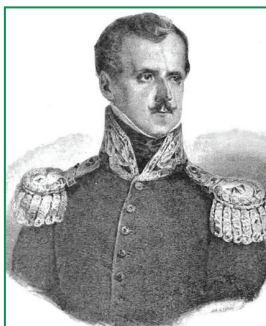

Urodziła się w 1801 roku. Nauki pobierała w Konarzewie k. Poznania i Paryżu. Uczestniczyła w powstaniu listopadowym, organizując pomoc i opiekę rannym żołnierzom. Zakładała lazarety, pracowała w szpitalach. Po upadku powstania wyjechała do Drezna, gdzie założyła Komitet Dobroczynności Dam Polskich, roztaczając opiekę nad emigrantami. W celu pozyskania funduszy na działalność komitetu sprzedawała klejnoty, organizowała koncerty i wieczory literackie, których stałymi bywalcami byli między innymi Fryderyk Chopin i Adam Mickiewicz. Była nazywana „aniołem stróżem emigrantów”. W 1833 roku przeniosła się do Szwajcarii, gdzie po trzech latach zmarła. Jej prochy w 1879 roku zostały

przeniesione do grobowca gen. Zamoyskiego na cmentarzu w Paryżu.

Zdjęcie pochodzi z: https://pl.wikisource.org/wiki/Album_biograficzne_zas%C5%82u%C5%BConych_Polak%C3%B3w_i_Polek_wieku_XIX/Klaudyna_Potocka#/media/File:Album_p0259a_v3_-_Klaudyna_Potocka.jpg

DEZYDERY CHŁAPOWSKI

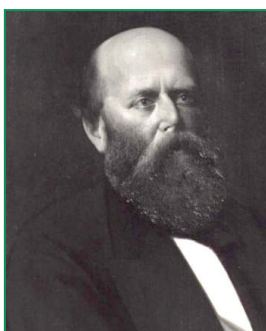

Urodził się w 1788 roku. Czynną służbę wojskową rozpoczął w gwardii honorowej Napoleona, utworzonej przez poznańską szlachtę po powstaniu w Wielkopolsce w 1806 roku. Był adiutantem gen. J.H. Dąbrowskiego. Brał udział w kampanii napoleońskiej w latach 1807–1813. W 1815 roku powrócił do Turwi i zajął się gospodarstwem, które ojciec Dezyderego doprowadził na skraj bankructwa; majątek był zadłużony. Nowy dziedzic nakazał zlikwidować symbole zbytku – powozownie, oranżerie, piwnice z winami – oraz kazał zastąpić herbowe kartusze na pałacowej fasadzie symbolem pracy organicznej: zegarem.

W latach 1818–1819 przebywał w Anglii, gdzie zgłębił wiedzę rolniczą (nowe metody upraw oraz hodowla bydła, owiec i trzody chlewnej), ale również poznał fizyczne prace rolnicze. Po powrocie dokonał prawdziwej rewolucji w swoim majątku: trójpolówkę zastąpił płodozmianną, zastosował sposób polepszenia struktury i składu gleby poprzez wysiew koniczyny, wprowadził do użytku żelazne pługi oraz inne, przywiezione z Anglii, maszyny i narzędzia rolnicze, wprowadził nawożenie obornikiem i kompostem. Zbudował jedną z pierwszych w Wielkopolsce cukrowni, miał też gorzelnię, browar, olejarnię. Brał udział w powstaniu listopadowym, dowodził korpusem na Litwie i Żmudzi. Został internowany i skazany przez władze pruskie na dwa lata więzienia. W trakcie odsiadki napisał podręcznik *O rolnictwie*. Następnie wrócił do Wielkopolski i brał czynny udział w życiu społeczno-gospodarczym. Od 1837 roku był członkiem Kasyna Gostyńskiego, a później uczestniczył w powstaniu poznańskim „Bazaru”. W czasie Wiosny Ludów organizował siły zbrojne w powiecie kościańskim. Pisywał artykuły do „Przewodnika Rolniczo-Przemysłowego” i był jednym z założycieli „Przeglądu Poznańskiego” i „Szkołki Niedzielnej”. Zmarł w 1879 roku. Został pochowany w Rąbinu.

Zdjęcie pochodzi z: <http://www.bliskopolski.pl/pliki/dezydery-chlapowski.jpg>

KAZIMIERZ KANTAK

Urodził się w 1824 roku. Uczestniczył w działaniach spiskowych w 1846 roku i w Wiosnie Ludów. W 1853 roku osiadł w Dobieszewku na Pałukach. Rozwijał swoją pasję do badań archeologicznych. Część znalezisk na jednym z cmentarzy, które odkrył, przekazał Poznańskiemu Towarzystwu Przyjaciół Nauk.

Od 1862 roku był posłem do parlamentu pruskiego, gdzie jako obrońca spraw polskich zyskał miano przywódcy reprezentacji narodowej. Działał w Towarzystwie Pomocy Naukowej (jego celem było gromadzenie funduszu stypendialnego dla zdolnej, ale ubogiej młodzieży; dzięki TPN wiedzę zdobyły tysiące młodych ludzi), Centralnym Towarzystwie Gospodarczym (celem organizacji było propagowanie nowoczesnych metod rolniczych w uprawie ziemi i hodowli poprzez między innymi organizowanie stacji doświadczalnych, wystaw oraz publikowanie wyników w prasie i czasopismach) i Związku Spółek Zarobkowych. Był znanym miłośnikiem Tatr. Propagował turystykę taterniczą, a w latach 1876–1886 był delegatem Towarzystwa Tatrzańskiego na zabór pruski. Zmarł w Poznaniu w 1886 roku.

Zdjęcie pochodzi z: <http://regionwielkopolska.pl/wybitni-wielkopolanie/kantak-kazimierz-1824-1886.html>

TYTUS DZIAŁYŃSKI

Urodził się w 1796 roku. Studiował nauki humanistyczne w Berlinie i Paryżu oraz Pradze (nauki politechniczne). W 1826 roku przejął dobra kórnickie, w zamku utworzył bibliotekę, którą z czasem wzbogacił o cenne starodruki i rękopisy. Brał udział w powstaniu listopadowym, za co został pozbawiony majątku i do 1838 roku przebywał w Małopolsce. Uzyskawszy w wyniku procesu z rządem pruskim zniesienie sekwestru włości kórnickich wrócił do Wielkopolski. Po powrocie kontynuował rozbudowę księgozbioru biblioteki oraz eksponatów muzealnych, a także prowadził działalność wydawniczą, publikując głównie źródła historyczne. Przebudował Zamek Kórnicki specjalnie w celu pomieszczenia

zbiorów bibliotecznych i muzealnych. Wydał własnym nakładem cenne źródła z zakresu historii Polski, m.in.: *Statut Litewski; Acta Tomiciana* (t. I-VIII, Poznań 1852–1860), *Źródło pisma do dziejów unii Korony Polskiej i W. Księstwa Litewskiego* (części II i III, Poznań 1856–1861); *Collectanea vitam resque gestas Joannis Zamoyscii illustrantia* (Poznań 1861). Brał udział w Wiośnie Ludów, za co został uwięziony przez władze pruskie. Był jednym z założycieli oraz prezesem (1858–1861) Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Był posłem na sejm prowincjonalny oraz posłem sejmu pruskiego. Wiele uwagi poświęcał rozwojowi polskiego rzemiosła, przemysłu i gospodarki. Na własny koszt szkolił polskich rzemieślników, urządzał wystawy polskich wyrobów i pokazy ogrodnicze. Był jednym z założycieli i prezesem Towarzystwa Przemysłowego. Utworzył w Kórniku park, w którym aklimatyzował różne gatunki drzew i krzewów, nierosnące na ziemiach polskich. Czynił to z myślą o przyszłej uczelni rolniczej. Zmarł w 1861 roku. Został pochowany w podziemiach kościoła w Kórniku. Zdjęcie pochodzi z: <http://regionwielkopolska.pl/wybitni-wielkopolanie/dzialynski-tytus-1796-1861.html>.

KAROL LIBELT

Urodził się w 1807 roku. Studiował w Berlinie filologię klasyczną, filozofię i nauki matematyczno-przyrodnicze. Uczestniczył w powstaniu listopadowym. Do Poznania powrócił w 1840 roku i rozpoczął intensywną działalność publicystyczną, naukową i polityczną, współpracował z poznańskimi i warszawskimi czasopismami. Od 1841 roku działał w Towarzystwie Pomocy Naukowej. Od maja 1841 roku K. Libelt organizował publiczne wykłady w gmachu Gimnazjum św. Marii Magdaleny. Celem tej akcji była popularyzacja nauki wśród społeczeństwa polskiego, z drugiej strony próbowano przekonać władze pruskie, aby zgodziły się na założenie uniwersytetu w Poznaniu. Po pewnym czasie wykłady przeniesiono

do Pałacu Działyńskich. Wykłady dotyczyły literatury, prawa, historii, chemii doświadczalnej oraz rolnictwa. W czasie jednego z takich wykładów, poświęconego nowoczesnej hodowli owiec, w sali wykładowej znajdowały się oprócz słuchaczy żywe owce. W 1843 roku K. Libelt został współzałożycielem „Dziennika Domowego” oraz dwumiesięcznika „Rok... pod względem oświaty, przemysłu i wypadków czasowych”. Na łamach tego pisma publikowano rozprawy filozoficzne, literackie, polityczne, społeczne i ekonomiczne. W 1846 roku zaangażował się w działalność konspiracyjną, za którą został osądzony i skazany na 20 lat więzienia. Uwolniony w czasie rewolucji berlińskiej w 1847 roku powrócił do Poznania. Brał udział w Wiośnie Ludów oraz Kongresie Słowiańskim w Pradze. Był posłem na sejm pruski i prezesem (1868–1875) Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Zmarł w 1875 roku. Został pochowany w Czeszewie.

Zdjęcie pochodzi z: https://pl.wikipedia.org/wiki/Karol_Libelt#/media/File:Karol_Libelt.PNG.

KAROL MARCINKOWSKI

Urodził się w 1800 roku. Studiował medycynę w Berlinie, za działalność patriotyczną wśród studentów był więziony. Od 1823 roku rozpoczął pracę jako lekarz w szpitalu i prowadził prywatną praktykę. Uczestniczył w powstaniu listopadowym, za co został skazany przez władze pruskie na konfiskatę majątku i dziewięć miesięcy więzienia. Marcinkowski przez kilka lat przebywał na emigracji aż do 26 marca 1835 roku, kiedy wrócił do Poznania. Władze przystąpiły do wykonania wyroku z 1832 roku. Ludność i władze miasta zwróciły się do władz pruskich o ułaskawienie Marcinkowskiego. W swoim piśmie samorząd Poznania pisał: „Cechuje go najszlachetniejsza bezinteresowność, nie zważa, czy go wołają do biedaka w najnędzniejszej chacie, czy też do pałacu bogacza. W godzinach porannych od 5 do 8 i popołudniowych, od 1 do 4 może każdy ubogi przyjść do niego”. Uzyskano częściowe złagodzenie wyroku. Karę więzienia skrócono z dziewięciu miesięcy do trzech. Marcinkowski odbył ją w 1837 roku. Prowadził ożywioną działalność społeczną i gospodarczą. W 1838 roku zainicjował budowę „Bazaru”, a w 1841 roku stanął na czele Towarzystwa Pomocy Naukowej. Założył w Poznaniu Towarzystwo ku Wspieraniu Ubogich i Biednych (jego celem była pomoc licznej w Poznaniu biedocie; towarzystwo między innymi wydawało około 500 obiadów dziennie dla ubogich). Działał również jako radny poznańskiej Rady Miejskiej. Zmarł w 1846 roku. Został pochowany na nieistniejącym już cmentarzu świętomarcińskim w Poznaniu, w 1923 roku jego prochy przeniesiono do kościoła pw. św. Wojciecha. Zdjęcie pochodzi z: <http://nowahistoria.interia.pl/drogi-do-wolnosci/news-nasz-doktor-karol-marcinkowski-pacjenci-zamawiali-za-niego-m,nld,1863617>

EDWARD RACZYŃSKI

Urodził się w 1786 roku. Studiował we Frankfurcie i w Berlinie. W 1806 roku należał do gwardii Napoleona. Od 1810 roku osiadł w Rogalinie. Dużo podróżował, efektem jego wojaży były wydane *Dzienniki podróży po Turcji*. Po powrocie do kraju prowadził intensywną działalność polityczną, naukową i społeczną. Prowadził również działalność edytorską, wydawał źródła historyczne, traktaty polityczne i dokonywał przekładów literatury antycznej. Do najcenniejszych jego prac należą: *Wspomnienia Wielkopolskie* oraz *Gabinet medalów polskich*. Ufundował w Poznaniu pierwszą bibliotekę publiczną z bogatym księgozbiorem. Sfinansował też budowę wodociągu dla Poznania. Założył szkołę rolniczą w Jeżewie k. Śremu. Miał znaczący wkład w budowę kaplicy-mauzoleum pierwszych władców Polski w katedrze poznańskiej, do której ufundował spizowe posągi Mieszka I i Bolesława Chrobrego. Od 1840 roku zaczął się ukazywać w Poznaniu „Orędownik Naukowy” – pismo poświęcone literaturze i historii, a sfinansowane przez Raczyńskiego. W 1845 roku popełnił samobójstwo. W swoim testamencie zapisał następujące słowa: „Umieram z tym oświadczeniem, że nic nie kochał tyle, co Polskę”. Został pochowany w Zaniemyślu, a jego serce złożono w rodowej krypcie w Rogalinie.

Zdjęcie pochodzi z: [http://poznan.wikia.com/wiki/Edward_Raczy%C5%84ski_\(starszy\)](http://poznan.wikia.com/wiki/Edward_Raczy%C5%84ski_(starszy))

EMILIA SZZANIECKA

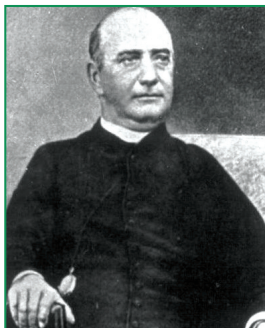

Urodziła się w 1804 roku. W czasie powstania listopadowego zbierała fundusze dla formowanych w Warszawie oddziałów wielkopolskich. Później pracowała jako sanitariuszka w szpitalach powstańczych. Skazana za tę działalność przez rząd pruski na więzienie i kary finansowe została ułaskawiona przez króla. Po upadku powstania przebywała w swych dobrach w Pakosławiu k. Poznania. To tutaj z jej inicjatywy powstały szpital, ochronka i szkoła. W 1843 roku podróżowała po Europie, spotykając się z przedstawicielami polskiej emigracji. Po powrocie wielokrotnie ukrywała przybywających na ziemię polskie emisariuszy Towarzystwa Demokratycznego Polskiego, między innymi L. Mierosławskiego. W okresie

Wiosny Ludów zakładała szpitale, pomagała lekarzom i pełniła funkcję sanitariuszki. Po wybuchu powstania styczniowego była inicjatorką założenia szpitala w Strzelnie, który utrzymywała i w którym pracowała. Była założycielką pierwszego w Wielkopolsce Stowarzyszenia Kobiet oraz instytucji Pomocy naukowej dla ubogich dziewcząt w Poznańskim i Prusach Zachodnich. Uczestniczyła również w zakupie akcji Banku Ziemiańskiego, powstałego w 1886 roku w Poznaniu dla obrony ziemi polskiej w walce z Komisją Kolonizacyjną. Zmarła w 1896 roku. Została pochowana w Michorzewie k. Opalenicy.

Zdjęcie pochodzi z: https://pl.wikipedia.org/wiki/Emilia_Szaniecka#/media/File:Emilia_Szaniecka3.jpg

AUGUSTYN SZAMARZEWSKI

Urodził się w 1832 roku. Po nagłej śmierci żony wstąpił do seminarium duchownego i przyjął święcenia kapłańskie. Oprócz wypełniania obowiązków kapłańskich zaangażował się w pracę społeczną. W trosce o rozwój młodzieży zorganizował Stowarzyszenie Czeladzi Rzemieślniczej. Założył również Towarzystwo Rzemieślnicze, czyli Przemysłowe pod opieką św. Józefa. Wspierał powstanie styczniowe, za co został aresztowany. Po powrocie do Środy Wielkopolskiej zaangażował się w tworzenie spółdzielczości kredytowo-oszczędnościowej (działającej na zasadzie ekonomii społecznej: drobne kwoty pozostawały w dyspozycji pojedynczych osób, choć nie wystarczały na sfinansowanie wielkich inwestycji, to jednak złożone w kasie oszczędnościowej mogły zbudować kapitał, który – w formie kredytu – mógł nie tylko pomóc rzemieślnikowi czy rolnikowi w rozwinięciu jego warsztatu pracy, ale rzetelnie spłacany, przynieść oszczędzającym korzyści wynikające z oprocentowania). W czasie walki władz pruskich z Kościołem katolickim był więziony. Założył Związek Spółek Zarobkowych i Gospodarczych. Odbывał liczne podróże po Wielkopolsce, propagując i kształcąc rzesze spółdzielców. Wiele też publikował, między innymi na łamach „Dziennika Poznańskiego” czy „Ruchu Społeczno-Ekonomicznego”. Zmarł w 1891 roku. Został pochowany w Ostrowie Wielkopolskim.

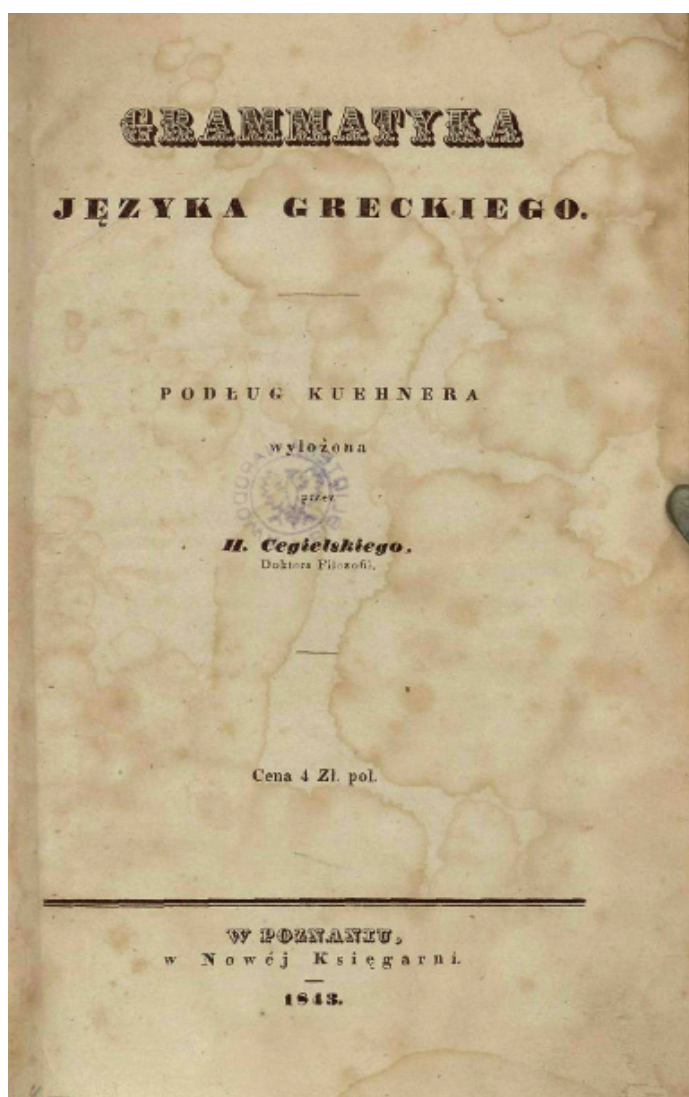
Zdjęcie pochodzi z: <http://regionwielkopolska.pl/wybitni-wielkopolanie/szamarzewski-augustyn-1832-1891.html>

2 MATERIAŁ
POMOCNICZY

ŚLADY UCZESTNIKÓW SPOTKANIA SŁYNNYCH WIELKOPOLAN

130

HIPOLIT CEGIELSKI

Źródło: <http://zsrogozno.nazwa.pl/zs/mmackowiak/gfx/gramatyka.png>

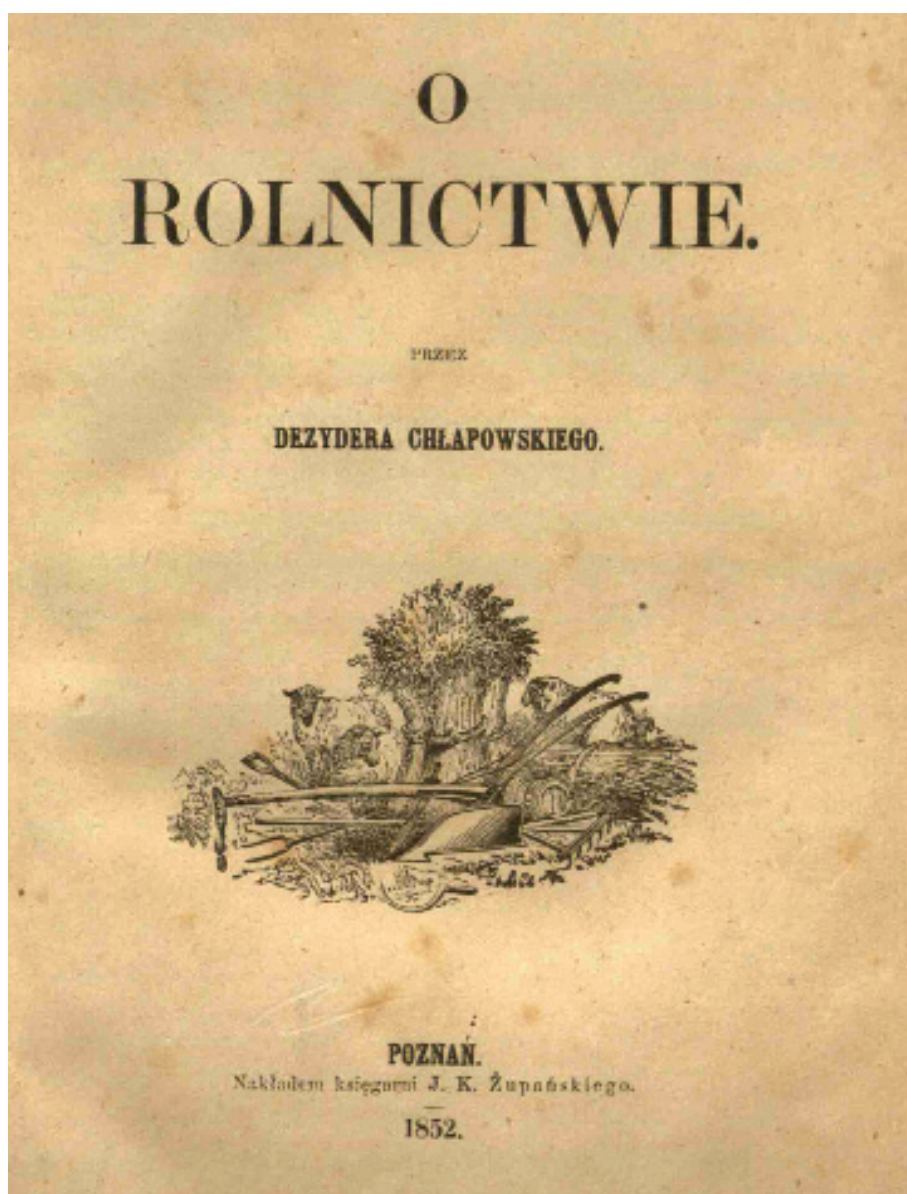
HIPOLIT CEGIELSKI

DEZYDERY CHŁAPOWSKI

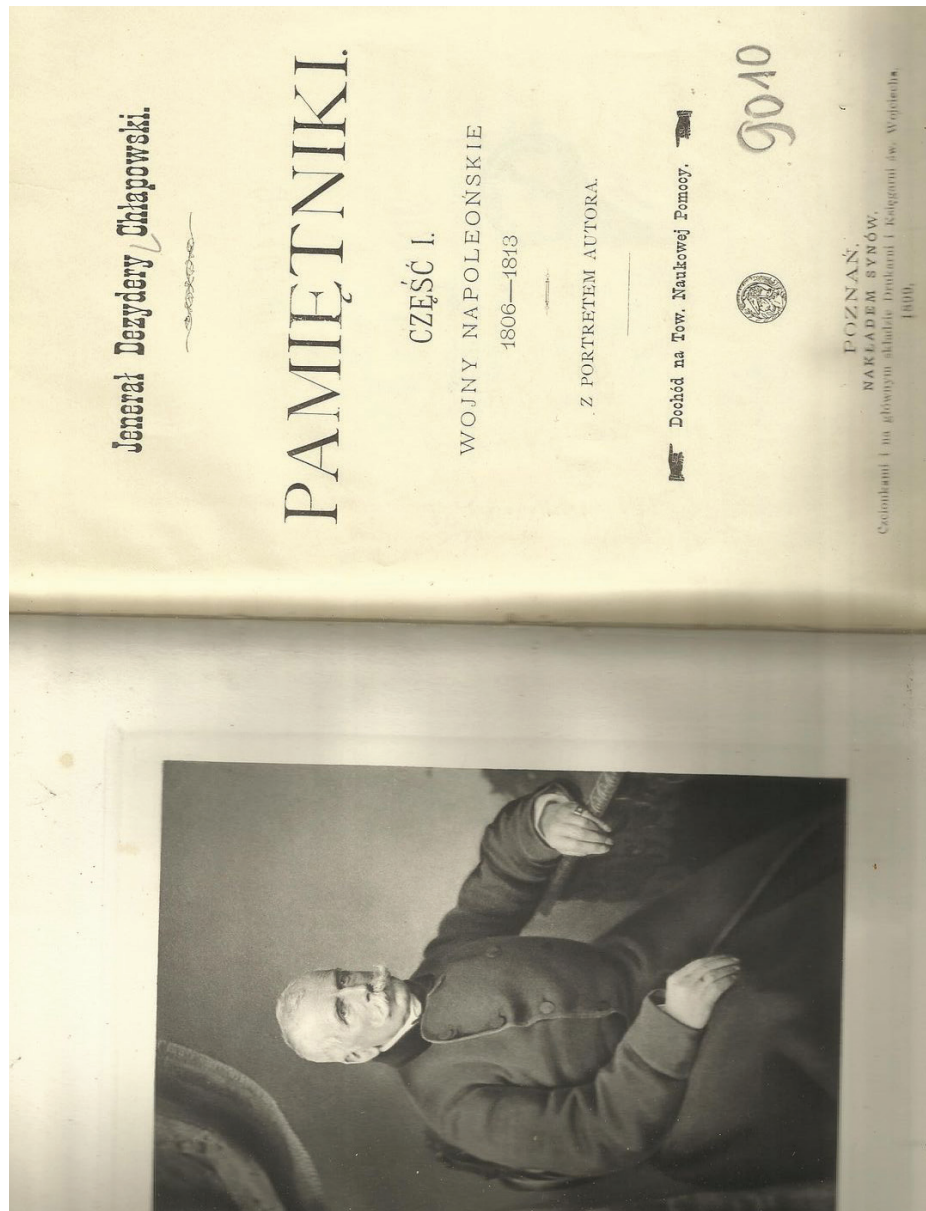

132

Zdjęcie pochodzi z: <http://mars.cbr.edu.pl:8080/dlibra/docmetadata?id=215&from=pubindex&dirid-s=3&lp=187>

DEZYDERY CHŁAPOWSKI

Zdjęcie pochodzi z: <https://w.bibliotece.pl/1485730/Wojny+napoleo%C5%84skie+1806-1813>.
[tps://w.bibliotece.pl/1485730/Wojny+napoleo%C5%84skie+1806-1813](https://w.bibliotece.pl/1485730/Wojny+napoleo%C5%84skie+1806-1813)

TYTUS DZIAŁYŃSKI

Nareszcie jako Polak głosuję także za petycją o konstytucję w przekonaniu, iż przed zgromadzeniem reprezentantów narodu niemieckiego skuteczniej potrafimy bronić naszej sprawy, jak przed wszystkimi gabinetami wszystkich mocarzy europejskich. Bo królowie na królach, narody zaś na narodach tylko polegać mogą i powinny.

Działyński.

Koncept przemówienia T. Dz. na jednym z sejmów W. Ks. Poznańskiego, najprawdopodobniej w r. 1845. Całość, pisana ręką T. D., zajmuje 1 k. formatu arkusza kanc.

III

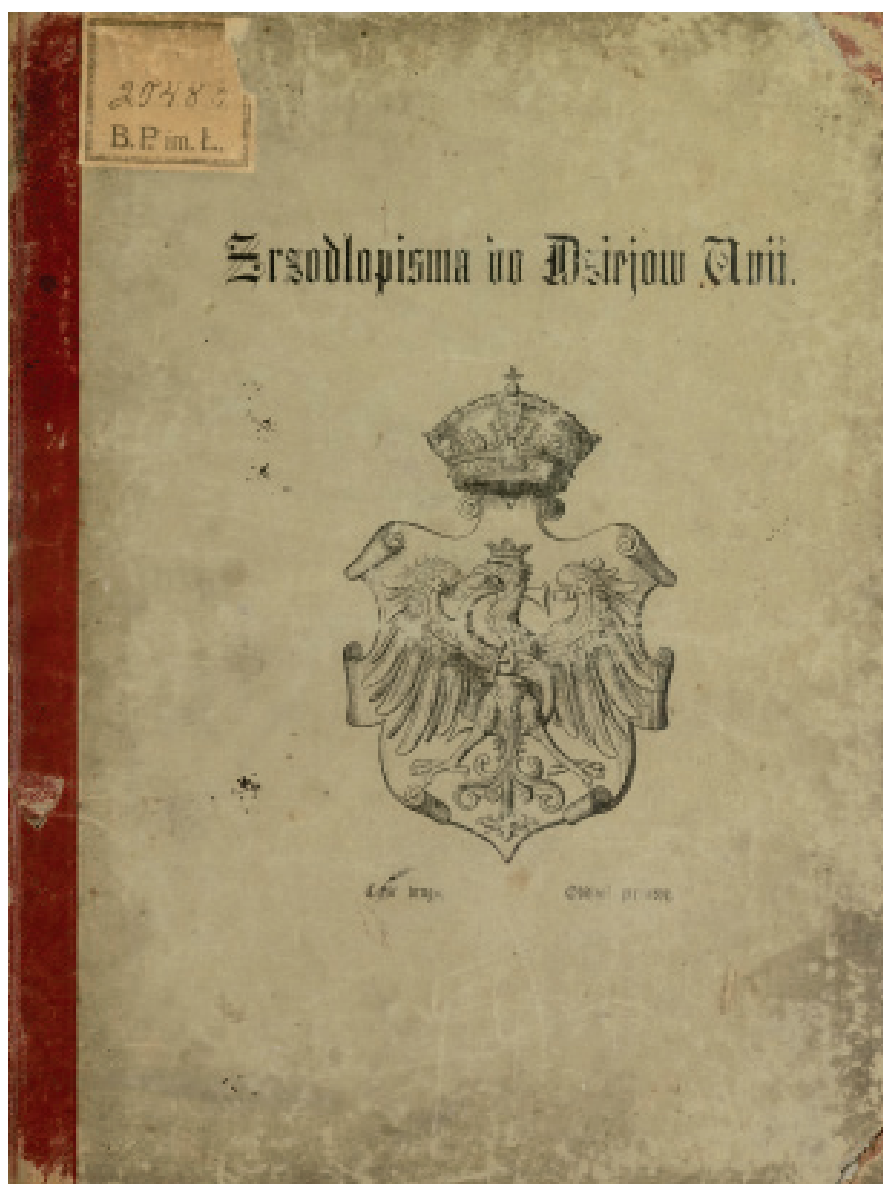
Do Szanownych wyborców moich!

Zaszczycony posłannictwem waszem do parlamentu erfurckiego, przyjąłem mandat ten z gotowością. Zdawało mi się bowiem, że kiedy narody, jak dziś niemiecki, wstępują w epokę pojęcia i wyrabiania praw swoich, że natenczas stają się wyrozumiałe i na prawo sąsiednich ludów, i że w ich sercach wznaga się jakby solidarnie ujęty duch sprawiedliwości.

Pelen chęci pojednawczych i nieodstraszone wielokrotnem doświadczeniem, przypuszczałem możliwość rzeczywistego połączenia interesów Niemiec i Polski — a to nie za pomocą czczego, jednostronnego aktu, ale na podstawie związku federalnego i na zasadzie poszanowania prawa narodów i wrodzonego im ducha samoistności.

Poczytałem sobie więc za pierwszy obowiązek przedłożenie sprawy naszej najwyższym urzędnikom nowej Rzeszy niemieckiej, jak i najznakomitszym członkom obydwóch izb. Po wyczerpaniu tylekrotnie powtarzanych wywodów i rozumowań, opartych na traktatach, na przyrzeczeniach, na prawie narodów i zasadach moralnych, starałem się pokazać, jak źle obraną jest chwila łączenia WKs. Poznańskiego z Rzeszą niemiecką, kiedy w sercach mieszkańców tego kraju pamięć długoletniej krzywdy narodu naszego ostatnimi wypadkami tak boleśnie obudzona została; a przechodząc do wykładu teraźniejszego stanu rzeczy naszych, pokazywałem, jak miasto ukojenia najsluszniejszego żalu władze krajowe we wszystkich kierunkach łamią podstawy zapewnionego nam bytu narodowego; jak olbrzymim krokiem wykonywa się systematyczna zagłada rodu naszego; jak kościół i szkoła tak hojnie uposażone przez ojców naszych, — dziś odarte z namnożonych zasobów stają się nawet nieprzystępne dla synów dawnych założycieli. Pokazywałem, jak natłokiem obcych wydziera się krajowcom chleb zasłużony, jak w naszym kraju, obfitującym niegdyś w tyle znakomitych mężów, po 35-letniem pruskim panowaniu nie tylko że żaden z nas nie zdaje się być zdolnym, nie mówię do zasiadania na krzesłach wyższych urzędów w kraju, ale że nawet, jak twierdzą, na kozłach deliżansów WKs. jeden tylko Polak się mieści; że jeden tylko Polak zamieszkuje w koszarach drogowych, kosztem naszego kraju budowanych. Dowodziłem, jak przy takich dążnościach proletarjat i ubóstwo się mnożą i oraz w najodleglejsze zakątki życia ludu naszego roznoszą

TYTUS DZIAŁYŃSKI

KAROL LIBELT

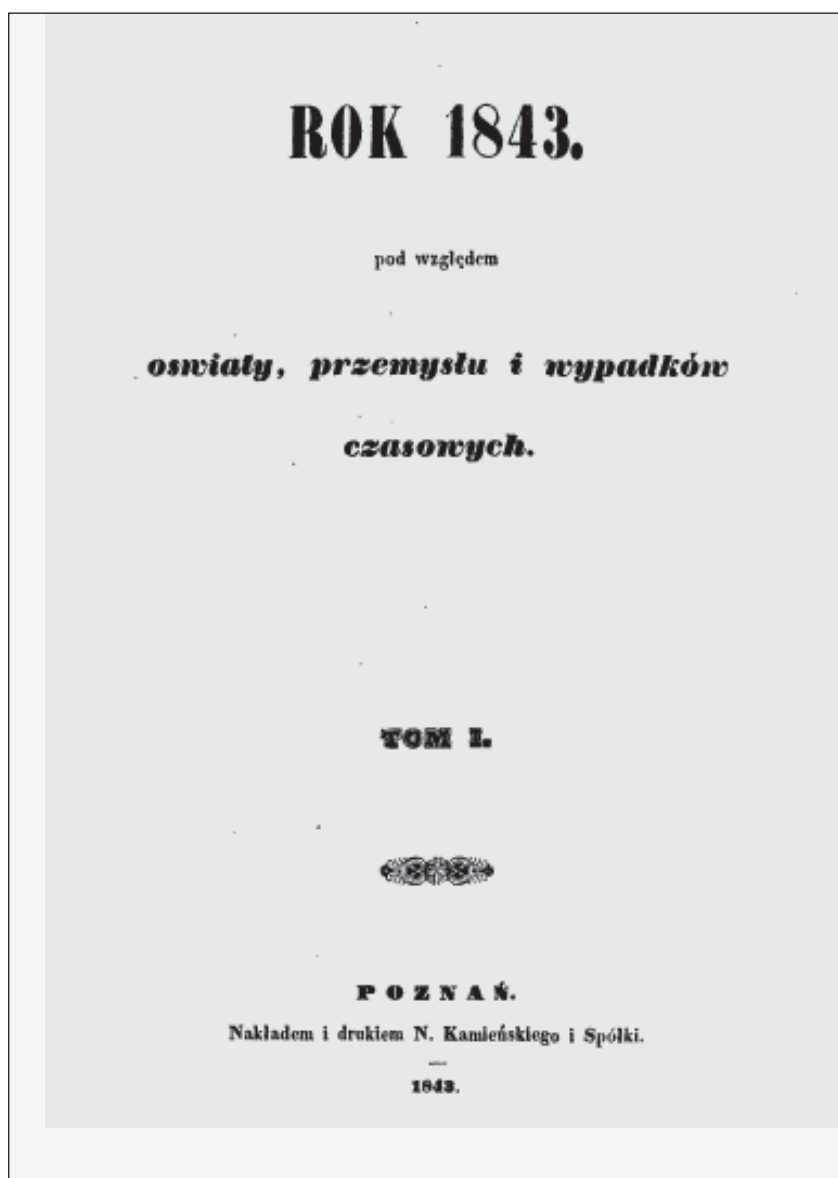

136

Zdjęcie pochodzi z: https://vignette.wikia.nocookie.net/poznan/images/3/32/Karol_Libelt_Wyk%C5%82ad_matematyki.jpg/revision/latest?cb=20120721123710&path-prefix=pl

KAROL LIBELT

137

KAROL MARCINKOWSKI

Pani Działyńskiej w Kórniku

Poznań d. 24 lipca 1846.

Ja zaś proponuję, żebyśmy teraz organizacji dostarczania stosownej żywności dla biednych chorych nie rozpoczynali – kiedy dam nie masz w Poznaniu, a z zastępców ich możeby chorzy nie byli kontenci – bo doprawdy ten rodzaj ludzi najbardziej wymagający. Mogła rzecz cała spoczywać dotychczas, możemy jeszcze 6 tygodni poczekać, aż ją do życia wzbudzimy. W lecie łatwiej lada czem chorych zaspokoić, zupą z bułki z mleka lub owocu: a o to pomiędzy biednymi nie tak trudno. W jesieni i w zimie to co innego - tam chodzi o ciepłą i pożywniejszą strawę. Potem zrobiłoby nam się zabałamucenie, gdybyśmy teraz wszystkich do pałacu przyciągnęli, a potem im powiedzieli, odtąd musicie chodzić gdzie indziej. Więc czekając cierpliwie do powrotu Pani nie myślę, że wielką krzywdę cierpiącym przyczyniam. Cieszę się, że płukanie ręki w jeziorze pomaga. Męża zupełnie inaczej kuruję, każę mu z nogą w gorący piasek siadać na słońce. Czy on zaś o tern wspomnieć nie zapomniał? Pannie Bird Z każdym latem jak zagranicznemu ptastwu tęsknota dokucza. Trzeba jej będzie pozwolić odlecieć. Jestem pewny, że to ją najwięcej zrestauruje. Sądzę to z doświadczenia przeszłorocznego. Objawy o zaszkodzenie żadnej nie mam. Zupełnie tak cierpiącą wyjeżdżała do Anglii i dojechała zdrowa. Wszystkim Wam najmilsze przesyłam pozdrowienie.

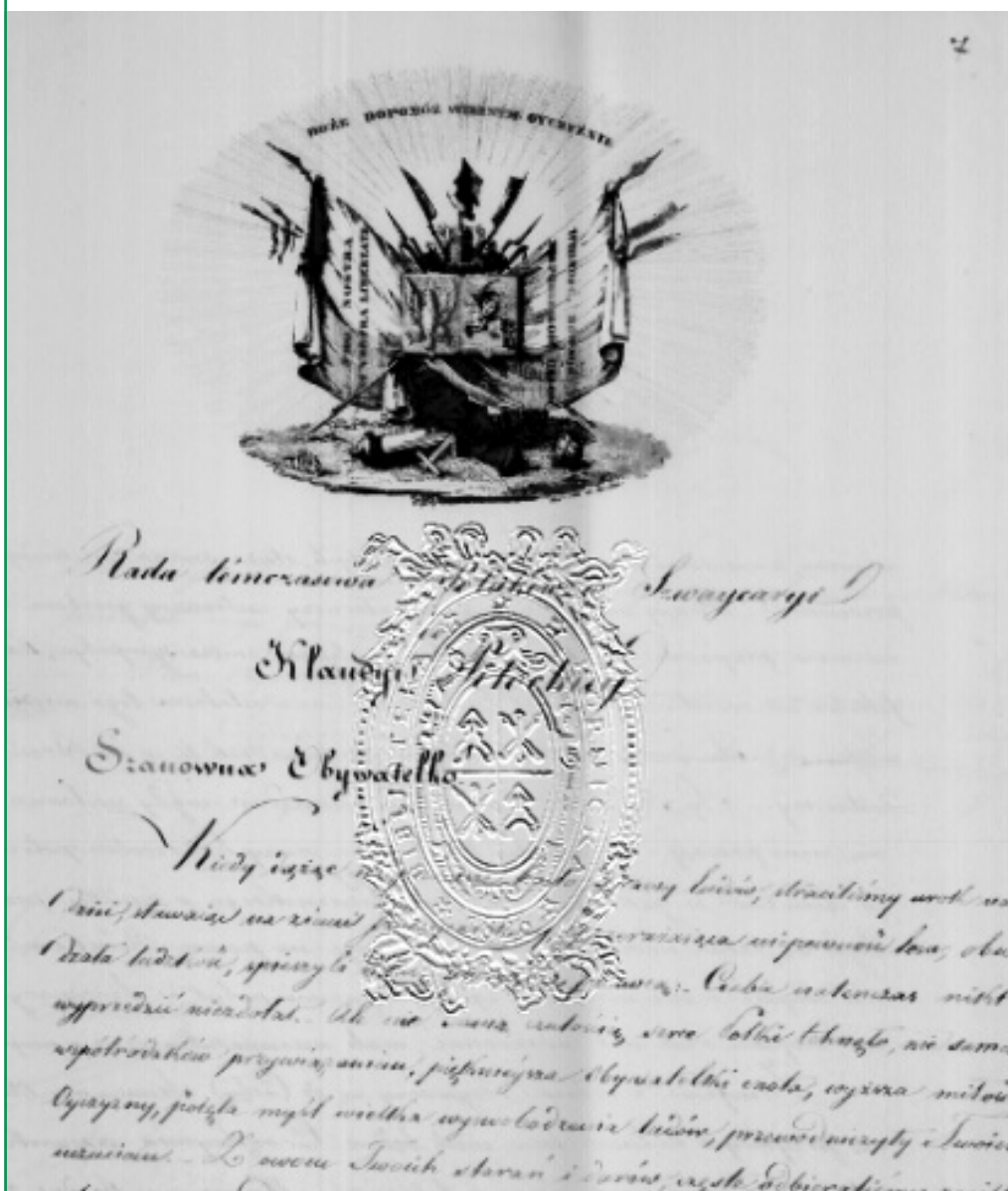
K. Marcinkowski

KAROL MARCINKOWSKI

Zdjęcie pochodzi z: <http://poznan.fotopolska.eu/974853,foto.html?o=b2298&p=1>

KLAUDYNA Z DZIAŁYŃSKICH POTOCKA

EDWARD RACZYŃSKI

142

Poznań, dnia 1. Października 1840.

№ 1.

ORĘDOWNIK

NAUKOWY.

Trzeci 1-go Nru: „Gawęda konna, przez K. Wł. Wojcieckiego. — Rzeź humańska, przez Krebsową, z domu Mładanowiczównę. — Krytyka Starożytności Amb. Grabowskiego. — Korrespondenya z Krakowa. — Nowiny literackie z Poznania, i z Warszawy.”

Konna gawęda.

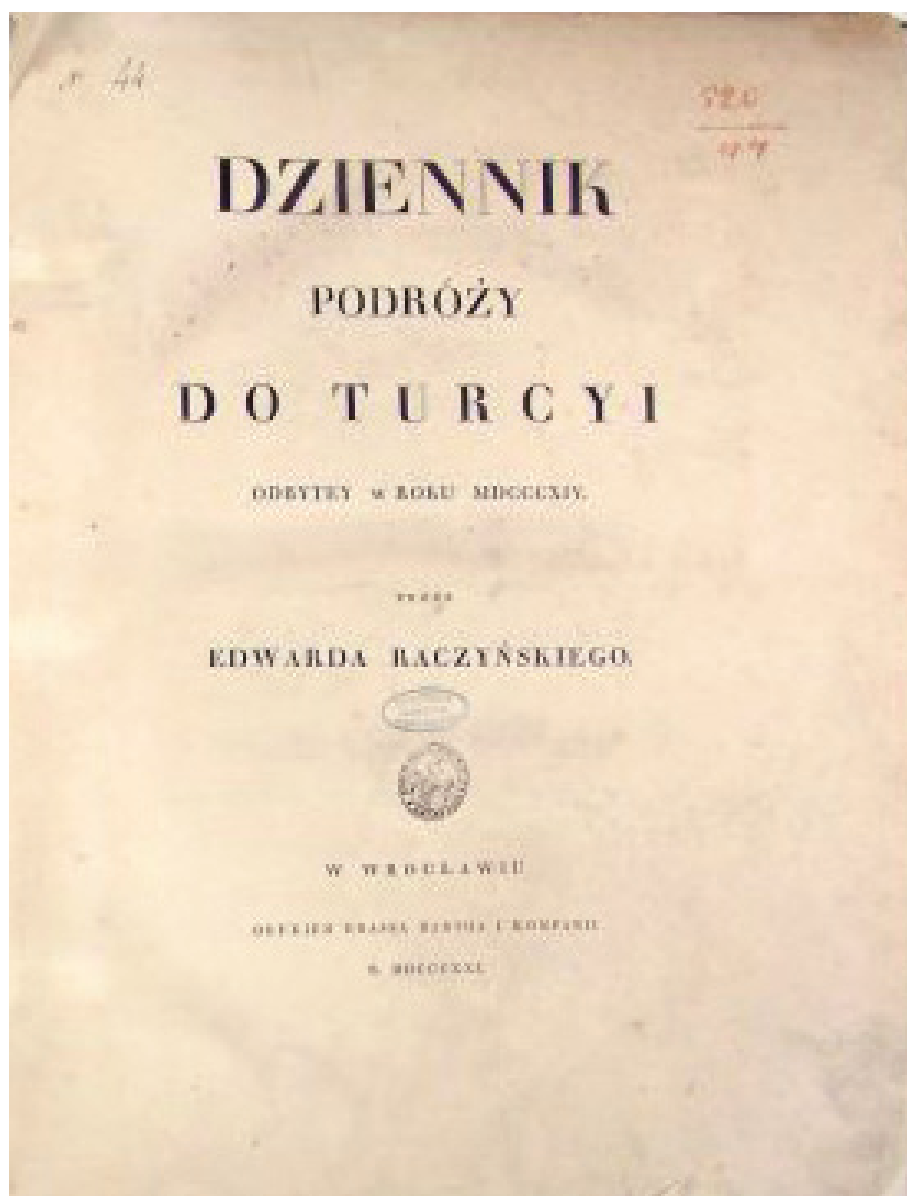
przez K. Wł. Wojcieckiego.

Jeno co poświtywać zaczęło, gdy na gościńcu piaszczystym szedł zwolna dziarski stępek bulany, okryty szmatą kobierca perskiego — na nim siedziało dwóch jeźdźców — oba szara szlachta ze wsi jednej — sąsiedzi przez płot i miedzę — a serdeczni przyjaciele, nawet jednego herbu starzy koń. Wybrali się w daleką drogę, w odległy powiat, jeden odzyskać spadek po krewniaku — drugi, zobaczyć bogatą pannę ciotkę. Rzeski bulanek żół wędzidło, kiedyś pozłacane, zabytek rodzinny Jadama: a podogonie, trzymające szmatę kobierca, co służyło miasto rządu i siodła, świecilo kilka guzikami złocisteni — zachowawszy wyciski, kiedy dawniej szmaragdy, perły i rubiny lśniły. Ale te ozdoby zbyt kowe, powoli potrzebni zawsze potomkowie wydzielali, aż ojciec jednego z naszych jeźdźców ostatni szmaragd arendarzowi sprzedał za garniec — wódki i kwartę soli — w której połowinę ziemi żyd domiędzał. U ka-

żdego jeźdźca wisiała szabla w pochwie węzówej — na surowcowym rzemyku — bóty z cholewą wywijaną — uzbrojone w długie ostrogi; przez ramię zawieszono torby borsucze — na głowach czapki rogate, zsiadłe na czarny baranek, co je okoił. — Pierwszy, co kierował bulankiem, był to pan Jadam — właściciel konia — drugi, pan Bartłomiej, co się przysiadł na konia. — Obudwu czupryny szpakowate, choć wasy czarne, sumiaste, świadczyły, że każdy nie mało już krzyżyków w latach żywota nakreślić może. —

Słońko zwolna poczęło wschodzić i złościć zboża i trawy zielone — szary skowronek wzbijał się nad miedzę ze śpiewem, słowik ciał kuranty w gąszczach — kukulka kukala; po łąkach kłecce bocian — stada ciągnęły żorawi ze śpiewem; pan Jadam razem z ptastwem zanócił pieśń nabożną poranną: wtorował mu Bartłomiej. Koń w piasku stapał powoli, a nasi jeźdźcy zdjąwszy czapki, bili pokłon Bogu pieśnią i westchnieniem nabożnym. Amen! wyrzekli razem, wtłoczyli czapki na lewe ucho — a zakręciwszy wzgórze wasy, bodą czterema ostrogami bulanka i sporym ruszają

EDWARD RACZYŃSKI

EMILIA SZCANIECKA

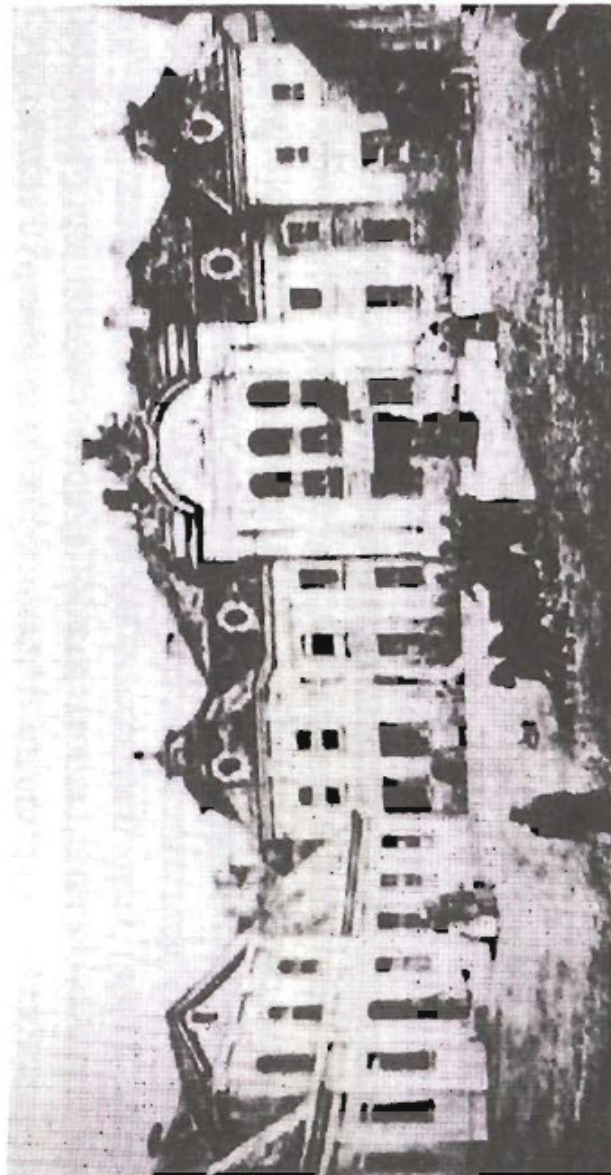

144

Choć nie lękałam się trudów czekającej mnie tam pracy – przecież wychowana pod surowym okiem babki (Anastazji z Skórzewskich Sczanieckiej, starościny średzkiej) dziwną trwogą napędiała mnie myśl samotnej podróży. Przygotowana do drogi, nie śmiałam puścić się sama i czekałam, rychło Bóg mi ześle sposobność przedostania się do Warszawy. Wówczas, w połowie stycznia 1831 r., odebrałam list od Terulianowej Koczorowskiej [krewnej autorki relacji – dop. M.R.], w którym mi donosiła, że mąż jej zaciągnięty do wojska, złamał nogę, zatem jedźcie do niego, do Warszawy.

To była towarzyszka zesłana mi przez Opatrzność. Bez zwłoki zabrałam się w drogę, tłumacząc nagle postanowienie wyjazdu przez memi siostrami (Kordulą Stablewską, Nimsą Łącką) chęcią odwiedzenia braci naszych Stanisława i Konstantego, walczących w szereгах. Jechałam za paszportem służącej pani Koczorowskiej, pełna wiary w świętość i zwycięstwo sprawy, pchana żądzą przysłużenia się cierpiącym rodakom. Gdy przybyłyśmy do stolicy, pierwszym moim życzeniem było zapisać się do Szaretek od Mienia, wpierw jednak, aby zasięgnąć rady, udałam się za namową Teresy Lubomirskiej do Klauдії Potockiej, mało mi znanej, z którą zawarłam przyjaźń dożgonną. Ta szlachetna Polka pełna poświęcenia i najgorętszego patriotyzmu, od razu przyjęła mnie jako siostrę – zatrzymała na cały wieczór i nazajutrz, zamiast do Mienia, zawiozła do pani Tańskiej, opiekunki szpitali, gdzie mogłam mieć szersze pole do działania.

EMILIA SZCZANIECKA

4. Lazaret Poznański w pałacu Łubieńskich w Warszawie w 1831 roku

Zdjęcie pochodzi z: <http://www.wbc.poznan.pl/dlibra/doccontent?id=242910>

AUGUSTYN SZAMARZEWSKI

...„Tendencje unifikacyjna objęła najwcześniej spółki (czyli spółdzielnie) kredytowo-oszczędnościowe. Z inicjatywy dra Ignacego Zielewicza, prezesa spółki w Kłecku, odbył się w Poznaniu 30 kwietnia 1871 r. zjazd 44 delegatów z 28 spółek z całego zaboru, który powołał do życia Związek Spółek Zarobkowych i Gospodarczych. Już jednak od początku popadł on w trudności organizacyjne z powodu niejasności w określeniu kompetencji dwóch organów kierowniczych: komitetu i patrona. Różne były także dążenia przewodniczącego komitetu Mieczysława Łyskowskiego i patrona ks. Augustyna Szamarzewskiego. Pierwszy chciał go przepoić duchem kapitalistycznym, drugi zaś – był entuzjastą spółdzielczości i gromadzenia „miedziaków” przez najszersze masy. On też własnym wysiłkiem organizatorskim i instruktorskim doprowadził do wzrostu liczby spółek oraz wyszkolenia ich personelu. U schyłku jego kierownictwa (ok. 1890) do Związku należało 76 spółek z 27 671 członkami i udziałami w wysokości 2,9 mln marek oraz z 12 mln marek depozytów. Udziały były własnością spółek, które płaciły członkom dywidendy, a pobierały procent od pożyczek. Patron był zwolennikiem niskich dywidend i niskich procentów od pożyczek. Wśród członków przeważali rolnicy, ale i inne zawody, zwłaszcza rzemieślnicy, reprezentowane były dość licznie”.

AUGUSTYN SZAMARZEWSKI

Zdjęcie pochodzi z: <http://nowahistoria.interia.pl/drogi-do-wolnosci/news-ks-augustyn-szamarzewski-bankier-bliznich-swych-uczyl-biznes,nId,1920291>

3

 MATERIAŁ
POMOCNICZY

WARSZTAT HISTORYKA – ANALIZA POMNIKA

148

ETAPY PRACY – ANALIZA POMNIKA	ETAP 1. OPISYWANIE	NOTATKI UCZNIĄ
	KROK 1. Opis pomnika <ul style="list-style-type: none"> — <i>możliwie jak najdokładniej opisz pomnik. Zwróć uwagę na szczegóły, rozmiar posągu i pozę przedstawionej(-nych) postaci.</i> 	
	ETAP 2. BADANIE	NOTATKI UCZNIĄ
	KROK 2. Zbierz informacje <ul style="list-style-type: none"> — <i>jeżeli chcesz dobrze poznać interesujący cię obiekt, zbierz możliwie jak najwięcej informacji na jego temat (wykorzystaj dostępne źródła informacji oraz Internet):</i> — <i>kim jest osoba przedstawiona na pomniku,</i> — <i>kim był rzeźbiarz.</i> KROK 3. Kontekst historyczny <ul style="list-style-type: none"> — <i>kiedy powstał pomnik, na czyje zlecenie i gdzie pierwotnie stał.</i> KROK 4. Sprawdź znaczenie rozmiarów, pozy, stroju, itp. KROK 5. Określ ewentualne znaczenie symboli.	
	ETAP 3. INTERPRETACJA	NOTATKI UCZNIĄ
	KROK 6. Określ zamiary zlecniodawcy i artysty <ul style="list-style-type: none"> — <i>co chcieli wyrazić przez taki sposób przedstawienia postaci?</i> 	

4 MATERIAŁ POMOCNICZY

DEBATA W STYLU OKSFORDZKIM

CZY NADAL POWINNIŚMY STAWIAĆ POMNIKI I DBAĆ O MIEJSCA PAMIĘCI?

ZASADY OGÓLNE

1. W debacie biorą udział dwa czteroosobowe zespoły, które zajmują przeciwstawne stanowisko w dyskutowanej sprawie. Debatę prowadzi marszałek. Powołani są również sekretarze (po jednym dla każdej ze stron).
2. Jako pierwszy zabiera głos mówca broniący tezy (*powinniśmy nadal stawiać pomniki i dbać o miejsca pamięci*), potem do głosu dochodzi mówca przeciwnej strony (*nie powinniśmy nadal stawiać pomników i dbać o miejsca pamięci*). Każdy mówca ma 2 minuty na wystąpienie. Obowiązuje zasada zabierania głosu na przemian.
3. Każda przedmowa mówcy musi rozpoczynać się od krótkiej inwokacji skierowanej do marszałka, strony przeciwnej i publiczności: „Panie Marszałku, Szanowni Oponenti, wspaniała publiczności...”.
4. Przed debatą marszałek przeprowadza pierwsze głosowanie wśród publiczności. Ukoronowaniem debaty jest drugie głosowanie.

149

ZADANIE GRUPY (CZTEROOSOBOWEJ)

1. Wypiszcie argumenty za / przeciw tezie – „burza mózgów” (wypisujemy wszystko co wam przyjdzie do głowy, nie oceniacie tego, nie analizujecie, im więcej, tym lepiej; 5 minut).
2. Przeanalizujcie argumenty i dopiszcie do nich konkretne fakty. Zróbcie hierarchię argumentów – podzielcie na trzy kategorie ważności (10 minut).
3. Wybierzcie mówcę, który będzie przemawiał jako pierwszy. Jego zadaniem jest zdefiniowanie tezy (objaśnić znaczenie terminów) oraz podanie najważniejszych argumentów.
4. Wybierzcie mówcę, który będzie przemawiał jako drugi i poda nowe argumenty rozszerzające stanowisko strony + przede wszystkim ma za zadanie podważyć argumenty oponentów.
5. Wybierzcie mówcę, który będzie przemawiał jako trzeci. Ma przede wszystkim podsumować całą argumentację swojej strony + może ewentualnie podać dodatkowe argumenty.
6. Wybierzcie sekretarza, którego zadaniem będzie pilnowanie czasu i poinformowanie mówcy, kiedy do końca zostanie 30 sekund (pisząc tę informację na kartce).

ROLA MARSZAŁKA

Twoja rola polega na prowadzeniu debaty i dbaniu o kulturę słowa oraz poziom debaty. Możesz przerwać mówcom wystąpienie, jeżeli przekroczyli czas lub swoim zachowaniem złamali obowiązujące zasady. Możesz zwracać uwagę publiczności, gdyby ktoś przeszkadzał (najlepiej nie w trakcie wystąpienia). Do twoich zadań należy:

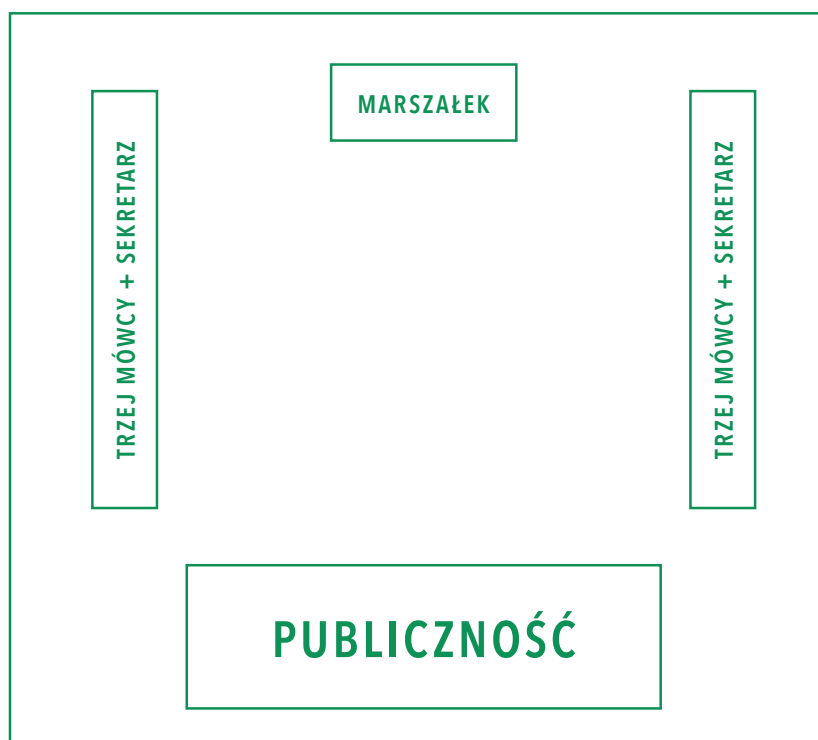
1. Napisz na tablicy temat debaty: „Czy nadal powinniśmy stawiać pomniki i dbać o miejsca pamięci?”
2. Przeprowadzenie pierwszego głosowanie przy pomocy sekretarzy (osoby, które uznają, że powinniśmy stawiać pomniki... piszą literkę „T”, a ci, którzy uważają, że nie – literkę „N”).
3. Rozpocznij debatę: „Dzisiaj zebraliśmy się, aby w trakcie debaty na temat: „Czy nadal powinniśmy stawiać pomniki i dbać o miejsca pamięci?” poznać argumenty „za” i „przeciw”.
4. Przeprowadź debatę: Zaproś pierwszego mówcę z grupy broniącej tezy. Następnie pierwszego mówcę z grupy przeciwnej. Potem zaproś drugiego mówcę z grupy broniącej tezy, a po nim drugiego mówcę z grupy przeciwnej. Następnie zaproś trzeciego mówcę z grupy broniącej tezy, a potem trzeciego mówcę z grupy przeciwnej.
5. Na koniec zamykasz debatę i zarządzasz drugie głosowanie wśród publiczności (na kartkach w innym kolorze).
6. Podajesz wyniki pierwszego i drugiego głosowania. Gratulujesz zwycięzcom debaty.

SEKRETARZ

Twoja rola polega na pilnowaniu czasu i poinformowaniu mówcy, kiedy do końca jego wystąpienia zostanie 30 sekund (pisząc tę informację na kartce). Do twoich zadań należy:

1. Pomoc w przeprowadzeniu pierwszego głosowania (rozdajesz kartki do głosowania i zbierasz głosy).
2. W czasie wystąpienia mówców z twojego zespołu informujesz ich o 30 sekundach, jakie zostały do końca ich czasu.
3. Na koniec pomagasz w przeprowadzeniu drugiego głosowania wśród publiczności (na kartkach w innym kolorze).

SCHEMAT SALI

ZAJĘCIA OPARTE NA STRATEGII KSZTAŁCENIA WYPRZEDZAJĄCEGO

SCENARIUSZ NR 7

ŚCIEŻKAMI KAROLA
MARCINKOWSKIEGO

151

WPROWADZENIE: Historię tworzą wszyscy ludzie, jednakże dużą rolę w niej odgrywają wybitne jednostki. Takie wielkie postacie historyczne działały w konkretnym miejscu i czasie, a ich dokonania rzutowały na życie wielu ludzi. Czas na poszukanie takich osób w naszej okolicy i odkrycie ich śladów w krajobrazie kulturowym.

CELE: poznanie dokonań Karola Marcinkowskiego;

- opracowanie komiksu odnoszącego się do jego działalności;
- rozwijanie umiejętności identyfikowania i „odczytywania” w *krajobrazie kulturowym* miejsc związanych z organicznikami i Karolem Marcinkowskim;
- rozwijanie umiejętności prowadzenia dyskusji.

MATERIAŁY: komputer z dostępem do Internetu,

- aparat fotograficzny lub kamera,
- materiały pomocnicze (warsztat pracy historyka, debata w stylu oksfordzkim),
- materiały źródłowe – tekst, obrazy, opracowania.

CZAS: zajęcia w klasie (realizacja pierwszego etapu aktywacji) – 1-2 tygodnie;

- działania realizujące drugi etap – przetwarzanie (środowisko cyfrowe) – 3-4 tygodnie;
- zajęcia w klasie (realizacja trzeciego etapu systematyzacji) – 1-2 godziny lekcyjne;
- ewaluacja (zajęcia w klasie) – 1 godzina.

PRZEBIEG ZAJĘĆ

CEL: wzbudzanie zaciekawienia, aktywizacja posiadanej wiedzy, wywołanie emocji.

ETAP 1: AKTYWACJA (działania w klasie i środowisku cyfrowym)

Przypomnienie na czym polega „czytanie *krajobrazu kulturowego*” oraz strategia kształcenia wyprzedzającego (wyjaśnienie: jak będziemy pracować, w jaki sposób i w jakim celu).

- Przypomnienie pojęcia „krajobrazu kulturowego” i założeń kompleksowego jego odczytania oraz etapów strategii nauczania wyprzedzającego (podkreślenie roli aktywności ucznia w poszukiwaniu i zdobywaniu wiedzy).

Cel modułu.

W trakcie zajęć poznamy sylwetkę i działalność poznańskiego lekarza Karola Marcinkowskiego. Następnie ruszymy na poszukiwanie śladów jego działalności we współczesnym krajobrazie kulturowym Wielkopolski i Poznania.

Grę w zależności od ilości uczniów można przeprowadzić w kilku grupach (drukując kilka kompletów kart). W trakcie gry można pozwolić uczniom używać Internetu, aby sprawdzić daty – chodzi o to, aby uczniowie byli zaangażowani w grę i wynieśli z niej nowe informacje. Dla nauczyciela gra jest doskonałą sytuacją do ustalenia poziomu wiedzy historycznej uczniów. Dzięki temu nauczyciel będzie wiedział, w jakich obszarach uczniowie powinni pogłębić swoją wiedzę i umiejętności.

„Mazurka Dąbrowskiego” wraz z wyjaśnieniem treści zwrotek oraz różnych muzycznych wersjach można znaleźć:

https://csw2020.com.pl/index.php?option=com_wrapper&view=wrapper&Itemid=227

(ciekawie jest puścić samą linię melodyczną i sprawdzić ile zwrotek hymnu uczniowie znają).

Koniecznym jest wprowadzić pojęcie „organiczników”. Będziemy do niego nawiązywać w kolejnej części cyklu zajęć.

Wprowadzenie do tematu

GRA HISTORYCZNA – Dopasuj daty do wydarzeń (materiał pomocniczy nr 1 – karty do gry historycznej). Rozdajemy uczniom karty do gry. Zadanie polega na przyporządkowaniu podanym datom opisów objaśniających wydarzenia historyczne, jakie miały miejsce w Europie i Polsce (obwódka czerwona kart), Wielkopolsce (zielone oznaczenie) i Poznaniu (niebieskie oznaczenie kart). Po znalezieniu par, karty, z datą i z objaśnieniami, należy ułożyć w swoistą taśmę chronologiczną. Warto przeanalizować z uczniami powstały ciąg chronologiczny ze szczególnym zwróceniem uwagi na dążenia niepodległościowe Polaków. W celu przybliżenia atmosfery tamtych czasów, można z uczniami przeanalizować słowa „Mazurka Dąbrowskiego” i wsłuchać hymnu.

WPROWADZENIE – W roku 1795 Rosja, Austria i Prusy dokonały III rozbioru Polski, po którym państwo polskie przestało istnieć. Wielkopolska już wcześniej znalazła się pod zaborem pruskim. Dla mieszkańców tych ziem rozpoczął się trwający ponad 100 lat okres zaborów i zmagania z germanizacją w obronie polskości. Walka ta nie miała charakteru zbrojnego. Jej celem było stworzenie polskiego życia kulturalnego, gospodarczego i naukowego poprzez zakładanie spółek zarobkowych, kółek rolniczych, towarzystw naukowych oraz instytucji kulturalnych. Wielkopolanie pielęgnowali tradycje polskie, działali także na rzecz postępu gospodarczego oraz rozwoju nauki i oświaty. Działalność o takim charakterze nazywano „pracą organiczną”. „Organicznicy” propagowali oświatę wśród ludu (czyli ubogich mieszkańców miast i wsi). Miało to służyć rozwinięciu świadomości narodowej w społeczeństwie polskim. Innym równie ważnym zadaniem było nauczanie wielkopolskich chłopów zasad nowoczesnego gospodarowania. Dążono do tego, aby Polacy zakładali własne firmy i zatrudniali innych. Jednym z najbardziej zasłużonych wielkopolskich „organiczników” był Karol Marcinkowski.

<p><i>W zależności od liczebności grupy i wewnętrznych ustaleń może powstać kilka komiksów lub jeden tworzony przez kilka grup.</i></p> <p><i>Ważne, aby uczniowie stworzyli komiks, przechodząc wszystkie etapy zawarte w instrukcji.</i></p>	<p>Wykonanie zadania wstępnego (<i>środowisko cyfrowe</i>)</p> <p>ZADANIE: Na podstawie zgromadzonych materiałów należy wykonać komiks ilustrujący życie Karola Marcinkowskiego.</p> <p>Krok 1. Odszukajcie informacje dotyczące Karola Marcinkowskiego (materiał pomocniczy nr 2 – dzieje Karola Marcinkowskiego). Zajrzyjcie do książek (Witold Jakóbczyk, Doktor Marcin: Jan Karol Marcinkowski 1800-1846; Adam Wrzosek, Karol Marcinkowski. T. 1 i 2; Karol Marcinkowski i jego czasy, red. Jacek Wiesiołowski; Małgorzata Końska, Adam Tytus Działyński, Karol Marcinkowski) oraz do Internetu.</p> <p>Krok 2. Na podstawie dostępnych źródeł wiedzy stwórzcie krótki komiks pt. „Dokonania Karola Marcinkowskiego”. Swoją pracę umieśćcie w środowisku cyfrowym (materiał pomocniczy nr 3 – schemat tworzenia komiksu).</p>
<p><i>W czasie poszukiwania śladów Marcinkowskiego warto wyprawić się kilka razy w teren. Należy zachęcać uczniów, aby wyszukiwali informacje o różnych miejscach z wielu źródeł.</i></p> <p><i>W poszukiwaniu miejsc dla nauczyciela pomocny może być materiał pomocniczy nr 5 – przykładowy zestaw miejsc związanych z Karolem Marcinkowskim.</i></p> <p><i>Notatki ze swoich poszukiwań uczniowie mogą tworzyć w postaci portfolio albo umieszczać zgromadzone materiały w środowisku cyfrowym.</i></p>	<p>ETAP 2: PRZETWARZANIE (<i>środowisko cyfrowe</i>)</p> <ul style="list-style-type: none"> — Prezentacje zadania wstępnego. — Wykonanie zadania w oparciu o przygotowane materiały umieszczone w środowisku cyfrowym (opracowania, dokumenty, zdjęcia) oraz spacer historyczny z wykorzystaniem warsztatowych umiejętności. <p>INSTRUKCJA DO ZADANIA DLA UCZNIÓW – „Ścieżkami Karola Marcinkowskiego”</p> <p>Krok 1. Odszukajcie miejsca związane z działalnością Karola Marcinkowskiego (budynki, ulice, tablice pamiątkowe, pomniki itp.). Wykonajcie ich dokumentację (zdjęcia). Dokonajcie analizy tych miejsc (materiał pomocniczy nr 4 – warsztat historyka – analiza budowli). Sporządźcie ich listę.</p> <p>Krok 2. Na podstawie dostępnych źródeł oraz wyników badań stwórzcie wirtualny spacer „Ścieżkami Karola Marcinkowskiego”, w trakcie którego zaprezentujecie miejsca związane z życiem i działalnością Karola Marcinkowskiego połączone z opowieścią o jego dokonaniach. Wirtualny spacer może być interaktywną mapą z fragmentami filmu, prezentacji itp.</p> <p>Krok 3. Zorganizujcie wycieczkę dla swoich rówieśników/rodziców/dziadków/ itp. „Ścieżkami Karola Marcinkowskiego”, gdzie będziecie pełnić rolę przewodników.</p>

CEL: uporządkowanie wiedzy (strukturyzacja, powiązania).

Uczniów można w czasie kalamburów podzielić na zespoły. Każdy zespół wybiera osobę, która będzie pracowała na jego rzecz. Ta osoba będzie pokazywała hasła zapisane na kartonikach, za prawidłową odpowiedź zespół zdobywa 1 p. Należy wyznaczyć grupom czas na udzielanie odpowiedzi.

Na zajęciach poprzedzających debatę, można krótko opowiedzieć o tym, jak będzie przebiegała debata i dać możliwość uczniom wybrania swoich ról i przygotowania się (w szczególności jest to ważne dla mówców). Należy zadbać, aby uczniowie w trakcie debaty, argumenty popierali konkretnymi faktami i wydarzeniami.

Dla poprawy skuteczności uczenia się, istotna jest autorefleksja uczniów dotycząca ich pracy. W czasie ewaluacji warto stymulować uczniów do analizowania i oceniania skuteczności swojej poznawczej aktywności.

Po wypełnieniu tarczy koła przez uczniów, warto zapytać ich, dlaczego oddali takie strzały.

ETAP 3: SYSTEMATYZACJA (zajęcia w klasie)**Rekapitulacja – kalambusy**

Uczniowie dzielą się na 2 zespoły i rywalizują ze sobą (materiał pomocniczy nr 6 – kalambusy – hasła).

Prezentacja zadań (może być to w trakcie spaceru historycznego lub prezentacji wirtualnego spaceru).

Uzupełnienie

Debata w stylu oksfordzkim – „Praca organiczna” pożyteczniejsza niż powstania narodowe? Można ją przeprowadzić w zmodyfikowanej formie zgodnie z materiałem pomocniczym nr 7 – debata w stylu oksfordzkim. Oto słowa Karola Marcinkowskiego: „Zaniechajmy liczyć na oręż, na zbrojne powstanie, na pomoc obcych mocarstw, natomiast liczymy na siebie samych, kształćmy się w wszystkich polach, pracujemy nie tylko w zawodach naukowych, ale także w handlu, przemyśle, rękodzielnictwie. Stwórzmy stan średni, usiłujmy podnieść się moralnie i ekonomicznie, a wtenczas z nami liczyć się będą”.

1. Przedstawienie ogólnych zasad debaty. Wyłonienie marszałka i dwóch zespołów (najlepiej, jeśli będą to ochotnicy) oraz przydzielenie im ról: obrońców tezy (praca organiczna pożyteczniejsza niż powstania) i ich przeciwników broniących założenia (powstania narodowe pożyteczniejsze niż „praca organiczna”). Rozdanie instrukcji zamieszczonych w materiale pomocniczym nr 7.
2. Przygotowanie się zespołów do debaty. W tym czasie z publicznością można przygotować przestrzeń, ustawiając ławki według wzoru zamieszczonego w materiale pomocniczym.
3. Marszałek przeprowadza wstępne głosowanie wśród publiczności. Trzej mówcy oraz sekretarze każdej ze stron zajmują swoje miejsca.
4. Debata (Powitanie marszałka. Wystąpienia rozpoczyna mówca grupy broniącej tezę. Mówcy przemawiają przemiennie. Przeprowadzenie drugiego głosowania przez Marszałka. Ogłoszenie wyników.)

ETAP 4: EWALUACJA (zajęcia)**Samoocena – Strzał do tarczy**

- Tarczę strzelniczą (materiał pomocniczy nr 8 – tarcza) umieszczamy w widocznym miejscu. Każdy uczestnik oddaje swoje strzały – najlepiej innym kolorem. Koło tarczy zostało podzielone na cztery ćwiartki, w których oceniamy: przydatność, czyli czego się nauczyłem (5 = zdecydowanie TAK, 4 = raczej TAK, 3 = nie wiem..., może, 2 = raczej NIE, 1 = zdecydowanie NIE); moje zaangażowanie; terminowe wykonywanie zadań oraz to, czy przyjdę następnym razem. Uczniowie mają 4 strzały.

Informacja zwrotna nauczyciela

- Nauczyciel omawia mocne i słabe strony realizowanych zadań. Wskazuje obszary, w których uczniowie powinni pracować nad dalszym rozwojem swoich kompetencji. Podkreśla znaczenie systematyczności, wytrwałości i sposobu pracy.

1 MATERIAŁ
POMOCNICZY

KARTY DO GRY HISTORYCZNEJ

1793 r.	1795 r.
1797 r.	1804 r.
1807 r.	1812 r.

1815 r.

1830 r.

1831 r.

1846 r.

1793 r.

1806 r.

1815 r.

1823 r.

1830 r.

1831 r.

1832 r.

1839 r.

1841 r.

1846 r.

1806 r.

1815 r.

1829 r.

1840 r.

1841 r.

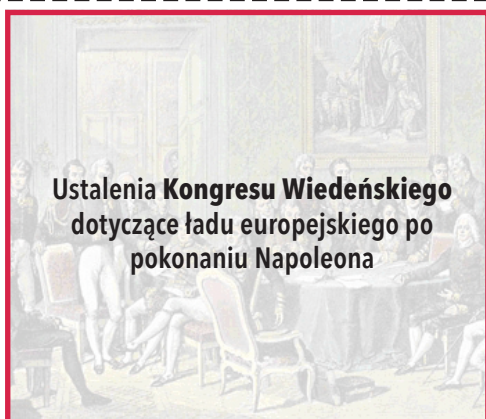
1843 r.

1845 r.

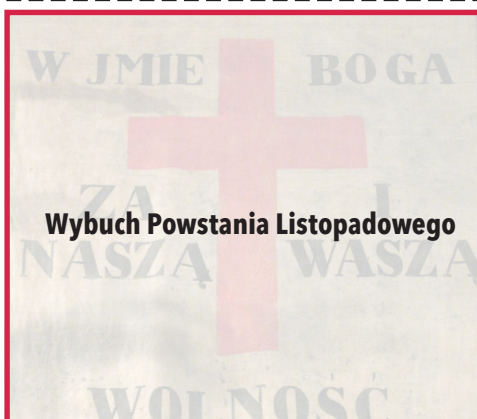
1846 r.

1841 r.

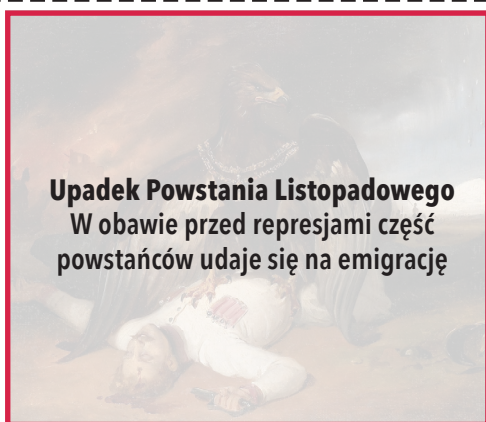
	
 <p>Drugi rozbiór Polski dokonany przez Rosję i Prusę, w jego wyniku Polska utraciła znaczną część terytorium</p>	 <p>Trzeci rozbiór Polski dokonany przez Rosję, Austrię i Prusę. W jego wyniku upada państwo polskie. Dla Polaków rozpoczyna się ponad 100-letni czas zaborów</p>
 <p>Powstanie Legionów Polskich we Włoszech, na których czele stanął gen. Jan Henryk Dąbrowski. Celem formacji była w przyszłości walka o niepodległość Polski</p>	 <p>Koronacja Napoleona Bonaparte na cesarza Francuzów</p>
 <p>Pokój w Tylży między Francją i Rosją. Na jego mocy z ziem, które Prusacy objęli w wyniku II i III rozbiór Polski utworzono Księstwo Warszawskie</p>	 <p>Nieudana wyprawa Napoleona na Rosję</p>

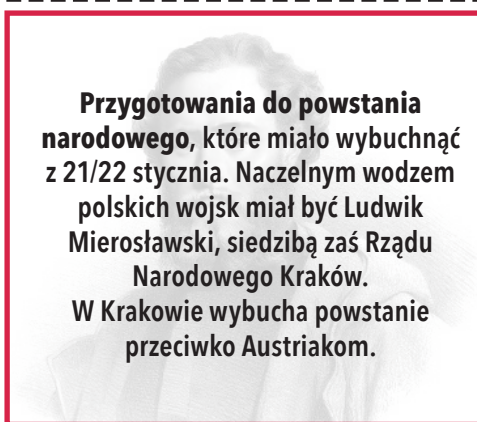
Ustalenia **Kongresu Wiedeńskiego** dotyczące ładu europejskiego po pokonaniu Napoleona

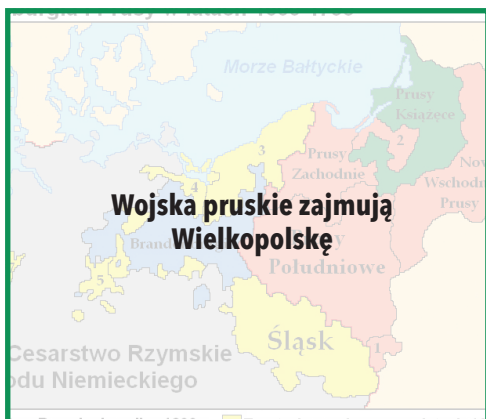
Wybuch **Powstania Listopadowego**

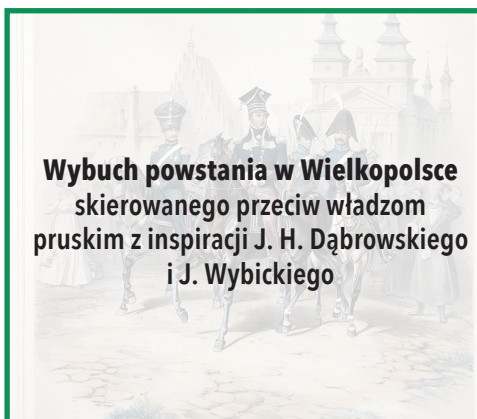
Upadek Powstania Listopadowego
W obawie przed represjami część powstańców udaje się na emigrację

Przygotowania do powstania narodowego, które miało wybuchnąć z 21/22 stycznia. Naczelnym wodzem polskich wojsk miał być Ludwik Mierosławski, siedzibą zaś Rządu Narodowego Kraków. W Krakowie wybucha powstanie przeciwko Austriakom.

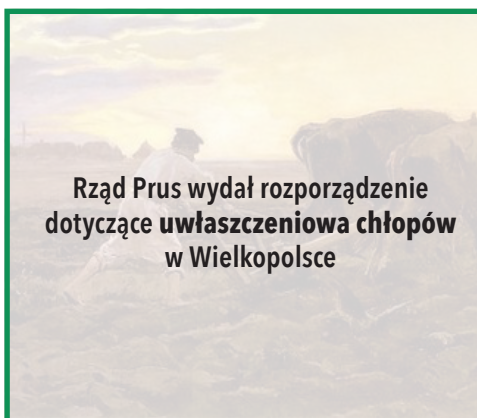
Wojska pruskie zajmują Wielkopolskę

Wybuch powstania w Wielkopolsce skierowanego przeciw władzom pruskim z inspiracji J. H. Dąbrowskiego i J. Wybickiego

Na mocy postanowień Kongresu Wiedeńskiego Wielkopolska zostaje podzielona między Prusy (część zachodnia i północna z Poznaniem, Gnieznem, Leszmem, wchodząca w skład utworzonego **Wielkiego Księstwa Poznańskiego**) i Rosję (część wschodnia z Kaliszem, wchodząca w skład Królestwa Polskiego)

Rząd Prus wydał rozporządzenie dotyczące **uwłaszczeniowa chłopów** w Wielkopolsce

Wielkopolscy ochotnicy udają się, do wsparcia powstania listopadowego.

Powstały 2 szwadrony jazdy jako załączek pułku jazdy poznańskiej. Formacja ta wyruszyła do walki w lutym 1831 r. łącznie z Wielkopolski w powstaniu wzięło udział ok. 3100 osób; w większości ziemian, rzemieślników, chłopów i służby dworskiej

Oddziały polskie na Litwie w tym grupa Wielkopolan pod dowództwem gen. D. Chłapowskiego po serii niepowodzeń przekracza granicę pruską i składa broń

W urzędach w Wielkopolsce zaczyna obowiązywać j. niemiecki

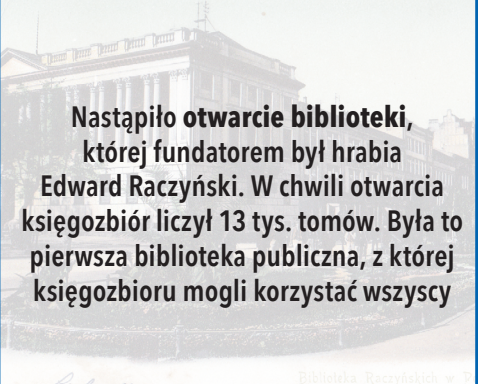
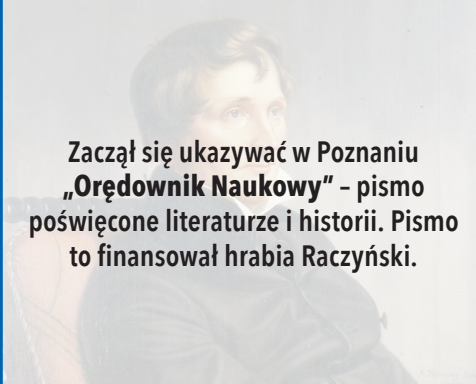
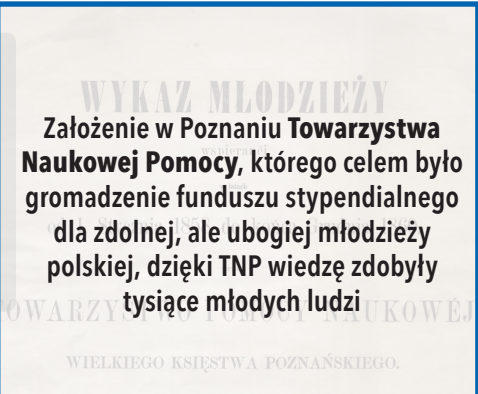
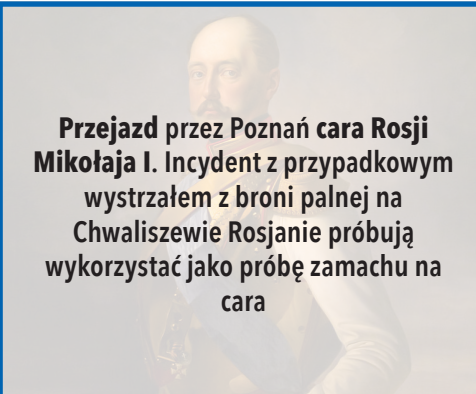
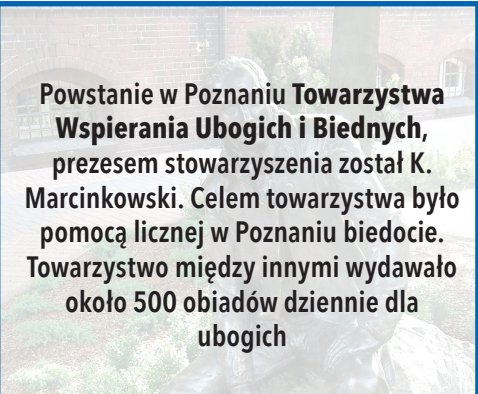
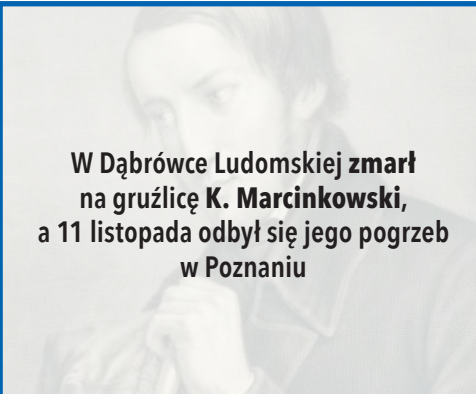
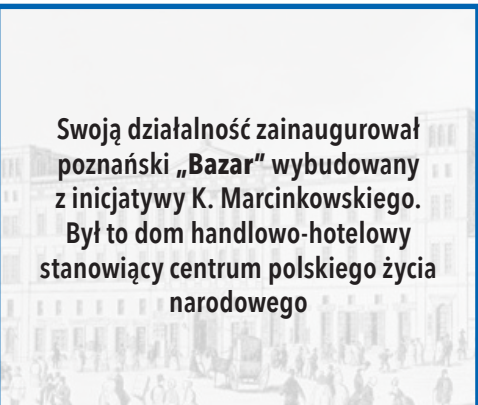
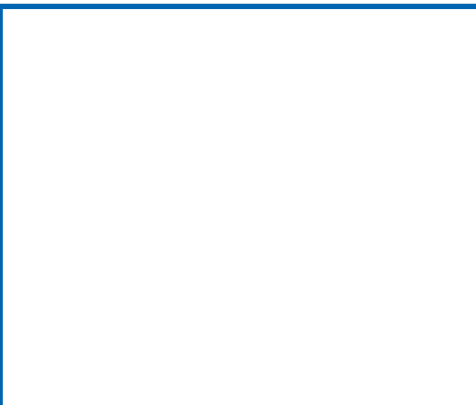
Powstaje w Poznaniu tajna organizacja skupiająca młodych ziemian i mieszczan, ideowo związana z emigracyjnym Towarzystwem Demokratycznym Polskim, mająca przygotować grunt pod przyszłe powstanie. Na czele tej grupy stał Karol Libelt

Powstanie Związku Plebejuszy, posiadającego sieć kół w Wielkopolsce, Śląsku i na Pomorzu Gdańskim. Na jego czele stał księgarz i wydawca Walenty Stefański

Władze pruskie poinformowane o planowanym na 21 stycznia 1846 r. wybuchu powstania dokonały masowych aresztowań

Do Poznania wkroczyła armia francuska, a wraz z nią żołnierze gen. J. H. Dąbrowskiego. 27 listopada przybył do Poznania, Napoleon Bonaparte, który zamieszkał w byłym Kolegium Jezuickim, przez 2 tygodnie mieściła się tutaj kwatera główna cesarza

Wkroczenie do Poznania wojsk pruskich, a 8 czerwca odbyła się smutna dla Polaków uroczystość, zdjęcie orła polskiego z frontonu ratusza

 <p>Nastąpiło otwarcie biblioteki, której fundatorem był hrabia Edward Raczyński. W chwili otwarcia księgozbiór liczył 13 tys. tomów. Była to pierwsza biblioteka publiczna, z której księgozbioru mogli korzystać wszyscy</p>	 <p>Zaczął się ukazywać w Poznaniu „Orełdownik Naukowy” – pismo poświęcone literaturze i historii. Pismo to finansował hrabia Raczyński.</p>
 <p>Założenie w Poznaniu Towarzystwa Naukowej Pomocy, którego celem było gromadzenie funduszu stypendialnego dla zdolnej, ale ubogiej młodzieży polskiej, dzięki TNP wiedzę zdobyły tysiące młodych ludzi</p>	 <p>Przejazd przez Poznań cara Rosji Mikołaja I. Incydent z przypadkowym wystrzałem z broni palnej na Chwaliszewie Rosjanie próbują wykorzystać jako próbę zamachu na cara</p>
 <p>Powstanie w Poznaniu Towarzystwa Wspierania Ubogich i Biednych, prezesem stowarzyszenia został K. Marcinkowski. Celem towarzystwa było pomocą licznej w Poznaniu biedocie. Towarzystwo między innymi wydawało około 500 obiadów dziennie dla ubogich</p>	 <p>W Dąbrówce Ludomskiej zmarł na gruźlicę K. Marcinkowski, a 11 listopada odbył się jego pogrzeb w Poznaniu</p>
 <p>Swoją działalność zainaugurował poznański „Bazar” wybudowany z inicjatywy K. Marcinkowskiego. Był to dom handlowo-hotelowy stanowiący centrum polskiego życia narodowego</p>	

W KARTACH WYKORZYSTANO ZDJĘCIA Z:

https://pl.wikipedia.org/wiki/II_rozbi%C3%B3r_Polski#/media/Plik:Second_Partition_of_Poland_1793.PNG
<https://epodreczniki.pl/a/upadek-rzeczypospolitej-obojska-narodow/DbVINcjoX> (przewinąć stronę do mapy rozbiory Polski)
<http://wlpolske.pl/index.php?etap=10&i=1242&nomenu=1&oe> (należy odszukać mapę „Legiony Polskie we Włoszech w latach 1797-1799”)
https://pl.wikipedia.org/wiki/Napoleon_Bonaparte#/media/Plik:Jacques-Louis_David_-_The_Emperor_Napoleon_in_His_Study_at_the_Tuileries_-_Google_Art_Project.jpg
https://pl.wikipedia.org/wiki/Ksi%C4%99stwo_Warszawskie#/media/Plik:Duchy_of_Warsaw_1809-1815.PNG
[https://pl.wikipedia.org/wiki/Inwazja_na_Rosj%C4%99_\(1812\)#/media/Plik:French_invasion_of_Russia_collage.jpg](https://pl.wikipedia.org/wiki/Inwazja_na_Rosj%C4%99_(1812)#/media/Plik:French_invasion_of_Russia_collage.jpg)
<https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/a/a5/CongressVienna.jpg>
https://pl.wikipedia.org/wiki/Powstanie_listopadowe#/media/Plik:Za_wolno%C5%9B%C4%87_nasz%C4%85_i_wasz%C4%85_1831.PNG
https://pl.wikipedia.org/wiki/Powstanie_listopadowe#/media/Plik:Polish_Prometheus_1831.PNG
https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/e/ef/Ludwik_Mieros%C5%82awski.PNG
https://pl.wikipedia.org/wiki/Kr%C3%B3lestwo_Prus#/media/Plik:Brandenburg-Prussia.jpg
https://pl.wikipedia.org/wiki/Powstanie_wielkopolskie_1806_roku#/media/Plik:AGAD_Jan_Henryk_D%C4%85browski.jpg
https://pl.wikipedia.org/wiki/Wielkie_Ksi%C4%99stwo_Pozna%C5%84skie#/media/Plik:Grand_Coat_of_Arms_of_Grand_Duchy_of_Pozna%C5%84.svg
<https://wolnemedi.net/panszczyzna-polska-stoi/>
https://pl.wikipedia.org/wiki/Powstanie_listopadowe#/media/Plik:Wojciech_Kossak_-_Olszynka_Grochowska.jpg
https://pl.wikipedia.org/wiki/Dezydery_Ch%C5%82apowski#/media/Plik:Dezydery_Ch%C5%82apowski.PNG
https://pl.wikipedia.org/wiki/Karol_Libelt#/media/Plik:Karol_Libelt.PNG
https://pl.wikipedia.org/wiki/Walenty_Stefa%C5%84ski#/media/Plik:Walenty_Stefanski.jpg
[https://pl.wikipedia.org/wiki/Proces_berli%C5%84ski_\(1847\)#/media/Plik:Der+polen-prozess+in+berlin.jpeg](https://pl.wikipedia.org/wiki/Proces_berli%C5%84ski_(1847)#/media/Plik:Der+polen-prozess+in+berlin.jpeg)
https://pl.wikipedia.org/wiki/Jan_Henryk_D%C4%85browski#/media/Plik:Jan_Henryk_D%C4%85browski_1.PNG
https://pl.wikipedia.org/wiki/Biblioteka_Raczy%C5%84skich_w_Poznaniu#/media/Plik:Biblioteka_Raczy%C5%84skich_1.jpg
[https://pl.wikipedia.org/wiki/Edward_Raczy%C5%84ski_\(starszy\)#/media/Plik:Edward_Raczy%C5%84ski.PNG](https://pl.wikipedia.org/wiki/Edward_Raczy%C5%84ski_(starszy)#/media/Plik:Edward_Raczy%C5%84ski.PNG)
http://www.wbc.poznan.pl/dlibra/applet?mimetype=image%2Fxdjvu&sec=false&handler=djvu_html5&content_url=%2FContent%2F187803%2Findex.djvu
https://pl.wikipedia.org/wiki/Miko%C5%82aj_I_Romanow#/media/Plik:%D0%A1%D0%B2%D0%B5%D1%80%D1%87%D0%BA%D0%BE%D0%B2_-__%D0%BF%D0%BE%D1%80%D1%82%D1%80%D0%B5%D1%82_%D0%9D%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%B0%D1%8F_l.jpg
https://pl.wikipedia.org/wiki/Karol_Marcinkowski#/media/Plik:Marcinkowski_Marcinek_Poznan.jpg
https://pl.wikipedia.org/wiki/Karol_Marcinkowski#/media/Plik:Karol_Marcinkowski_portret.JPG
<https://epoznan.pl/blogi-blog-19-4717>
<http://kultura.poznan.pl/mim/kultura/news/historia,c,8/bazar-spooleczna-idea-zycia-towarzyskiego,48765.html>
https://d-pt.ppstatic.pl/kadry/k/r/1/d2/35/58231518584d4_o.jpg?1486176310

MATERIAŁ POMOCNICZY

DZIEJE KAROLA MARCINKOWSKIEGO

(opracowanie na podstawie: M. Koska, *Działyński. Marcinkowski*, Warszawa 2003)

164

LATA NAUKI

23 czerwca 1800 r. Agnieszka, żona Józefa Marcinkowskiego urodziła syna, Jana Chrzyciela Karola Marcinkowskiego. Józef, pochodzenia chłopskiego, był szewcem, woźnicą, piwowarem, a także karczmarzem. Rodzina z 6 dzieci mieszkała na jednym z nowych przedmieść – wzgórzu św. Wojciecha. Edukację mały Karol zaczął w szkole reformackiej. W 1808 r. został przyjęty do najwyższej, 3 klasy szkoły przy Głównym Seminarium Nauczycielskim. Kolejnym etapem edukacji była szkoła departamentowa (późniejsze gimnazjum św. Marii Magdaleny). W 1812 r. zmarł Józef Marcinkowski, a ciężar utrzymania rodziny spadł na matkę, która po śmierci męża prowadziła karczmę. Latem szkolnym Karola towarzyszyły ważne wydarzenia historyczne: upadek Napoleona i kongres wiedeński, na którym podjęto decyzję o utworzeniu Wielkiego Księstwa Poznańskiego. Na urząd namiestnika królewskiego powołano ks. Antoniego Radziwiłła (pośredniczył on między szlachtą a królem i rządem pruskim). Karol jako zdolny uczeń stał się korepetytorem w domu namiestnika. W 1817 r. Marcinkowski, po osiągnięciu wysokich wyników w nauce, wzorowo zdał maturę i rozpoczął studia medyczne w Berlinie. Utrzymywał się z korepetycji i z sumy zapisanej mu przez wielkopolskiego ziemianina Eustachego Grabskiego. Na uniwersytecie zetknął się z tajnymi organizacjami, m.in. z powstałym w 1819 r. tajnym związkiem „Polonia” (hasło przewodnie „Wolność i ojczyzna”). Karol był jednym z najaktywniejszych jego członków oraz przez pewien czas mu przewodniczył. Celem związku było zachęcenie młodzieży do kształcenia się i doskonalenia moralnego, a przez nie dążenia do odrodzenia ojczyzny. Pod koniec 3 roku studiów rozchorował się, co znaczyło tyle, że w wieku 20 lat miał początki gruźlicy. Gdy Marcinkowski ukończył studia i zdał egzamin lekarski, policja pruska wpadła na trop „Polonii”, w marcu 1822 r. został aresztowany, a w lipcu skazany na 6 miesięcy w gdańskiej twierdzy Wisłoujście. W więzieniu pogorszył się jego stan zdrowia, mimo to uczył się do egzaminu państwowego upoważniającego do wykonania zawodu lekarza. Jesienią 1823 r. zdał egzamin praktyczny i uzyskał uprawnienia lekarskie. Z dyplomem chirurga i akusзера powrócił do rodzinnego Poznania.

PIERWSZE LATA PRAKTYKI MEDYCZNEJ

Po powrocie do Poznania w 1823 r. Karol Marcinkowski początkowo zamieszkał w rodzinnym domu na wzgórzu św. Wojciecha. Następnie przeprowadził się do mieszkania w domu aptekarza Kolskiego przy Starym Rynku 75 (Apteka „Pod Żłotym Lwem”). Otworzył tam gabinet. Rano przyjmował ubogich chorych, po czym praktykował jako wolontariusz w szpitalu Sióstr Miłosierdzia przy pl. Bernardyńskim, a popołudniu, a często i nocą, odwiedzał pacjentów po dworach szlacheckich wokół Poznania. Na potrzeby szpitala, w którym był wolontariuszem, przekazał drugą część zapisanej mu w testamencie przez E. Grabskiego sumy ponad 1000 talarów. W 1826 r. został powołany do odbycia służby wojskowej jako chirurg w pułku pruskiej piechoty w Poznaniu. Utrzymywał się z honorariów za wizyty domowe u znamienitych Wielkopolan. Z tych dochodów niewielkie sumy przeznaczał na swoje utrzymanie, a z reszty dofinansowywał szpital i tzw. „zakład zupy rumfordzkiej” (zupa z kaszy, warzyw i mięsa), założony przy szpitalu i zajmujący się dożywianiem ubogich. Zaraził się tyfusem. Po kilku tygodniach choroby jego stan się poprawił, miał więcej szczęścia niż jeden z jego przyjaciół, który zmarł. Jako naczelny

lekarz Marcinkowski zapoczątkował w szpitalu sióstr cotygodniowe konsylia nad trudniejszymi lub ciekawymi przypadkami medycznymi. Z powodzeniem walczył z epidemią tyfusu, swoje metody zwalczania choroby opisał w jednym z niemieckich czasopism medycznych. Cieszył się coraz większym uznaniem Poznaniaków. Latem 1830 r. jego sympatycy, na licytacji pamiątek po zmarłym arcybiskupie, zakupili dla niego pierścień z szafirem.

UDZIAŁ W POWSTANIU LISTOPADOWYM

Kiedy z końcem listopada 1830 r. dotarli do Poznania wieści o wybuchu w Warszawie powstania narodowego przeciwko Rosjanom, Marcinkowski potajemnie opuścił Poznań (8.12.1830), przekroczył granicę prusko-rosyjską koło Słupcy. Władze pruskie wydały zakaz udziału w powstaniu mieszkańcom Wielkiego Księstwa Poznańskiego, grożono im konfiskatą mienia i zakazem powrotu do Wielkopolski. 12 grudnia 1830 r. Karol dołączył do pułku jazdy poznańskiej w stopniu szeregowca – postanowił być zwykłym żołnierzem. Jednakże wybitny lekarz nie mógł mieć tak niskiej rangi, więc awansowano go do stopnia podporucznika – sprzeciwiał się temu. Brał udział 25 lutego 1831 r. w bitwie pod Grochowem, gdzie starły się główne siły polskie (40 tys.) z rosyjskimi (60 tys.). Najkrwawsze boje toczono w Olszynie Grochowskiej. Mimo wielu poległych i rannych bitwa nie przyniosła decydującego rozstrzygnięcia. Po tej bitwie, na życzenie żołnierzy, Marcinkowski otrzymał Order Virtuti Militari. W marcu 1831 r. dowództwo nakłoniło go, by przeniósł się do służby zdrowia, gdzie objął obowiązki lekarza głównego sztabu przy gen. J. Skrzyneckim. Na wieść o próbach powstania na Litwie postarał się o przydział do wyprawy z grupą Dezyderego Chłapowskiego. Po skutecznej walce z epidemią cholery, która szerzyła się wśród żołnierzy w Pułtusku, Marcinkowski awansował do stopnia kapitana. Na Litwie brał udział w walkach pod Wilnem i Plemborkiem. Poznański udział w powstaniu zakończył się niepowodzeniem, a Marcinkowski wraz z oddziałem Chłapowskiego, po złożeniu broni, znalazł się w Kłajpedzie w obozie internowanych. W tym czasie w Kłajpedzie wybuchła epidemia cholery, z którą Karol dzielnie walczył (m.in. lecząc dotkniętych chorobą w rodzinie bogatego kupca Massona). Spisał się na tyle wspaniale, że dostał list dziękczynny od władz Kłajpedy. Z obawy przed represjami Marcinkowski wybrał emigrację. Wsparty finansowo przez gen. Chłapowskiego i kupca Massona ruszył w rejs do Anglii. Po 7 tygodniach żeglugi, w grudniu 1831 r. Karol wylądował w Szkocji, gdzie zatrzymał się w Montrose w domu ojca kupca Massona. Przystąpił do nauki języka angielskiego (poświęcał na to 11 godzin, w tym 2 godziny na czytanie gazet, 6 na życie towarzyskie, czyli konwersacje). Na emigracji zapoznał się z postępami w medycynie, najnowszymi metodami zwalczania cholery i podjął praktykę lekarską. Współdziałał z ks. Czartoryskim na rzecz rozwoju Towarzystwa Literackiego Przyjaciół Polski. W sierpniu 1832 r. przybył do Paryża, by poznać tutejsze placówki medyczne i sposoby leczenia. Wykorzystał pobyt na praktykę lekarską oraz specjalistyczne studia, poznał nowe metody rozpoznawania chorób serca i płuc przez osłuchiwanie. Napisał w tym czasie kilka rozpraw medycznych w języku francuskim. Poglądy swoje wyłożył w dysertacji nagrodzonej medalem przez Francuską Akademię Nauk. Od 1833 r. Marcinkowski podejmował starania związane z powrotem do Poznania. W 1834 r. został aresztowany w Berlinie pod zarzutem konspiracyjnej działalności w Paryżu. Po 5 miesiącach spędzonych w więzieniu zażądał procesu lub uwolnienia. Proces odbył się w styczniu 1835 r., sąd nie doszukał się żadnego przestępstwa. Karol opuścił więzienie z nakazem pozostania w Berlinie pod nadzorem policji. Czas ten spędził w jednej z berlińskich klinik, gdzie kształcił umiejętności chirurgiczne.

POWRÓT DO POZNANIA

Na wieść o chorobie siostry w 1835 r. rozpoczął starania o pozwolenie na podróż do Buku i Poznania. W Poznaniu stanął przed sądem za udział w powstaniu, został skazany na 9 miesięcy więzienia, konfiskatę majątku, degradację i 2-letnią przymusową służbę w wojsku pruskim jako niższy chirurg. Ludność i władze miasta zwróciły się do władz pruskich o ulaskawienie. W piśmie samorządu Poznania czytamy: „Cechuje go najszlachetniejsza bezinteresowność, nie zważa, czy go wołają do biedaka w najędzniejszej chacie, czy też do

pałacu bogacza. W godzinach porannych od 5 do 8 i popołudniowych, od 1 do 4 może każdy ubogi przyjść do niego". Uzyskano częściowe złagodzenie wyroku. Karę więzienia skrócono z 9 miesięcy do 3. Marcinkowski odbył ją w 1837 r. W trakcie odbywania kary, we wrześniu, wybuchła w Poznaniu epidemia cholery, Marcinkowski został urlopowany z więzienia. Epidemia trwała aż do listopada. Najwięcej ofiar spowodowała w ubogiej dzielnicy Chwaliszewo. Niezwykłym poświęceniem wykazał się doktor Karol Marcinkowski, który prawie całe dni i noce spędzał z chorymi. Wobec silnej presji Wielkopolan Fryderyk Wilhelm III anulował Marcinkowskiemu resztę wyroku. Od tego czasu Karol poświęcił się pracy lekarskiej i społecznej. Skupił wokół siebie grupę młodych lekarzy, z którymi omawiał trudne i ciekawe przypadki. Karol opiekował się też bratankami Ignacym i Feliksem Marcinkowskimi, sierotami po zmarłym w 1836 r. bracie Janie i siostrzeńcem Franciszkiem Werczyńskim.

DZIAŁACZ SPOŁECZNY

Karol Marcinkowski w związku ze swoją medyczną praktyką odwiedzał wielkopolskie dwory, gdzie spotykał się z ziemiaństwem i arystokracją. Z licznych rozmów z nimi jednoznacznie wynikało, iż trzeba konsolidacji sił do walki z gospodarczą przewagą Prusaków. Każdego roku w Poznaniu odbywały się targi świętojańskie, na które zjeżdżało ziemiaństwo biorące w nich udział. Potrzebne więc było miejsce, w którym goście mogliby się spotkać, gdzie możliwe byłoby zacieśnianie więzów między ziemianami a mieszczanami. Powstanie ulicy Nowej (Paderewskiego) łączącej Rynek z placem Wilhelmowskim (Wolności) stworzyło nowe możliwości zabudowy. 24 czerwca 1838 r. z inicjatywy Karola Marcinkowskiego, w gronie 17 osób, zawiązano Spółkę Akcyjną Bazar dla pozyskania odpowiednich środków na budowę gmachu hotelowo-handlowego, wyłoniono komitet organizacyjny na czele z Marcinkowskim, którego zadaniem było znalezienie chętnych udziałowców. W krótkim czasie zebrano 68 deklaracji nabycia udziałów na sumę 41 tys. talarów. Po rocznych przygotowaniach, we wrześniu 1839 r., wmurowano kamień węgielny pod budynek. Na pierwszym zgromadzeniu członków spółki dyrekcję Bazaru powierzono Marcinkowskiemu i ustalono zasady obliczania, a także wypłacania dywidend z zysków. Tymczasem Karol znalazł się w niekomfortowej sytuacji, musiał odpierać liczne ataki, gdyż obawiano się konkurencji Bazaru. Zarzucano mu karierowiczostwo, spadła na niego odpowiedzialność za niepowodzenie budowlane – w trakcie odbioru stanu surowego Bazaru w 1841 r. odkryto wiele usterek na wskutek wadliwie wykonanej pracy i użycia gorszych materiałów. Usterki usuwano przez kolejne miesiące. W grudniu 1841 r. Bazar oddano do użytku. Mieściło się w nim 19 sklepów i zakładów rzemieślniczych (pierwsi byli kupcy handlujący zbożem i bawełną), restauracja, kawiarnia, winiarnia, sala balowa oraz część hotelowa z 70 pokojami ogrzewanymi przez kaloryfery i wyposażonymi w łazienki (nowość tamtych czasów). Przez wiele lat, zgodnie z zamysłem, Bazar pozostawał ośrodkiem popierania rodzimego przemysłu, handlu i rolnictwa, szerzenia oświaty, kształtowania opinii publicznej, miejscem życia towarzyskiego. Kłopoty z „Bazarem” nadszarpaneły słabe zdrowie Karola. W czasie wielotygodniowej kuracji w sanatoriach prowadził liczną korespondencję dotyczącą również spraw „Bazaru”. Doktor Karol dążył, by spółka, uzyskując dochody, przeznaczala je na cele społeczne. Zwrócił się z apelem do udziałowców o rezygnację z pobierania dywidend i przekazania ich na potrzeby ogółu. Na apel odpowiedziało pozytywnie 70% akcjonariuszy. Budynek Bazaru budowany kosztownie, wymagał ciągłych remontów, a aktywna konkurencja sprawiła, iż zyski Bazaru nie były imponujące. Od 1843 r. w placówce zaczęło działać kasyno polskie, które urządzało bale i wieczory towarzysko-rozrywkowe, koncerty, wieczory literackie i odczyty naukowe. Do kasyna należeli: ziemianie o demokratycznym nastawieniu, byli powstańcy listopadowi oraz kupcy, rzemieślnicy, lekarze, adwokaci i księgarze.

19 kwietnia 1841 r. w mieszkaniu Karola przy ulicy Podgórznej założono Towarzystwo Naukowej Pomocy, którego celem było gromadzenie funduszu stypendialnego dla zdolnej, ale ubogiej młodzieży. Na czele Towarzystwa stanął sam Marcinkowski, a organizacja swoją siedzibę miała w Bazarze. Twórcom organizacji zależało na szerszej współpracy z ziemiaństwem, zapewniającym finansowanie przedsięwzięć, oraz duchownymi

i nauczycielami jako znającymi środowisko uczniowskie. Do Towarzystwa przystąpił arcybiskup Dunin, wszyscy lekarze, a także urzędnicy Ziemstwa Kredytowego. Członkowie Towarzystwa zobowiązywali się opłacać składki przez co najmniej 5 lat. Do 1844 r. pod opieką Towarzystwa znalazło się blisko 300 stypendystów. Dzięki TNP wiedzę zdobyły tysiące młodych ludzi. Jego działalność została przerwana dopiero w 1939 r.

W 1841 r. w wyborach do Rady Miejskiej Karol Marcinkowski został wybrany na radnego jako jedyny z Polaków (prawo wyborcze wiązało się ze statusem majątkowym, trzeba było zadeklarować wymaganą prawem kwotę podatku, aby uzyskać prawo wyborcze do Rady Miejskiej). W roku 1843 Karola Marcinkowskiego wybrano na zastępcę przewodniczącego Rady Miejskiej. W 1844 r. liczba radnych Polaków wzrosła do 8. Marcinkowski pracował przy wydawaniu *Dziennika Urzędowego Miejskiego*, w komisji kontroli rachunków i kasy miejskiej oraz w komisji do spraw ubogich. Wraz z Teofilem Mateckim opracował projekt petycji rady do sejmu prowincjonalnego, w której była mowa o zniesieniu statusu majątkowego przy wyborach, zamianie procedury wyboru deputowanych do sejmku, jawności obrad sejmowych, podawaniu nazwisk wszystkich występujących deputowanych, a także o wolności słowa i założeniu w Poznaniu uniwersytetu. Sejm prowincjonalny odrzucił te wnioski. Jako radny Marcinkowski aktywnie działał na rzecz rozwiązania problemu opieki medycznej ubogich. Przy pomocy przyjaciół zorganizował ochotniczą służbę medyczną. Poznań podzielono na 12 rewirów. Marcinkowski przydzielił sobie rewir obejmujący Zagórze, Ostrów Tumski, Ostrówek, a potem dodatkowo Zawady i Śródkę (opiekował się 180 biednymi rodzinami). Ochotnicza służba medyczna została włączona w struktury, założonego 15 listopada 1845 r. w Poznaniu, Towarzystwa Wspierania Ubogich i Biednych, którego prezesem został Marcinkowski. Celem towarzystwa było przyjęcie z pomocą licznej w Poznaniu biedocie. Do organizacji przystąpili także: rzymskokatolicki metropolita poznański, superintendent kościoła ewangelickiego oraz nadrabbin Poznania. Towarzystwo między innymi wydawało około 500 obiadów dziennie dla ubogich. W pierwszym półroczu wydano ich 47 tys. Niestety towarzystwo po śmierci Marcinkowskiego zaczęło podupadać i zostało rozwiązane w 1850 r.

OSTATNI ROK ŻYCIA

Od 1839 r. istniała w Poznaniu tajna organizacja skupiająca młodych ziemian i mieszczan, ideowo związana z emigracyjnym Towarzystwem Demokratycznym, mająca przygotować grunt pod przyszłe powstanie. Na czele tej grupy stał bliski współpracownik doktora, Karol Libelt. W 1842 r. powstał Związek Plebejuszy, gdzie myśl o powstaniu była bardzo żywa. Związek posiadał sieć kół w Wielkopolsce, na Śląsku i Pomorzu Gdańskim. Na jego czele stał protegowany Marcinkowskiego, księgarz i wydawca, Walenty Stefański. Władze pruskie poinformowane o rewolucyjnych planach, w 1846 r. dokonały masowych aresztowań. Marcinkowski nie popierał idei wzniesienia powstania. Jego postawa doprowadziła do tego, iż zarzucano mu brak zrozumienia dla ducha czasów. Lutowe aresztowania wstrząsnęły Marcinkowskim i przyczyniły się do pogorszenia jego stanu zdrowia. Doszły do tego zmartwienia związane z działalnością społeczną: coraz niższe kwoty wpływające na konto Towarzystwa Naukowej Pomocy, niechęć udziałowców Bazaru do rezygnacji z dywidend, udaremnienie przez Prusaków otwarcia w Poznaniu szkoły rolniczej i polskiego teatru. Do tego spotkały go jeszcze niepowodzenia zawodowe (śmierć kilku pacjentów). W sierpniu 1846 roku Marcinkowski poczuł się tak źle, że przyjaciele wywieźli go do Dąbrówki Ludomskiej, do posiadłości przyjaciela Wiktora Łakomickiego, gdzie 7 listopada 1846 roku w, umiera na gruźlicę.. Życzył sobie, aby go pochowano we wsi Parkowo, w celu zapobiegnięcia wszelkim manifestacjom i pogrzebowej pompie. Pragnął, aby go pogrzebano tak, jak zmarłych ze szpitala miejskiego, w zgrzebnej koszuli i prostej trumnie. Nie wypełniono jego woli, 11 listopada odbył się pogrzeb, z Dąbrówki wyruszył kondukt żałobny do Poznania. W pogrzebie wzięli udział duchowni 3 wyznań oraz rzesze Wielkopolan. Trumnę nieśli na zmianę chłopci, mieszczenie i szlachta. Za trumną zmarłego szła dziewczynka niosąca na poduszce, przykryty wieńcem z dębu, order *Virtuti Militari* – świadectwo mężnej postawy zmarłego w powstaniu listopadowym. Obecnie szczątki Marcinkowskiego znajdują się w kościele św. Wojciecha w Poznaniu. Pierwotnie

jego ciało pochowano na cmentarzu świętomarcińskim (obecnie Park Karola Marcinkowskiego). W 1910 r., na skutek likwidacji cmentarza i budowy mostu kolejowego, szczątki Marcinkowskiego przeniesiono w metalowej trumnie do nowego murowanego grobu. W 1923 r. odbył się 3 pogrzeb Marcinkowskiego, jego szczątki złożono w sarkofagu – w kościele św. Wojciecha – w nowo powstałej krypcie zasłużonych. Mimo, że Marcinkowski nie doczekał się wyzwolenia Polski, jego ciało spoczęło w jednym miejscu z Józefem Wybickim, który był twórcą pieśni Legionów Polskich we Włoszech, będącej obecnie hymnem naszego państwa.

3

MATERIAŁ
POMOCNICZY

SCHEMAT TWORZENIA KOMIKSU

ETAPY PRACY – TWORZENIE KOMIKSU	ETAP 1. KONCEPCYJNO-PRZYGOTOWAWCZY	NOTATKI UCZNIĄ
	<p>KROK 1. Pomysł na temat</p> <ul style="list-style-type: none"> – wyszukaj informacje i fakty odnoszące się do tematu komiksu; – zastanów się, co chcesz przedstawić? Jakie opowieści? Informacje? Jakie miejsca? – w jaki sposób połączyć je w spójną fabułę? <p>KROK 2. Napisz scenariusz, czyli projekt komiksu</p> <ul style="list-style-type: none"> – scenariusz musi zawierać: liczbę kadrów, na których rozegra się opowieść; plan zdarzeń (wraz z kulminacyjnymi momentami, zwrotem akcji), wszystkich bohaterów, ich kolejne czynności, ewentualne dialogi (należy je dopracować, od nich zależy atrakcyjność komiksu) lub komentarze narratora; – zestaw projektów numerowanych kadrów – (w jaki najlepszy sposób przedstawić scenę, przy użyciu jakich środków rysownik osiągnie najlepszy efekt); – historię, kadrowanie i dialogi można zapisać w formie szkicu komiksu (rysowanego) lub w postaci tekstu (podobnego do tekstu sztuki teatralnej). <p>KROK 3. Projekt bohatera</p> <ul style="list-style-type: none"> – powinien zawierać wygląd (twarz, ubiór), należy zadbać, aby był charakterystyczny (by ułatwić jego identyfikację widzowi). 	
	ETAP 2. WYKONANIE ANIMACJI	NOTATKI UCZNIĄ
<p>KROK 4. Rysowanie poszczególnych kadrów</p> <ul style="list-style-type: none"> – rozplanuj poszczególne kadry; – wykonaj szkice poszczególnych kadrów (najlepiej miękkim ołówkiem, bo nie zostawia śladów przy poprawkach); – wykonaj napisy; – nadaj ostateczny charakter poszczególnym kadrom (cienkopisy, kredki/pisaki, możesz do tła wykorzystać akwarele). 		

**MATERIAŁ
POMOCNICZY**
WARSZTAT HISTORYKA – ANALIZA BUDOWLI

170

ETAPY PRACY – ANALIZA BUDOWLI	ETAP 1. OPISYWANIE	NOTATKI UCZNIĄ
	KROK 1. Opis budowli <ul style="list-style-type: none"> – możliwie jak najdokładniej opisz budowlę. Zwróć uwagę na szczegóły, rozmiar, materiał budowlany; – wynotuj charakterystyczne, widoczne elementy budowli; – wykonaj zdjęcia obiektu. 	
	ETAP 2. BADANIE	NOTATKI UCZNIĄ
	KROK 2. Zbierz informacje i ustal kontekst historyczny <ul style="list-style-type: none"> – jeżeli chcesz dobrze poznać interesujący Cię obiekt, zbierz możliwie jak najwięcej informacji na jego temat (wykorzystaj dostępne źródła informacji także Internet); – do czego służyła budowla? Jakie ważne wydarzenia miały tu miejsce? Kiedy? KROK 3. Sprawdź znaczenie rozmiarów, kształtów poszczególnych elementów architektonicznych, które istniały w czasie II wojny światowej. KROK 4. Określ ewentualne znaczenie symboli.	
	ETAP 3. INTERPRETACJA	NOTATKI UCZNIĄ
	KROK 5. Wyjaśnij <ul style="list-style-type: none"> – w jaki sposób budowla miała oddziaływać na odbiorców; – jaką funkcję pełnił ten obiekt dla mieszkańców kiedyś, a jaką teraz; – kiedy obiekt ten miał najważniejsze znaczenie; – z jakimi wydarzeniami łączy się ta budowla. 	

5 MATERIAŁ POMOCNICZY

ZESTAW MIEJSC ZWIĄZANYCH Z KAROLEM MARCINKOWSKIM

(opracowany na podstawie: Ewa Kłodzińska, *Śladami Karola Marcinkowskiego*, Poznań 2007)

POZNAŃ

Wzgórze św. Wojciecha

Tutaj wraz z rodziną spędził dzieciństwo Karol. W kościele św. Wojciecha 5 lipca 1800 r. Karol Marcinkowski został ochrzczony, tam też spoczywają jego szczątki, w sarkofagu z czerwonego granitu, w krypcie zasłużonych, w której znajdują się również groby wielu wybitnych Polaków (między innymi Józefa Wybickiego). Na ogradzającym kościół murze umieszczono pamiątkowe tablice poświęcone słynnym Wielkopolanom.

Aleje Marcinkowskiego

Po włączeniu Poznania do Prus, zmieniono urbanistyczny układ miasta, rozebrano średniowieczne mury, aby przekształcić Poznań w miasto-ogród. W jego zachodniej części, na wzór Berlina, wytyczono szeroką aleję (dł. 600 m, szer. 30-40 m), na cześć króla nazwaną Wilhelmską. Eleganckie zwieńczenie alei stanowił reprezentacyjny plac Wilhelmski (obecnie Wolności) znajdujący się na dawnej Muszej Górcie. W latach 1807-1815 ulicę przemianowano na cześć Napoleona, a po upadku cesarza powrócono do starej nazwy. Po odzyskaniu niepodległości w 1919 r. nazwano ją imieniem Karola Marcinkowskiego. Na zbiegu z ul. 23 Lutego znajduje się odsłonięty w 2005 r. pomnik Marcinkowskiego.

Bazar – róg ul. Paderewskiego i Al. Marcinkowskiego

Wybudowany i otworzony z inicjatywy Marcinkowskiego. Oddany do użytku w 1841 r., na parterze posiadał lokale handlowe – pierwszy lokal zajął Feliks Gliszczyński handlujący zbożem oraz Marcei Kamiński sprzedający towary bawełniane (byli to dawni podopieczni Marcinkowskiego, którym umożliwił ukończenie szkoły handlowej w Gdańsku). Kolejne lokale zajęli A. Doliński- krawiec, W. Stefański – drukarz i księgarz, L. Masłowski – zegarmistrz, G. Jankowski – handlujący tabaką i tytoniem. Od 1846 miał tutaj swój sklep H. Cegielski sprzedający materiały żelazne. Na pierwszym piętrze mieściła się restauracja, sala bilardowa, pokoje do gier oraz część pokoi hotelowych. Drugie piętro zajmował hotel.

Stary Rynek 75 – apteka „Pod Złotym Lwem”

W czasach Marcinkowskiego działało w Poznaniu tylko 5 aptek, jedną przy Starym Ryнку prowadził Polak, Augustyn Kolski. Na parterze kamienicy pod nr. 75 znajdowała się apteka, a na piętrze w skromnych 2 pokojach zamieszkał w październiku 1823 r. Karol Marcinkowski.

ul. Podgórna 6 – mieszkanie Marcinkowskiego

Tutaj stał dom zbudowany na zlecenie Albertyny Kolskiej, wdowy po zaprzyjaźnionym z Marcinkowskim aptekarzu, Augustynie Kolskim. Prawdopodobnie Karol zamieszkał tu zaraz po powrocie z emigracji i był tu jego ostatni, poznański adres. 19 kwietnia 1841 r. w mieszkaniu Karola Marcinkowskiego założono Towarzystwo Naukowej

Pomocy, którego celem było gromadzenie funduszu stypendialnego dla zdolnej, ale ubogiej młodzieży. Dzięki TNP wiedzę zdobyły tysiące młodych ludzi. Działalność towarzystwa została przerwana dopiero w 1939 r.

Ratusz

Ratusz był ważnym miejscem działań Marcinkowskiego, gdyż w 1841 r. został wybrany do Rady Miejskiej. 25 czerwca 1845 r. na posiedzeniu rady Karol wygłosił przemówienie w języku niemieckim, w którym domagał się m.in. prawnego równouprawnienia obywateli trzech narodowości mieszkających w Poznaniu oraz przestrzegania demokratycznej formy rządów. Posiedzenia Rady Miejskiej odbywały się w Izbie Królewskiej, w której od XVIII w. mieściła się galeria portretów królów polskich.

172

Szkoła Departamentowa św. Marii Magdaleny – Gołębia 8

Rodzice zachęceni dobrymi ocenami, jakie uzyskiwał Karol Marcinkowski, posłali go w 1810 r. do szkoły departamentowej mieszczącej się na ul. Gołębiej. Owo 6-klasowe gimnazjum stało na wysokim poziomie, dominowała łacina, uczono greki, nauczano języka polskiego, niemieckiego i francuskiego. Szkoła miała polski charakter. Marcinkowski należał do prymusów. W roku 1858 Gimnazjum św. Marii Magdaleny zostało przeniesione do nowego budynku przy pl. Bernardyńskim.

Szpital Przemienienia Pańskiego – ul. Długa 1/2

Wszystko wskazuje na to, że Poznań był kolebką szpitalnictwa polskiego. Szpital przy ul. Długiej działa nieprzerwanie od roku 1823, kiedy nastąpiło jego otwarcie. Powstał z inicjatywy społecznej. Na czele komitetu założycielskiego stanął prałat Dunin, a honorowy patronat objęła księżna Ludwika, żona Antoniego Radziwiłła. Placówkę wybudowano dzięki ofiarności Polaków. Na potrzeby szpitala kwotę 20 tys. talarów przeznaczył hrabia Edward Raczyński. Do pomocy lekarzom księżna sprowadziła z Warszawy 8 siostr wincentek, stąd wzięła się pierwotna nazwa szpitala – Zakład Sióstr Szarytek. W 1828 r. swoją pierwszą etatową pracę podjął tu Marcinkowski, zostając ordynatorem oddziału chirurgicznego. Równocześnie utworzył pierwszą na ziemiach polskich przychodnię przyszpitalną, przeznaczając na jej utrzymanie swoją roczną pensję. W szpitalu tym Karol pracował już wcześniej jako wolontariusz.

Park Karola Marcinkowskiego

Park powstał w miejscu cmentarza świętomarcińskiego, gdzie pierwotnie był pochowany Karol Marcinkowski. Powierzchnię cmentarza stopniowo uszczuplano, aż zlikwidowano go ostatecznie w czasie II wojny światowej.

WĄSOWO

Pałac w Wąsowie

Tutaj znajdowała się siedziba Szczanieckich, w której około 1820 r. korepetytorem Stanisława i Konstantego był Karol Marcinkowski. Uratował też Emilię Szczaniecką, kiedy chorowała na tyfus.

TURWIA

Turwia – siedziba Dezyderygo Chłapowskiego

Marcinkowski w trakcie powstania listopadowego służył w oddziale Chłapowskiego, który był jego protektorem. Dał mu listy polecające, gdy Karol udawał się na emigrację w 1831 r. Po powrocie do Poznania utrzymywał przyjazne relacje z Dezyderym Chłapowskim.

DĄBRÓWKA LUDOMSKA

Pałac w Dąbrowce Ludomskiej

Tutaj w dworze mieszkał przyjaciel Marcinkowskiego Wiktor Łakomicki. Ten dwór był dla Karola miejscem odpoczynku i dochodzenia do sił w trakcie zmagania się z gruźlicą i innymi chorobami. Tutaj też przybył w lipcu 1846, osłabiony tak mocno, iż sam nie był w stanie jeździć konno, trzeba było go tu przywieźć. Zmarł w dworze 7 listopada 1846 r. na rękach swojego przyjaciela.

**MATERIAŁ
POMOCNICZY**
KALAMBURY – HASŁA

1795	1830	1831
1815	1807	1846
1797	1812	1831
BAZAR	BIBLIOTEKA	SZPITAL
ORGANICZNICZY	POWSTANIE LISTOPADOWE	BITWA GROCHOWSKA
ORDER VIRTUTI MILITARI	D. CHŁAPOWSKI	J. H. DĄBROWSKI
J. WYBICKI	RADZIWIŁŁ	K. LIBELT
K. MARCINKOWSKI	E. RACZYŃSKI	TOWARZYSTWO NAUKOWEJ POMOCY
WIELKA EMIGRACJA	TOWARZYSTWO WSPIERANIA UBOGICH I BIEDNYCH	RADA MIEJSKA
KASYNO	WZGÓRZE ŚW. WOJCIECHA	RATUSZ
L. MIEROSŁAWSKI	ARESZTOWANIA	WODOCIĄG
ZWIĄZEK PLEBEJUSZY	TOWARZYSTWO DEMOKRATYCZNE	POWSTANIE KRAKOWSKIE
ZIEMIANIE	MIESZCZANIE	CHŁOPI

7 MATERIAŁ POMOCNICZY

DEBATA W STYLU OKSFORDZKIM

„PRACA ORGANICZNA” POŻYTECZNIEJSZA NIŻ POWSTANIA NARODOWE?

ZASADY OGÓLNE:

1. W debacie biorą udział **dwa** 4-osobowe zespoły, które zajmują przeciwstawne stanowisko w dyskutowanej sprawie. Każdy zespół składa się z 3 mówców i sekretarza. Debatę prowadzi Marszałek.
2. Jako pierwszy zabiera głos mówca broniący tezy („*praca organiczna*” *pożyteczniejsza niż powstania*), potem do głosu dochodzi mówca przeciwnej strony broniący tezy (*powstania narodowe* *pożyteczniejsze niż „praca organiczna”*). Każdy mówca ma 2 minuty na wystąpienie. Obowiązuje zasada zabierania głosu na przemian.
3. Każde wystąpienie mówcy musi rozpoczynać się od krótkiej inwokacji skierowanej do Marszałka, strony przeciwnej i publiczności: „Panie Marszałku, Szanowni Oponenti, Wspaniała Publiczności”.
4. Przed debatą Marszałek przeprowadza pierwsze głosowanie wśród publiczności. Ukoronowaniem debaty jest drugie głosowanie.

175

ZADANIE GRUPY (4-OSOBOWEJ)

1. Wypiszcie argumenty **za** i **przeciw** tezie – burza mózgów: wypisujemy wszystko, co Wam przyjdzie do głowy, nie oceniacie tego, nie analizujecie, im więcej tym lepiej (5 minut).
2. Przeanalizujcie argumenty i dopiszcie do nich konkretne fakty. Zróbcie hierarchię argumentów – podzielcie na 3 kategorie ważności (10 minut).
3. Wybierzcie mówcę, który będzie przemawiał jako **pierwszy** – jego zadaniem będzie zdefiniowanie tezy (objaśnienie znaczenia terminów) oraz podanie najważniejszych argumentów.
4. Wybierzcie mówcę, który będzie przemawiał jako **drugi** i poda nowe argumenty rozszerzające stanowisko strony – przede wszystkim będzie miał za zadanie podważyć argumenty oponentów.
5. Wybierzcie mówcę, który będzie przemawiał jako **trzeci** i przede wszystkim podsumuje całą argumentację swojej strony – może ewentualnie podać dodatkowe argumenty.
6. Wybierzcie Sekretarza, którego zadaniem będzie przestrzeganie czasu wystąpienia i poinformowanie mówcę, kiedy do końca zostanie 30 s, przekazując tę informację na kartce.

ROLA MARSZAŁKA

Twoja rola polega na prowadzeniu debaty i dbaniu o jej poziom oraz kulturę słowa. Możesz przerwać mówcy wystąpienie, jeżeli przekroczy czas lub swoim zachowaniem złamie obowiązujące zasady. Możesz zwracać uwagę publiczności, gdyby ktoś przeszkadzał (najlepiej nie w trakcie wystąpienia). Do Twoich zadań należy:

1. Zapisanie na tablicy tematu debaty – „Praca organiczna” **pożyteczniejsza niż powstania narodowe?**
2. Przeprowadzenie pierwszego głosowania z pomocą Sekretarzy (osoby, które uznają, że „praca organiczna” była pożyteczniejsza piszą literkę **T**, a Ci, którzy uważają, że nie – literkę **N**).

3. Rozpoczęcie debaty słowami: dzisiaj zebraliśmy się, aby w trakcie debaty na temat „Praca organiczna” **pożyteczniejsza niż powstania narodowe?** poznać argumenty **za** i **przeciw**.
4. Przeprowadzenie debaty: zaprosz pierwszego mówcę z grupy broniącej tytułowej tezy, następnie pierwszego mówcę z grupy przeciwnej, potem zaprosz drugiego mówcę z grupy broniącej tezy, a po nim drugiego mówcę z grupy przeciwnej, po czym zaprosz trzeciego mówcę z grupy broniącej tezy, a potem trzeciego mówcę z grupy przeciwnej.
5. Na koniec zamknij debaty i zarządzanie 2 głosowania wśród publiczności (na kartkach w innym kolorze).
6. Podanie wyników pierwszego i drugiego głosowania. Pogratulowanie zwycięzcom debaty.

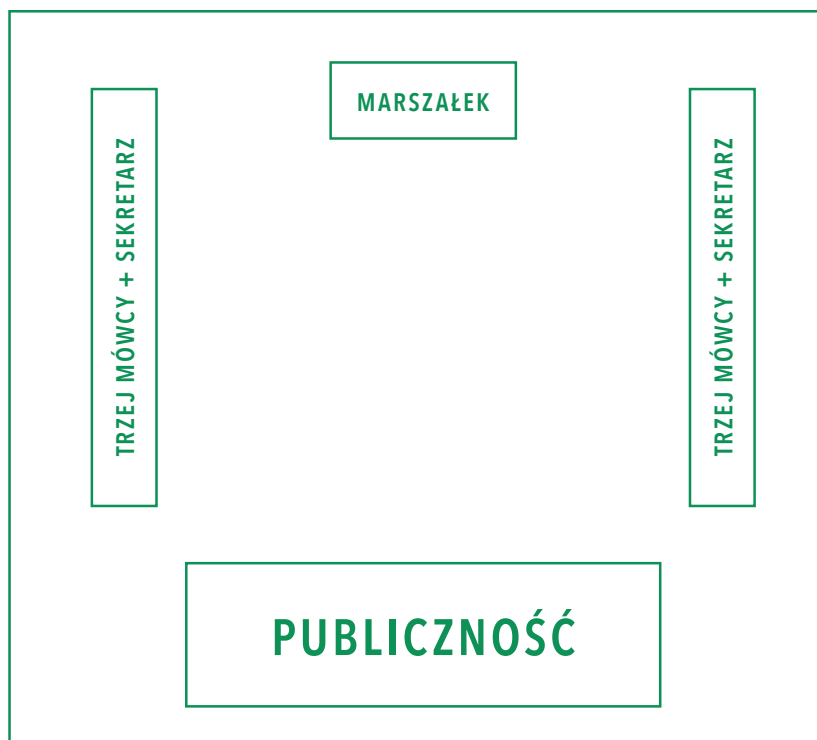
176

ROLA SEKRETARZA

Twoja rola polega na przestrzeganiu czasu i informowaniu mówcy, kiedy do końca jego wystąpienia zostanie 30 s, przekazując tę informację na kartce. Do Twoich zadań należy:

1. Pomoc w przeprowadzeniu pierwszego głosowania (rozdajesz kartki do głosowania i zbierasz głosy).
2. Informowanie mówców z Twojego zespołu, że do końca ich wystąpienia zostało 30 s.
3. Na koniec pomoc w przeprowadzeniu 2 głosowania wśród publiczności (na kartkach w innym kolorze).

SCHEMAT ROZMIESZCZENIA UCZESTNIKÓW DEBATY

LISTA OSÓB BIORĄCYCH AKTYWNY UDZIAŁ W DEBACIE

ZESPÓŁ BRONIĄCY „PRACY ORGANICZNEJ”			
Mówca 1.	Mówca 2.	Mówca 3.	Sekretarz
ZESPÓŁ OSKARŻAJĄCYCH „PRACĘ ORGANICZNĄ”			
Mówca 1.	Mówca 2.	Mówca 3.	Sekretarz

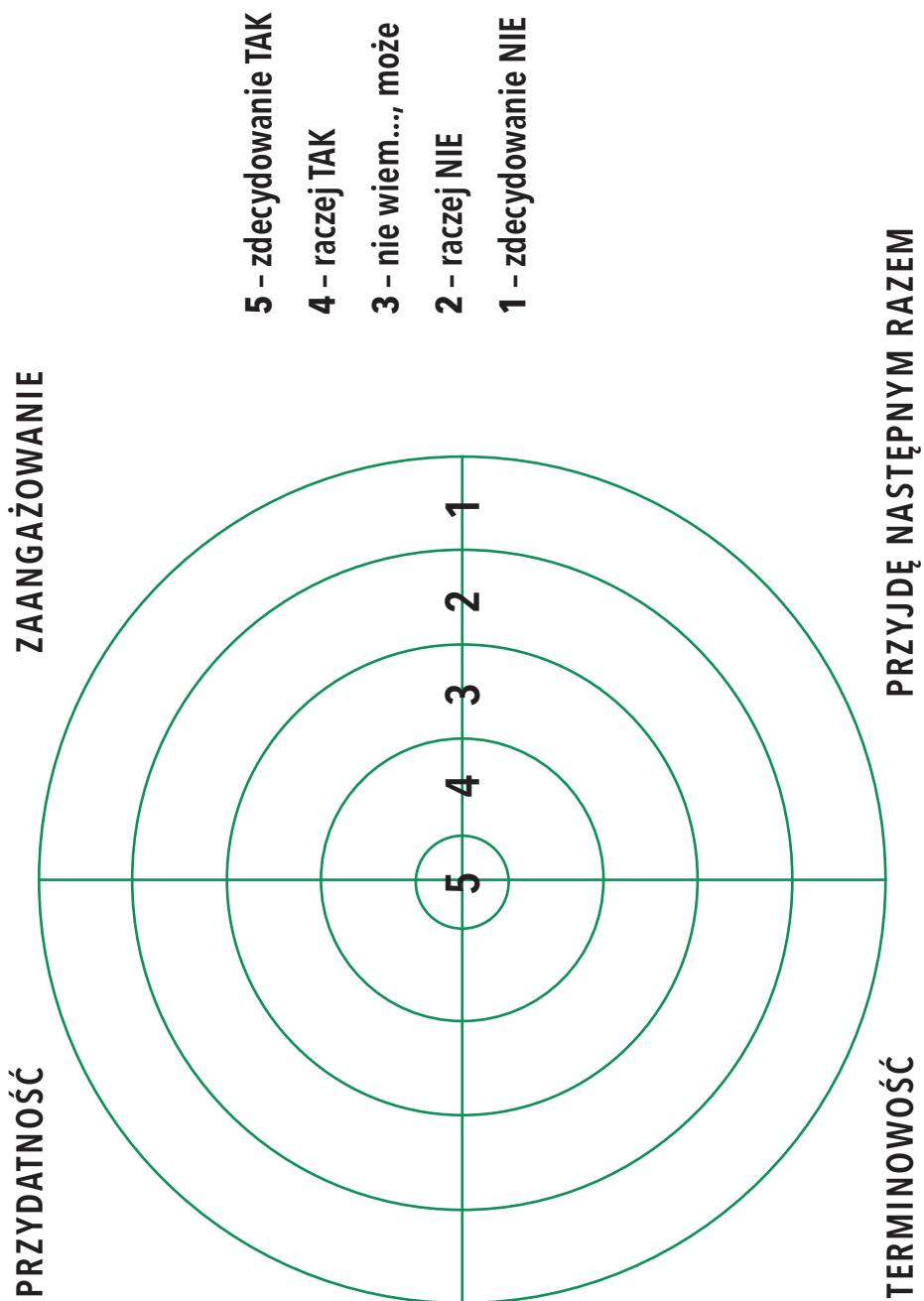
MARSZAŁEK

MATERIAŁ
POMOCNICZY

TARCZA

178

ZAJĘCIA OPARTE NA STRATEGII KSZTAŁCENIA WYPRZEDZAJĄCEGO

SCENARIUSZ NR 8

WOJNA JAKO PRZESTRZEŃ GWAŁTOWNYCH ZMIAN

179

WPROWADZENIE: Naszą teraźniejszość stworzyły burzliwe wydarzenia z przeszłości, to one miały znaczący wpływ na losy ludzi, państw i kontynentów. Takim przełomowym wydarzeniem była w Europie niewątpliwie II wojna światowa. Teatr wojennych wydarzeń zdeterminował dzieje nie tylko poszczególnych jednostek, ale również całych społeczności. Powojenny układ sił między mocarstwami podzielił świat na dwie zantagonizowane, odmienne strefy. Nadszedł czas na odszukanie we współczesnym krajobrazie kulturowym śladów wojny i zmian, jakie ze sobą przyniosła, przede wszystkim w wymiarze małych lokalnych społeczności.

CELE:

- wyszukanie informacji i poznanie przebiegu II wojny światowej w ujęciu regionalnym;
- stworzenie lokalnego kalendarium II wojny światowej;
- rozwijanie umiejętności identyfikowania i „odczytywania” w krajobrazie kulturowym miejsc związanych z przebiegiem II wojny światowej;
- opracowanie „mapy zmian”, jakie spowodowała II wojna światowa w odniesieniu do najbliższej okolicy.

MATERIAŁY:

- komputer z dostępem do Internetu,
- aparat fotograficzny lub kamera,
- materiały pomocnicze (archiwalne zdjęcia, warsztat pracy historyka – analiza fotografii itp.),
- dane statystyczne,
- materiały źródłowe – tekst, kronika filmowa, zdjęcia.

CZAS: (realizacja pierwszego etapu aktywacji) – 1-3 godziny;

- działania realizujące drugi etap – przetwarzanie (środowisko cyfrowe) – 3-4 tygodnie;
- działania realizujące drugi etap – przetwarzanie (środowisko cyfrowe) – 4-6 tygodnie;
- zajęcia w klasie (realizacja trzeciego etapu systematyzacji) – 2-3 godziny lekcyjne;
- ewaluacja (zajęcia w klasie) – 1 godzina.

PRZEBIEG ZAJĘĆ

CEL: wzbudzenie zaciekawienia, zmotywowanie do pogłębiania wiedzy dzięki własnej aktywności, aktywizacja posiadanej wiedzy, wyzwianie emocji.

ETAP 1: AKTYWACJA (działania w klasie i środowisku cyfrowym)

Na czym polega „czytanie krajobrazu kulturowego” oraz strategia kształcenia wyprzedzającego (wyjaśnienie: jak będziemy pracować? w jaki sposób i w jakim celu?)

- Przypomnienie pojęcia krajobrazu kulturowego i założeń kompleksowego jego odczytywania oraz etapów strategii nauczania wyprzedzającego (podkreślenie roli aktywności ucznia w poszukiwaniu i zdobywaniu wiedzy). Materiał pomocniczy nr 1 – czytanie krajobrazu kulturowego – schemat; materiał pomocniczy nr 2 – strategia kształcenia wyprzedzającego – schemat.

Cel modułu.

Celem zajęć jest rozpoznanie zmian, jakie nastąpiły w naszej miejscowości (regionie) na skutek działań związanych z II wojną światową. Ruszymy śladami wspomnień o wydarzeniach z lat 1939-1945, uporządkujemy je chronologicznie w postaci kalendarium. Następnie zajmiemy się odszukiwaniem związanych z nimi miejsc. Zidentyfikujemy zmiany, jakie dokonały się w wyniku wojny w naszej okolicy.

Film animowany pt. „Niezwyciężeni – historia Polski” najlepiej wyświetlić do 3 min i 28 s. Jest on dostępny m.in. na: <https://www.youtube.com/watch?v=M7MS-G4Q-4as>.

Pokaz na zasadzie stop-klatki w naturalny sposób stymuluje uczniów do wykorzystania już posiadanej wiedzy z zakresu II wojny światowej i może ujawnić również obszary ich niewiedzy. Co stanowi dla nauczyciela wskazówkę, w jakim kierunku zmotywować uczniów do samodzielnego zdobywania wiedzy.

Przy pracy ze zdjęciami warto zwrócić uczniom uwagę na wskazówki i detale, jakie ułatwiają identyfikację osób i miejsc. Odczytywanie informacji z fotografii wymaga skupienia uwagi na wszystkich detalach i szczegółach. Konieczne jest również wyjaśnienie, w jakim celu została wykonana owa fotografia.

Wprowadzenie do tematu – (praca z fotografią)

1. Pokaz animacji – aby wywołać temat II wojny światowej, można obejrzeć z uczniami animowany film pt. „Niezwyciężeni – historia Polski” (najlepiej bez dźwięku, zatrzymując stop-klatki, aby uczniowie sami rozpoznawali pokazane w nim wydarzenia).
2. Praca z archiwalnymi fotografiami. Następnie rozkładamy zdjęcia – można wykonać laminaty (materiał pomocniczy nr 3 – zdjęcia archiwalne). Uczniowie indywidualnie lub w grupach wybierają zdjęcie i zaczynają z nim pracę zgodnie z instrukcją (materiał pomocniczy nr 4 – warsztat historyka – analiza fotografii). Każda z grup prezentuje pozostałym uczniom swoje zdjęcie i je omawia. Od nauczyciela zależy poziom trudności tego zadania, można rozdać same fotografie lub zdjęcia z podpisanymi tytułami. Nauczyciel koryguje ewentualne błędy i uzupełnia informacje na podstawie poniższych wiadomości.

Więcej informacji o egzekucji w Kórniku można znaleźć w artykule: <http://www.wbc.poznan.pl/Content/378446/469657.pdf>.
Dodatkowe informacje na temat tajnych fotografii M. Golusińskiej można znaleźć na stronie Instytutu Zachodniego: <http://www.iz.poznan.pl/archiwum/2017/12/19/lista-wynagrodzen-katow-niemieckich-nr-11-2016-2/>.

Więcej informacji na temat wysiedleń ludności polskiej w czasie II wojny światowej można odnaleźć w publikacji dostępnej w PDF: <https://pamiec.pl/download/49/68617/Wysiedlenia.pdf>.

Fot. 1. Egzekucja Polaków przez Einsatzkommando 11 pod dowództwem Heinza Graefe w Kórniku 20 października 1939 r.

W Wielkopolsce w dniach 20-23 października 1939 r. odbyły się pierwsze masowe, publiczne egzekucje dokonane w ramach Operacji Tannenberg (niem. Unternehmen Tannenberg). Miejscami eksterminacji, które pochłonęły łącznie 275 ofiar, były: Śrem, Książ Wielkopolski, Kórnik, Mosina, Środa Wielkopolska, Kostrzyn, Gostyń, Poniec, Krobia, Kościan, Śmigiel, Leszno, Osieczna oraz Włoszakowice. Mordowano przede wszystkim działaczy politycznych, społecznych, powstańców wielkopolskich i śląskich, nauczycieli, duchownych, ludzi kultury i nauki. 20 października 1939 r. w godzinach rannych z Einsatzgruppe VI z Poznania przybył do Kórnika trzyosobowy zespół Policynego Sądu Doraźnego, który zajął jedną z sal szkoły powszechnej w Kórniku. Tam też doprowadzono 14 Polaków z grupy 20 przetrzymywanych dotąd w areszcie policyjnym w ratuszu, oraz, aresztowanego rano w swoim mieszkaniu, Teofila Wolniewicza. Tam kolejno byli przesłuchiwani przez „sąd”, w skład którego wchodziło kilku mężczyzn w czarnych mundurach. Przy przesłuchaniu obecny był ówczesny niemiecki burmistrz Kórnika Oskar Mayer, który według świadków służył za tłumacza i potwierdzał wiarygodność wypowiedzi aresztowanych. Z reguły pytano tylko o dane personalne. Żadnego postępowania dowodowego nie przeprowadzono. Wszyscy zostali skazani na karę śmierci. Po przesłuchaniach, które trwały około jednej godziny, czternastu wyżej wymienionych aresztowanych, poza Teofilem Wolniewiczem, przeprowadzono pod eskortą w pobliże ratusza. Miejsce kaźni – ściana aresztu policyjnego w ratuszu – było przygotowane już od rana. (Źródło: <http://www.kornik.info/egzekucja-obywateli-ziemi-kornickiej-20-pazdziernika-1939-roku/>)

Fot. 2. Produkcja tabliczek z niemieckimi nazwami ulic, 1939 r.

Władze okupacyjne decydują, że do 27 września 1939 r. z budynków w Poznaniu mają zniknąć wszelkie napisy w języku polskim. Nadburmistrz Poznania Scheffler pogania niemieckich właścicieli sklepów, by wywieszali w widocznym miejscu napis: „Deutsches Geschäft” (sklep niemiecki). Polaków pozbawiono praw obywatelskich, nakazano kłaniać się Niemcom na ulicach i ustępować im pierwszeństwa. Za nieposłuszeństwo karano biciem i więzieniem. Zakazano wszelkiej polskiej działalności sportowej i kulturalnej, zlikwidowano polskie szkolnictwo. Językiem urzędowym stał się niemiecki. (komentarz opracowany na podstawie: R. Śniegocki, A. Zielińska, *Wczoraj i dziś*. Podręcznik do historii dla VIII klasy szkoły podstawowej, Warszawa 2018.)

Fot. 3. Fort VII, Poznań.

W październiku 1939 r. naziści utworzyli w Forcie VII pierwszy na ziemiach polskich obóz koncentracyjny. Obóz w Forcie VII był największym w Wielkopolsce ośrodkiem eksterminacji polskich elit. W początkowym okresie istnienia obozu koncentracyjnego w Forcie VII kierowano do niego przede wszystkim osoby, które władze niemieckie uznawały za przeciwników politycznych lub wrogów Niemiec i Niemców. W pierwszej kolejności rozprawiono się z inteligencją wielkopolską, jako możliwym zarzewiem przyszłego buntu, oraz z powstańcami wielkopolskimi i śląskimi uznawanymi za zdrajców niemieckiego państwa. Grupy te aresztowano na podstawie przygotowanych jeszcze przed wybuchem wojny list proskrypcyjnych, zaś same aresztowania traktowano jako element tzw. Intelligenzaktion – „operacji politycznego oczyszczania terenu”. Wraz z powstaniem i rozwojem na terenie Poznania i Wielkopolski struktur cywilnych i wojskowych Polskiego Państwa Podziemnego, coraz większą grupę więźniów stanowili przedstawiciele różnych tajnych organizacji, których działania były wymierzone przeciwko III Rzeszy. Fort VII był pierwszym obozem, w którym niemieccy oprawcy użyli gazu do masowego mordowania ludności cywilnej. (Źródło: <http://www.wmn.poznan.pl/odwiedz-nas/muzeum-martyrologii-wielkopolan-fort-vii/>)

Fot. 4. Wysiedlenie Polaków z Kraju Warty, 1939 r.

Po zajęciu Wielkopolski przez Niemców, jesienią rozpoczyna się akcja wysiedlania Polaków na tereny Generalnego Gubernatorstwa. W Poznaniu pierwsze wysiedlenia ludności polskiej policja rozpoczęła 22 października 1939 r., następnie akcja „dzikich wysiedleń” rozszerzyła się na mieszkańców innym miast. Pierwszymi ofiarami byli przede wszystkim kupcy i przedsiębiorcy, którym bez odszkodowań odbierano majątki. W listopadzie 1939 r. powstaje „specjalny sztab do wysiedlania Polaków i Żydów”, który zaczął realizować plan wysiedleń, w wyniku których do końca 1939 r. wysłano do GG ok. 80 transportów – ogółem 87 883 osób. Do końca 1940 r. wysiedlenia objęły już ponad 250 000 osób. W 1941 r. nasiloną politykę wysiedlania Żydów z Kraju Warty do dowolnego z blisko 200 gett utworzonych na terenie GG. Z samego Poznania przesiedlono do GG ok. 70 000 osób. Setki tysięcy przede wszystkim młodych ludzi, wysiedlono jako robotników przymusowych w głąb Rzeszy. Na miejsce Polaków i Żydów napływały grupy Niemców ze Wschodu, z terenów zajętych przez ZSRR. W 1939 r. w wyniku 87 rejsów przesiedlono ponad 60 000 Niemców z krajów bałtyckich, z których większość trafiła do Kraju Warty. Dalszymi grupami byli Niemcy z Wołynia – ponad 50 000, z Galicji – ponad 50 000, z Podlasia – prawie 10 000. Zgodnie z porozumieniem z ZSRR, rozpoczęto w 1940 r. politykę „repatriacji” dziesiątek tysięcy Niemców z Besarabii, Bukowiny i innych części Rumunii. (źródło m.in. M. Wardzińska, Wysiedlenia ludności polskiej z okupowanych ziem polskich włączonych do III Rzeszy w latach 1939–1945, Warszawa 2017.)

Fot. 5. Druga rocznica istnienia Kraju Warty, październik 1941 r.

Dla upamiętnienia wejścia w życie 26 października 1939 r. dekretu Adolfa Hitlera o wcieleniu części ziem Rzeczypospolitej Polskiej do Wielkoniemieckiej Rzeszy i utworzenia Kraju Warty jako jednej z niemieckich prowincji, ustanowiono Dzień Wolności. Z tej okazji urządzono wojskową paradę w celu zademonstrowania niemieckości Poznania. Według oficjalnych danych z 1943 r. Poznań zamieszkiwało 327 026 osób z czego 239 972 (73,4%) stanowili Polacy, a 85 370 (26,1%) stanowili Niemcy i 1684 (0,5%) osoby innej narodowości. Mimo, iż nazistowska propaganda przedstawiała Poznań jako niemieckie miasto, fakty wyglądały inaczej. (źródło: L. Adamczewski, *Zmierzc bogów w Posen. Sensacje z Kraju Warty*, wyd. Replika 2011.)

Fot. 6. Transport aresztowanych na stację kolejową.

Grupa ponad 30 mężczyzn w towarzystwie uzbrojonych policjantów idzie w nieznanym kierunku. Wszyscy mężczyźni są ciepło ubrani, mają na sobie płaszcze oraz są obładowani bagażami. Kolumna podążająca środkiem szerokiej brukowanej ulicy wzbudza zainteresowanie przechodniów. Niektórzy z nich się zatrzymują, jak np. młoda dziewczyna przy witrynie sklepu mięsnego Paula Hoffmanna. Mężczyźni spoglądają w jej stronę. Może jednak ich uwagę zwróciła osoba, która stoi w wejściu do sklepu? Za maszerującą kolumną widzimy parterowe budynki oraz wóz konny. Dostrzec też można kolejnych policjantów, idących bezpośrednio za konwojowanymi, wyróżniających się innym umundurowaniem. Górną część zdjęcia przecinają druty elektryczne lub telefoniczne. W prawym dolnym rogu fotografii znajduje się niewielka plama lub zaciemnienie. Niedbały podpis na drugiej stronie fotografii brzmi: „Transport mieszkańców Ostrzeszowa Wlkp. do ob. koncentracyjnego w dn. 5.V.1942. Zdjęcie wyk. przez Polkę ze strychu jednego z domów”. Sfotografowani mężczyźni zostali aresztowani 3 maja 1942 r. Dwa dni później przetransportowano ich na stację kolejową w Ostrzeszowie, skąd wywiezieni zostali do obozów koncentracyjnych, m.in. do Dachau. Przeżył tylko co trzeci z nich. Wśród maszerujących był również Woryma, który powrócił po wojnie do Ostrzeszowa. Autorką fotografii była Maria Golusińska, która przed wojną prowadziła w miasteczku własny zakład fotograficzny, skonfiskowany przez władze okupacyjne. Golusińska wykonała powyższe zdjęcia ze strychu jednego z budynków mieszkalnych, dlatego widać na nim dachy budynków. Plama na fot. 1 jest właśnie fragmentem zadaszania. Na uznanie zasługuje odwaga, jaką wykazała się Polka, ponieważ posiadanie aparatów fotograficznych i korzystanie z nich było surowo zabronione, a za złamanie zakazu groziło zesłanie do obozu koncentracyjnego. Golusińska wykonała potajemnie jeszcze inne fotografie. Większość klisz fotograficznych zaginęła jednak podczas wysiedlenia. Okupację przetrwały tylko nieliczne. (Źródło: <http://www.iz.poznan.pl/archiwum/2017/12/19/lista-wynagrodzen-katow-niemieckich-nr-11-2016-2/>)

	<p>Fot. 7. Jeńcy niemieccy na dzisiejszej ul. św. Marcina, 1945 r.</p> <p>23 lutego 1945 r. po miesięcznych walkach nastąpiło wyzwolenie Poznania przez wojska radzieckie, przy wsparciu ok. 2000 mieszkańców miasta. Zniszczone miasto było świadkiem wielu tragedii i okrucieństw. Zemsta Rosjan za zbrodnie hitlerowskie na sowieckiej ziemi dosięgła tu przede wszystkim bezbronnym jeńcom. Rannych dobijano lub zabijano, nierzadko wykorzystując do tego miotacze ognia. A tych spośród jeńców, którzy mogli chodzić, Rosjanie popędzili przez miasto. Wspomnienia niemieckiego podchorążego: „Gdy prowadzono nas przez Poznań, przeżyłem najgorsze chwile mojego życia. Leciały kamienie, bito nas, kopano, a Rosjanie strzelali do nas na chybił trafił. Doprowadzono nas do zamku. Pierwszy raz dostaliśmy coś do jedzenia na początku marca... Gdy mieli nas na początku marca przenieść na Gołęcin do lazaretu... Bardzo bałem się przeżyć to samo co 24 lutego. I muszę szczerze przyznać, że zostałem całkowicie zaskoczony. Poznaliśmy całkiem inne polskie społeczeństwo. Pamiętam jeszcze polską kobietę, mniej więcej 50-60-letnią, od której dostałem szklankę mleka, kiedy przechodziliśmy. Dała mi mleko, mimo że Rosjanie mogli ją pobić. Wiele było wtedy polskich kobiet, które dawały nam chleb czy cokolwiek do jedzenia” cyt. za: L. Adamczewski, Zmierch bogów w Posen. Sensacje z Kraju Warty, wyd. Replika 2011.</p>
<p><i>Ciekawość poznawczą uczniów można wzbudzić przez rozmaite pytania.</i></p>	<p>Wykonanie zadania wstępnego (środowisko cyfrowe)</p> <p>Praca z listą pytań. Warto zadać uczniom pytania:</p> <ul style="list-style-type: none"> — Kiedy naziści zajęli naszą okolicę? Jak tego dokonali? — Jakie i kiedy zmiany wprowadziła niemiecka administracja? — Czy w naszej miejscowości toczyły się walki? Kiedy? — Czy miały miejsce jakieś istotne wydarzenia w czasie okupacji? — Kto wyzwolił naszą miejscowość? W jaki sposób? Kiedy? — Czy są jakieś miejsca związane z II wojną światową, które przetrwały do dnia dzisiejszego? — Czy twoja rodzina żyła w tej miejscowości przed wojną? Jakie były wojenne losy twoich przodków?

Warto zadbać, aby uczniowie najpierw przeczytali różnorodne materiały, wybrali odpowiednie zdjęcia, rysunki lub inne artefakty. Należy zachęcić uczniów, aby zajrzeli np. do: miejscowego muzeum historycznego; kroniki miasta; albumów fotograficznych najstarszych ludzi w lokalnej społeczności.

ZADANIE: Na podstawie zgromadzonych materiałów (dostępnych w Internecie) należy wykonać interaktywne kalendarium (na bazie taśmy chronologicznej) przebiegu II wojny światowej w twojej miejscowości, ilustrowane np. archiwalnymi zdjęciami, rysunkami itp. Oś czasu powinna składać się z dwóch warstw: 1) wydarzenia historyczne + data; 2) zmiany w życiu ludzi, jakie wywołuje powyższe wydarzenie. Zadanie można wykonać w podziale na grupy i okresy przebiegu II wojny światowej.

Oto literatura i strony www, które można zaproponować uczniom:

- C. Epstein, Wzorcowy nazista. Artur Greiser i okupacja Kraju Warty, Wrocław 2010.
- C. Łuczak, Kraj Warty 1939-1945, Poznań 1972.
- C. Łuczak, Pod niemieckim jarzmem. Kraj Warty 1939-1945, Poznań 1996.
- E. Serwański, Wielkopolska w cieniu swastyki, Poznań 1970.
- dużo ciekawych informacji można znaleźć również w: L. Adamczewski, Zmierch bogów w Posen. Sensacje z Kraju Warty, wyd. Replika 2011.
- <http://www.iz.poznan.pl/archiwum/tag/kraj-warty/>
- <http://regionwielkopolska.pl/dzieje-wielkopolski/kalendarium-dziejow/druga-wojna-swiatowa.html>
- <https://dorzeczy.pl/23287/Polacy-w-Kraju-Warty.html>
- <http://regionwielkopolska.pl/dzieje-wielkopolski/wazniejsze-wydarzenia.html>
- <https://gloswielkopolski.pl/okupacja-czyli-wojna-z-glodem-zobacz-archiwalne-zdjecia/ar/652049>
- audycje radiowe: cykl „Najsurowiej zakazane – czyli życie Wielkopolan w kraju Warty 1939-1945” – kolejne rozmowy wokół pytań: Jak wyglądał zwykły dzień w Kraju Warty? Jak żyło się Polakom na terenach wcielonych do Rzeszy? <http://www.radiomerkury.kei.pl/index.php?art=35740>

CEL: analiza, synteza, przetwarzanie informacji i nadawanie im nowej formy.

Burza mózgów w pierwszej fazie polega na generowaniu jak największej ilości odpowiedzi bez oceniania ich poprawności i jakości. W drugiej fazie następuje ocena uzyskanych odpowiedzi i wyłonienie najtrafniejszych, przy jednoczesnej konieczności uargumentowania tego wyboru.

W czasie pracy nad mapą myśli należy zadbać (zadając pytania), aby uczniowie nie pominęli zmian związanych z: ludnością (przesiedlenia, zabici, ranni, przeżycia, dokonania itp.); zmianą władzy (kto rządzi? Jak? jakie prawa mają ludzie? Jak są traktowani?); bazą materialną (budynki, fabryki, infrastruktura itp.).

Notatki z wykonywania kolejnych etapów zadania można umieścić w środowisku cyfrowym, w postaci zdjęć, schematów, nagrań itp.

Można pokazać uczniom przykładową opowieść cyfrową:

<https://www.storyboardthat.com/pl/storyboards/pl-examples/historia-holokaustu--ofiary-holokaustu--primo-levy>

Jeżeli uczniowie podejmują wyzwanie, jakim jest wykonanie animacji, warto skorzystać z instrukcji, która przeprowadzi ich krok po kroku przez proces tworzenia animacji.

ETAP 2: PRZETWARZANIE (środowisko cyfrowe)

- Prezentacje zadania wstępnego – wojenne kalendarium. Wykonanie tego zadania powinno dostarczyć uczniom wiedzy na temat przebiegu II wojny światowej w lokalnym ujęciu.
- Jakie zmiany zaszły w wyniku II wojny światowej? (Materiał pomocniczy nr 5 – II wojna światowa w liczbach – infografika).

Burza mózgów: Nauczyciel zapisuje na tablicy pytanie. Następnie na zasadzie „burzy mózgów” uczniowie w małych grupach notują na kartkach swoje odpowiedzi. Wyłaniają 3-4 najtrafniejsze odpowiedzi, po czym prezentują je pozostałym uczniom wraz z omówieniem i wskazaniem argumentów świadczących o ich doniosłości.

Mapa myśli. Na podstawie uzyskanych odpowiedzi powstaje mapa myśli „Zmiany w wyniku II wojny światowej”. Kolejnym krokiem jest zadanie pytania: Które z tych zmian miały miejsce w mojej miejscowości? Jaki był ich wymiar? Kogo dotyczyły? Czy nadal gdzieś są widoczne/odczuwalne te zmiany?

- Wykonanie zadania w oparciu o przygotowane materiały umieszczone w środowisku cyfrowym (opracowania, dokumenty, zdjęcia np. ze starych gazet i rodzinnych archiwów, ilustracje itp.) oraz spacer historyczny z wykorzystaniem warsztatowych umiejętności.

INSTRUKCJA DO ZADANIA DLA UCZNIÓW – „Jak wojna zmieniła życie lokalnej społeczności i moją okolicę”

Krok 1.

Odszukajcie dane statystyczne dotyczące liczby ludności, ilości budynków, przedsiębiorstw itp. przed wybuchem II wojny światowej i po jej zakończeniu. Wyjaśnijcie, jakie konkretne wydarzenia związane z przebiegiem wojny doprowadziły do zmian zauważalnych w danych statystycznych.

Krok 2.

Poszukajcie wojennych pamiętników, relacji mieszkańców swojej miejscowości. Możecie przeprowadzić również wywiady z najstarszymi mieszkańcami miejscowości, członkami własnych rodzin lub ludźmi, którzy kiedyś słuchali wojennych opowieści swoich rodziców lub dziadków (materiał pomocniczy nr 6 – warsztat historyka – wywiad).

Krok 3.

Znajdźcie miejsca związane z II wojną światową (budynki, tablice pamiątkowe, pomniki, cmentarz itp.), wykonajcie ich dokumentację (zdjęcia). Dokonajcie analizy tych miejsc (materiał pomocniczy nr 7 – warsztat historyka – analiza budowlanej; materiał pomocniczy nr 8 – warsztat historyka – analiza tablicy pamiątkowej). Sporządźcie ich listę.

Krok 4.

Na podstawie dostępnych źródeł wiedzy oraz wyników własnych badań stwórzcie krótki film/animację/komiks pt. „Jak wojna zmieniła życie lokalnej społeczności i moją okolicę”, prezentujący regionalne opowieści i miejsca związane z II wojną światową oraz zmiany, jakie nastąpiły w jej wyniku. Swoją pracę umieść w środowisku cyfrowym (materiał pomocniczy nr 9 – schemat realizacji filmu animowanego).

CEL: uporządkowanie wiedzy (strukturyzacja, powiązania).

W zależności od ilości osób w grupie można wydrukować kilka talii historycznego Piotrusia. Ważne, aby uczniowie dokładnie przeanalizowali informacje umieszczone na kartach. Gra stwarza możliwość sprawdzenia i utrwalenia wiedzy.

Wariant 1. *Oscyluje wokół bilansu wojny i oceny jej skutków. Ważne, aby wskazać negatywne i pozytywne (rozwój techniki itp.) skutki wojny. Moderując dyskusję należy zadbać, aby z każdego skutku dało się wywieść jakąś szansę lub zagrożenie przekładające się na powojenną teraźniejszość.*

Wariant 2. *Odsyła dyskusję uczniów w sferę bardziej uniwersalnych rozważań o przyczynach zła i jego mechanizmach. Warto część dyskusji poświęcić na historyczne przykłady dehumanizacji, ale również poszukać współczesnych odniesień. Można poruszyć kwestię stygmatyzowania. Warto zadać uczniom pytania: Dlaczego etykietujemy ludzi? W czym nam to pomaga?*

ETAP 3: SYSTEMATYZACJA (zajęcia w klasie)

Gra w historycznego „Piotrusia” – (materiał pomocniczy nr 10 – karty historycznego „Piotrusia”)

Talia składa się z 25 kart (12 par i jeden Piotruś). Gra 3-5 osób. Na parę kart składa się jedna karta z hasłem i zdjęciem oraz druga karta z wyjaśnieniem hasła i podobnym zdjęciem. Rozdaje się wszystkie karty graczom. Na początku gry gracze wykładają na stół pary z posiadanych przez siebie kart. Następnie gracz z największą liczbą kart pozwala na wyciągnięcie od siebie jednej karty kolejnemu graczowi. Jeśli gracz wyciągnie kartę pasującą do pary z którąś z posiadanych kart, wówczas wyklada tę parę na stół. W kolejnym ruchu następny gracz wyciąga kartę od kolejnego. Gra kończy się w momencie, gdy któryś z graczy pozostanie z kartą „Piotruś”. Wygrywa gracz, który jako pierwszy pozostanie bez kart.

Prezentacja wykonanego zadania przez uczniów**Uzupełnienie – Dyskusja**

Wariant 1. „Wojna jako generator zmian”. Można na bazie bilansu wojny wskazać mocne i słabe strony wojny, pokusić się o ocenę zmian, jakie się dokonały.

Wariant 2. „Wojna jako przestrzeń dehumanizacji”. Jak twierdzi prof. Philip Zimbardo są trzy przyczyny zła: 1) choroba (socjopaci); 2) system, ustrój, w którym władza doprowadza do biedy, wojny, ludobójstwa. Z systemem wiąże się także brak reakcji na zło, obojętność na nie; 3) sytuacja, w której się człowiek znajduje, co dowiedziono w tzw. stanfordzkim eksperymencie więziennym. W 1971 r. Zimbardo, grupę 24 studentów podzielił na strażników i więźniów. Szybko okazało się, że osoby, które przyjęły rolę strażników, wykorzystywały swoją pozycję i zaczęły znęcać się nad studentami odgrywającymi więźniów. Istotnym elementem w rodzeniu się złych zachowań, jest dehumanizacja ofiary, np. przez pozbawienie nazwiska, praw, stygmatyzowanie itp. Taki zabieg wygasa empatię wobec ofiar.

Dla efektywnej nauki bardzo ważne jest, by uczniowie analizowali swoje postępy, uświadamiali sobie czego się nauczyli, odbierali naukę jako proces związany z ich osobistym zaangażowaniem i wysiłkiem. Dochodzili do wniosków, co oni sami mogą zrobić, aby uczyć się i działać skuteczniej. Warto w tym celu wykorzystać czas w trakcie ewaluacji.

ETAP 4: EWALUACJA (zajęcia)

Samooceana

Prowadzący rozdaje uczniom białe kartki i prosi, aby odrysowali na nich swoją dłoń. Na każdym obrysie palca uczestnicy powinni napisać jedną rzecz dotyczącą ewaluacji projektu:

- na kciuku – co było najlepsze?
- na wskazującym – o czym powiem znajomym/bliskim?
- na środkowym – co było najsłabsze?
- na serdecznym – czego się nauczyłem? co było zaskakujące? co bym zmienił(a)?

Następnie uczniowie pokazują swoje prace i je krótko omawiają. Nauczyciel poprzez pytania może doprowadzić uczniów do wniosków wynikających z ich pracy, w celu wyeliminowania zachowań zakłócających i utrudniających naukę.

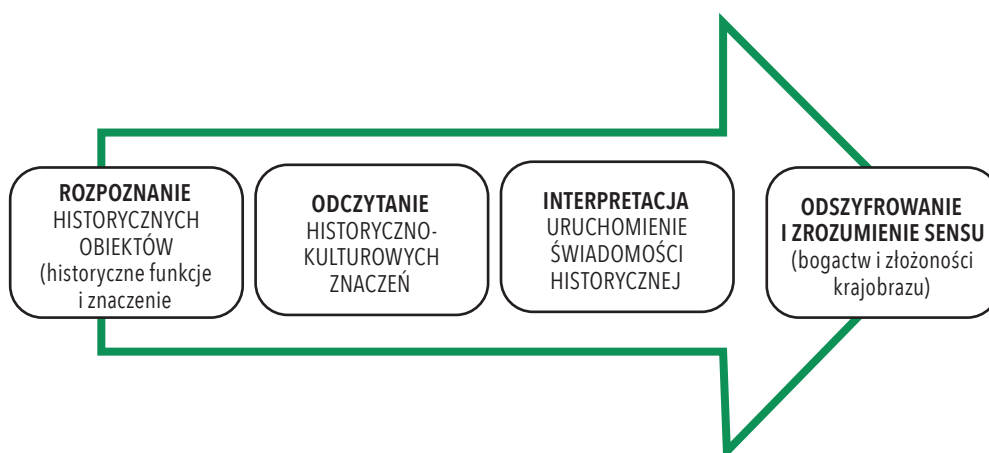
Informacja zwrotna nauczyciela

Nauczyciel omawia mocne i słabe strony realizowanych zadań. Wskazuje obszary, w których uczniowie powinni pracować nad dalszym rozwojem swoich kompetencji. Podkreśla znaczenie systematyczności, wytrwałości i odpowiedniego sposobu pracy.

1 MATERIAŁ POMOCNICZY

CZYTANIE KRAJOBRAZU KULTUROWEGO - schemat

CZYTANIE KRAJOBRAZU KULTUROWEGO

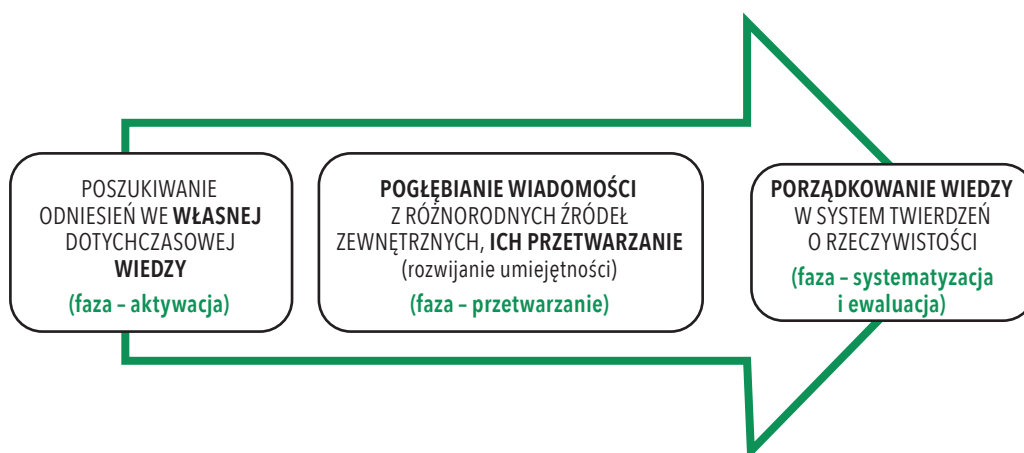

189

2 MATERIAŁ POMOCNICZY

STRATEGIA KSZTAŁCENIA WYPRZEDZAJĄCEGO - schemat

AKTYWNE ORGANIZOWANIE WIADOMOŚCI W PROCESIE SAMODZIELNEGO ZBIERANIA INFORMACJI - STRATEGIA NAUCZANIA WYPRZEDZAJĄCEGO

3 MATERIAŁ
POMOCNICZY

ZDJĘCIA ARCHIWALNE

FOTOGRAFIA NR 1

Źródło: <http://www.kornik.info/egzekucja-obywateli-ziemi-kornickiej-20-pazdziernika-1939-roku/>

190

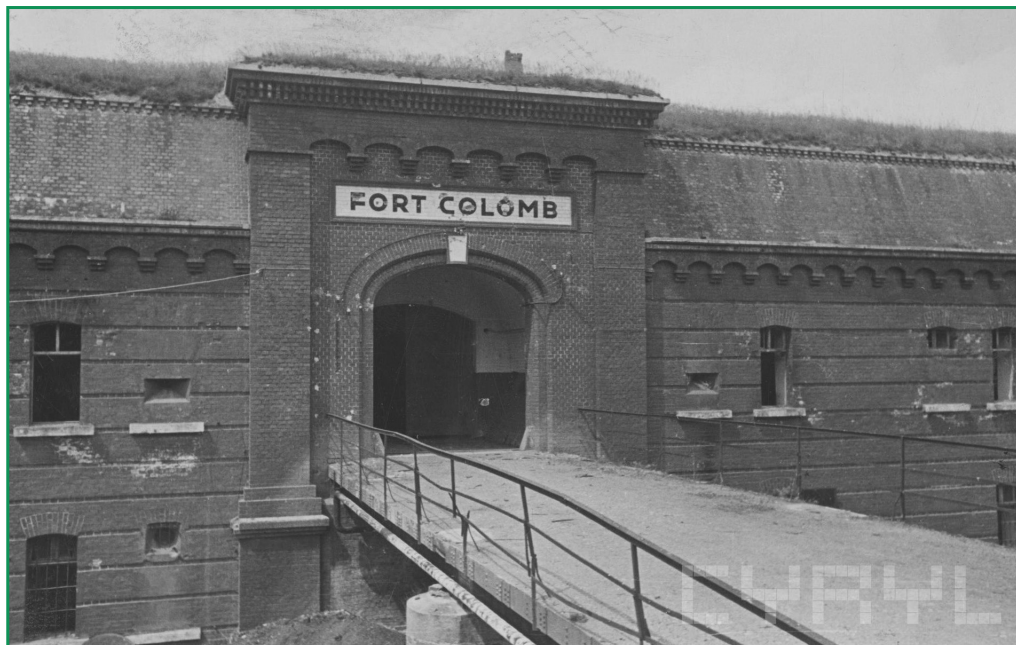
FOTOGRAFIA NR 2

Źródło: <https://www.tvn24.pl/zdjecia/poznan-pod-hitlerowska-okupacja,39682.html#p5>

FOTOGRAFIE NR 3

Źródło: <http://cyryl.poznan.pl/kolekcja/714/fort-vii-colomb-mkz>

191

Źródło: <https://www.zabikowo.eu/materialy-edukacyjne>) należy wejść w materiały edukacyjne i otworzyć scenariusz „Wielkopoleanie ...” zdjęcie znajduje się na str. 165)

FOTOGRAFIA NR 4

Źródło: https://pl.wikipedia.org/wiki/Wysiedlenia_Polak%C3%B3w_podczas_II_wojny_%C5%9Bwiatowej#/media/Plik:Bundesarchiv_R_49_Bild-0131,_Aussiedlung_von_Polen_im_Wartheland.jpg

FOTOGRAFIA NR 5

Źródło: <https://www.tvn24.pl/poznan,43/75-lat-temu-hitler-zarzadzil-przebudowe-poznania,558704.html>

FOTOGRAFIA NR 6

Źródło: <http://www.iz.poznan.pl/archiwum/wp-content/uploads/2017/12/transport-aresztowanych-na-stacje-kolejowa.jpg>

FOTOGRAFIA NR 7

Źródło: <http://cyryl.poznan.pl/obiekt/75726/jency-niemieccy-na-ul-czerwonej-armii-dzisiaj-swiety-marcin>

**MATERIAŁ
POMOCNICZY**
WARSZTAT HISTORYKA – ANALIZA FOTOGRAFII

194

ETAPY PRACY – ANALIZA I INTERPRETACJA FOTOGRAFII	ETAP 1. OPIS	NOTATKI UCZNIĄ
	<p>KROK 1. Opisywanie</p> <ul style="list-style-type: none"> – kto/co znajduje się na pierwszym planie zdjęcia? – opisz szczegółowo, co widzisz na zdjęciu, co zostało uwiecznione na fotografii? <p>KROK 2. Rozpoznanie postaci i przedmiotów</p> <ul style="list-style-type: none"> – jakie postacie i przedmioty rozpoznajesz (co to za przedmioty)? – w jaki sposób są przedstawione postaci (postawa, wyraz twarzy, gesty, ubranie, sytuacja)? 	
	ETAP 2. ANALIZA	NOTATKI UCZNIĄ
	<p>KROK 3. Zbierz informacje – jeżeli chcesz dobrze poznać interesujący Cię obiekt, zbierz możliwie jak najwięcej informacji na jego temat (wykorzystaj dostępne źródła informacji w tym Internet):</p> <ul style="list-style-type: none"> – kim/czym jest osoba/przedmiot przedstawiona/y na zdjęciu? (jakie detale pomagają w identyfikacji osób, budowli, przedmiotów?), kim są inne postacie? – kto jest fotografem? <p>KROK 4. Kontekst historyczny</p> <ul style="list-style-type: none"> – kiedy powstało zdjęcie i w jakiej sytuacji? – czy jest to pozowana fotografia? <p>KROK 5. Określ znaczenie rozmiarów, pozy, stroju itp.</p>	
	ETAP 3. INTERPRETACJA	NOTATKI UCZNIĄ
	<p>KROK 6. Objaśnienie</p> <ul style="list-style-type: none"> – przyporządkuj elementom przedstawionym na zdjęciu właściwe objaśnienie; – wyjaśnij, dlaczego fotograf w taki sposób uwiecznił elementy widoczne na zdjęciu. <p>KROK 7. Określ zamiary fotografa i modeli</p> <ul style="list-style-type: none"> – co chcieli wyrazić przez taki sposób przedstawienia postaci (na co fotograf chciał zwrócić naszą uwagę)? – do kogo było skierowane zdjęcie i jakie uczucia miało wywoływać? – oceń, czy zdjęcie stanowi dla nas wiarygodne źródło historyczne. Uzasadnij odpowiedź. 	

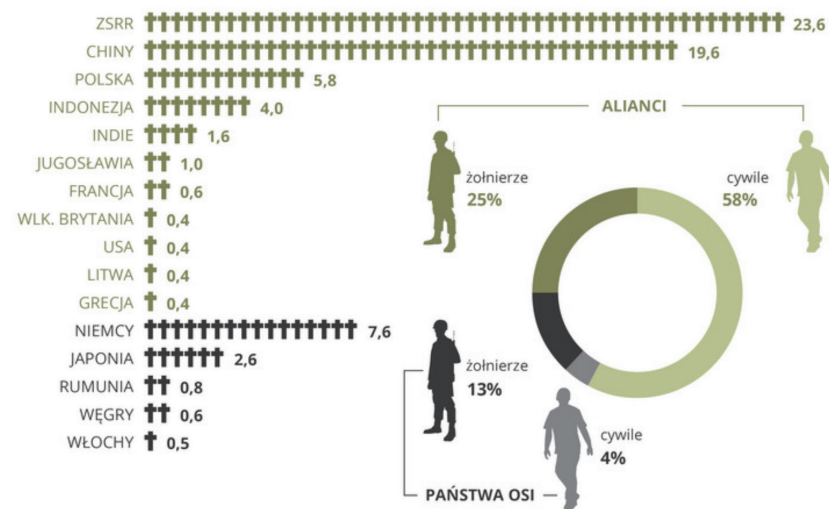
5 MATERIAŁ POMOCNICZY

II WOJNA ŚWIATOWA W LICZBACH – INFOGRAFIKA

II WOJNA ŚWIATOWA W LICZBACH

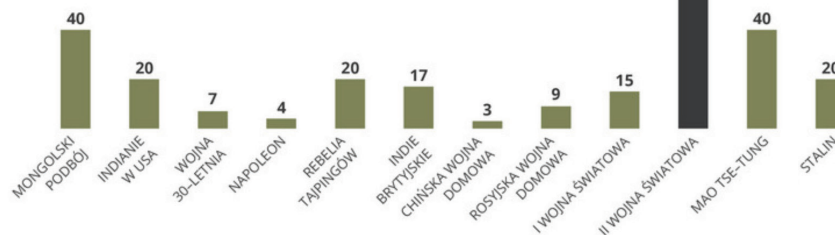
OFIARY ŚMIERTELNE WOJNY

OGÓŁEM CYWILE I ŻOŁNIERZE W WYBRANYCH KRAJACH (w mln)

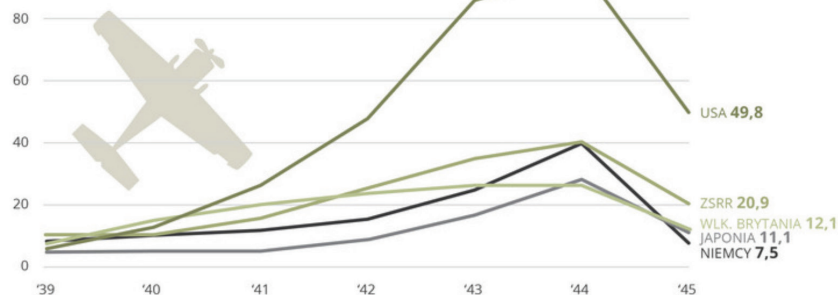
OFIARY ŚMIERTELNE WOJNY

NA TLE INNYCH ZDARZEŃ W HISTORII (w mln)

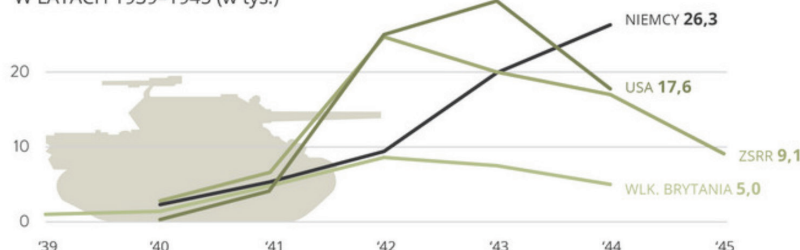
PRODUKCJA SAMOLOTÓW

W LATACH 1939–1945 (w tys.)

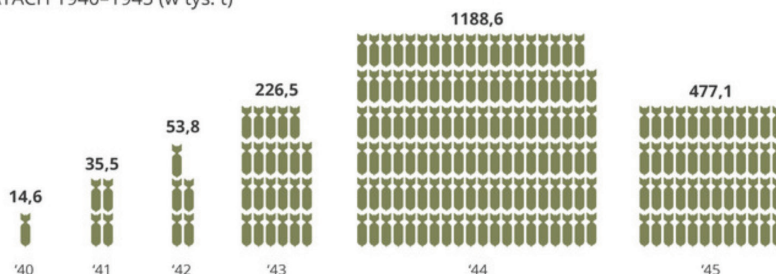
PRODUKCJA CZOŁGÓW

W LATACH 1939–1945 (w tys.)

BOMBY ZRZUCONE NA NIEMCY

W LATACH 1940–1945 (w tys. t)

STATKI ALIANKI ZATOPIONE NA ATLANTYKU

W LATACH 1939–1945

Źródło: <https://wiadomosci.onet.pl/kraj/ii-wojna-swiatowa-w-liczbach-infografika/v2knek>

Materiał opracowany na podstawie: *Popularna Encyklopedia Powszechna* wyd. Fogra; *Tablice historyczne* red. W. Mizerski; *Encyklopedia Britannica*.

6

MATERIAŁ
POMOCNICZY

WARSZTAT BADACZA – WYWIAD

ETAPY PRACY – WYWIAD DOTYCZĄCY DZIEJÓW RODZINY	ETAP 1. PRZYGOTOWANIE	NOTATKI UCZNIŃ
	<p>KROK 1. Przygotuj się merytorycznie</p> <ul style="list-style-type: none"> – zapoznaj się z zagadnieniami dotyczącymi wydarzeń II wojny światowej w twojej miejscowości – zbierz możliwie jak najwięcej informacji na ten temat; – przygotuj listę pytań i zaplanuj sposób zapisu wywiadu (nagranie, notowanie); – umów się na wywiad z kilkoma osobami, aby zebrać pełne informacje dotyczące danego tematu/zagadnienia/ wydarzenia (umawiając się na wywiad, warto: wyjaśnić, dlaczego robisz wywiad; podać zakres tematyczny, o jakim chcesz porozmawiać – wtedy uzyskasz przemyślane odpowiedzi; ustalić sposób zapisu). 	
	ETAP 2. BADANIE	NOTATKI UCZNIŃ
	<p>KROK 2. Przeprowadź wywiad – zbierz informacje</p> <ul style="list-style-type: none"> – zadawaj precyzyjne pytania (pamiętaj o dziennikarskiej zasadzie 6 pytań: Co? Gdzie? Kiedy? Kto? Jak? Dlaczego? – np. Jakie to miało znaczenie ...? Na czym polegało...? Czemu służyło...?); – postaraj się prowadzić rozmowę, dopytywać i dociekać w sposób życzliwy w stosunku do osoby udzielającej odpowiedzi; – możesz poprosić osobę udzielającą wywiad o pokazanie zdjęć, strojów, pamiątek itp. związanych z danym zdarzeniem. <p>KROK 3. Zakończenie wywiadu</p> <ul style="list-style-type: none"> – podziękuj za przeprowadzenie wywiadu; – zaproponuj pokazanie efektów swojej pracy po zakończeniu badań. 	
	ETAP 3. ANALIZA	NOTATKI UCZNIŃ
<p>KROK 4. Porównywanie Wskaż podobieństwa i różnice pomiędzy zebranymi wywiadami.</p> <p>KROK 5. Uporządkuj zebrane informacje Podstawowe fakty: nazwa zdarzenia, kiedy, kto, gdzie i jak, dlaczego.</p>		

**MATERIAŁ
POMOCNICZY**
WARSZTAT HISTORYKA – ANALIZA BUDOWLI

198

ETAPY PRACY – ANALIZA BUDOWLI	ETAP 1. OPISYWANIE	NOTATKI UCZNI
	KROK 1. Opis budowli <ul style="list-style-type: none"> – możliwie jak najdokładniej opisz budowlę. Zwróć uwagę na szczegóły, rozmiar, materiał budowlany; – wynotuj charakterystyczne widoczne elementy budowli; – wykonaj zdjęcia obiektu. 	
	ETAP 2. BADANIE	NOTATKI UCZNI
	KROK 2. Zbierz informacje i ustal kontekst historyczny <ul style="list-style-type: none"> – jeżeli chcesz dobrze poznać interesujący Cię obiekt, zbierz możliwie jak najwięcej informacji na jego temat (wykorzystaj dostępne źródła informacji w tym Internet); – do czego służyła budowla/jakie ważne wydarzenia miały tu miejsce? kiedy? KROK 3. Sprawdź znaczenie rozmiarów i kształtu poszczególnych elementów architektonicznych, które istniały w czasie II wojny światowej KROK 4. Określ ewentualne znaczenie symboli	
	ETAP 3. INTERPRETACJA	NOTATKI UCZNI
	KROK 5. Wyjaśnij, w jaki sposób budowla miała oddziaływać na odbiorców; <ul style="list-style-type: none"> – jaką funkcję pełnił ten obiekt dla mieszkańców w czasie II wojny światowej? – kiedy obiekt ten miał najważniejsze znaczenie? – z jakimi wydarzeniami łączy się ta budowla? 	

8

MATERIAŁ
POMOCNICZYWARSZTAT HISTORYKA – ANALIZA TABLICY
PAMIĄTKOWEJ

ETAPY PRACY – ANALIZA BUDOWLI	ETAP 1. OPISYWANIE	NOTATKI UCZNIŃ
	<p>KROK 1.</p> <p>Opis tablicy</p> <ul style="list-style-type: none"> – przeczytaj uważnie inskrypcję na tablicy; – możliwie jak najdokładniej opisz tablicę. Zwróć uwagę na szczególne, rozmiar, płaskorzeźby itp.; – lokalizacja tablicy (gdzie się znajduje?); – wykonaj zdjęcia obiektu. 	
	ETAP 2. BADANIE	NOTATKI UCZNIŃ
	<p>KROK 2.</p> <p>Zbierz informacje i ustal kontekst historyczny – jeżeli chcesz dobrze poznać interesujący Cię obiekt, zbierz możliwie jak najwięcej informacji na jego temat (wykorzystaj dostępne źródła informacji w tym Internet):</p> <ul style="list-style-type: none"> – jakie ważne wydarzenia miały tu miejsce? kiedy? – co i kogo upamiętnia tablica? <p>KROK 3.</p> <p>Sprawdź znaczenie poszczególnych elementów tablicy i tekstu napisu</p> <p>KROK 4.</p> <p>Określ ewentualne znaczenie symboli</p>	
	ETAP 3. INTERPRETACJA	NOTATKI UCZNIŃ
<p>KROK 5.</p> <p>Wyjaśnij, w jaki sposób tablica ma oddziaływać na odbiorców?</p> <ul style="list-style-type: none"> – kiedy powstała tablica pamiątkowa? – kto był inicjatorem jej powstania? 		

MATERIAŁ POMOCNICZY

SCHEMAT REALIZACJI FILMU ANIMOWANEGO

200

ETAPY PRACY – REALIZACJA FILMU ANIMOWANEGO

ETAP 1. KONCEPCYJNO-PRZYGOTOWAWACZY

KROK 1.

Pomysł na temat

- zbierz kilka różnych historii, odbiegających od siebie tematyką, klimatem lub nastrojem;
- zastanów się co chcesz przedstawić? jakie opowieści? informacje? jakie miejsca?
- pomyśl, w jaki sposób połączyć je w spójną fabułę?

KROK 2.

Napisz scenariusz na podstawie wybranego tematu

- scenariusz musi zawierać kolejność zdarzeń, wszystkich bohaterów, ich kolejne czynności, sytuacje, reakcje, ewentualne dialogi lub komentarze narratora;
- zestaw ujęć i scen z bohaterami, osadzenie ich w konkretnej przestrzeni (wnętrze – jakie? gdzie? plenery – jaka pora roku? jaka pora dnia?).

KROK 3.

Projekt aktorów

- powinien zawierać uproszczony wygląd (twarz, ubiór), należy zadbać, aby byli charakterystyczni (ułatwi to ich identyfikację widzowi).

KROK 4.

Projekt scenografii (wnętrza, plenery) i dekoracji (rekwizyty, którymi posługują się aktorzy).

KROK 5.

Stworzenie storyboardu (scenopisu obrazkowego – przełożenie tekstu literackiego na język filmowej animacji, rozpisanie poszczególnych ujęć, które składają się na kolejne sceny)

- ujęcia (rysunek je ilustrujący) powinny być numerowane, zawierać: orientacyjny czas ich trwania, krótki opis rozgrywanej sytuacji (ruch itp.); listę dialogową; efekty dźwiękowe lub klimat planowanej muzyki;
- scenopis zawiera informacje o sposobie montażu między ujęciami, kierunku ruchu postaci – im lepiej przemyślany, tym większa gwarancja udanej animacji.

KROK 6.

Wykonanie animatiku (pozwała na dokonanie korekt w scenopisie)

- zarejestruj na wideo lub w komputerze rysunki ze scenopisu obrazkowego z ewentualnymi planami ruchu kamery;
- animatik służy do sprawdzania czytelności akcji, testowania połączenia obrazu z muzyką i dialogami itp.

ETAP 2. WYKONANIE ANIMACJI

KROK 7.

Animowanie poszczególnych ujęć

- rozstawienie scenografii, bohaterów, realizacja scenopisu;
- wykonanie poszczególnych ujęć, scen;
- wykonanie montażu.

10 MATERIAŁ POMOCNICZY

KARTY DO HISTORYCZNEGO „PIOTRUSIA”

DO KART ZOSTAŁY WYKORZYSTANE MATERIAŁY:

<https://ckinfo.pl/77-rocznica-wybuchu-ii-wojny-swiatowej/>
<http://krobia.home.pl/autoinstalator/joomla3/index.php/home/36-rone/421-73-rocznica-wybuchu-ii-wojny-wiatowej>
<https://dzieje.pl/infografiki/17-wrzesnia-1939-agresja-sowiecka-na-polske>
https://pl.wikipedia.org/wiki/Agresja_ZSRR_na_Polsk%C4%99#/media/Plik:Soviet_invasion_on_Poland_1939.jpg
<https://cyklista.wordpress.com/2013/09/18/hitlerowsko-stalinowska-parada-zwyciestwa-na-trupie-burzuazyjnej-polski/>
<https://kresy.pl/wydarzenia/nowaja-gazieta-o-paradzie-w-brzesciu-w-1939-roku/>
https://pl.wikipedia.org/wiki/Heim_ins_Reich#/media/Plik:Bundesarchiv_Bild_137-066679,_Karte_zur_Umsiedlung_Baltendeutscher.jpg
<http://www.gazetakaszubska.pl/19421/72-rocznica-pierwszych-wysiedlen-gdynian>
https://pl.wikipedia.org/wiki/Wysiedlenia_Polak%C3%B3w_z_Kraju_Warty#/media/Plik:Bundesarchiv_R_49-Bild0141,_Polen,_polnische_Familie_auf_Wagen.jpg
https://pl.wikipedia.org/wiki/Kraj_Warty#/media/Plik:Bundesarchiv_Bild_183-E11986,_Polen,_Gesperter_polnischer_Briefkasten.jpg
https://pl.wikipedia.org/wiki/Kraj_Warty#/media/Plik:Wartheland.png
<http://www.wykop.pl/ramka/2582839/termin-polskie-obozy-koncentracyjne-wymyslily-niemieckie-tajne-sluzby/>
<https://www.sadistic.pl/fort-vii-w-poznaniu-schody-smierci-vt163846.htm>
https://pl.wikipedia.org/wiki/Getto_%C5%BCydowskie#/media/Plik:Ghettos_Eastern_Europe_1941-1942.gif
<https://ipn.gov.pl/pl/publikacje/ksiazki/12605,Getto-lodzkie-Litzmannstadt-Getto-19401944.html>
<https://historiamniejznanaizapomniana.wordpress.com/2015/02/23/wyzwolenie-poznania-23-02-1945/>
<https://gloswielkopolski.pl/wyzwolenie-poznania-co-bezpowrotnie-stracil-poznan-w-1945-roku-archiwalne-zdjecia/ga/767997/zd/1521583>
<https://www.newsweek.pl/polska/volkslista-fakty-i-mity/xqj86pb>
<https://www.archiwum.kalisz.pl/wystawy-on-line/znow-wspominamy-ten-podly-czas-pore-burz/08>
[https://pl.wikipedia.org/wiki/Niemieckie_represje_wobec_ludno%C5%9Bci_Bydgoszczy_\(1939\)#/media/Plik:Public_execution_of_Polish_hostages_in_Bydgoszcz_\(1939\).jpg](https://pl.wikipedia.org/wiki/Niemieckie_represje_wobec_ludno%C5%9Bci_Bydgoszczy_(1939)#/media/Plik:Public_execution_of_Polish_hostages_in_Bydgoszcz_(1939).jpg)
[https://pl.wikipedia.org/wiki/Niemieckie_represje_wobec_ludno%C5%9Bci_Bydgoszczy_\(1939\)#/media/Plik:Bydgoszcz_1939_-_arrested_Poles_before_the_execution.jpg](https://pl.wikipedia.org/wiki/Niemieckie_represje_wobec_ludno%C5%9Bci_Bydgoszczy_(1939)#/media/Plik:Bydgoszcz_1939_-_arrested_Poles_before_the_execution.jpg)
<https://pomorska.pl/dla-kogo-pomoc-z-fundacji-polskoniemieckie-pojednanie/ga/6926675/zd/10896047>
<https://gosc.pl/doc/1281904.Niechciane-archiwum>
<https://ciekawostkihistoryczne.pl/2015/09/07/konkurs-pakt-diablow-kto-bardziej-skorzystal-na-ukladzie-ribbentropmolotow/>
<http://histomil.com/viewtopic.php?f=95&p=68043&t=11722>

1 WRZEŚNIA 1939 r.

NAPAŚĆ NIEMIEC NA POLSKĘ odbyła się zgodnie z założeniami nowej strategii walki nazwanej *Blitzkrieg* (wojną błyskawiczną). Zakładała ona atak nie na całej linii frontu, ale na wybranych odcinkach. Uderzenie sił pancernych wspieranych przez lotnictwo miało doprowadzić do przerwania linii polskiej obrony. W powstałe wylomy miała szybko wkroczyć piechota przemieszczająca się ciężarówkami, okrążyć i zniszczyć rozbite polskie oddziały.

17 WRZEŚNIA 1939 r.

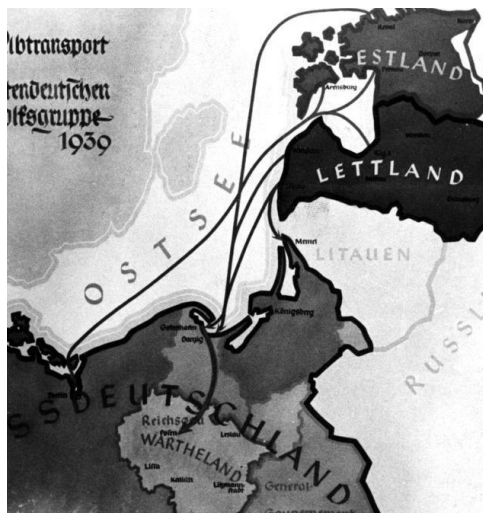
NAPAŚĆ ZSRR NA POLSKĘ. Tego dnia na Kreml wezwano polskiego ambasadora i oświadczone mu, iż państwo polskie przestało istnieć w wyniku niemieckiej agresji, w efekcie czego ZSRR jest zmuszony wkroczyć na terytorium polskie i wziąć „pod opiekę życie i dobra ludności Zachodniej Ukrainy i Białorusi”.

22 WRZEŚNIA 1939 r.

WSPÓLNA DEFILADA NIEMIECKO-RADZIECKA W BRZEŚCIU. Mimo, że na ziemiach polskich nadal trwały działania wojenne Niemcy i Rosjanie zaczęli świętować zwycięstwo związane z realizacją postanowień paktu Ribbentrop - Mołotow.

28 WRZEŚNIA 1939 r.

PODPISANIE NIEMIECKO-RADZIECKIEGO TRAKTATU o granicach i przyjaźni. Ustalono granicę między obydwoma państwami. Umówiono się na wspólne zwalczanie polskiej konspiracji. Zdecydowano o wymianie ludności. Do Niemiec z obszarów zajmowanych przez ZSRR mogła przenieść się ludność deklarująca niemieckie pochodzenie, a do ZSRR mogli wyjechać Białorusini i Ukraińcy z ziem zajętych przez Niemcy. Rozpoczęto politykę „repatriacji” dziesiątek tysięcy Niemców z krajów bałtyckich (z których większość trafiła do Kraju Warty), Besarabii, Bukowiny i innych części Rumunii.

WYSIEDLENIE POLAKÓW Z KRAJU WARTY 1939 r.

Po zajęciu Wielkopolski przez Niemców, jesienią rozpoczyna się **AKCJA WYSIEDLANIA POLAKÓW** na tereny Generalnego Gubernatorstwa. Pierwszymi ofiarami byli przede wszystkim kupcy i przedsiębiorcy, którym bez odszkodowań dobierano majątki. Do końca 1939 r. wysłano do GG ok. 80 transportów – ogółem 87 883 osób. Do końca 1940 r. wysiedlenia objęły już ponad 250 000 osób. W 1941 r. nasiloną politykę wysiedlania Żydów z Kraju Warty do dowolnego z blisko 200 gett utworzonych na terenie GG.

WYWÓZKI NA ROBOTY PRZYMUSOWE

W czasie II wojny światowej **PRZYMUSOWA, NIEWOLNICZA PRACA**, stanowiła główny sposób pozyskiwania taniej siły roboczej dla przemysłu i rolnictwa. Wiosną 1940 przymusowe branki na roboty do Niemiec przybrała charakter masowy. Setki tysięcy przede wszystkim młodych ludzi, wysiedlono jako robotników przymusowych w głąb Rzeszy. Źródło przymusowych robotników stanowili również jeńcy wojenni. W okresie od 1939 do 1945 r. na robotach przymusowych w Niemczech przebywało łącznie ok. 1,6 mln osób cywilnych z Polski i ok. 300 tys. polskich jeńców wojennych.

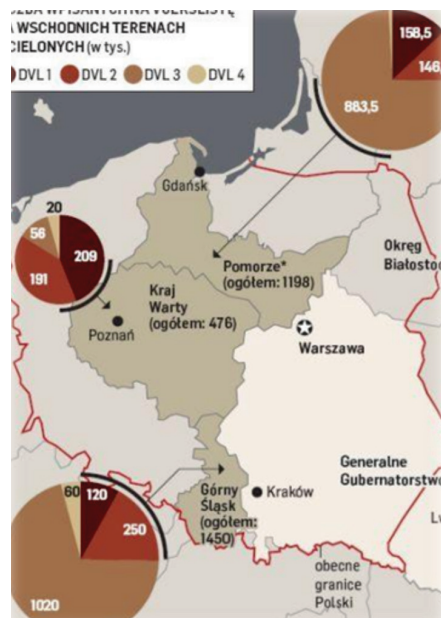

OPERACJA TANNENBERG

W ramach tej operacji **ZAMORDOWANO KILKADZIESIĄT TYSIĘCY POLAKÓW**. Mordowano przede wszystkim działaczy politycznych, społecznych, powstańców wielkopolskich i śląskich, nauczycieli, duchownych, ludzi kultury i nauki. Dokonywały tego specjalne jednostki Einsatzgruppen w ścisłej współpracy z niemieckimi mieszkańcami Polski, którzy wskazywali nazwiska Polaków stanowiących potencjalne zagrożenie.

205

VOLKSLISTA

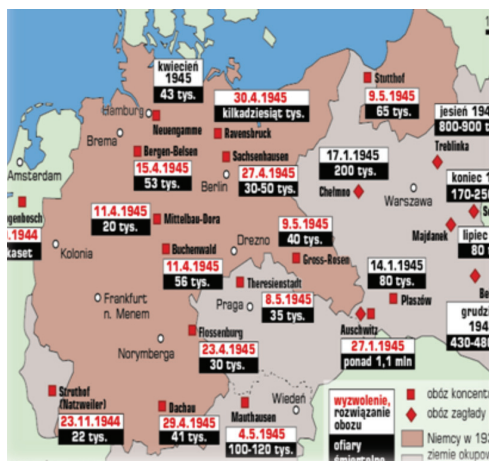
Od 1941 r. wprowadzono na terenach wcielonych do III Rzeszy **NIEMIECKĄ LISTĘ NARODOWOŚCIOWĄ**, dzielącą ludzi na 4 grupy: 1-2 grupę stanowili Niemcy rozmawiający po niemiecku (różnili się politycznym zaangażowaniem); 3-4 grupę tworzyli Polacy z „szansą na germanizację” (m.in. Kaszubi, Ślązacy). Osoby znajdujące się na tej liście nazywano volksdeutsche. Polaków kwalifikowano na tę listę czasami bez ich wiedzy, stosowano przymus i groźby wysyłania do obozów.

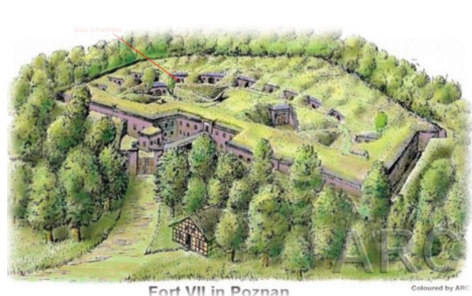
KRAJ WARTY

Ziemie polskie zajęte przez Niemców zostały podzielone na 2 części: Ziemie północno-zachodnia wcielono do Rzeszy, natomiast z pozostałych utworzono Generalne Gubernatorstwo. W **KAJU WARTY**, Polaków pozbawiono praw obywatelskich, nakazano kłaniać się Niemcom na ulicach i ustępować im pierwszeństwa. Za nieposłuszeństwo karano biciem i więzieniem. Zakazano wszelkiej polskiej działalności sportowej i kulturalnej, zlikwidowano polskie szkolnictwo. Językiem urzędowym stał się niemiecki. Zlikwidowano polskie nazwy miast i ulic.

OBOZY KONCENTRACYJNE

W październiku 1939 r. Niemcy utworzyły w Fortie VII pierwszy na ziemiach polskich **OBÓZ KONCENTRACYJNY**. Obóz w Fortie VII był największym w Wielkopolsce ośrodkiem eksterminacji polskich elit. W początkowym okresie istnienia obozu koncentracyjnego w Fortie VII kierowano do niego przede wszystkim osoby, które władze niemieckie uznawały za przeciwników politycznych lub wrogów Niemiec i Niemców. Fort VII był pierwszym obozem, w którym niemieccy oprawcy użyli gazu do masowego mordowania ludności cywilnej.

23 LUTEGO 1945 r.

Po miesięcznych walkach nastąpiło **WYZWOLENIE POZNANIA** przez wojska radzieckie, przy wsparciu ok. 2000 mieszkańców miasta. Zniszczone miasto było świadkiem wielu tragedii i zbrodni. Zemsta Rosjan za zbrodnie hitlerowskie na sowieckiej ziemi dosięgła tu przede wszystkim bezbronnych jeńców. Rannych dobijano lub zabijano, nierzadko wykorzystując do tego miotacze ognia. A tych spośród jeńców, którzy mogli chodzić Rosjanie popędzili przez miasto.

GETTO

W październiku 1939 powstało pierwsze **GETTO** (dzielnica wydzielona dla ludności żydowskiej) na ziemiach polskich w Piotrkowie. Największe getta były: w Łodzi (200 tys.), Warszawie (350-500 tys.). Na ziemiach polskich powstało 400 gett. Każdy mieszkaniec getta musiał nosić przepaskę z gwiazdą Dawida. Za samowolne opuszczenie getta groziła kara śmierci. Obowiązywał przymus pracy od 14-60 lat.

ZAJĘCIA OPARTE NA STRATEGII KSZTAŁCENIA WYPRZEDZAJĄCEGO

SCENARIUSZ NR 9

PAMIĘĆ ZDARZEŃ CZYLI
ŚLADAMI POZNAŃSKIEGO
CZERWCA '56

209

WPROWADZENIE: Ważne, przełomowe wydarzenia związane z historią współczesną rozgrywały się w przestrzeni, która nadal istnieje. Czas na poszukanie w naszym codziennym krajobrazie kulturowym tropów tych wydarzeń. Poniższy scenariusz pozwoli na odkrycie miejsc związanych z wydarzeniami poznańskiego czerwca 1956 r. Spróbujemy zrekonstruować nie tylko przebieg poznańskiego powstania, ale również proces budowania pamięci o tym wydarzeniu obecny w przestrzeni miasta.

CELE: poznanie przyczyn i przebiegu poznańskiego czerwca 1956 r.;

- opracowanie przebiegu poznańskich wydarzeń;
- rozwijanie umiejętności identyfikowania i „odczytywania” w krajobrazie kulturowym śladów pamięci zdarzeń z 1956 r.

MATERIAŁY: komputer z dostępem do Internetu,

- aparat fotograficzny lub kamera,
- materiały pomocnicze (warsztat pracy historyka – analiza pomnika/ tablic pamiątkowych itp.),
- dane statystyczne – lista ofiar,
- materiały źródłowe – tekst, kronika filmowa, nagrania Radia Wolna Europa,
- materiały do gry terenowej (koperty z zadaniami, szyfr, polski alfabet palcowy, długopisy).

CZAS: zajęcia w terenie (realizacja pierwszego etapu aktywacji) – 3-4 godziny (gra terenowa);

- działania realizujące drugi etap – przetwarzanie (środowisko cyfrowe) – 3-4 tygodnie;
- zajęcia w klasie (realizacja trzeciego etapu systematyzacji) – 1-2 godziny lekcyjne;
- ewaluacja (zajęcia w klasie) – 1 godzina.

PRZEBIEG ZAJĘĆ

<p>CEL: <i>wzbudzenie zaciekawienia, aktywizacja posiadanej wiedzy, wyzwalanie emocji.</i></p>	<p>ETAP 1: AKTYWACJA <i>(działania w klasie i środowisku cyfrowym)</i></p> <p>Na czym polega „czytania krajobrazu kulturowego” oraz strategia kształcenia wyprzedzającego (wyjaśnienie: jak będziemy pracować? w jaki sposób i w jakim celu?)</p> <ul style="list-style-type: none"> — Przypomnienie pojęcia „krajobrazu kulturowego” i założeń kompleksowego jego odczytania oraz etapów strategii nauczania wyprzedzającego (podkreślenie roli aktywności ucznia w poszukiwaniu i zdobywaniu wiedzy).
<p><i>Cel modułu.</i></p>	<p>Rozpoczynamy zajęcia, w trakcie których ruszymy śladami poznańskiego czerwca 1956 r., a następnie zgłębimy proces, jak te wydarzenia stały się częścią zbiorowej pamięci Poznaniaków.</p>
<p><i>Wprowadzenie można przeprowadzić w szkole albo w terenie, ważne, aby uczniowie byli aktywni w jego trakcie poprzez wykonywanie poszczególnych zadań rozwijających umiejętności związane z warsztatem historyka.</i></p> <p><i>Omawiając propagandę warto zwrócić uwagę na dwa elementy tego celowego działania zmierzającego do ukształtowania określonych poglądów u jednostki lub zbiorowości, takie jak: manipulacja (charakterystyczne obszary: propaganda sukcesu, wrogość wobec „wrogów systemu”, wieczna przyjaźń ze ZSRR); dezinformacja (manipulacja faktami, blokowanie informacji, ukrywanie problemów i zakłamywanie historii).</i></p>	<p>Wprowadzenie do tematu – gra terenowa (praca w 2-3 zespołach)</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Wprowadzenie – praca z tekstem źródłowym. Przybliżenie założeń planu 6-letniego – praca w oparciu o tekst źródłowy (materiał pomocniczy nr 1 – warsztat historyka – praca z tekstem). Warto poruszyć rolę propagandy w tamtych czasach np., wskazując plakaty promujące Plan 6-letni (materiał pomocniczy nr 2 – plakaty, warsztat historyka – praca z plakatem). Można podzielić grupę na 3 zespoły i każdemu dać jeden plakat (laminat) do przeanalizowania. Następnie nauczyciel pokrótce wyjaśnia konsekwencje realizacji planu 6-letniego, wskazując m.in., iż położono zdecydowanie większy nacisk na rozwój przemysłu ciężkiego, wydobywczego, maszynowego i sektora zbrojeniowego, do którego przekazywano surowce i specjalistów. Rezygnowano z innych inwestycji, zmniejszono nakłady na komunikację, gospodarkę mieszkaniową i komunalną. W złym stanie pozostawało rolnictwo. Produkcja rolna w latach 1949-1955 wzrosła jedynie o 19%, gdy produkcja przemysłowa w tym samym czasie wzrosła o 171%, co powodowało problemy z zaopatrzeniem ludności i przemysłu w surowce oraz wymusiło import zbóż. Doprowadzono do militaryzacji gospodarki i kilkakrotnego zwiększenia armii. Politycznie warunkowane decyzje o wielkich inwestycjach doprowadziły do pogłębienia różnic w uprzemysłowieniu kraju. Wbrew zapowiedziom wzmocniono rolę ważnych ośrodków, jak Zagłębie Dąbrowskie, czy Warszawa, kosztem regionów mniej rozwiniętych. Nie realizowano postulatów wzrostu stopy życiowej ludności i zaniedbywano potrzeby konsumpcyjne społeczeństwa. Złe warunki pracy w fabrykach i problemy mieszkaniowe stały się codziennością robotników. https://ipn.gov.pl/pl/upamietnianie/dekomunikacja/zmiany-nazw-ulic/nazwy-ulic/nazwy-do-zmiany/41534,ul-Planu-6-Letniego.html

Przed grą można koperty ukryć w różnych miejscach (na wypadek ich zaginięcia należy mieć zestaw zapasowy) lub dawać je grupie w odpowiednich miejscach.

Gra terenowa – śladami Poznańskiego Czerwca 1956 (materiał pomocniczy nr 3 – szyfr, alfabet palcowy, treść poszczególnych kopert zadaniowych)

PRZEBIEG GRY:

- Omówienie zasad (poruszamy się zwartą grupą, nie oddalamy się bez zgody nauczyciela, zachowujemy się należycie we wszystkich miejscach, w których przebywamy) oraz przebiegu gry (idziemy wyznaczoną trasą, na której znajduje się kilka punktów zadaniowych, gdzie ukryto koperty z informacjami i zadaniem; w każdej kopercie znajduje się tekst podzielony na 3 części. Każdej grupie przypadnie tekst informacyjny i zaszyfrowane zadanie; gra nie jest na czas, liczy się wykonanie wszystkich zadań.
- Podział na grupy (np. 3) – każda grupa w wyznaczonych miejscach będzie poszukiwała koperty zadaniowej. Każda grupa wyznacza osobę odpowiedzialną za gromadzenie wszelkich materiałów znajdujących się w kopertach i ustala sposób pracy.
- Rozdanie materiałów poszczególnym grupom – szyfr, polski alfabet palcowy, kartki, długopisy.

TREŚĆ KOPERT ZADANIOWYCH

Pierwsza koperta powinna być ukryta w okolicach bramy głównej HCP.

Podkreślony fragment tekstu oznacza, iż będzie on zaszyfrowany.

Ważne, aby uczniowie po odnalezieniu koperty podzielili między siebie trzy części tekstu. Następnie, aby rozszyfrowali w grupach poszczególne części.

Bardzo istotne jest, aby tekst w całości został na głos odczytany, gdyż zawiera ważne informacje dotyczące przebiegu Poznańskiego Czerwca.

KOPERTA NR 1

(tekst w każdej z kopert został podzielony na 3 części – dla każdej grupy)

1. W latach 50-tych w Poznaniu narastało napięcie wynikające ze złych warunków życia i pracy. Zaopatrzenie sklepów było niewystarczające, a pensje robotników bardzo niskie, na dodatek wiele osób mieszkalo w fatalnych warunkach. Cały czas borykano się z kłopotami odbudowy Poznania ze zniszczeń wojennych. Dodatkowo Poznań był miastem wyraźnie pomijanym przez władze w nakładach inwestycyjnych. Ponadto Wielkopolska, tak jak inne części kraju, została poddana przymusowemu dostosowaniu wszystkich dziedzin życia do modelu sowieckiego.

Tradycyjna wielkopolska gospodarność brutalnie zderzyła się z praktyką realnego socjalizmu, której towarzyszyła propaganda i ideologizacja codziennego życia. Podobnie jak w innych częściach Polski każda próba walki z nowym ustrojem była tłumiona i brutalnie represjonowana.

2. W 1953 r. podwyższono normy pracy. W 1955 r. pracownicy poznańskich zakładów im. J. Stalina (dawniej H. Cegielskiego) zgłaszali swoje niezadowolenie wynikające z nieprawidłowości w naliczaniu wynagrodzeń oraz braku możliwości normalnej pracy, który wynikał z ciągłych przerw w dostawach surowców i złej organizacji pracy (od 1953 r. zgłosili 4704 wnioski dotyczące poprawy organizacji pracy). W czerwcu 1956 r. delegacja robotników (wśród nich stolarz Stanisław Matyja) przedstawiła żądania robotników ministrowi w Warszawie.

Minister Roman Fidelski zapewnił robotników o pozytywnym załatwieniu ich żądań, jednakże, kiedy osobiście 27 czerwca 1956 r. przybył do Poznania, aby poinformować robotników o rezultatach rozmów, okazało się, że rząd wycofał się z przeprowadzenia podwyżek płac i urealnienia norm.

3. Taka postawa władz była bezpośrednią przyczyną wystąpień robotników, które miały miejsce następnego dnia. Kiedy to o 6 rano załoga dziennej zmiany zakładów im. J. Stalina nie podjęła pracy i wraz z robotnikami z nocnej zmiany wyszła na ulicę Dzierżyńskiego, udając się w kierunku centrum miasta.

ZADANIE: Odczytajcie treść tablicy upamiętniającej wydarzenia czerwcowe znajdującej się przed bramą główną HCP.

Do następnego punktu zadaniowego zachowajcie milczenie i nauczcie się pokazywać w alfabecie palcowym MATYJA – nazwisko jednego z przywódców załogi Cegielskiego.

Druga koperta powinna być ukryta w okolicach głównego wejścia na Międzynarodowe Targi Poznańskie, najlepiej od ul. Głogowskiej. Jest tam wystarczająco dużo miejsc, aby swobodnie wykonać zadanie.

KOPERTA NR 2

1. O 6:35 robotnicy wyszli z zakładu. Szli szeroką ławą, zajmując jezdnię i chodniki. Początkowo w milczeniu, stukwały jedynie o bruk drewniane chodaki. W okolicach Rynku Wildeckiego około 10 tys. pochód rozłączył się na dwie części. Jedna część poszła ul. Przemysłową i Roboczą, gdzie znajdowały się Zakłady Naprawy Taboru Kolejowego, którego to pracownicy przyłączyli się do demonstrantów. Drugi strumień szedł ul. Gwardii Ludowej (dzisiaj Wierzbicice). Na Moście Dworcowym pochód tworzył znowu jedną całość, przyłączyły się do niego grupy robotników z Łazarza i Górczyna. Część demonstrantów weszła na teren Międzynarodowych Targów Poznańskich, gdzie odbywały się targi. **Znajdowało się tam wielu zagranicznych dziennikarzy, którzy szybko sprawę wydarzeń poznańskich nagłośnili w zagranicznej prasie i radiu.**

W trakcie wykonywania próby zaufania, koniecznie trzeba zadbać, aby uczniowie ustawili się na chodniku jak najdalej od skrajni jezdni. Jeden nauczyciel może iść na przodzie i liczyć po 5 kroków i zarządzać zmianę na stanowisku prowadzącego. Jeżeli jest dwóch nauczycieli, najlepiej, jeśli drugi zajmie miejsce na końcu grupy, dbając, aby uczniowie dotychczas prowadzący grupę płynnie przyłączali się na koniec szeregu.

Trzecia koperta powinna być ukryta w okolicach CK Zamek.

2. Reszta robotników udała się na ul. Gajową, gdzie do pochodu dołączyli się tramwajarze. Następnie demonstranci szli ulicą Kraśzewskiego i Dąbrowskiego, tutaj dołączyły się kobiety z zakładów odzieżowych (późniejszej Modeny), drukarze z zakładów graficznych, robotnicy z Wiepofamy, browarów, małych zakładów, sklepów i biur. Pojawiły się pierwsze transparenty z napisami „Chleba i wolności”, „Chcemy jeść”, „Precz z krwiopicjami!”, „Żądamy chleba!”. Zaczęto śpiewać patriotyczne pieśni i wznosić okrzyki wymierzone przeciwko władzy. W całym mieście stały wszystkie autobusy i tramwaje. Tymczasem na Plac Wolności dotarli pracownicy z zakładów ze **wschodniej części miasta, m.in. Gazowni Miejskiej i Rzeźni Miejskiej, robotnicy z Poznańskiej Fabryki Maszyn Żniwnych, Stomilu, Zakładów Zbożowych itp.**
3. Przed godz. 9:00 było już 20 tys. protestujących, po godzinie 50 tys. i wciąż dołączały się nowe grupy robotników.

ZADANIE: W czasie tego czerwcowego poranka pracownicy bardzo różnych zakładów złączyli się we wspólnym proteście, dlatego czeka Was próba zaufania. Ustawcie się gęściego. Połóżcie ręce na ramionach osoby stojącej przed Wami. Zamknijcie oczy oprócz osoby, która stoi jako pierwsza. Ta osoba będzie Was prowadziła. Po wykonaniu 5 kroków następuje zmiana prowadzącego, **z pierwszej pozycji, osoba ta przechodzi na koniec, dołącza się do szeregu i zamyka oczy. Próba zakończy się, kiedy każdy z Was będzie raz prowadzącym.**

KOPERTA NR 3

1. Od około 9:00 do 11:00 z różnych stron miasta na placu Stalina pod Zamkiem (tu znajdowała się siedziba Miejskiej Rady Narodowej oraz Siedziba Komitetu Wojewódzkiego PZPR) zgromadziło się 100 tys. ludzi. Wznoszono krzyki: „Chcemy chleba”, „Żądamy obniżki cen”, „Żądamy wolnych wyborów pod nadzorem ONZ”, śpiewano „Boże coś Polskę” oraz hymn narodowy. Manifestanci zażądali wyjścia przedstawicieli władz. Wyłoniona z tłumu delegacja udała się na rozmowy z przewodniczącym MRN Franciszkiem Frąckowiakiem. Domagano się przyjazdu premiera Józefa Cyrankiewicza **lub I sekretarza KC PZPR Edwarda Ochaba. Manifestanci weszli do Zamku i wywiesili na maszcie białą flagę znak poddania się władz.**
2. Następnie delegacja udała się do gmachu KW PZPR, gdzie w rozmowie z Wincentym Kraśką ponownie przedstawiono żądania. Jałowe przemówienie Kraśki przez radiowęzeł rozwścieczyło tłum, pojawiły się agresywne zachowania. Demonstranci weszli do siedziby partii, pozrywali czerwone flagi, wyrzucili przez okna portrety przywódców i wywiesili hasła „Wolność” oraz „Chleb”. Tymczasem na plac przybyły ciężarówki z funkcjonariuszami milicji, **których tłum zatrzymał okrzykami „milicja z nami” i większość milicjantów opowiedziała się po stronie demonstrantów.**

Formę wykonania zadania można modyfikować dowolnie. Jeżeli widzimy, iż uczniowie potrzebują więcej czasu na wykonanie polecenia z koperty, możemy zatrzymać się, np. w pobliskim parku, i wyznaczyć czas na wykonanie tego zadania. Natomiast drogę do kolejnego punktu należy wykorzystać jako czas na przećwiczenie piosenki.

Istotne jest, aby przed rozszyfrowaniem kolejnej koperty, uczniowie zaprezentowali swoje piosenki/wiersze. W ten sposób utrwalą sobie dotychczas przyswojone informacje.

Czwartą kopertę warto ukryć na ul. Kochanowskiego, powinna zawierać tekst podzielony na trzy części oraz trzy listy ofiar poznańskiego czerwca. Nauczyciel może wyjaśnić uczniom, jak powstała lista ofiar sporządzona przez IPN.

3. Tymczasem grupa demonstrantów w rzeźnickich fartuchach bez większego problemu opanowała Komendę Wojewódzką Milicji Obywatelskiej (Collegium Juridicum). Zaczęła rozpowszechniać się nieprawdziwa pogłoska o uwięzieniu delegatów. Pojawiły się okrzyki „Na Młyńską, uwolnić braci!” Około godz. 10:00 część zgromadzonych, udała się w kierunku więzienia przy ul. Młyńskiej. Demonstranci wtargnęli do środka i wypuścili 252 więźniów, spalili dokumenty oraz zdobyli broń z magazynu więziennego. Zajęli również budynek Prokuratury i Sądu Wojewódzkiego, gdzie także zostały spalone dokumenty.

ZADANIE: W drodze do następnego punktu zadaniowego ułóżcie w grupach krótką piosenkę/wiersz o Czerwcu 1956.

KOPERTA NR 4

1. Inna część demonstrantów spod Zamku ruszyła pod budynek Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego przy ul. Kochanowskiego, gdzie w jego lochach trzymano więźniów politycznych. Z dachu Zakładu Ubezpieczeń Społecznych przy ul. Dąbrowskiego manifestujący zrzucili urządzenie do zagłuszania zachodnich stacji radiowych. Część manifestantów weszła do budynku Komitetu Miejskiego PZPR przy ul. Mickiewicza. Około 10:15 dotarli do ul. Kochanowskiego. Tłum był prowadzony przez tramwajarki. Demonstranci skandowali: „Precz z komuną”, „Precz z pachołkami bolszewizmu!”. Funkcjonariusze UB skierowali na demonstrantów strumień wody z hydrantów. W odpowiedzi rzucano kamieniami. Około 11:00 padły pierwsze strzały. Tramwajarka H. Przybyłek została trafiona dwoma kulami, które postrzeliły jej nogi. Kula raniła również S. Sobańską trzymającą sztandar. **Gdy upadła, sztandar podjął 13-letni Romek Strzałkowski, z którym stał do godz. 11:40, kiedy to doskoczyło do niego dwóch mężczyzn, którzy wyrwali mu sztandar i go przegonili.**
2. Następnie chłopiec podjął próbę przedostania się na ul. Dąbrowskiego przez garaże UB, gdzie został zatrzymany przez funkcjonariusza UB i zastrzelony z bliskiej odległości strzałem w klatkę piersiową. Demonstracja przekształciła się w walki uliczne. Robotnicy odpowiadali na strzały kamieniami i butelkami z benzyną, mając również broń zabraną z więzienia na Młyńskiej. Pierwszych rannych odwieziono do szpitala im. Pawłowa i szpitala im. Raszei. Około godziny 11:00 w rejon walk skierowano nieuzbrojone czołgi i pojazdy. Część pojazdów została opanowana przez demonstrantów, a załogi rozbrojone. Zarządzono alarm bojowy dla wszystkich jednostek znajdujących się na poligonie w Biedrusku. W rejonie ul. Kochanowskiego wzmagala się wymiana strzałów, trwało oblężenie gmachu WUBP. **Około 15:00 część młodych demonstrantów w zdobytych ciężarówkach jeździła do komisariatów milicji i je rozbrajała, zdobywając w ten sposób broń (Wilda, Dębiec, Rokietnica, Swarzędz, Mosina, Czempień).**

Można każdej grupie przydzielić do wykonania jedno z trzech poleceń.

3. Pojawiały się kolejne czołgi, około 300, obstawiono nimi ul. Roosevelta, Głogowską, Dąbrowskiego i Poznańską. Do godz. 18:00 wkroczyły do Poznania pierwsze oddziały wojskowe. O godz. 21:00 wprowadzono godzinę milicyjną, która obowiązywała do godz. 4:00 rano następnego dnia. Mimo to trwały walki w kilku miejscach Poznania, głównie w okolicy ul. Kochanowskiego i Zamku. Około godz. 1:30 rozpoczęły się pierwsze aresztowania, zatrzymanych przewożono do punktu filtracyjnego na Ławicy. Zatrzymano 750 osób.

ZADANIE: Przeanalizujcie dokładnie dane i na ich podstawie udzielcie odpowiedzi na następujące pytania:

1. **Jak dużą część zabitych stanowili cywile? O czym to świadczy?**
2. **Czym przeważnie była spowodowana śmierć ofiar?**
3. **W jakim wieku były ofiary?**

Ostania koperta może być ukryta w dowolnym miejscu. Ważne, aby uczniowie mieli tam wystarczająco dużo miejsca do pracy. Tym razem treść kopert jest niezaszyfrowana. Każda grupa ma ten sam tekst. Należy zadbać, aby go odczytała i wykonała zadanie. Każdej z grup można przydzielić jedno z poleceń. Można zainspirować uczniów, aby przed udzieleniem odpowiedzi jeszcze raz odczytali na głos fragment wystąpienia Cyrankiewicza (pozorując radiowe wystąpienie – dbając o odpowiednią modulację, podniesiony głos, pauzy).

KOPERTA NR 5

Walki trwały całą noc. Coraz więcej wojska sprowadzono do Poznania z poligonu w Biedrusku, Ławicy... Do miasta wkroczyła 19 Dywizja Pancerna, z kierunku Gniezna nadciągnęły kolejne kolumny wojskowe. W piątek rano 29 czerwca, od strony Junikowa wjechała 4 Dywizja Zmotoryzowana. Słychać było nadal strzelaninę. W piątek popołudniu i w ciągu nocy słychać było już pojedyncze strzały. Snajperzy usadowili się na dachach, likwidując ostatnie ogniska buntu.

Premier Józef Cyrankiewicz 29 czerwca w przemówieniu radiowym tak mówił o poznańskich wydarzeniach: „[...] na Poznaniu skupiła się cała uwaga ośrodków imperialistycznych, albowiem chodzi o to, aby Poznań, miasto Międzynarodowych Targów [...] uczynić terenem zamieszek. [...] zamierzenia wicherzycieli spaliły na panewce w momencie, gdy zostało to rozeznane przez olbrzymią większość klasy robotniczej, która odcięła się i odstąpiła od następnej fazy demonstracji, od ponurych popisów agentów i prowokatorów, występujących z bronią w rękę i atakujących gmachy publiczne [...] krew przelana w Poznaniu obciążyla wrogie Polsce ośrodki imperialistyczne i reakcyjne podziemie, które są bezpośrednimi sprawcami zjść. [...] Każdy prowokator lub szaleniec, który odważy się podnieść rękę przeciw władzy ludowej, niech będzie pewny, że mu tę rękę władza ludowa odrąbie w interesie klasy robotniczej, w interesie chłopstwa pracującego i inteligencji, w interesie walki o podniesienie stopy życiowej ludności, w interesie dalszej demokratyzacji naszego życia, w interesie naszej ojczyzny”.

<p><i>Nagranie audycji Radia Wolna Europa można odtworzyć z telefonu (zaopatrzonego w głośnik) z dostępem do Internetu.</i></p> <p><i>Warto zadbać, aby uczniowie najpierw przeczytali różnorodne materiały, wybrali odpowiednie zdjęcia. Dużo cennych informacji można znaleźć na stronie: www.czerwiec56.ipn.gov.pl</i></p>	<p>ZADANIE:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Wyjaśnij kogo o wywołanie protestów robotniczych w Poznaniu oskarżył premier Cyrankiewicz. 2. Przedstaw formy, jakie według mówcy przybrały wydarzenia w Poznaniu. 3. Jaką karę premier Cyrankiewicz zapowiada dla demonstrantów? <p>Na zakończenie pracy, w tym punkcie zadaniowym należy odtworzyć audycję nadaną przez Radio Wolna Europa – Głos Wolnej Polski 29.06.1956r. dostępną na stronie (można wybrać jedną audycję lub wybrany fragment): https://czerwiec56.ipn.gov.pl/c56/multimedia-1/audioteka/9300,Radio-Wolna-Europa.html.</p> <p>Następnie należy poprosić uczniów, aby wskazali różnice między wystąpieniem Cyrankiewicza a audycją radiową dotyczące poznańskich wypadków.</p> <p>Wykonanie zadania wstępnego (środowisko cyfrowe)</p> <p>ZADANIE: Na podstawie zgromadzonych materiałów (z gry terenowej i dostępnych w Internecie) należy wykonać kalendarium Poznańskiego Czerwca 1956 r. ilustrowane archiwalnymi zdjęciami. Zadanie może zostać wykonane jako prezentacja lub komiks/animacja.</p>
<p>CEL: analiza, synteza, przetwarzanie informacji i nadawanie im nowej formy.</p> <p><i>Warto uświadomić uczniom za N. Chomskim, iż istnieją trzy zasadnicze przesłanki skutecznej propagandy: wsparcie jej przez władzę publiczną, wsparcie jej przez klasę wykształconą, brak możliwości sprzeciwu (cenzura, zмова mediów itp.).</i></p>	<p>ETAP 2: PRZETWARZANIE (środowisko cyfrowe)</p> <p>Prezentacja zadania wstępnego</p> <p>Dyskusja – Jak odnaleźć prawdę w gąszczu propagandy?</p> <ul style="list-style-type: none"> – Nauczyciel – omawia i analizuje z uczniami zawarty na karcie pracy schemat: „Propaganda” (materiał pomocniczy nr 4 – karta pracy). – Jak wydarzenia poznańskie oceniały ówczesne władze? Czy pamiętacie wystąpienie Cyrankiewicza? Następnie nauczyciel pokazuje uczniom fragment Polskiej Kroniki Filmowej 28/56 (dostępnej na stronie: http://www.repozytorium.fn.org.pl/?q=pl/node/10105) i zadaje pytania, np.: Jak przedstawiono Poznański Czerwiec? Kto grał tutaj rolę „wroga”, a kto „bohatera”? – Bilans Poznańskiego Czerwca 1956 r.: 57 osób zginęło, rannych nie więcej niż 650 (do dziś potwierdzono 239 przypadków zranień), do 8 lipca 1956 r. zatrzymano 746 osób, przygotowano 51 procesów przeciwko 135 oskarżonym. Więcej informacji na temat śledztwa IPN: https://czerwiec56.ipn.gov.pl/c56/ofiary-i-represje/sledztwo-ipn-/9169,Ustalenia-i-stan-sledztwa-w-sprawie-przestepczych-dzialan-funkcjonariuszy-panstw.html.

- Jak sądzicie, jaki los spotkał osoby biorące udział w tych wydarzeniach?
- Można krótko opowiedzieć o losach: **Stanisława Matyji** (aresztowany w nocy 29.06.1956 r., bestialsko pobity i poddany surowemu śledztwu, zwolniony z aresztu 16 lipca na skutek żądań kolegów, grożących strajkiem. W marcu 1958 r. zwolniony z pracy z „wilczym biletem”. Do 1973 r. inwigilowany i szykanowany przez SB, nie miał stałej pracy. Do końca życia odczuwał niedogodności zdrowotne związane z przesłuchaniami. Zmarł 1985 r.) **Heleny Przybyłek** (tramwajarka trzymająca sztandar, postrzelona w obie nogi, w szpitalu dopadli ją funkcjonariusze UB, opóźniono leczenie, nie udało się potem uratować obu nóg – prawą amputowano, lewa pozostała, ale niesprawna. Nigdy nie wróciła w pełni do zdrowia, żyła zdana na opiekę innych na podkaliskiej wsi, zmarła w 1994 r.); **Stanisławy Sobańskiej** (druga z rannych niegroźnie tramwajarek, przez 3 tygodnie była przesłuchiwana i katowana – straciła wszystkie zęby, potem trafiła do więziennego szpitala, w listopadzie została zwolniona, była niezdolna do pracy, schroniła się na wsi u matki). Informacje opracowane na podstawie: E.R. Dabertowa, A. Łuczak, *Walka o pamięć Czerwca '56. Obchody 26. rocznicy Czerwca w 1982*, Poznań 2001.
- Jak sądzicie, kiedy zaczęto upamiętniać Czerwiec 1956?

Wykonanie zadania w oparciu o przygotowane materiały umieszczone w środowisku cyfrowym (opracowania, dokumenty, zdjęcia np. ze starych gazet, rodzinnych archiwów, ilustracje itp.) oraz spacer historyczny z wykorzystaniem warsztatowych umiejętności.

INSTRUKCJA DO ZADANIA DLA UCZNIÓW – „Śladami pamięci o Poznańskim Czerwcu 1956”

Krok 1.

Odszukajcie miejsca związane z poznańskimi wydarzeniami 1956 r. (tablice pamiątkowe, pomniki, itp.) wykonajcie ich dokumentację (zdjęcia). Dokonajcie analizy tych miejsc (materiał pomocniczy nr 5 – analiza pomnika). Sporządźcie ich listę.

Krok 2.

Na podstawie dostępnych źródeł oraz wyników badań stwórcie opowieść pt. „Śladami pamięci o Poznańskim Czerwcu 1956...”, prezentującą miejsca związane z pamięcią o tym wydarzeniu, ze szczególnym uwzględnieniem poznańskiego pomnika czerwca 1956 (czasu, okoliczności powstania i jego symbolicznego znaczenia dla Poznaniaków). Opowieść może mieć formę animacji/filmu/komiksu/itp., którego nagranie zostanie umieszczone w środowisku cyfrowym.

W trakcie realizacji z tego zadania warto polecić uczniom książkę: E.R. Dabertowa, A. Łuczak, *Walka o pamięć Czerwca '56. Obchody 26. rocznicy Czerwca w 1982, Poznań 2001*.
Wiele cennych publikacji dostępnych w formacie PDF znajduje się na stronie:

<https://czerwiec56.ipn.gov.pl/c56/czytelnia/publikacje-pdf>

<p>CEL: uporządkowanie wiedzy (strukturyzacja, powiązania).</p> <p><i>Uczniów można w czasie quizu podzielić na zespoły. Każdy zespół odpowiada na jedno z wylosowanych pytań i za prawidłową odpowiedź zdobywa 1p. Należy wyznaczyć uczniom czas na odpowiedź, taki, aby mieli chwilę do namysłu.</i></p>	<p>ETAP 3: SYSTEMATYZACJA (zajęcia w klasie)</p> <p>Quiz – Poznański Czerwiec 1956 Nauczyciel zadaje różnorodne pytania, a uczniowie udzielają odpowiedzi. Przykładowe pytania: Robotnicy jakich zakładów rozpoczęli wydarzenia czerwcowe? Czego się domagano? Z jakich zakładów pracy robotnicy brali udział w zajściach (podaj trzy nazwy)? Na jaki plac dotarli wszyscy demonstranci i dlaczego tutaj się pojawili? Dlaczego uczestnicy udali się na ul. Młyńską? Gdzie doszło do pierwszych strzałów? Jak nazywał się jeden z przywódców załogi HCP? Jak nazywał się skrytobójczo zamordowany przez funkcjonariuszy UB 13-letni chłopiec? W jaki sposób demonstranci zdobyli broń? Jakie formacje wojskowe skierowano na ulice Poznania? Jak te wydarzenia oceniał premier Cyrankiewicz? Itp.</p> <p>Prezentacja zadań</p> <p>Uzupełnienie – Dyskusja: Czy uczestnicy Poznańskiego Czerwca 1956 byli od razu bohaterami? Czy pamięć o tych zdarzeniach nadal jest ważna? Dlaczego?</p>
<p><i>Dla efektywnej nauki bardzo ważne jest, by uczniowie analizowali swoje postępy, identyfikowali czynniki ułatwiające naukę i utrudniające. Dochodzili do wniosków, co oni sami mogą zrobić, aby uczyć się i działać skuteczniej. Warto w tym celu wykorzystać czas w trakcie ewaluacji.</i></p>	<p>ETAP 4: EWALUACJA (zajęcia)</p> <p>Samoocena (materiał pomocniczy nr 5 – karta samooceny) – Runda bez przymusu.</p> <p>Informacja zwrotna nauczyciela</p> <ul style="list-style-type: none"> — Nauczyciel omawia mocne i słabe strony realizowanych zadań. Wskazuje obszary, w których uczniowie powinni pracować nad dalszym rozwojem swoich kompetencji. Podkreśla znaczenie systematyczności, wytrwałości i sposobu pracy.

1 MATERIAŁ POMOCNICZY

TEKST ŹRÓDŁOWY, WARSZTAT HISTORYKA – PRACA Z TEKSTEM

PLAN 6-LETNI

Założenia planu 6-letniego ogłosił 15.07.1950 r. wicepremier Hilary Minc.

219

Plan 6-letni jest planem forsownego uprzemysłowienia kraju. Wartość produkcji przemysłu socjalistycznego będzie w roku 1955 ponad 2,5 razy większa aniżeli w roku 1949. Oznacza to osiągnięcie w 1955 r. poziomu czterokrotnie wyższego od poziomu produkcji przemysłowej Polski przedwojennej [...].

*Górnictwo węgla kamiennego osiągnie w roku 1955 100 mln ton, tj. wzrośnie o 35% w stosunku do roku 1949. Zaspokoi to w pełni rosnące potrzeby życia gospodarczego i pozwoli na wysoki poziom eksportu węgla. W 1955 roku produkcja węgla kamiennego osiągnie na głowę ludności 3,7 ton, czyli będzie jedną z najwyższych na świecie. Wystarczy powiedzieć, że produkcja węgla kamiennego na jednego mieszkańca w roku 1949 w Stanach Zjednoczonych wynosiła 2,9 tony [...].
Towarzysze! My, w krajach obozu socjalizmu i pokoju, rozbudowujemy przemysł i rolnictwo, budujemy fabryki, szkoły, szpitale, podnosimy stopę życiową ludności, walczymy o życie coraz pełniejsze, piękniejsze i radośniejsze.*

Uchwalamy nasz Plan 6-letni, który wzmocni jeszcze bardziej nasz potencjał gospodarczy i obronny. Plan, który wzmocnił Polskę jako ważne ogniwo obozu pokoju, postępu i socjalizmu [...].

Cyt. za: S. Roszak, J. Kłaczkowski, *Poznać przeszłość. Wiek XX*, Warszawa 2014, s.239.

WARSZTAT HISTORYKA – PRACA Z TEKSTEM

ETAPY PRACY Z TEKSTEM	ETAP 1. OPISYWANIE	NOTATKI UCZNIĄ
	<p>KROK 1.</p> <p>Zrozumienie tekstu</p> <ul style="list-style-type: none"> – przeczytaj tekst i powiedz, czego dotyczy; – ustal, z jakim rodzajem tekstu masz do czynienia, czy jest to rodzaj źródła czy opracowanie naukowe; – kto i kiedy napisał/wygłosił ten tekst. 	
	ETAP 2. BADANIE	NOTATKI UCZNIĄ
	<p>KROK 2.</p> <p>Streść tekst własnymi słowami, wskazując założenia planu 6-letniego.</p>	
	ETAP 3. INTERPRETACJA	NOTATKI UCZNIĄ
	<p>KROK 4.</p> <p>Wyjaśnij, co twoim zdaniem autor chciał przekazać w swoim tekście;</p> <ul style="list-style-type: none"> – wskaż fragment o propagandowym charakterze; – jaką reakcję miał wywołać ten tekst u słuchaczy/czytelników? 	

Schemat opracowany na podstawie: *Europa. Nasza historia*, t.1 Warszawa 2016.

2 MATERIAŁ
POMOCNICZY
PLAKATY

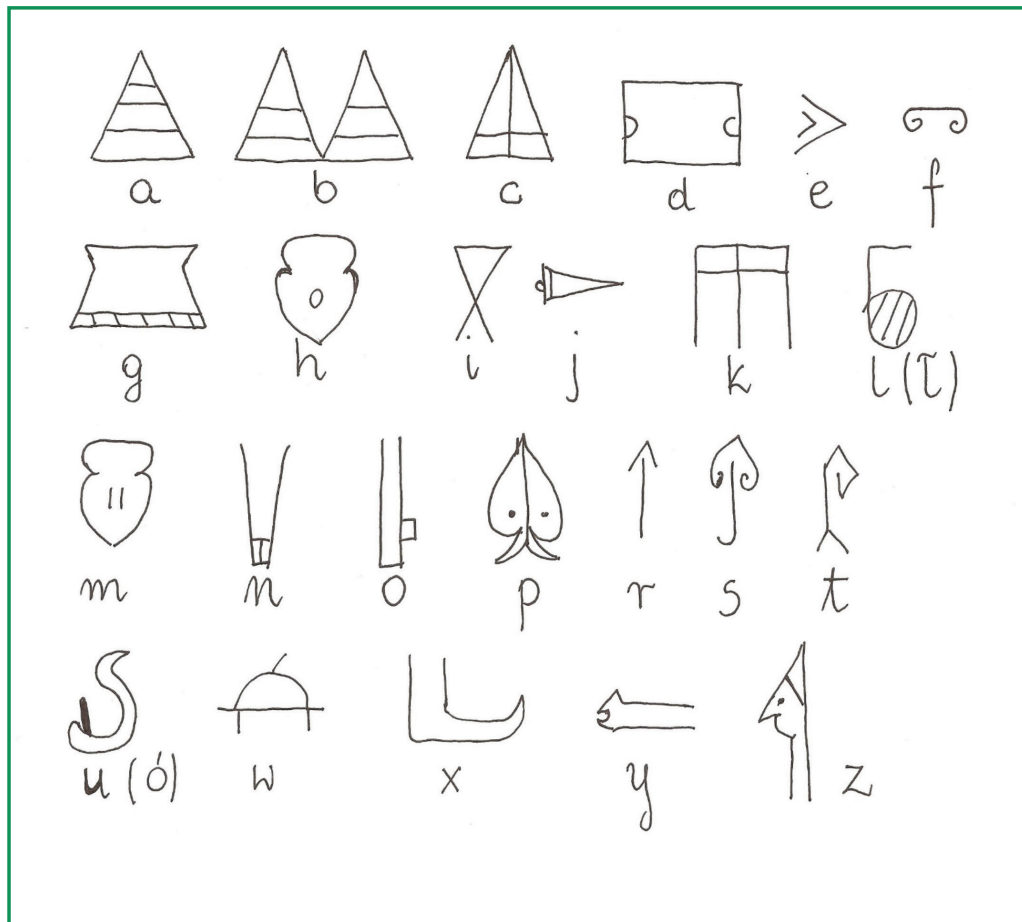
ANALIZA PLAKATU

ETAPY PRACY – ANALIZA I INTERPRETACJA PLAKATU	ETAP 1. OPIS	NOTATKI UCZNIĄ
	<p>KROK 1. Opisywanie</p> <ul style="list-style-type: none"> — kogo/co przedstawia plakat? po czym można rozpoznać te osoby/ przedmioty/zdarzenia? — opisz szczegółowo, co widzisz. <p>KROK 2. Rozpoznanie postaci i przedmiotów</p> <ul style="list-style-type: none"> — jakie postacie i przedmioty rozpoznajesz? — co niezwykłego dostrzegasz? 	
	ETAP 2. ANALIZA	NOTATKI UCZNIĄ
	<p>KROK 3. Zbierz informacje – jeżeli chcesz dobrze poznać interesujący Cię obiekt, zbierz możliwie jak najwięcej informacji na jego temat (wykorzystaj dostępne źródła informacji w tym Internet).</p> <p>KROK 4. Określ znaczenie rozmiarów, pozy, stroju, przedmiotów, itp.</p> <ul style="list-style-type: none"> — wyjaśnij znaczenie przedmiotów/czynności/itp. przedstawionych na ilustracji w widocznym zestawieniu. <p>KROK 5. Kontekst historyczny</p> <ul style="list-style-type: none"> — kiedy powstał plakat i w jakiej sytuacji? — do jakich wydarzeń historycznych nawiązuje ilustracja? 	
	ETAP 3. INTERPRETACJA	NOTATKI UCZNIĄ
	<p>KROK 6. Objaśnienie</p> <ul style="list-style-type: none"> — przyporządkuj elementom przedstawionym na ilustracji właściwe objaśnienie. <p>KROK 7. Określ zamiary autora</p> <ul style="list-style-type: none"> — co chciał wyrazić przez taki sposób przedstawienia postaci/ przedmiotów itp.? — do kogo był skierowany plakat i jakie uczucia miał wywoływać? — oceń, co chciał przekazać nam autor, uzasadnij odpowiedź. 	

3 MATERIAŁ POMOCNICZY

GRA TERENOWA - SZYFR

SZYFR

POLSKI ALFABET PALCOWY

Źródło: http://fundacjaokis.org/tresc_7_.html

GRA TERENOWA – TREŚĆ KOPERT ZADANIOWYCH

KOPERTA NR 1 – CZĘŚĆ 1

W latach 50-tych w Poznaniu narastało napięcie wynikające ze złych warunków życia i pracy. Zaopatrzenie sklepów było niewystarczające, a pensje robotników bardzo niskie, na dodatek wiele osób mieszkało w fatalnych warunkach. Cały czas borykano się z kłopotami odbudowy Poznania ze zniszczeń wojennych. Dodatkowo Poznań był miastem wyraźnie pomijanym przez władze w nakładach inwestycyjnych. Ponadto Wielkopolska, tak jak inne części kraju, została poddana przymusowemu dostosowaniu wszystkich dziedzin życia do modelu sowieckiego.

227

1. W latach 50-tych w Poznaniu narastało napięcie wynikające ze złych warunków życia i pracy. Zaopatrzenie sklepów było niewystarczające, a pensje robotników bardzo niskie, na dodatek wiele osób mieszkało w fatalnych warunkach. Cały czas borykano się z kłopotami odbudowy Poznania ze zniszczeń wojennych. Dodatkowo Poznań był miastem wyraźnie pomijanym przez władze w nakładach inwestycyjnych. Ponadto Wielkopolska, tak jak inne części kraju, została poddana przymusowemu dostosowaniu wszystkich dziedzin życia do modelu sowieckiego.

KOPERTA NR 1- CZĘŚĆ 2

W 1953 r. podwyższono normy pracy. W 1955 r. pracownicy poznańskich zakładów im. Stalina (dawniej H. Cegielskiego) zgłaszali swoje niezadowolenie wynikające z nieprawidłowości w naliczaniu wynagrodzeń oraz braku możliwości normalnej pracy, który wynikał z ciągłych przerw w dostawach surowców i złej organizacji pracy (od 1953 zgłosili 4704 wnioski dotyczące poprawy organizacji pracy). W czerwcu 1956 r. delegacja robotników (wśród nich stolarz Stanisław Matyja) przedstawiła żądania robotników ministrowi w Warszawie.

1. Wzrost normy pracy w 1953 r. spowodował, że wielu pracowników nie mogło wykonać swojej pracy, co miało negatywny wpływ na ich dochody. W związku z tym robotnicy zgłaszali liczne wnioski o poprawę organizacji pracy i dostaw surowców. W czerwcu 1956 r. delegacja robotników, w której znalazł się stolarz Stanisław Matyja, przedstawiła swoje żądania ministrowi w Warszawie.

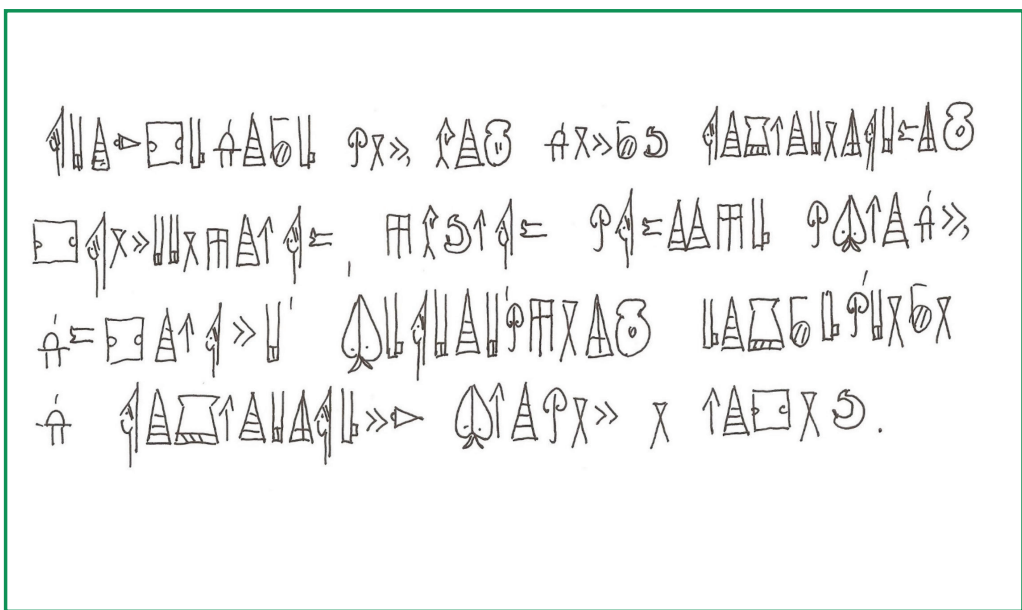
KOPERTA NR 1- CZĘŚĆ 3

Taka postawa władz była bezpośrednią przyczyną wystąpień robotników, które miały miejsce następnego dnia, kiedy to o 6 rano załoga dziennej zmiany zakładów im. Stalina nie podjęła pracy i wraz z robotnikami z nocnej zmiany wyszła na ulicę (Dzierżyńskiego), udając się w kierunku centrum miasta.

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840. 841. 842. 843. 844. 845. 846. 847. 848. 849. 850. 851. 852. 853. 854. 855. 856. 857. 858. 859. 860. 861. 862. 863. 864. 865. 866. 867. 868. 869. 870. 871. 872. 873. 874. 875. 876. 877. 878. 879. 880. 881. 882. 883. 884. 885. 886. 887. 888. 889. 890. 891. 892. 893. 894. 895. 896. 897. 898. 899. 900. 901. 902. 903. 904. 905. 906. 907. 908. 909. 910. 911. 912. 913. 914. 915. 916. 917. 918. 919. 920. 921. 922. 923. 924. 925. 926. 927. 928. 929. 930. 931. 932. 933. 934. 935. 936. 937. 938. 939. 940. 941. 942. 943. 944. 945. 946. 947. 948. 949. 950. 951. 952. 953. 954. 955. 956. 957. 958. 959. 960. 961. 962. 963. 964. 965. 966. 967. 968. 969. 970. 971. 972. 973. 974. 975. 976. 977. 978. 979. 980. 981. 982. 983. 984. 985. 986. 987. 988. 989. 990. 991. 992. 993. 994. 995. 996. 997. 998. 999. 1000.

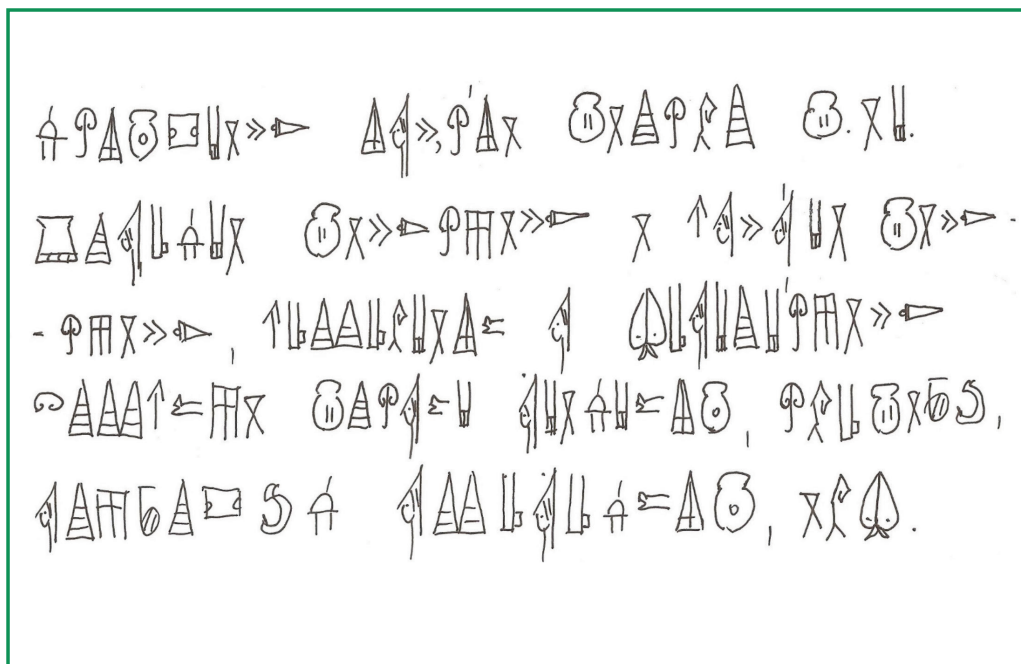
KOPERTA NR 2 - CZĘŚĆ 1

O 6:35 robotnicy wyszli z zakładu. Szli szeroką ławą, zajmując jezdnię i chodniki. Początkowo w milczeniu, stukały jedynie o bruk drewniane chodaki. W okolicach Rynku Wildeckiego około 10 tys. pochód rozłączył się na dwie części. Jedna część poszła ul. Przemysłową i Roboczą, gdzie znajdowały się Zakłady Naprawy Taboru Kolejowego, którego to pracownicy, przyłączyli się do demonstrantów. Drugi strumień szedł ul. Gwardii Ludowej (dzisiaj Wierzbicice). Na Moście Dworcowym pochód tworzył znowu jedną całość, przyłączyły się do niego grupy robotników z Łazarza i Górczyna. Część demonstrantów weszła na teren Międzynarodowych Targów Poznańskich, gdzie odbywały się targi.

KOPERTA NR 2 - CZĘŚĆ 2

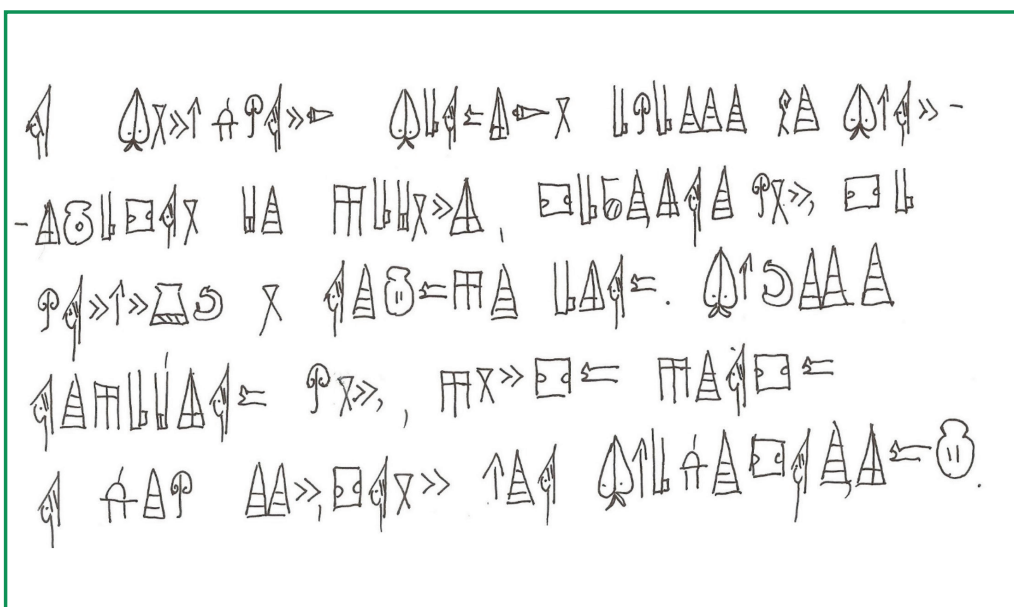
Reszta robotników udała się na ul. Gajową, gdzie do pochodu dołączyli się tramwajarze. Następnie demonstranci szli ulicą Kraszewskiego i Dąbrowskiego, tutaj dołączyły się kobiety z zakładów odzieżowych (późniejszej Modeny), drukarze z zakładów graficznych, robotnicy z Wiepofamy, browarów, małych zakładów, sklepów i biur. Pojawiły się pierwsze transparenty z napisami: „Chleba i wolności”, „Chcemy jeść”, „Precz z krwiopicjami!”, „Żądamy chleba!”. Zaczęto śpiewać patriotyczne pieśni i wznosić okrzyki wymierzone przeciwko władzy. W całym mieście stanęły wszystkie autobusy i tramwaje. Tymczasem na Plac Wolności dotarli pracownicy z zakładów ze

KOPERTA NR 2 - CZĘŚĆ 3

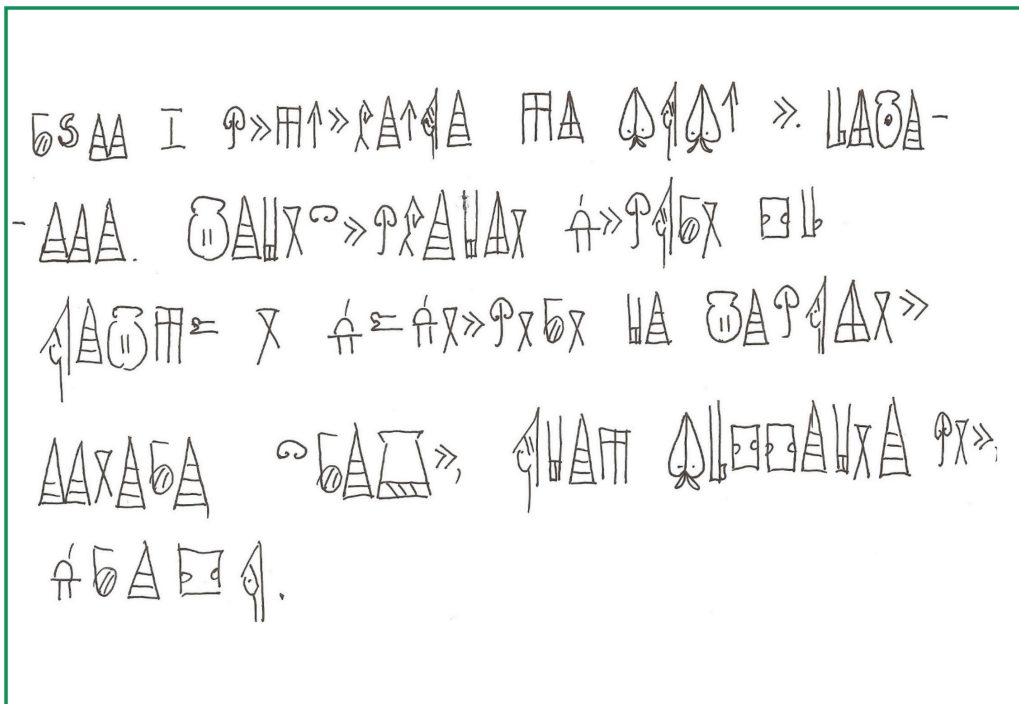
Przed godz. 9:00 było już 20 tys. protestujących, po godzinie 50 tys. i wciąż dołączały się nowe grupy robotników.

ZADANIE: W czasie tego czerwcowego poranka pracownicy bardzo różnych zakładów złączyli się we wspólnym proteście, dlatego czeka Was próba zaufania. Ustawcie się gęsiego. Połóżcie ręce na ramionach osoby stojącej przed Wami. Zamknijcie oczy oprócz osoby, która stoi jako pierwsza. Ta osoba będzie Was prowadziła. Po wykonaniu 5 kroków następuje zmiana prowadzącego,

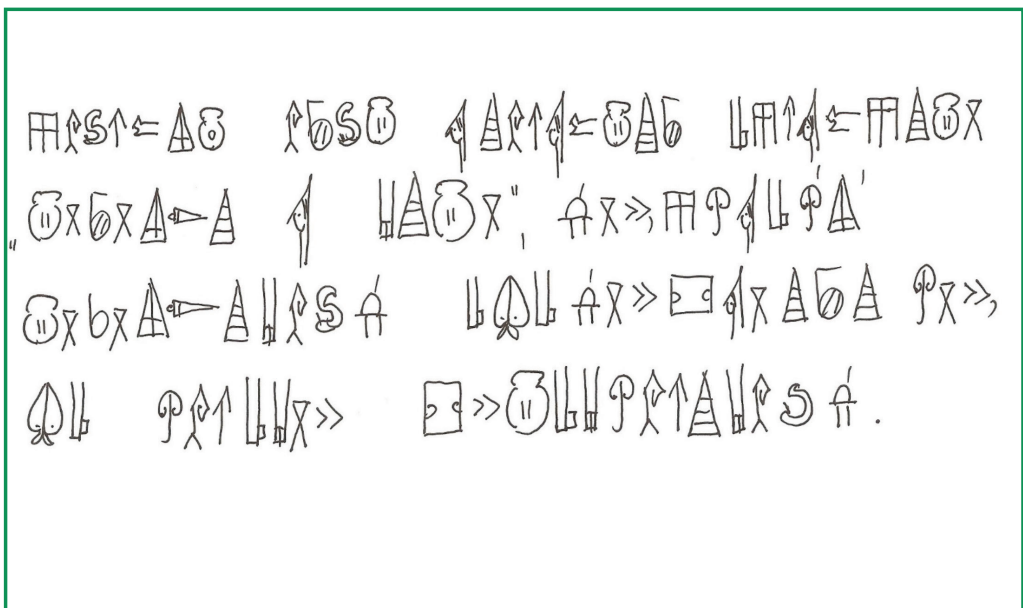
KOPERTA NR 3 - CZĘŚĆ 1

Od około 9:00 do 11:00 z różnych stron miasta na placu Stalina pod Zamkiem (tu znajdowała się siedziba Miejskiej Rady Narodowej oraz Siedziba Komitetu Wojewódzkiego PZPR) zgromadziło się 100 tys. ludzi. Wznoszono krzyki: „Chcemy chleba”, „Żądamy obniżki cen”, „Żądamy wolnych wyborów pod nadzorem ONZ”, śpiewano „Boże coś Polskę” oraz hymn narodowy. Manifestanci zażądali wyjścia przedstawicieli władz. Wyłoniona z tłumu delegacja udała się na rozmowy z przewodniczącym MRN Franciszkiem Frąckowiakiem. Domagano się przyjazdu premiera Józefa Cyrankiewicza

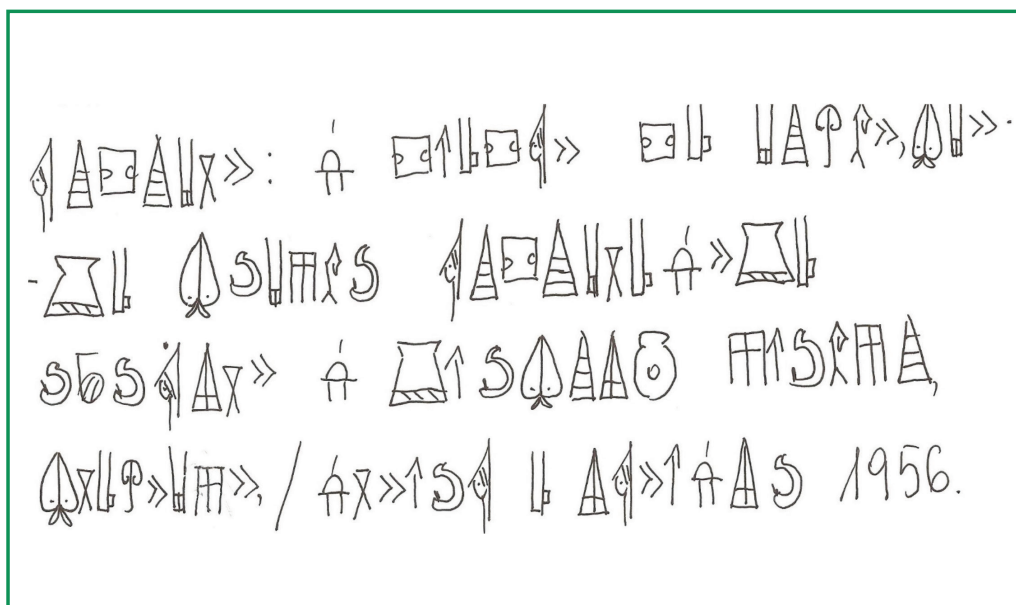
KOPERTA NR 3 - CZĘŚĆ 2

Następnie delegacja udała się do gmachu KW PZPR, gdzie w rozmowie z Wincentym Kraśką ponownie przedstawiono żądania. Jałowe przemówienie Kraśki przez radiowęzeł rozwścieczyło tłum, pojawiły się agresywne zachowania. Demonstranci weszli do siedziby partii, pozrywali czerwone flagi, wyrzucili przez okna portrety przywódców i wywiesili hasła „Wolność” i „Chleb”. Tymczasem na plac przybyły ciężarówki z funkcjonariuszami milicji,

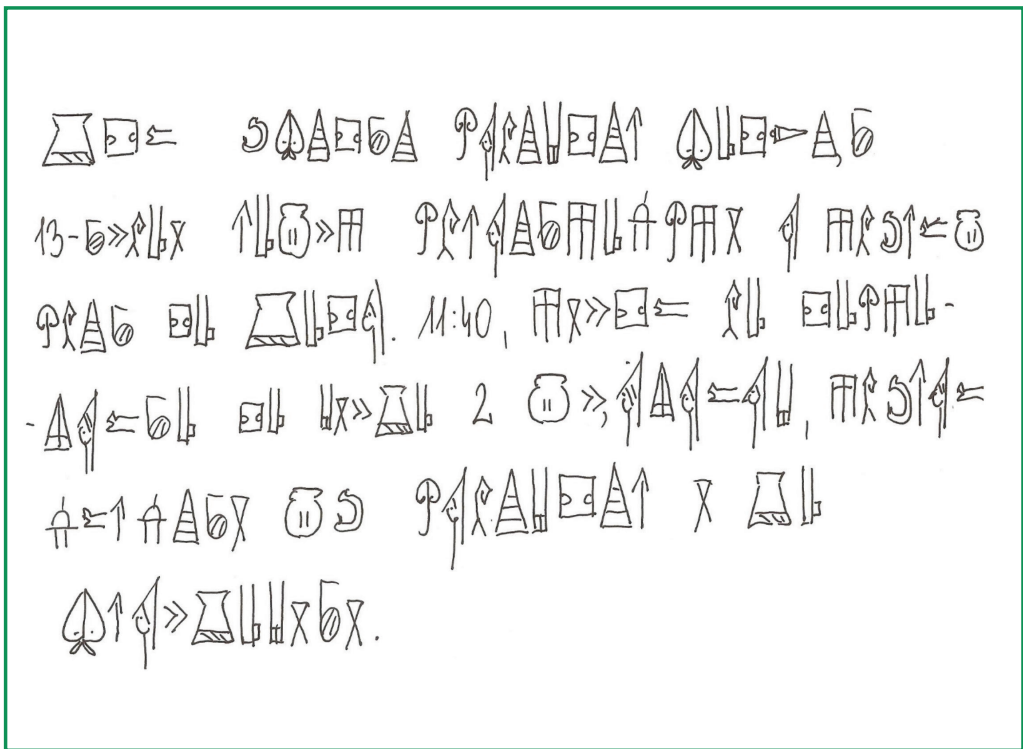
KOPERTA NR 3 - CZĘŚĆ 3

Tymczasem grupa demonstrantów w rzeźniczych fartuchach bez większego problemu opanowała Komendę Wojewódzką Milicji Obywatelskiej (Collegium Juridicum). Zaczęła rozpowszechniać się nieprawdziwa pogłoska o uwięzieniu delegatów. Pojawiły się okrzyki „Na Młyńską, uwolnić braci!” Około godz. 10:00 część zgromadzonych, udała się w kierunku więzienia przy ul. Młyńskiej. Demonstranci wtargnęli do środka i wypuścili 252 więźniów, spalili dokumenty oraz zdobyli broń z magazynu więziennego. Zajęli również budynek Prokuratury i Sądu Wojewódzkiego, gdzie także zostały spalone dokumenty.

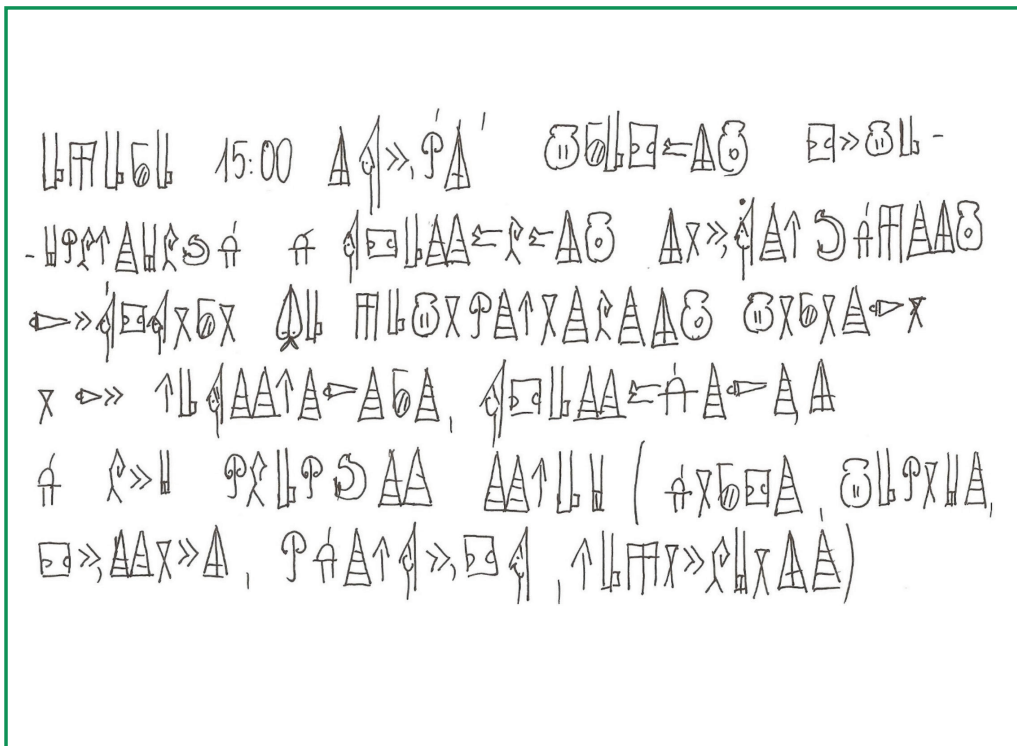
KOPERTA NR 4 - CZĘŚĆ 1

Inna część demonstrantów spod Zamku ruszyła pod budynek Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego przy ul. Kochanowskiego, gdzie w jego lochach trzymano więźniów politycznych. Z dachu Zakładu Ubezpieczeń Społecznych przy ul. Dąbrowskiego manifestujący zrzucili urządzenie do zagłuszania zachodnich stacji radiowych. Część manifestantów weszła do budynku Komitetu Miejskiego PZPR przy ul. Mickiewicza. Około 10:15 dotarli do ul. Kochanowskiego. Tłum był prowadzony przez tramwajarki. Demonstranci skandowali „Precz z komuną”, „Precz z pachotkami bolszewizmu!”. Funkcjonariusze UB skierowali na demonstrantów strumień wody z hydrantów. W odpowiedzi rzucono kamieniami. Około 11:00 padły pierwsze strzały. Tramwajarka H. Przybytek została trafiona dwoma kulami, które postrzeliły jej nogi. Kula raniła również S. Sobańską trzymającą sztandar.

KOPERTA NR 4 - CZĘŚĆ 2

Następnie chłopiec podjął próbę przedostania się na ul. Dąbrowskiego przez garaże UB, gdzie został zatrzymany przez funkcjonariusza UB i zastrzelony z bliskiej odległości strzałem w klatkę piersiową. Demonstracja przekształciła się w walki uliczne. Robotnicy odpowiadali na strzały kamieniami i butelkami z benzyną, mając również broń zabraną z więzienia na Młyńskiej. Pierwszych rannych odwieziono do szpitala im. Pawłowa i szpitala im. Raszei. Około godziny 11:00 w rejon walk skierowano nieuzbrojone czołgi i pojazdy. Część pojazdów została opanowana przez demonstrantów, a załogi rozbrojone. Zarządzono alarm bojowy dla wszystkich jednostek znajdujących się na poligonie w Biedrusku. W rejonie ul. Kochanowskiego wzmagała się wymiana strzałów, trwało oblężenie gmachu WUBP.

KOPERTA NR 4 - CZĘŚĆ 3

Pojawiają się kolejne czołgi, około 300, obstawiono nimi ul. Roosevelta, Głogowską, Dąbrowskiego i Poznańską. Do godz. 18:00 wkroczyły pierwsze oddziały wojskowe do Poznania. O godz. 21:00 wprowadzono godzinę milicyjną, która obowiązywała do godz. 4:00 następnego dnia. Mimo to trwały walki w kilku miejscach Poznania, głównie w okolicy ul. Kochanowskiego i Zamku. Około godz. 1:30 rozpoczęły się pierwsze aresztowania, zatrzymanych przewożono do punktu filtracyjnego na Ławicy. Zatrzymano 750 osób.

ZADANIE: Przeanalizujcie dokładnie dane i na ich podstawie udzielcie odpowiedzi na następujące pytania:

1. W dniu 10 października, w godzinach wieczornych, w Poznaniu, w okolicy ul. Roosevelta, Głogowskiej, Dąbrowskiego i Poznańskiej, pojawiły się czołgi. W tym czasie rozpoczęły się walki w kilku miejscach Poznania, głównie w okolicy ul. Kochanowskiego i Zamku. Około godz. 1:30 rozpoczęły się pierwsze aresztowania, zatrzymanych przewożono do punktu filtracyjnego na Ławicy. Zatrzymano 750 osób.

2. W dniu 10 października, w godzinach wieczornych, w Poznaniu, w okolicy ul. Roosevelta, Głogowskiej, Dąbrowskiego i Poznańskiej, pojawiły się czołgi. W tym czasie rozpoczęły się walki w kilku miejscach Poznania, głównie w okolicy ul. Kochanowskiego i Zamku. Około godz. 1:30 rozpoczęły się pierwsze aresztowania, zatrzymanych przewożono do punktu filtracyjnego na Ławicy. Zatrzymano 750 osób.

3. W dniu 10 października, w godzinach wieczornych, w Poznaniu, w okolicy ul. Roosevelta, Głogowskiej, Dąbrowskiego i Poznańskiej, pojawiły się czołgi. W tym czasie rozpoczęły się walki w kilku miejscach Poznania, głównie w okolicy ul. Kochanowskiego i Zamku. Około godz. 1:30 rozpoczęły się pierwsze aresztowania, zatrzymanych przewożono do punktu filtracyjnego na Ławicy. Zatrzymano 750 osób.

LISTA OFIAR POZNAŃSKIEGO CZERWCA

Lp.	Nazwisko i imię	Wiek	Przyczyna zgonu
1	Bentke Roman	18	rana postrzałowa czaszki i mózgu
2	Błazejak Henryk	16	rana postrzałowa uda i podudzia prawego
3	Boroń Sylwester	25	rana postrzałowa okolic obojczyka prawego
4	Braun Zdzisław	26	rana postrzałowa klatki piersiowej prawej
5	Cieślik Walenty	20	rana postrzałowa w prawej połowie klatki piersiowej
6	Czekaj Jakub	21	postrzał brzucha (żołnierz KBW)
7	Dąbrowicz Michał	23	rana postrzałowa głowy
8	Dutkiewicz Kazimierz	17	rana postrzałowa głowy, przestrzał czaszkowo-mózgowy
9	Falasa Bronisław	22	postrzał (żołnierz WP)
10	Ficek Ryszard	21	postrzał, rana szarpana ramienia, postrzał rzepki (żołnierz WP)
11	Franke Tadeusz	31	postrzał
12	Frankowski Bogdan	22	postrzał w głowę (funkcjonariusz UB)
13	Gliński Andrzej	15	postrzał twarzowo-czaszkowy
14	Graja Kazimierz	31	postrzał w głowę (funkcjonariusz UB)
15	Grześkowiak Henryk	24	postrzał
16	Hoppe Andrzej	18	rana postrzałowa klatki piersiowej lewej
17	Izdebny Zygmunt	26	pobicie (funkcjonariusz UB)
18	Jackowski Czesław	41	złamanie postrzałowe miednicy, ropień płuca lewego
19	Janczewski Zbigniew	20	rana postrzałowa okolicy łopatki lewej
20	Jankowiak Jerzy	16	postrzał czaszkowo-mózgowy
21	Jankowski Roman	43	rana postrzałowa klatki piersiowej, krwotok
22	Joachimiak Zbigniew	28	rana postrzałowa klatki piersiowej
23	Kaczmarek Władysław	26	rana postrzałowa głowy
24	Kapitan Seweryn	18	rana postrzałowa głowy, przestrzał czaszkowo-mózgowy
25	Kliche Zenon	17	postrzał
26	Klój Leon	16	rozjechany przez czołg
27	Kłos Czesław	46	rana postrzałowa w pierś
28	Kotdon Stanisław	24	rana postrzałowa głowy, naruszenia (wypadnięcie) tkanki mózgowej
29	Kowaloczyk Jan	39	rana postrzałowa klatki piersiowej
30	Krystek Franciszek	31	stan po urazie kręgosłupa z uszkodzeniami rdzenia kręgowego; porażenie kończyn dolnych (funkcjonariusz MO)
31	Kubiak Marian	19	rana postrzałowa brzucha (wypadnięcie trzewi), rana postrzałowa okolic łokcia, liczne rany jelit
32	Kuźnicki Wiesław	16	postrzał w serce
33	Lipski Franciszek	53	rana postrzałowa brzucha
34	Makowski Roman	28	postrzał
35	Matwiejczuk Mikołaj	25	postrzał
36	Milanowski Czesław	26	rany postrzałowe brzucha, uszkodzenie wątroby i jelita grubego
37	Niemcewski Feliks	45	rana postrzałowa brzucha
38	Niemczyk Jan	49	rana postrzałowa brzucha
39	Nowak Bogdan	19	postrzałowe złamanie uda lewego
40	Nowicki Henryk	15	postrzał
41	Ochocki Leon	45	rana postrzałowa klatki piersiowej lewej
42	Piskorski Zdzisław	58	postrzał klatki piersiowej i przedramienia, postrzał śródpiersia
43	Porolniczak Józef	28	postrzał klatki piersiowej, przerwanie tętnicy głównej, rana postrzałowa klatki piersiowej
44	Przybylski Jerzy	29	postrzał
45	Pudys Józef	25	rana postrzałowa brzucha, uszkodzenie śledziony
46	Raś Leszek	26	rana postrzałowa lewego podudzia
47	Rau Alfred	16	rana postrzałowa czaszki
48	Sępkowski Marian	28	rana postrzałowa głowy (żołnierz WP)
49	Sikora Ireneusz	16	postrzał czaszkowo-mózgowy
50	Sobalak Marian	32	rana postrzałowa klatki piersiowej lewej i okolicy łędźwiowej prawej
51	Strzałkowski Roman	13	rana postrzałowa klatki piersiowej lewej
52	Toma Wacław	29	przestrzał czaszkowo-mózgowy
53	Wasylik Paweł	47	rana postrzałowa głowy
54	Wieczorek Kazimierz	25	rana drążąca czaszki
55	Witkiewicz Jan	35	rana postrzałowa głowy i klatki piersiowej
56	Wojewódzki Feliks	18	rana postrzałowa brzucha
57	Wysocki Mieczysław	24	dwie rany postrzałowe klatki piersiowej

KOPERTA NR 5

Walki trwały całą noc. Coraz więcej wojska sprowadzono do Poznania z poligonu w Biedrusku, Ławicy. Do miasta wkroczyła 19 Dywizja Pancerna, z kierunku Gniezna nadciągnęły kolejne kolumny wojskowe. W piątek rano 29 czerwca, od strony Junikowa wjechała 4 Dywizja Zmotoryzowana. Słychać było nadal strzelaninę. W piątek popołudniu i w ciągu nocy słychać było już pojedyncze strzały. Snajperzy usadowili się na dachach, likwidując ostatnie ogniska buntu.

Premier Józef Cyrankiewicz 29 czerwca w przemówieniu radiowym tak mówił o poznańskich wydarzeniach:

240

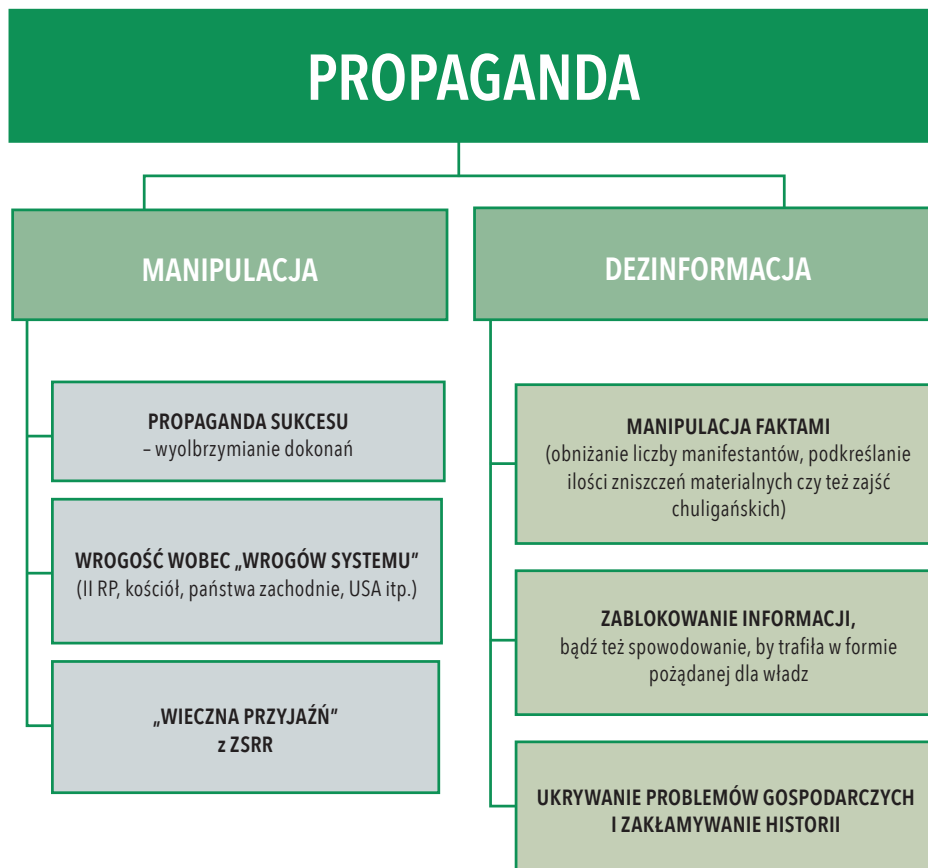
„[...] na Poznaniu skupiła się cała uwaga ośrodków imperialistycznych, albowiem chodzi o to, aby Poznań, miasto Międzynarodowych Targów [...] uczynić terenem zamieszek. [...] zamierzenia wicherzycieli spaliły na panewce w momencie, gdy zostało to rozeznane przez olbrzymią większość klasy robotniczej, która odcięła się i odstąpiła od następnej fazy demonstracji, od ponurych popisów agentów i prowokatorów, występujących z bronią w rękę i atakujących gmachy publiczne [...] krew przelana w Poznaniu obciążyla wrogie Polsce ośrodki imperialistyczne i reakcyjne podziemie, które są bezpośrednimi sprawcami zająć. [...] Każdy prowokator lub szaleniec, który odważy się podnieść rękę przeciw władzy ludowej, niech będzie pewny, że mu tę rękę władza ludowa odrąbie w interesie klasy robotniczej, w interesie chłopstwa pracującego i inteligencji, w interesie walki o podnoszenie stopy życiowej ludności, w interesie dalszej demokratyzacji naszego życia, w interesie naszej ojczyzny”.

ZADANIE:

1. Wyjaśnij, kogo o wywołanie protestów robotniczych w Poznaniu oskarżył premier Cyrankiewicz.
2. Przedstaw formy, jakie według mówcy przybrały wydarzenia w Poznaniu.
3. Jaką karę premier Cyrankiewicz zapowiada dla demonstrantów?

4 MATERIAŁ POMOCNICZY

KARTA PRACY

241

Schemat opracowany na podstawie: <https://media.ceo.org.pl/aktualnosci/czym-jest-propaganda>

- Jak wydarzenia poznańskie oceniała ówczesna władza?

.....

.....

Pytania do Polskiej Kroniki Filmowej 28/56:

- Jak przedstawiono Poznański Czerwiec?

.....

.....

- Kto grał tutaj rolę „wroga”, a kto „bohatera”?

.....

.....

5

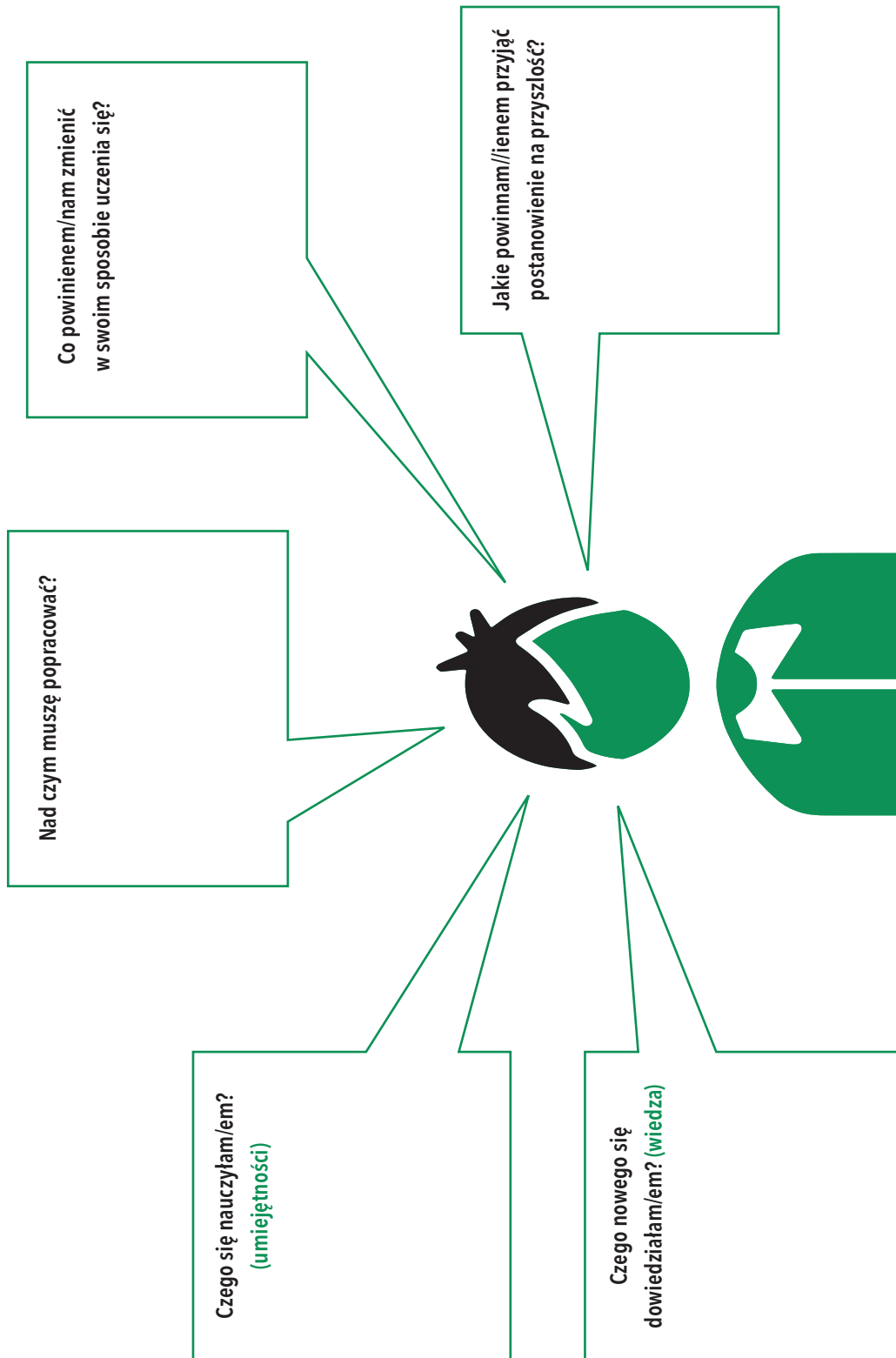
MATERIAŁ
POMOCNICZY

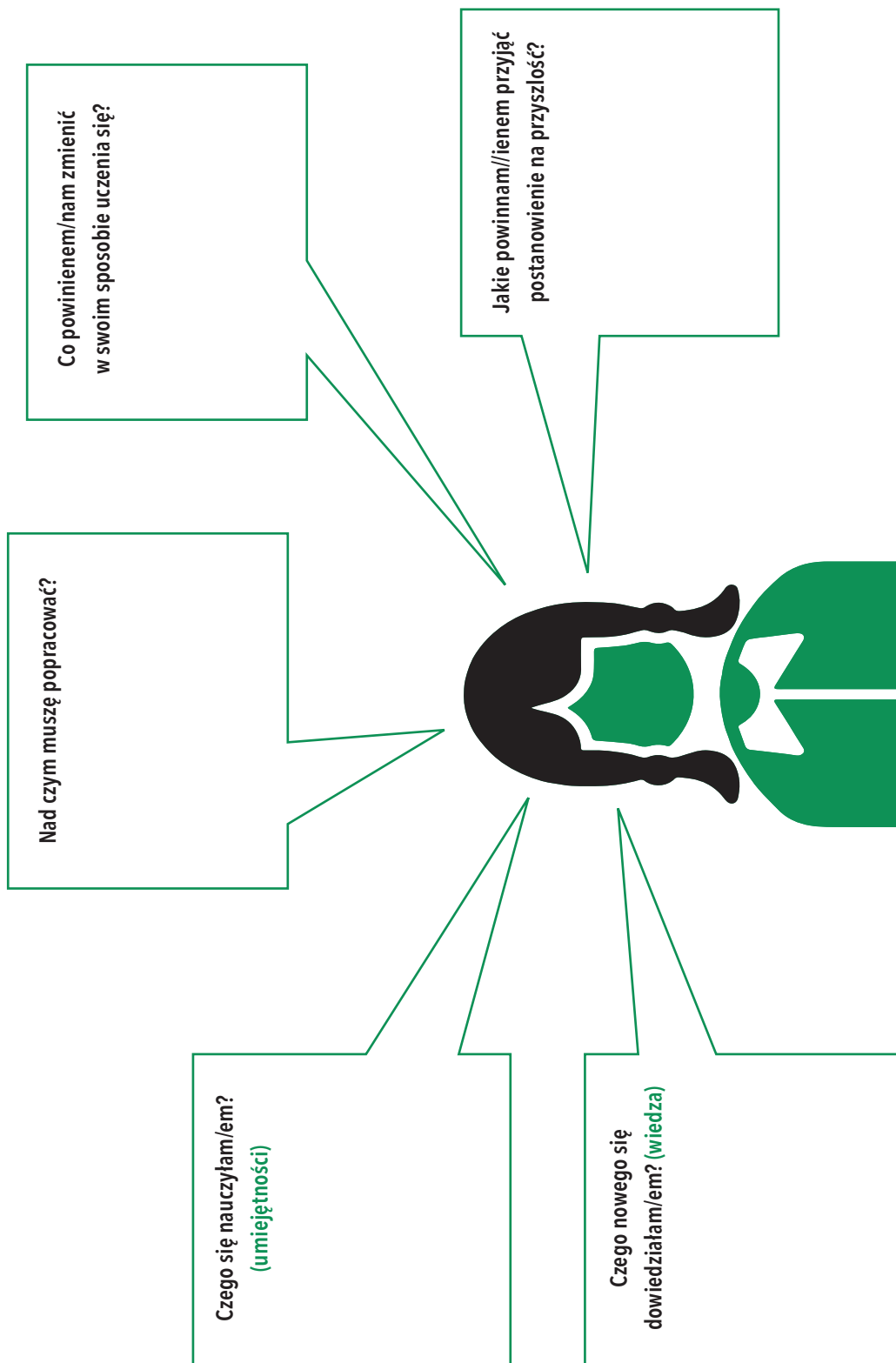
WARSZTAT HISTORYKA – ANALIZA POMNIKA

242

ETAPY PRACY – ANALIZA POMNIKA	ETAP 1. OPISYWANIE	NOTATKI UCZNIĄ
	<p>KROK 1.
Opis pomnika</p> – możliwie jak najdokładniej opisz pomnik; – zwróć uwagę na szczegóły, poszczególne elementy, rozmiar posągu i pozę przedstawionej/nych postaci.	
	ETAP 2. BADANIE	NOTATKI UCZNIĄ
	<p>KROK 2.
Zbierz informacje   – jeżeli chcesz dobrze poznać interesujący Cię obiekt, zbierz możliwie jak najwięcej informacji na jego temat (wykorzystaj dostępne źródła informacji w tym Internet); – co przedstawia pomnik; – kim był rzeźbiarz. KROK 3.
Kontekst historyczny   – kiedy powstał pomnik, na czyje zlecenie? – jak zdecydowano o jego lokalizacji, dlaczego wybrano to miejsce? KROK 4.
Sprawdź znaczenie rozmiarów, pozy itp.   KROK 5.
Określ znaczenie symboli</p>	
	ETAP 3. INTERPRETACJA	NOTATKI UCZNIĄ
	<p>KROK 6.
Określ zamiary zlecniodawcy i artysty</p> – co chcieli wyrazić przez taki sposób przedstawienia wydarzenia?	

6 MATERIAŁ
POMOCNICZY
KARTA SAMOOCENY

LITERATURA POMOCNICZA

DO OGÓLNEJ PROBLEMATYKI METODYCZNEJ I STRATEGII KSZTAŁCENIA WYPREDZAJĄCEGO:

- Amsterdamska O. (1992). *Odmiany konstrukttywizmu w socjologii nauki*, [w:] *Pogranicza epistemologii*. Niżnik J. (red.). Warszawa.
- Anderson O.R. (1997). *A Neurocognitive Perspective on Currant Learning Theory and Science Instructional Strategies*. „*Science Education*” nr 1.
- Arends R.I. (1998). *Uczymy się nauczać*. Warszawa.
- Brophy J. (2002). *Motywowanie uczniów do nauki*. Warszawa.
- Brzezińska A. (2005). *Spoleczna psychologia rozwoju*. Warszawa.
- Dylak S. (2013). *Architektura wiedzy w szkole*. Warszawa.
- Klus-Stańska D. (2002). *Konstruowanie wiedzy w szkole*. Olsztyn.
- Kohlberg L., Mayer R. (1993). *Rozwój jako cel wychowania*, [w:] *Spory o edukację. Dylematy i kontrowersje we współczesnych pedagogiach*. Kwieciński Z., Witkowski L. (red.). Warszawa.
- Mietzel G. (2002). *Psychologia kształcenia*. Gdańsk.

DO PROBLEMATYKI KRAJOBRAZU KULTUROWEGO:

- Barański M. (2011). *Pomiędzy materialnym zabytkiem i pozamaterialnym dziedzictwem kultury*, [w:] *Karta Krakowska 2000 dziesięć lat później*. Kadłuczka A. (red.). Kraków.
- Belting H. (2012). *Antropologia obrazu. Szkice do nauki o obrazie*. Bryl M. (przeł.). Kraków.
- Białostocki J. (1978). *Narodziny nowożytnego krajobrazu*, [w:] *Refleksje i syntezy ze świata sztuki*. Warszawa.
- Białostocki J. (wyb. i oprac.) (1985). *Teoretycy, pisarze i artyści o sztuce*. Warszawa.
- Cardini F. (2005). *Toskania. Pejzaż, historia, sztuka*. Mierzejewska B. (tłum.). Warszawa.
- Clark K. (1952). *Landscape into Art*, London.
- Dobrowolska M. (1948). *Dynamika krajobrazu kulturalnego*. „Przegląd Geograficzny”, XXI, T. I.
- Frydryczak B. (2013). *Krajobraz. Od estetyki the picturesque do doświadczenia topograficznego*. Poznań.
- Frydryczak B., Angutek D. (red.) (2014). *Krajobrazy. Antologia tekstów*, T. 3. PTPN. Poznań.
- Julkowska V. (2001). *Szkolna narracja historyczna*, [w:] *Współczesna dydaktyka historii. Zarys encyklopedyczny*. Maternicki J. (red.). Warszawa.
- Julkowska V. (2013). *Multimedialne iluzje jako reprezentacje przeszłości*. „Rocznik Antropologii Historii”.
- Julkowska V. (2015). *O paradygmatycznej zmienności myślenia historycznego*, [w:] *Współczesna edukacja historyczna. Doświadczenia. Oczekiwanie*. Budzińska J., Strykowska J. (red.). Poznań.
- Julkowska V. (2018). *Historie rodzinne. Narracje-Narratorzy-Interpretacje*. Poznań-Bydgoszcz.
- Myga-Piątek U. (2012). *Krajobrazy kulturowe. Aspekty ewolucyjne i typologiczne*. Katowice.
- Partyka J. *Mijające krajobrazy Polski*. Kraków.
- Rouillé A. (2007). *Fotografia. Między dokumentem a sztuką współczesną*. Hedermann O. (przeł.). Kraków.
- Schlögel K. (2009). *W przestrzeni czas czytamy. O historii cywilizacji i geopolityce*. Drozdowska I., Musiał Ł. (przeł.). Orłowski H. (post.). Poznań.
- Traba R. (2009). *Historia stosowana. Pamięć i krajobraz jako nośniki badań i edukacji historycznej*, [w:] *Przeszłość w teraźniejszości. Polskie spory o historię na początku XXI wieku*. (tegoż). Poznań.
- Zapłata R. (2014). *Zabytkowa architektura we współczesnym mieście – krajobraz miejski zmysłowo doświadczany. Wybrane zagadnienia prezentacji in situ historycznej zabudowy*, [w:] *Krajobraz kulturowy*. Frydryczak B. i Ciesielskiego M. (red.). Poznań.

ADRESY STRON INTERNETOWYCH

<http://www.e-mentor.edu.pl/artukul/index/numer/41/id/863>

<https://edustore.eu/79-strategia-ksztalcenia-wyprzedzajacego.html>

<http://www.edukator.ore.edu.pl/o-strategii-ksztalcenia-wyprzedzajacego/>

INFORMACJE O AUTORKACH

Prof. UAM dr hab. **VIOLETTA MARGARET JULKOWSKA**

Profesor Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, zatrudniona w Zakładzie Dydaktyki Historii. Specjalizuje się w badaniach historii historiografii, narracji historycznej, pamięci kulturowej oraz edukacji historycznej. Autorka książek i artykułów naukowych, członkini wielu gremiów naukowych i dydaktycznych, w tym Prezydium Wspólnej Polsko-Niemieckiej Komisji Podręcznikowej działającej pod auspicjami UNESCO. Inicjatorka i uczestniczka międzynarodowych i polskich projektów edukacyjnych (Wyszehradzkie Granty Strategiczne). Współautorka podręczników i programów do historii, autorka materiałów pomocniczych, kursów e-learningowych na UAM, inicjatorka społecznych projektów działania lokalnego. Interesuje się fotografią lotniczą, architekturą i sztuką współczesną.

W projekcie Cyfrowa Szkoła Wielkopolsk@2020 pełni funkcję opiekuna naukowego podprojektu Akademia Kształcenia Wyprzedzającego.

Kontakt e-mailowy: viola@amu.edu.pl

Dr **KATARZYNA MOSKIEWICZ**

Doktor historii (UAM w Poznaniu), nauczyciel i szkoleniowiec. Zawodowo związana jest od blisko 20 lat z poznańską Szkołą Podstawową „Łejery”, w której teatr stanowi środek wszechstronnego rozwoju uczniów. W „Łejerach” z powodzeniem realizuje innowacje pedagogiczne związane z „godziną projektową” i ocenianiem kształtującym. Przez szereg lat współpracowała m.in. z Fundacją Odyseja Umysłu Polska, popularyzującą wśród dzieci i młodzieży międzynarodowy program z zakresu treningu twórczości. W ramach wspólnych działań pełniła funkcję sędziego konkursów kreatywności oraz szkoleniowca z zakresu twórczego rozwiązywania problemów oraz oceny kreatywności. Brała udział m.in. w projekcie naukowo-metodycznym: Dziedzictwo kulturowe Ostrowa Tumskiego w Poznaniu

w Centrum Turystyki Kulturowej TRAKT, w ramach którego powstał „Podręcznik dla nauczycieli i edukatorów”. Interesuje się teatrem i sztuką.

Kontakt e-mailowy: kasiamoskwa@op.pl

